

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego

WROCLAW 2005

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE.....	5
2 POŁOŻENIE REGIONU.....	10
3 WALORY TURYSTYCZNE REGIONU.....	13
3.1 Walory turystyczne województwa	13
3.2 Audyt Wrocławia	42
3.2.1 Położenie Wrocławia	42
3.2.2 Atrakcyjność turystyczna Wrocławia	42
3.2.3 Walory turystyczne Wrocławia	43
4 STAN ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU	54
4.1 Stan zagospodarowania turystycznego województwa	54
4.1.1. Baza noclegowa	54
4.1.2. Baza gastronomiczna	63
4.1.3. Baza uzupełniająca i infrastruktura społeczna	65
4.2 Zagospodarowanie turystyczne Wrocławia	68
4.2.1 Baza noclegowa	68
4.2.2. Baza gastronomiczna	69
4.2.3. Baza uzupełniająca	69
5 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA.....	72
6 STAN ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO.....	79
7 ANALIZA RYNKÓW KONKURENCYJNYCH.....	83
8 TRENDY W TURYSTYCE KRAJOWEJ I ZAGRANICZNEJ.....	105
8.1 Obecna sytuacja na światowym rynku turystycznym	105
8.1.1 Trendy w turystyce polskiej	107
8.2 Prognozy Instytutu Turystyki dotyczące ruchu turystycznego w Polsce	

8.3 Rynek turystyczny województwa dolnośląskiego	118
9 ANALIZA SWOT.....	120
10 IDENTYFIKACJA PRODUKTÓW MARKOWYCH REGIONU.	122
10.1 Turystyka uzdrowiskowa	122
UZDROWISKO	124
PROFILE LECZNICZE	124
10.2 Turystyka kulturowa	128
10.3 Turystyka aktywna	131
Turystyka wodna	145
Turystyka specjalistyczna	146
10.4 Turystyka biznesowa	150
10.5 Turystyka tranzytowa, w tym przygraniczna	154
10.6 Turystyka na obszarach wiejskich	156
11 DELIMITACJA GŁÓWNYCH OBSZARÓW TURYSTYCZNYCH	158
II CZĘŚĆ STRATEGICZNA.....	162
12 OKREŚLENIE WIZJI I CELÓW STRATEGICZNYCH PROGRAMU.....	163
13 BARIERY ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM.....	165
14 OKREŚLENIE PRIORYTETÓW ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA.....	168
14.1 Priorytet I – Markowe produkty turystyczne	169
14.2 Priorytet 2 – Rozwój lokalny turystyki	170
14.3 Priorytet 3 – Markowa infrastruktura turystyczna	171
14.4 Priorytet 4 – System wsparcia sektora i produktów turystycznych	171

16 ROZWÓJ DZIAŁAŃ W OBSZARZE TURYSTYKI WG WYBRANYCH PRIORYTETÓW.....	175
16.1 Rozwój markowych produktów turystycznych regionu	175
16.1.1 Rozwój turystyki uzdrowiskowej	175
16.1.2 Rozwój turystyki kulturowej	178
16.1.3 Rozwój turystyki aktywnej	182
16.1.4 Rozwój turystyki biznesowej	201
16.1.5 Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej	204
16.1.6 Rozwój turystyki na obszarach wiejskich	207
16.2 ROZWÓJ LOKALNY TURYSTYKI	212
16.3 MARKOWA INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA	216
16.4 BUDOWA KOMPLEKSOWEGO SYSTEMU WSPARCIA SEKTORA I PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH WOJEWÓDZTWA	222
17 BUDOWA WIZERUNKU TURYSTYCZNEGO REGIONU.....	227
17.1 Założenia strategii budowy marki turystycznej	228
17.2 System zarządzania marką	230
17.3 Proces wdrożenia narzędzi komunikacji marketingowej	231
18 PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA DO WDROŻENIA PROGRAMU	235
18.1 Obszary istotne dla wdrożenia Programu	235
18.1.1 Spełnienie założeń	235
18.1.2 Wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za realizację	237
18.1.3 Identyfikacja obszarów warunkujących	239
18.1.4 Przedstawienie zakładanych efektów	240
18.1.5 Opracowanie harmonogramu realizacji Programu	241
18.2 Proces wdrożenia Programu	242
18.2.1 Wskazanie działań, alokacja zasobów, organizacja budżetu oraz źródeł finansowania	242
18.2.2 Monitorowanie i ewaluacja postępów w realizacji Programu	243
18.2.3 Rozwiązanie problemów związanych z wdrażaniem Programu	244
18.3 Podsumowanie	245
18.4 Działania planowane na lata 2004 - 2006	245

WPROWADZENIE

Podstawą do opracowania „*Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego*” były:

-*Rządowa Strategia Rozwoju Turystyki w latach 2001 – 2006* wraz z programami operacyjnymi opracowywanymi przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.¹

- *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego*.

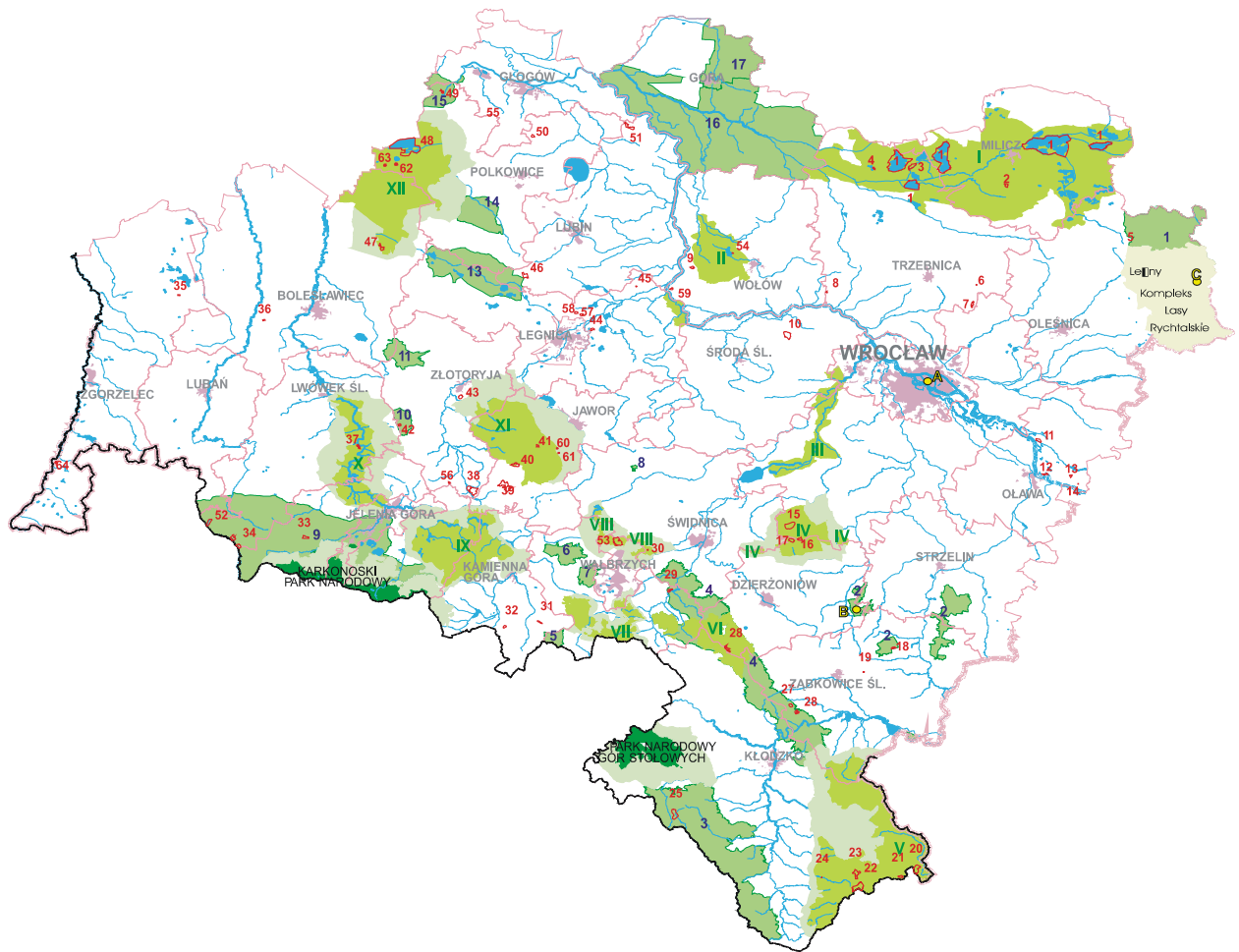
-*Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego* opracowana przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S.A. w Warszawie na zlecenie Dolnośląskiej Organizacji Turystycznej we Wrocławiu przy współfinansowaniu Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, Urzędu Miasta Wrocławia oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska we Wrocławiu. Strategia ta opracowana została przez zespół konsultantów Polskiej Agencji Rozwoju Turystyki S.A. pod kierownictwem Tomasza Majki, w składzie: Marek Żukowski, Mariusz Płoński, Małgorzata Migdalska, Aneta Kondraszuk-Kropiwiiec, Joanna Tomaszewska oraz konsultantów zewnętrznych pod kierownictwem prof. dr hab. Jerzy Wyrzykowskiego w składzie: prof. dr hab. Janusz Marak, dr Bogdan Mikułowski, dr Kazimierz Klementowski, , dr Piotr Gryszel, dr Zdzisław Paliga, Leszek Nowak.

Przedstawiany *Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego* opracowany został na lata 2004-2013. W sposób szczegółowy traktuje on lata 2004-2006 oraz wskazuje ogólne kierunki działań do roku 2013.

Wdrożenie założeń przyjętych w „*Programie...*” ma przyczynić się do rozwoju turystyki w województwie dolnośląskim i wzrostu jego konkurencyjności. Działania towarzyszące przyjętym założeniom powinny pozytywnie wpłynąć na wzrost ekonomiczny województwa, dalszy wzrost atrakcyjności turystycznej regionu, zwiększenie świadomości kulturowej jego mieszkańców oraz pogłębienie współpracy międzynarodowej, szczególnie z partnerami z Czech i Niemiec.

„*Program...*” zawiera analizę obecnego stanu turystyki w województwie, wskazuje kierunki rozwoju turystyki oraz działania, które w tym celu należy przedsięwziąć. Przedstawiono również sposób wdrożenia „*Programu...*” w kontekście akcesji Polski do Unii Europejskiej oraz źródła finansowania zaproponowanych działań.

¹ Stan na dzień 15 grudnia 2003 r.

LEGENDA :

<p>PARKI NARODOWE</p> <p>Karkonoski Park Narodowy Park Narodowy Gór Stołowych</p> <p>PARKI KRAJOBRAZOWE</p> <p>I PK Dolina Baryczy II PK Dolina Jezierzycy III PK Dolina Bystrzycy IV Ślązański PK V Śnieżnicki PK VI PK Gór Sowich VII PK Sudetów Wałbrzyskich VIII Książański PK IX Rudawski PK X PK Doliny Bobru XI PK Chełmy XII Przemkowski PK</p> <p>Otulina</p> <p>OGRODY BOTANICZNE I DENDROLOGICZNE</p> <p>Ogród Botaniczny we Wrocławiu Arboretum w Wojsławicach Arboretum Leśne im. Prof. S. Białoboka w Ślężowie</p> <p>OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU</p> <p>1 Wzgórze Ostrzeszowskie i Kollina Odolanowska 2 Wzgórze Niemczańskie-Strzeleckie 3 Góry Bystrzyckie i Ofickie 4 Góry Bardzkie i Sowie 5 Zawony 6 Masyw Trójgarbu 7 Chełmiec 8 Góra Krzyżowa 9 Karkonosze - Góry Izerskie 10 Ostrzyca Proboszczowicka 11 Grodziec 12 Dolina Odry 13 Dolina Czarnej Wody 15 Lasy Chocianowskie 15 Wzgórze Dalkowskie 16 Dolina Baryczy 17 Krzywińsko-Osiecki</p> <p>Leśny Komplex Promocyjny Lasy Rychtałskie</p>	<p>REZERWATY PRZYRODY</p> <p>1 Stawy Milickie 2 Wzgórze Joanny 3 Olszyny Niezgodzkie 4 Radziądź 5 Goła 6 Torfowisko koło Grabowna 7 Las Bukowy w Skarszynie 8 Jodłowiec 9 Odrzyńska 10 Zabór 11 Łacha Jelcz 12 Zwierzyniec 13 Kanigóra 14 Grodziska Raczyńskie 15 Góra Sobótka-Ślęza 16 Łąka Sulistrowicka 17 Góra Radunia 18 Muszkowicki Las Budowy 19 Skałki Stoleckie 20 Puszcza Śnieżnej Białki 21 Nowa Morawa 22 Śnieżnik Kłodzki 23 Jaskinia Niedźwiedzia 24 Wodospad Wilczy 25 Torfowisko pod Zieloncem 26 Cisy 27 Cisowa Góra 28 Bukowa Kalenica 29 Góra Cholina 30 Jezioro Daisy 31 Głazy Kransolluckie 32 Kruczy Kamień 33 Krokusy w Górzyńcu 34 Torfowisko Izerskie 35 Torfowisko pod Węgloncem 36 Brzeźnik 37 Góra Zamkowa we Wleńcu 38 Góra Miłek 39 Buki Sudeckie 40 Wąwóz Lipa 41 Wąwóz Myśluborski 42 Ostrzyca Proboszczowicka 43 Wilcza Góra 44 Torfowisko Kunickie 45 Brekinia 46 Zimna Woda 47 Torfowisko Borowski 48 Stawy Przemyskie</p> <p>49 Dalkowskie Jary 50 Uroczysko Obiszów 51 Skarpa Storzyców 52 Torfowisko Doliny Iżery 53 Przełomy pod Książem 54 Uroczysko Wrzosey 55 Buczyzna Jakubowska 56 Buczyzna Storzycowa na Białych Skałach 57 Ponikowa 58 Błyszcz 59 Łęg Korea 60 Wąwóz Siedmicki 61 Nad Groblą 62* Łęgiródłowski k. Przemkowa 63* Buczyzna Piotrowicka 64* Grądy k. Posady</p> <p>* rezerваты przyrody utworzone w 2002 r.</p>	<p>--- granice państwa --- granice województwa --- granice powiatów --- Wrocław --- Olawa --- siedziba Wojewody --- siedziba Rad Powiatów i Starostw --- rzeki i jeziora</p>
---	---	--

I. **CZEŚĆ ANALITYCZNA**

1 WSTĘP

We współczesnym świecie turystyka jest jedną z najszybciej rozwijających się dziedzin życia, czynnikiem rozwoju kultury, wzajemnego poznania i działalności gospodarczej. Turystyka jest bardzo ważnym źródłem dochodów ludności wielu krajów i regionów o szczególnych walorach turystycznych.

Warunki krajobrazowe, przyrodnicze oraz unikatowe zasoby w skali kraju w połączeniu z bogatym dziedzictwem kultury materialnej stwarzają ogromną szansę na rozwój turystyki na Dolnym Śląsku. Umiejętne wykorzystanie oraz zagospodarowanie walorów naturalnych i antropogenicznych w połączeniu z systemowymi rozwiązaniami wspierania rozwoju turystyki może stanowić istotny czynnik sprzyjający wzrostowi gospodarczemu całego regionu.

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest dokumentem określającym podstawowe priorytety operacyjne, działania i zadania w zakresie rozwoju turystyki na szczeblu województwa dolnośląskiego. Przedstawione priorytety i zadania Programu powinny integrować rozwiązania objęte priorytetami sektorowymi i regionalnymi w obszarze turystyki. Opracowanie ma także na celu wskazanie głównych kierunków rozwoju turystyki, w tym także wskazanie możliwych obszarów interwencji publicznych w zakresie turystyki o charakterze strukturalnym po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Działania w Programie Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego zostały zaprogramowane do realizacji w latach 2004 – 2013. Z uwagi na fakt, że jednym z podstawowych źródeł finansowania Programu są fundusze unijne zadania zostały podzielone do realizacji na dwa okresy:

- 2004 – 2006
- 2007 – 2013

Powyższe przedziały czasowe są zgodne z okresem obowiązywania podstawowego dokumentu określającego zasady wykorzystania funduszy z Unii Europejskiej tj. Narodowy Plan Rozwoju. Aktualnie dobiegają ostatnie prace nad ostatecznym kształtem tego dokumentu na lata 2004 – 2006. Jednocześnie rozpoczęły się już pierwsze prace nad podstawowymi założeniami Narodowego Planu Rozwoju w latach 2007 – 2013.

Działania w latach 2004 – 2006 ze względu na niepełny okres budżetowy powinny zostać skoncentrowane na konkretnych zadaniach, w tym inwestycjach, krótko i średniookresowych możliwych do realizacji zgodnie z zasadą n+2. Dlatego, w programie zaproponowano zestaw działań na lata 2004 – 2006 zaprogramowanych w każdym z priorytetów rozwoju turystyki w regionie.

Z uwagi na ograniczone środki finansowe do realizacji należy wybrać zadania, które w sposób najbardziej istotny przyczynią się do rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku.

W ramach Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego określono główne priorytety rozwoju turystyki. W każdym priorytecie zaprogramowano działania, które uznano za niezbędne dla rozwoju turystyki w regionie. Każdemu zadaniu zaproponowano określony termin realizacji. Najważniejsze zadania wytypowano do realizacji w okresie 2004 – 2006. Będą one realizowane z wykorzystaniem funduszy unijnych przeznaczonych na turystykę w tym okresie. Zestawienie tych zadań wraz ze wstępnym oszacowaniem niezbędnych nakładów oraz źródeł finansowania zostało zaprezentowane w rozdziale 13.4. Decyzja, które z nich w pierwszej kolejności będzie wdrażane należy do władz samorządowych województwa. Pozostała część zadań przewidziana została do realizacji w perspektywie całego Programu, tj. w latach 2004 – 2013 jako działania ciągłe. Za działania ciągłe uznano takie przedsięwzięcia, które powinny być realizowane w regionie niezależnie od dostępności funduszy z Unii Europejskiej, tak aby

turystyka rozwijała się w województwie. Wśród tych zadań znajdują się także zadania np.: badania marketingowe, które powinny być realizowane okresowo w trakcie całego okresu obowiązywania Programu, podejmowane inicjatywy społeczne czy prace nad integracją podmiotów funkcjonujących na rynku turystycznym w regionie.

Dlatego też, niniejszy dokument w swoich podstawowych założeniach jest koherentny ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego, Rządową Strategią Rozwoju Turystyki w latach 2001 – 2006*, a także podjęto starania dostosowania do zmieniających się działań i priorytetów zapisanych w Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego (ZPORR).

Istotnym zadaniem Programu jest określanie i wskazywanie głównych kierunków działań w obszarze sektora turystyki, w tym także dla środowisk społecznych aktywnie działających na rzecz wzrostu konkurencyjności turystycznej Regionu.

Ukształtowanie geograficzne, warunki środowiska przyrodniczego oraz bogate zasoby kulturowe i historia regionu, powodują, że turystyka na Dolnym Śląsku należy do podstawowych sfer działalności w województwie dolnośląskim. Ponadto, obszar ten jest uznany za szczególnie predestynowany do rozwoju konkurencyjnej oferty turystycznej.

Jednym z głównych zadań, jakie pojawi się przed władzami regionu, nie tylko w trakcie procesu wdrażania Programu, jest możliwie jak najefektywniejsze wykorzystanie środków z Unii Europejskiej, w tym także tych przeznaczonych na wsparcie obszaru turystyki. Oznacza to konieczność przygotowania nie tylko niezbędnych strategii rozwoju, ale także konkretnych projektów inwestycyjnych, spełniających wszelkie wymogi formalne w trakcie procesu aplikowania po fundusze strukturalne. Wymagać będzie to pełnego zaangażowania władz samorządowych i wykonawczych, a także samorządów lokalnych, instytucji publicznych i niepublicznych, prywatnych podmiotów gospodarczych czy też krajowych bądź zagranicznych inwestorów.

Realizacja wyszczególnionych działań i zadań Programu została oparta o wykorzystanie szerokiego spektrum dostępnych funduszy. Główną formę finansowania projektów będzie stanowił montaż finansowy wykorzystujący środki przeznaczone na turystkę w ramach ZPORR – fundusze strukturalne Unii Europejskiej (EFRR i EFS) oraz budżet państwa, budżety samorządów lokalnych, środki prywatne, a także środki komercyjne. Oprócz w/w źródeł finansowania istotne dla realizacji niektórych projektów będą także: INTERREG, NFOŚiGW, PFRON, MGPIPS, MENiS.

2 POŁOŻENIE REGIONU

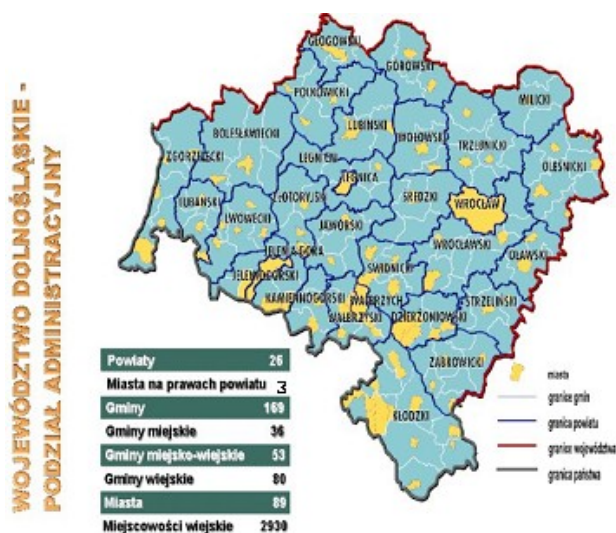
Województwo dolnośląskie leży w południowo-zachodniej części Polski. Od zachodu graniczy z Republiką Federalną Niemiec (długość granicy 80 km), od południa z Republiką Czeską (długość granicy 432 km). **Powierzchnia obszaru** zajmuje **19 947,8 km²** (co stanowi – **6,4% powierzchni kraju**), **ludność** liczy **2 970,1 tys. mieszkańców** (**7,1% ludności Polski**) Województwo charakteryzuje się wysoką **gęstością zaludnienia** – **149 osób/km²** (**średnia krajowa wynosi 124 osoby/km²**). Sąsiaduje z następującymi województwami, jak: lubuskim od zachodu, wielkopolskim od północy oraz opolskim od wschodu.

Województwo dolnośląskie powstało w obecnym kształcie na mocy ustawy z dnia 24 lipca 1998 roku o wprowadzeniu podziału terytorialnego państwa na gminy, powiaty i województwa, z połączenia województw jeleniogórskiego, legnickiego, wałbrzyskiego i wrocławskiego oraz 7 gmin należących uprzednio do województw kaliskiego (Dziadowa Kłoda, Międzybórz, Syców) oraz leszczyńskiego (Góra, Wąsosz, Jemielno, Niechlów). W sumie liczy 169 gmin (w tym 36 miejskich, 53 miejsko-wiejskich, 80 wiejskich) i 29 powiatów (26 ziemskich i 3 grodzkie). Stolicą województwa jest Wrocław.

Wrocław, stolica województwa dolnośląskiego, leży w centrum Niziny Śląskiej, w pobliżu wschodniej granicy z województwem opolskim. Od dawna był ośrodkiem handlu ze względu na umiejscowienie na skrzyżowaniu szlaków handlowych ze środkowych Niemiec na Ruś i nad Morze Czarne oraz z Wenecji przez Czechy i Wielkopolskę nad Bałtyk.

Na mocy ustawy z dnia 24 lipca 1998 roku o wprowadzeniu podziału terytorialnego państwa, Wrocław stanowi miasto na prawach powiatu. Analizowany obszar zajmuje 293 km² (1,5% powierzchni województwa) i liczy 634 047 mieszkańców przy bardzo wysokiej gęstości zaludnienia 2165 osób/km² (średnia dla województwa wynosi 149 osób/km²). Długość granic administracyjnych miasta wynosi 106,7 km, rozciągłość w kierunku północ – południe to 19,4 km, zaś rozciągłość wschód – zachód to 26,3 km. Ereny województwa znajdują się w obszarach kilku dużych krain geograficznych: Niziny Śląskiej, Niziny Śląsko-Lużyckiej, Przedgórze Sudeckiego i Sudetów. Krainy te różnią się przede wszystkim pod względem przyrodniczo-krajobrazowym, ale również sposobem zagospodarowania i charakterem pełnionych funkcji.

Rysunek 1 Podział administracyjny Województwa Dolnośląskiego

Charakterystyczne dla terenu są zarówno liczne doliny rzeczne, morenowe wzgórza, jak również takie formy polodowcowe jak kary, jeziora, czy w końcu obszary leśne. Specyfika położenia województwa oraz wynikająca z tego różnorodność walorów przyrodniczo-krajobrazowych, wpływa na wysoką atrakcyjność turystyczną tego obszaru.

Dodatkowym czynnikiem zdecydowanie aktywizującym region w zakresie wykorzystania turystycznego jest jego położenie na styku trzech państw, w zakresie wpływów dużych miast rangi europejskiej (Berlin, Drezno, Praga) oraz powiązań z ważnymi korytarzami infrastruktury o znaczeniu międzynarodowym.

Tabela 1. Zestawienie porównawcze danych dla kraju i województwa dolnośląskiego

L.p.	Wyszczególnienie	Polska	Województwo Dolnośląskie	Udział (%)
1	Powierzchnia ogółem (km ²)	312 685	19 947,8	6,4
2	Ludność ogółem (tys. osób)	38 632,5	2 970,1	7,7
3	Gęstość zaludnienia (os./km ²)	124	149	x
4	Wskaźnik urbanizacji (%)	61,7	71,4	x
5	Liczba miast	884	90	10,2
6	Lasy i grunty leśne (km ²)	89 156,3	5 751,0	6,4
7	Grunty pod wodami powierzchniowymi (km ²)	5 629,6	191,8	3,4
8	Użytki rolne (km ²)	191 618,8	11 989,5	6,3
9	Grunty orne (km ²)	140 952,2	8 727,2	6,2
10	Grunty zabudowane i zurbanizowane (km ²)	15 226,0	1 439,8	12,6
11	z tego: tereny komunikacyjne	9 391,7	722,4	7,7
12	tereny mieszkaniowe	2 359,9	295,3	12,5
13	tereny rekreacji i wypoczynku	654,8	82,7	12,6
14	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona (km ²)	103 360,1	4 019,7	3,9
15	Liczba parków narodowych	23	2	8,7
16	Powierzchnia parków narodowych (km ²)	3 145,3	119,2	3,9
17	Liczba rezerwatów przyrody	1 345	61	4,5
18	Powierzchnia rezerwatów przyrody (km ²)	1 477,1	98,0	6,6
19	Liczba parków krajobrazowych	120	12	10,0
20	Powierzchnia parków krajobrazowych (km ²)	24 707,8	1 984,7	8,0
21	Liczba obszarów chronionego krajobrazu	412	25	6,1
22	Powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu (km ²)	72 768,4	1 792,4	2,5
23	Liczba pomników przyrody	33 781	2 674	7,9
24	Powierzchnia lasów ochronnych ogółem (tys. ha)	3 423,4	373,7	10,5
25	z tego: lasów uzdrowiskowo-klimatycznych (ha)	64 949	19 544	30,1
26	Liczba turystów w parkach narodowych (tys. osób)	10 360	1 715	16,6
27	Liczba schronisk w parkach narodowych	44	15	34,1
28	Długość szlaków turystycznych w parkach narodowych (km)	2 612,5	212,0	8,1
29	Liczba uzdrowisk statutowych	42	11	26,2
30	Liczba muzeów	661	42	6,4
31	Liczba teatrów i instytucji muzycznych	180	20	11,1
32	Liczba bibliotek i filii bibliotecznych	8 783	684	7,8
33	Długość linii kolejowych eksploatowanych (km)	21 073	1 848	8,7
34	Długość dróg publicznych o twardej nawierzchni (km)	250 291	18 392	7,3
35	Długość dróg publicznych o twardej nawierzchni na 100 km ² (%)	80,0	92,2	x
36	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w systemie REGON	3 392 268	282 650	8,3
37	Wartość brutto środków trwałych (mln zł)	1 523 153,8	112 384,9	7,4
38	Udział w tworzeniu produktu krajowego brutto (%)	100,0	8,0	8,0

Źródła: Kultura w 2002 r., 2003; Ochrona środowiska 2002, 2002; Rocznik statystyczny województw 2002, 2002; Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego 2002, 2002; Transport – wyniki działalności w 2002 r., 2003; Turystyka w 2002 r., 2003.

Wnioski dotyczące położenia Regionu

- Atrakcyjne położenie województwa (region przygraniczny) zapewniające dobrą ekspozycję na Europę. Graniczenie z Niemcami zwiększa pozyskanie dużego rynku potencjalnych turystów.
- Korzystne położenie – województwo leży na przecięciu odwiecznych szlaków komunikacyjnych wschód-zachód, południe- północ.
- Ciekawa rzeźba terenu Dolnego Śląska – obszar wielu krajobrazów.
- Województwo oferuje atrakcyjne walory środowiska naturalnego.
- Wysoka, w porównaniu ze średnią krajową, gęstość zaludnienia oraz wysoki wskaźnik urbanizacji województwa sugerują wysoki poziom rozwinięcia województwa.

3 WALORY TURYSTYCZNE REGIONU

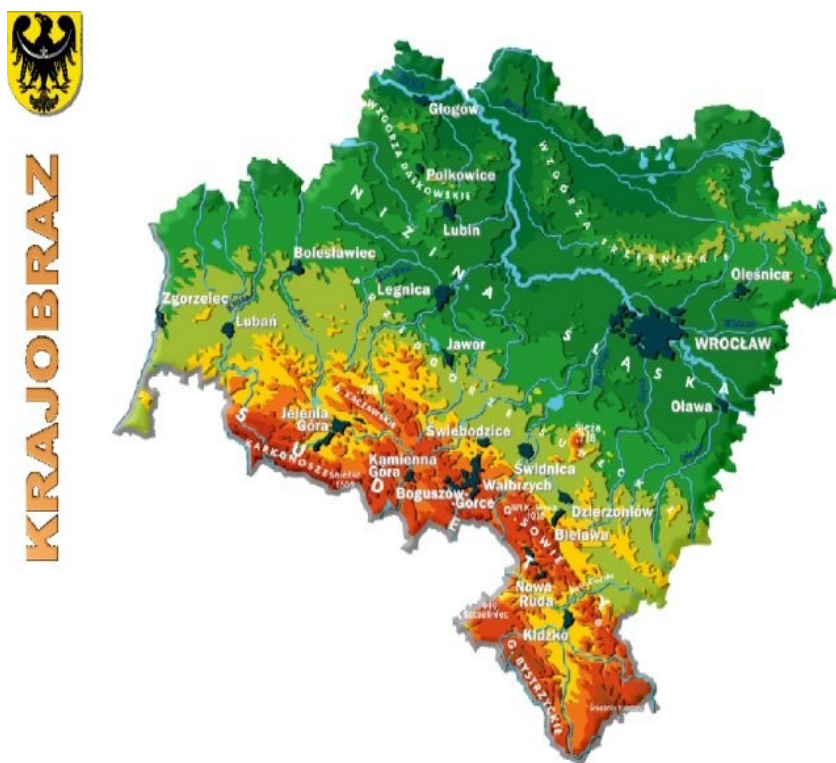
3.1 Walory turystyczne województwa

Analiza walorów turystycznych województwa dolnośląskiego rozpatrywanych pod kątem obecnej funkcji turystycznej, jaką pełni region, obejmuje ocenę walorów według podziału stosowanego w literaturze turystyki:

- **wypoczynkowe i uzdrowiskowe,**
- **krajoznawcze,**
- **specjalistyczne.**

W trzech powyższych grupach znajdują się zarówno walory naturalne, jak i antropogeniczne (będące dziełem człowieka).

Rysunek 2 Krajobraz Dolnego Śląska

Źródło: www.umwd.pl

Walory wypoczynkowe i uzdrowiskowe

Na walory wypoczynkowe i uzdrowiskowe składają się:

- rzeźba terenu,
- wody powierzchniowe,
- szata roślinna,

tworzące w sumie podstawowe elementy krajobrazu przyrodniczego, oraz

- wody lecznicze i

- peloidy (kopaliny lecznicze)

występujące jako naturalne źródła lub złoża, a dodatkowo także cechy klimatu.

W województwie dolnośląskim występują ogromne obszary lasów, wspaniałe, stare pasma górskie (Karkonosze, Góry Stołowe, Góry Sowie, Góry Kaczawskie), rzeki tworzące liczne wodospady i największe w Polsce skupisko stawów rybnych w Kotlinie Milickiej i Żmigrodzkiej.

Teren **nizowej części Dolnego Śląska** pokrywa gruba warstwa tworów polodowcowych. Dna dolin rzecznych są płaskie i szerokie. Główną osią **Niziny Śląskiej** jest **rzeka Odra**. Pas nizin ograniczony jest od północy ciągiem morenowych wzgórz Wału Trzebnickiego o długości ok. 200 km, składającym się z **Wzgórz Dalkowskich, Trzebnickich, Twardogórskich i Ostrzeszowskich**.

W **środkowym pasie województwa** położona jest kraina **Przedgórze Sudeckiego**, w którym występują **Wzgórze Strzegomskie, Masyw Ślęży i Raduni ze Wzgórzami Oleszeńskimi oraz Wzgórze Niemczańsko – Strzelińskie**.

Najważniejszy w aspekcie turystycznym **obszar górski** Sudetów oddzielony jest od północy stromą krawędzią morfologiczną, zwaną brzeżnym uskokiem sudeckim. Sudety rozciągają się od Bramy Łużyckiej na zachodzie do Bramy Morawskiej na wschodzie. Dzielą się na zachodnie, środkowe i wschodnie.

W obrębie **Sudetów Zachodnich** znajdują się **Góry Izerskie wraz z Pogórzem, Karkonosze, Góry i Pogórze Kaczawskie** oraz **Rudawy Janowickie** otaczające Kotlinę Jeleniogórską.

Sudety Środkowe obejmują **Góry Kamienne, Wałbrzyskie, Sowie, Bardzkie, Stołowe, Bystrzyckie i Orlickie**. Między nimi a Sudetami Wschodnimi położona jest rozległa **Kotlina Kłodzka**.

Sudety Wschodnie obejmują **Grupę Śnieżnika z Krowiarkami, Góry Bialskie i Złote**, a także, położone już poza województwem dolnośląskim, **Góry Opawskie**.

Góry

Sudety są górami o urozmaiconej rzeźbie, ukształtowanymi w wyniku wielokrotnego wypiętrzania i długotrwałych okresów erozji. Wskutek tego utworzył się krajobraz o dużej atrakcyjności widokowej, w którym stare masywy wyrównanych grzbietów kontrastują z głęboko wciętymi dolinami i przełomami rzek. Cały masyw pocięty jest uskokiemi tektonicznymi, nadającymi Sudetom charakter gór zrębowych. W krajobrazie widoczne są przejawy działalności wulkanicznej w postaci charakterystycznych form kopuł i stożków wulkanicznych (Ostrzyca i Grodziec na Pogórze Kaczawskim).

W najwyższym paśmie Sudetów - Karkonoszach duże znaczenie krajobrazowe mają formy polodowcowe – kary, jeziora i moreny. Innego rodzaju atrakcje stanowią liczne gołoborza (rumowiska skalne) oraz grupy skałek o oryginalnych kształtach. Najczęściej występują one w Karkonoszach (skałki granitowe) i w Górach Stołowych (skałki piaskowcowe).

Wody

Dolny Śląsk leży prawie w całości w dorzeczu **Odry** i należy do zlewiska Morza Bałtyckiego. Wśród jej dopływów przeważają lewostronne, biorące swój początek w rejonach górskich. Są to: **Nysa Kłodzka, Oława, Śleza, Bystrzyca ze Strzegomką, Kaczawą, Bóbr z Kwisą i Nysa Łużycka**. Rzeki spływające z Sudetów charakteryzują się zmiennym poziomem wód i stwarzają duże zagrożenie powodziowe. Największe powodzie na Dolnym Śląsku miały miejsce w 1897, 1903, 1938 i 1997 roku. Wody ich, na skutek znacznego uprzemysłowienia i zurbanizowania obszaru przedsudecia, przy braku odpowiedniej liczby oczyszczalni, są znacznie zanieczyszczone. W ostatnich latach co prawda stan czystości wód uległ zauważalnej poprawie w związku z likwidacją części zakładów przemysłowych, unowocześnieniem technologii produkcji i inwestycjami w zakresie ochrony środowiska, jednak ich stan jest nadal niezadowalający. Dopływy prawobrzeżne Odry są nieliczne. Do ważniejszych należą **Widawa i Barycz**.

Odra, jej dolina oraz związane z nimi ekosystemy i obiekty kultury materialnej należą niewątpliwie do przyrodniczego i kulturowego dziedzictwa narodu. Z obszarami lasów łągowych, olesów, z licznymi stanowiskami rzadkich ptaków (żuraw, bocian czarny, dzięcioł średni) i roślin (m.in. największa na Dolnym Śląsku populacja długosza królewskiego i jedno z dwóch znanych na Dolnym Śląsku stanowisk podejrzone marunowego) stanowi ekosystem unikalny w skali Europy. Obfitość ryb, różnorodność gatunków ptaków oraz walory krajobrazowe z akcentami zabytkowej architektury czyni z doliny Odry jeden z atrakcyjniejszych w tej części Europy obszarów dla turystyki i rekreacji. Są to tylko możliwości potencjalne ze względu na brak stosownej infrastruktury i promocji. Wody powierzchniowe stojące składają się z kilkunastu akwenów o powierzchni od 1 do kilku km². Przeważają sztuczne, zaporowe zbiorniki wodne. Do **jezior** o charakterze naturalnym zaliczyć można kilka większych i kilkanaście małych akwenów w rejonie Legnicy na tzw. „**Pojezierzu Legnickim**”. W aspekcie rekreacyjnego wykorzystania wód powierzchniowych, przy braku innych możliwości, obszar ten ma regionalne znaczenie turystyczne.

Do największych **sztucznych zbiorników** województwa należą **Mietków** na rzece Bystrzycy i **Słup** na Nysie Szalonej. Obecnie ich funkcje turystyczne są słabe bądź to ze względu na wahania poziomu wody (Mietków – wspomaganie żeglugi na Odrze), bądź też na zastrzeżenia ochronne (Słup – zaopatrzenie w wodę pitną). Pozostałe zbiorniki zaporowe są niewielkie, nie stwarzają możliwości uprawiania żeglarstwa, potencjalne ich wykorzystanie turystyczne jest ograniczone. Należałoby wspomnieć o paru zalewach, które spełniają funkcje rekreacyjne, m.in. w Radkowie czy też kończony w Stroniu Śląskim.

Osobny walor turystyczny posiadają **stawy** zbudowane dla celów gospodarki rybackiej. Największy zespół tego typu obiektów, jednocześnie największy w kraju, objęty jest ochroną rezerwatową. Położony w **Dolinie Baryczy**, tworzy park krajobrazowy i wyłączony jest z użytkowania kąpieliskowego oraz sportów wodnych. Ma natomiast wybitne walory krajoznawcze i dydaktyczne w zakresie ekologii i w tym sensie stanowi specyficzny i cenny obszar turystyczny.

Lasy

Lasy dolnośląskie mieszczą się w obrębie dwóch dużych krain przyrodniczo-leśnych – Krainy Śląskiej i Krainy Sudeckiej. W Krainie Śląskiej są to 2 największe kompleksy leśne – **Bory Dolnośląskie** i **Lasy Milicko-Ostrzeszowskie**. Bory Dolnośląskie, położone na słabych glebach tworzą duże, zwarte drzewostany sosnowe, a Lasy Milicko-Ostrzeszowskie stanowią rozczłonkowane kompleksy leśne. Obydwa obszary ze względu na bogactwo występujących tu grzybów, stanowią doskonałe tereny tak dla ludności miejscowej, jak i turystów.

Inny charakter od wyżej opisanych mają lasy Pogórza Sudeckiego i Puszcza Sudecka. **Puszcza Sudecka** zajmuje górskie rejony Sudetów. Tworzą ją głównie drzewostany świerkowe z domieszkami innych gatunków. Charakterystyczny jest tu piętrowy układ roślinności z piętrami regla dolnego, regla górnego, subalpejskim i alpejskim (w najwyższych partiach Karkonoszy). Podstawowe znaczenie dla turystyki ma tu czynnik krajobrazowy i klimatyczny.

Ochrona Przyrody

Zasoby leśne Dolnego Śląska stanowią wartościowe, z punktu widzenia turystyki, walory przyrodnicze. Wśród walorów przyrodniczych najwyższą atrakcyjność turystyczną prezentują obszary **parków narodowych**. Ruch turystyczny jest w nich ograniczony potrzebami ochrony, ma charakter poznawczy i dydaktyczny. Odbywa się po wyznaczonych pieszych szlakach turystycznych. Na terenach parków narodowych występują obiekty stanowiące szczególne atrakcje przyrodnicze. W obszarze województwa znajdują się 2 parki narodowe: Karkonoski oraz Gór Stołowych.

Karkonoski Park Narodowy utworzono w 1959 r. Zajmuje powierzchnię 5 579 ha, w 68 % pokrytą lasem. Obejmuje najwyższy masyw Sudetów o charakterze wysokogórskim. Do najatrakcyjniejszych form rzeźby należą kotły polodowcowe o wysokich, stromych zboczach skalnych (Wielki i Mały Staw) oraz Śnieżne Kotły. Interesujące dla turystów są zespoły granitowych skałek ostańcowych. Infrastruktura turystyczna obejmuje 112 km szlaków, 10

wyciągów i 12 schronisk. Najbardziej atrakcyjną porą wędrówek po Karkonoszach jest okres od połowy maja do połowy października. Elementem charakterystycznym dla Karkonoszy jest roślinność źródliskowa i torfowiskowa. O ogromnej wartości flory Parku świadczy występowanie gatunków chronionych (ok. 40 gatunków), a także reliktyw i endemitów.

W roku 1992 Park zaliczony został do Międzynarodowych Rezerwatów Biosfery UNESCO jako Bilateralny Rezerwat Biosfery Karkonosze. Tym samym znajduje się pod szczególną formą ochrony, która dotyczy obszarów, gdzie występują charakterystyczne dla danego regionu, kraju bądź strefy klimatycznej zespoły roślinności, gatunki zwierząt oraz coraz mniej liczne zachowane krajobrazy naturalne. Karkonoski Park Narodowy i bliźniaczy Krkonnssky Narodni Park mają charakter transgraniczny (polsko-czeski w Karkonoszach) ze względu na ochronę najcenniejszych ekosystemów pietra subalpejskiego i alpejskiego.

Park Narodowy Gór Stołowych powstał w 1993 r., wcześniej stanowił Park Krajobrazowy. Powierzchnia jego wynosi 6 339 ha, z czego lasy zajmują 5 779 ha. Ochroną ścisłą objętych jest 376 ha. Krajobraz Parku stanowią unikatowe w Polsce formy górskie o charakterystycznej budowie geologicznej i morfologicznej. Góry Stołowe przyciągają znaczny ruch turystyczny, zwłaszcza do najbardziej atrakcyjnych miejsc Parku. Należą do nich szczytowe partie Szczelińca Wielkiego i Małego oraz położone u podnóża, tzw. Błędne Skały, tworzące labirynty pomiędzy piaskowcowymi skałami. W otulinie Parku znajdują się popularne uzdrowiska: Polanica Zdrój, Duszniki Zdrój i Kudowa Zdrój. W rozległych, zwartych kompleksach leśnych na terenie Parku Narodowego pospolicie występuje jeleń, sarna, dzik, lis, wiewiórka (czarnej i rudej odmiany) oraz drobne gryzonie. Na polsko - czeskiej granicy swoją ostoję ma muflon - sprowadzony z Korsyki i aklimatyzowany w Sudetach gatunek górskiej owcy. Leśnym rarytasem ornitologicznym jest tu jarząbek, słonka, bocian czarny, trzmielojad, kobuz oraz charakterystyczne dla obszaru tajgi sóweczka i włośchatka. W skałach gnieździ się puchacz, pustułka, kruk, a także kopcuszek, pleszka i kowalik.

Poza tym można wyróżnić **obszary chronionego krajobrazu i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe** (18 obiektów):

- Karkonosze - Góry Izerskie
- Lasy Chocianowskie
- Dolina Czarnej Wody
- Dolina Odry
- Grodziec
- Ostrzyca Proboszczowicka
- Wzgórza Dalkowskie
- Obszar Krzywińsko-Osiecki
- Dolina Baryczy
- Góry Bystrzyckie i Orlickie
- Kopała Chełmca
- Kopała Trójgarbu
- Krzyżowa Góra
- Zawory
- Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie (Obręb Muszkowicki, Obszar Ziębice-Przeworno)
- Góry Sowie
- Zespół przyrodniczo-krajobrazowy Skalna
- Szczytnicki zespół przyrodniczo-krajobrazowy.

Ponadto w województwie dolnośląskim występuje 51 rezerwatów przyrody. Największymi są rezerваты Ornitologiczne "Stawy Milickie"- największa ostoja ptactwa w południowej Polsce (5324,31 ha) i "Stawy Przemkowskie" (1046,25 ha).

Typy rezerwatów

Tabela 2 Typy rezerwatów

Typ rezerwatu	Liczba
Rezerваты leśne	23
Rezerваты florystyczne	8
Rezerваты torfowiskowe chroniące torfowiska przejściowe i wysokie z rzadkimi roślinami	6
Rezerваты przyrody nieożywionej	6
Rezerваты krajobrazowe	5
Rezerваты faunistyczne	3

Źródło: www.eko.org.pl

Typy parków krajobrazowych

Tabela 3 Typy parków krajobrazowych

Funkcja	Liczba	Park
Ochrona terenów górskich	3	Śnieżnicki, Gór Sowich, Sudetów, Wałbrzyskich
Ochrona terenów podgórskich	4	Ślęzański, Chełmy, Rudawski, Książański
Ochrona dolin rzecznych	3	Doliny Bobru, Doliny Bystrzycy, Doliny Jezierzycy
Ochrona stawów, dolin rzecznych i lasów	2	Doliny Baryczy, Przemkowski

Źródło: www.eko.org.pl

Opis wybranych parków krajobrazowych

PARK KRAJOBRAZOWY „DOLINA BARYCZY”

Jest największym parkiem krajobrazowym w Polsce, jego powierzchnia wynosi 87 000 ha (na terenie województwa wielkopolskiego leży 17 tys. ha, w województwie dolnośląskim 70 tys. ha). Do parku należy 90% powierzchni gminy Milicz.

Celem jego utworzenia w 1996 roku było:

- objęcie ochroną najcenniejszego obok doliny Odry fragmentu środowiska przyrodniczego;
- zachowanie mało zmienionych ekosystemów wodno-błotnych i leśnych oraz ich cennej ornitofauny;
- ochrona ekosystemów stawowych przed parcelacją i prywatyzacją stawów;
- stopniowa redukcja zanieczyszczeń wód, gleb i powietrza.

Na terenie parku występuje łącznie 166 gatunków lęgowych ptaków. Do najcenniejszych na tym obszarze należą: bąk, bączek, czapla purpurowa, bocian czarny, orzeł bielik, perkoz rdzawoszyi, perkoz zausznik i łabędź krzykliwy. Wiosną spotkać można żerującego na wilgotnych łąkach żurawia. W trzcinach budują gniazda: błotniak stawowy oraz trzciniak i trzcinniczek. Charakterystycznymi gatunkami leśnymi są: dzięcioł czarny, lelek kozodój i gołąb siniak. Interesującym ptakiem jest remiz, którego misternie plecione gniazda możemy zobaczyć na drzewach porastających groble. Należy wspomnieć również, że rezerwat "Stawy Milickie" stanowi największe skupienie lęgowe gęsi w Środkowej Europie. Rozmaitość gatunków oraz wyjątkowo duża liczba osobników większości z nich, sprawia, że teren ten jest jedną z najważniejszych ostoi ptaków - nie tylko w wymiarze krajowym, ale także europejskim. O randze

tego rezerwatu świadczy fakt umieszczenia go na liście najcenniejszych obszarów wodno - błotnych objętych międzynarodową konwencją RAMSAR.

Na obszarze parku występują 42 gatunki roślin i grzybów chronionych, w tym 28 objętych ochroną całkowitą. Najwięcej stanowisk posiadają: bluszcz pospolity, grązel żółty, sromotnik bezwstydnny, widłak goździsty, paprocie- salwinia pływająca i długosz królewski. Storzycy reprezentują również kruszczyk szerokolistny, listera jajowata i storczyk szerokolistny. Częściowej ochronie podlega: kruszyna pospolita, konwalia majowa, kalina koralowa, centuria pospolita i porost - płucnica islandzka. Najwięcej gatunków chronionych roślin związanych jest z siedliskami leśnymi.

Działalność parku nadzoruje Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych we Wrocławiu.

ŚNIEŻNICKI PARK KRAJOBRAZOWY

Został powołany uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w 1981 r. Całkowita powierzchnia parku wynosi 28 800 ha, a jego strefa ochronna 14 900 ha. Park obejmuje trzy grupy górskie Sudetów Wschodnich: Masyw Śnieżnika, Góry Bialskie i Góry Złote. Najwyższy szczyt to Śnieżnik o wysokości 1425 m. n.p.m. Obszar Parku i jego otuliny znajduje się na terenie gmin: Bystrzyca Kłodzka, Kłodzko, Lądek Zdrój, Międzyzlesie, Stronie Śląskie i Złoty Stok.

Wyjątkowe wartości przyrodnicze parku to przede wszystkim:

- urozmaicona rzeźba terenu,
- bogactwo flory i fauny,
- występowanie wód leczniczych,
- klimat i długie zaleganie pokrywy śnieżnej.

Obszar Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego cechuje występowanie różnych typów krajobrazu: od nizinnych kotlin śródgórskich poprzez krajobrazy starych gór średnich poprzecinanych dolinami rzecznyymi, do strefy szczytowej Śnieżnika o subalpejskim charakterze. Dużą atrakcję stanowią również pojedyncze skałki, gołoborza, utwory krasowe z jaskiniami o unikalnej szacie naciekowej. W budowie geologicznej terenu parku dominują skały metamorficzne, głównie różne odmiany gnejsów i łupków. Występują tutaj także bazalty oraz wapienie i dolomity, wśród których to właśnie rozwinęły się zjawiska krasowe. Przez teren parku przepływa wiele górskich potoków stanowiących zlewnię rzeki Nysy Kłodzkiej. Ogromna większość tych wód posiada pierwszą klasę czystości. Masywem Śnieżnika i Górami Bialskimi biegnie główny europejski dział wodny rozdzielający cieki należące do zlewisk mórz: Bałtyckiego (dopływy Nysy Kłodzkiej), Czarnego (dopływy Morawy) i Północnego (dopływy Orlicy). Główną rzeką obok Nysy Kłodzkiej jest jej największy prawobrzeżny dopływ rzeki Biała Lądecka.

Pod względem przyrodniczym obszar ten należy do najcenniejszych w Sudetach. Występuje tutaj największa liczba gatunków, co jest spowodowane przebiegiem granicy prowincji geobotanicznych i zoologicznych. Możemy spotkać gatunki typowe dla Sudetów, Alp, Karpat a nawet strefy arktycznej i śródziemnomorskiej. Wiele jest gatunków endemicznych. Niekiedy mają one jedynie stwierdzone stanowiska w kraju.

Fauna Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego jest stosunkowo bogata. Zaznacza się tutaj udział wielu gatunków sudeckich jak i karpaccich, a także mezoalpejskich. Do najcenniejszych należą endemity i relikty bezkręgowców, szczególnie przedstawiciele fauny jaskiniowej. W czystych wodach żyją pstrągi potokowe, minogi strumieniowe i głowacze. Na stokach górskich często spotyka się żmije zygzakowate, zaskrońce, padalce. Wśród ptaków należy wspomnieć o czarnym bocianie, jarzabku, cietrzewiu, głuszcu, puchaczu, dzięciole trójpalczastym, czeczotce, pluszczu. Z ssaków to: borsuk, gronostaj, lis, sarna, wiele gatunków nietoperzy, popielica, orzesznica, koszatka, dzik, muflon. W ostatnich latach stwierdza się okresowo występowanie niedźwiedzia brunatnego. Ponadto dużą atrakcję stanowi w Masywie Śnieżnika stado kozic, które zimą można obserwować w okolicach Jaskini Niedźwiedziej.

We wszystkich obszarach mogą być realizowane formy ruchu turystycznego o charakterze krajoznawczym. Tylko w niektórych dopuszcza się stacjonarne formy turystyki wypoczynkowej, które nie powinny przybierać formy masowej (obszary chronionego krajobrazu: Karkonosze – Góry Izerskie, Góry Bardzkie i Sowie, Góry Bystrzyckie i Orlickie). Wszystkie wymienione obszary chronione (tab. 4) wchodzą w skład właściwych obszarów do wykorzystania i zagospodarowania turystycznego.

Tabela 4. Najważniejsze obszary chronione o znaczeniu turystycznym

Nazwa obszaru	Powierzchnia w ha	Polożenie	
		Powiat	Gmina
Karkonoski Park Narodowy z obszarem chronionego Krajobrazu Karkonosze – Góry Izerskie	5562	jeleniogórski, lubański, lwówecki, kamiennogórski	Szklarska Poręba, Piechowice, Jelenia Góra, Podgórzyn, Karpacz, Kowary, Świeradów Zdrój, Mirsk, Stara Kamienica, Lubawka
Park Narodowy Gór Stołowych	6280	kłodzki	Kudowa Zdrój, Lewin Kłodzki, Szczytna, Radków
Park Krajobrazowy „Dolina Baryczy”	70 040 (w granicach woj. dolnośląskiego)	milicki, trzebnicki	Cieszków, Krośnice, Milicz, Żmigród, Prusice, Twardogóra, Trzebnica
Park Krajobrazowy „Dolina Jezierzycy”	7953	wołowski	Wołów, Wińsko
Park Krajobrazowy „Dolina Bystrzycy”	8570	wrocławski	Kąty Wrocławskie, Mietków, Miękinia, Wrocław, Sobótka
Ślęzański Park Krajobrazowy	8200	dzierżoniowski, świdnicki, wrocławski	Jordanów Śl., Łagiewniki, Dzierżoniów, Świdnica, Sobótka, Marcinowice
Śnieżnicki Park Krajobrazowy	28 800	kłodzki, ząbkowicki	Stronie Śl., Łądek Zdrój, Złoty Stok, Miedzylesie, Bystrzyca Kłodzka, Kłodzko, Bardo Śl.
Park Krajobrazowy Gór Sowich	8140,7	kłodzki, ząbkowicki, wałbrzyski, dzierżoniowski	Bielawa, Pieszycy, Walim, Nowa Ruda, Dzierżoniów, Głuszycy, Stoszowice
Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich	6493	wałbrzyski	Boguszów Gorce, Jedlina Zdrój, Wałbrzych, Mioszów, Głuszycy, Czarny Bór
Książański Park Krajobrazowy	3155,4	wałbrzyski, świdnicki	Wałbrzych, Świebodzice, Świdnica, St. Bogaczowice, Dobromierz, Szczawno Zdrój
Rudawski Park Krajobrazowy	15 705	jeleniogórski, kamiennogórski	Bolków, Janowice Wielkie, Kamienna Góra, Marciszów, Mysłakowice, Kowary, Jelenia Góra
Park Krajobrazowy „Dolina Bobru”	13 270	jeleniogórski, lwówecki, złotoryjski	Jelenia Góra, Jeżów Sudecki, Lubomierz, Lwówek Śl., Stara Kamienica, Wleń, Świerzawa
Park Krajobrazowy „Chełmy”	15 990,76	jaworski, legnicki, złotoryjski	Męcinka, Paszowice, Złotoryja, Jawor, Krotoszyce
Przemkowski Park Krajobrazowy	22 338	polkowicki, bolesławski	Chocianów, Gaworzyce, Gromadka, Przemków, Radwanice
Obszar chronionego krajobrazu Góry Bardzkie i Sowie	173,4	Kłodzki, ząbkowicki, dzierżoniowski, świdnicki, wałbrzyski	Kłodzko, Nowa Ruda, Złoty Stok, Bardo, Stoszowice, Pieszycy, Świdnica, Walim
Obszar chronionego krajobrazu Góry Bystrzyckie i Orlickie	225, 0	kłodzki	Miedzylesie, Bystrzyca Kłodzka, Duszniki Zdrój, Szczytna

Źródło: opracowanie własne

Projektowane Parki Krajobrazowe - zadania umieszczone w „Programie rozwoju zrównoważonego i ochrony środowiska województwa dolnośląskiego”

- Lubiąsko-Głogowski Park Krajobrazowy – dla projektowanego Parku Krajobrazowego przewiduje się również utworzenie otuliny
- Nadodrzański Oławsko-Wrocławski Park Krajobrazowy
- Park Krajobrazowy Doliny Kwisy, z wyłączeniem części uzgodnionych terenów specjalnych i tras dla wojskowych pojazdów specjalnych
- Kaczawski Park Krajobrazowy.

Pozostałe propozycje wynikające z programów i koncepcji dotyczących tworzenia systemów przyrodniczych:

- Park Krajobrazowy Gór Kruczych i Zaworów (włączenie istniejącego Obszaru Chronionego Krajobrazu Zawory do projektowanego Parku Krajobrazowego),
- Leśniańsko-Złotnicki Park Krajobrazowy
- Łomnicki Park Krajobrazowy
- Park Krajobrazowy Gór Bystrzyckich i Orlickich (przekształcenie istniejącego Obszaru Chronionego Krajobrazu w Park Krajobrazowy)
- powiększenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy - najcenniejsze tereny wydzielone z istniejącego Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Baryczy, będące kontynuacją istniejącego Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy w kierunku zachodnim
- powiększenie obszaru Parku Krajobrazowego Chełmy o tereny Pogórza Złotoryjskiego
- powiększenie powierzchni istniejącego Parku Krajobrazowego Gór Sowich o tereny obecnego Obszaru Chronionego Krajobrazu Gór Bardzkich i Sowich; dla powiększonego Parku Krajobrazowego przewiduje się utworzenie otuliny
- ewentualne powiększenie Ślęzańskiego Parku Krajobrazowego poprzez połączenie jego trzech części w jedną całość.

Projektowane Obszary Chronionego Krajobrazu

- Bory Dolnośląskie – z wyłączeniem uzgodnionych terenów specjalnych, dróg dla wojskowych pojazdów specjalnych i tras przebiegu autostrad A-4 i A-18
- Wzgórza Trzebnickie
- Dolina Dobrej
- Dolina Widawy – z ewentualnym włączeniem do obszaru najcenniejszych fragmentów wrocławskich pól irygacyjnych
- Wzgórza Strzebińskie
- Górna Nysa – w przyszłości przewiduje się utworzenie parku krajobrazowego obejmującego również część gminy Zgorzelec
- poszerzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Ostrzyca Proboszczowicka o część leżącą na terenie gmin Lwówek Śląski i Wleń.

Ponadto na terenie województwa projektuje się **utworzenie 30 i powiększenie 4 rezerwatów przyrody.**

Podjęmowanie i kontynuacja współpracy z sąsiednimi krajami w celu ochrony, integracji i prawidłowego wykorzystania obszarów i zasobów przyrodniczych, w tym:

a) z Republiką Czeską:

- sąsiadujące obszary chronione CHKO Izerske Hory – OChK Karkonosze – Góry Izerskie
- Bilateralny Rezerwat Biosfery Karkonosze (Krkonoše)
- CHKO Broumovsko – projektowany PK Gór Kruczych i Zaworów, PK Sudety Wałbrzyskie
- powołanie Rezerwatu Biosfery obejmującego CHKO Broumovsko i P.N. Gór Stołowych
- CHKO Orlicke Hory – OChK Góry Bystrzyckie i Orlickie.

b) z Republiką Federalną Niemiec:

- utworzenie Obszaru Chronionego Krajobrazu Górnej Nysy (w perspektywie park krajobrazowy), komplementarnego do Obszaru Chronionego Krajobrazu Neissetal und Klosterwald oraz projektowanych obszarów chronionych po stronie niemieckiej.
- **Kształtowanie spójnej przestrzennej sieci powiązań przyrodniczych** uwzględniającej istniejące i projektowane obszary chronione oraz korytarze ekologiczne, w oparciu o założenia koncepcji ECONET-PL. Na terenie województwa dolnośląskiego wyróżniono następujące elementy sieci ECONET:

a) obszary węzłowe:

- Obszar Doliny Środkowej Odry (17 M), Obszar Milicki (18 M), Obszar Karkonosko-Izerski (35 M), Obszar Gór i Pogórza Kaczawskiego (36 M), Obszar Gór Stołowych (37 M), Obszar Gór Sowich (26 K), Obszar Gór Bystrzyckich i Orlickich (27 K), Obszar Ślęży (38 M), Obszar Masywu Śnieżnika (39 M)

b) korytarze ekologiczne:

- Obszar Głogowski Odry (18 m), Obszar Wzgórz Dalkowskich (33 k), Obszar Dolnej Baryczy (34 k), Obszar Prochowicki (35 k), Obszar Nysy Kłodzkiej (36 k),
- Obszar Kwisy (66 k), Obszar Górnego Bobru (67 k), Obszar Gór Kamiennych (31 m), Obszar Gór Wałbrzyskich (68 k), Obszar Dusznicki (32m), Obszar Przełęczy Międzyleskiej (33 m)

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego sieć Econet uzupełniono o korytarze ekologiczne doliny Bystrzycy (istniejący Park Krajobrazowy), Krzywińsko-Osiecki Obszar Chronionego Krajobrazu oraz obszary łączące Góry Bialskie i Złote ze Wzgórzami Strzelińskimi

- Ochrona stanowisk roślin i zwierząt chronionych, wykorzystywanie inwentaryzacji przyrodniczych w planach zagospodarowania przestrzennego gmin

Paneuropejskie sieci ekologiczne

Zgodnie z Paneuropejską Strategią Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej oraz światową polityką ochrony przyrody są tworzone w Europie różne międzynarodowe sieci obszarów chronionych. Do najważniejszych z nich należą: sieć rezerwatów związanych z Konwencją Ramsarską, rezerваты biosfery międzynarodowego programu UNESCO "Człowiek i Środowisko" (MaB), sieć "Parki dla życia", sieć NATURA 2000 i europejska sieć ekologiczna EECONET. Niektóre z nich obejmują obszary województwa dolnośląskiego:

- Sieć rezerwatów Ramsar obejmuje tereny wodno-błotne o międzynarodowym znaczeniu, do której Polska zgłosiła 6 rezerwatów, wśród nich Stawy Milickie;
- Sieć rezerwatów biosfery (MaB) obejmująca w Polsce 7 rezerwatów biosfery, wśród nich Karkonoski Park Narodowy;
- Sieć NATURA 2000, która jest obecnie wdrażana w krajach Unii Europejskiej, ma utworzyć spójną metodycznie europejską sieć obszarów chroniących zagrożone gatunki i ich siedliska. Podstawą jej tworzenia są Dyrektywy "Habitatowa" i "Ptasia", zgodnie z którymi mają być wyznaczone dwie kategorie obszarów:
 - specjalne obszary ochrony przyrody (SACs - Special Areas of Conservation), których celem jest ochrona siedlisk dziko żyjących gatunków wyróżnionych na listach zagrożonych gatunków roślin i zwierząt;
 - obszary specjalnie chronione (SPAs - Special Protected Areas) dotyczące ochrony ptaków, a przede wszystkim wymierających ptaków wędrownych.

Biorąc pod uwagę te informacje, w Dolinie Odry istnieje możliwość tworzenia europejskiej sieci obszarów przyrodniczo cennych:

- Dębniańskie Mokradła (powierzchnia 4900 ha) proponowany jako SACs. Ostoja obejmuje część zlewni rzeki Jezierzycy, objętej ochroną w Parku Krajobrazowym "Dolina Jezierzycy" (7953 ha).
- Odrzańskie Łęgi (powierzchnia ok. 17 000 ha) proponowany jako SACs oraz SPAs. Rozpoczyna się w pobliżu miejscowości Rzeczycy, kończy u ujścia Baryczy.
- Miękkińskie Bagna (powierzchnia około 900 ha) proponowany jako SACs.
- Grądy Odrzańskie (powierzchnia 29 021,94 ha - woj. dolnośląskie, woj. opolskie) proponowane jako SACs oraz SPAs. Ostoja obejmuje 70-cio kilometrowy odcinek doliny Odry między Narokiem a Wrocławiem, jeden z najcenniejszych na całym odcinku górnej Odry.

Oprócz cech klimatycznych na terenach górzystych ich wartość polega głównie na walorach krajobrazowych. Na obszarach niżowych stwarzają możliwości penetracji terenów leśnych dla potrzeb rekreacji czynnej, w wypoczynku świątecznym i stacjonarnym, w połączeniu ze zbieraniem runa leśnego. Należą do nich **Bory Dolnośląskie**, **Lasy Milickie**, **Lasy Wołowskie** i **Lasy Twardogórskie**.

Pozostałe walory naturalne

Duży potencjał rozwojowy przedstawia turystyka uzdrowiskowa. **Walory uzdrowiskowe** regionu dolnośląskiego przedstawiają istotną część zasobów przyrodoleczniczych całego kraju. Część źródeł stanowi walor potencjalny, także w innych miejscowościach i może być udostępniona w przyszłości, po ich zagospodarowaniu.

W województwie status **źródeł leczniczych** mają wody w 14 miejscowościach (w kraju jest ich ogółem 61) oraz **kopaliny lecznicze** – torfy w dwóch miejscowościach (rozporządzenie Rady Ministrów z 16 sierpnia 1994 r. w sprawie określenia złóż wód zaliczonych do solanek, wód leczniczych i termalnych oraz innych kopalin leczniczych, a także w sprawie zaliczenia kopalin pospolitych z określonych złóż do kopalin podstawowych – Dz. U. nr 89, poz. 417). Występują one w obszarach górskich Sudetów z koncentracją w rejonie ziemi kłodzkiej.

W regionie znajduje się 11 **uzdrowisk statutowych** spośród 42 w całym kraju. Są to miejscowości uznane za uzdrowiska zarządzeniem Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z 23 lipca 1967 r. (M.P. nr 45, poz. 25 z późn. zmianami) oraz tzw. uzdrowiska w rozwoju, czyli miejscowości objęte niektórymi przepisami ustawy uzdrowiskowej, wg rozporządzenia Rady Ministrów z 12 kwietnia 1974 r. (Dz. U. nr 16, poz. 89). Należą do nich: Bolków, Kowary i Trzebnica. Oprócz tego w ramach krajowej „Prognozy rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego” wytypowano do prowadzenia w przyszłości lecznictwa uzdrowiskowego Sosnowkę i Szklarską Porębę. Charakter uzdrowiskowy (klimatyczne leczenie gruźlicy) mają Oborniki Śl. Miejscowości o potencjalnych walorach leczniczych to także: Wleń – dawne sanatorium kolejowe, Sokołowsko – służyło z leczenia chorób płuc, Kowary – było tam inhalatorium radonowe Uzdrowiska Cieplice.

Uzdrowiska statutowe posiadają wyznaczone obszary (strefy) ochrony uzdrowiskowej służące ochronie warunków naturalnych niezbędnych do prowadzenia i rozwijania lecznictwa uzdrowiskowego oraz w celu kształtowania innych czynników środowiskowych dla uzdrowiska:

- obszar A obejmuje najbliższe otoczenie zakładów i urządzeń lecznictwa uzdrowiskowego,
- obszar B obejmuje całą miejscowość lub tę jej część, która ma charakter uzdrowiskowy,
- obszar C obejmuje obszary A i B, a ponadto teren otaczający te obszary w promieniu niezbędnym do zapewnienia nienaruszalności klimatu i krajobrazu,
- obszar C ochrony uzdrowiskowej może być ustanowiony łącznie dla sąsiadujących ze sobą uzdrowisk.

Tabela 5. Wody lecznicze w uzdrowiskach

Miejscowość	Gmina	Powiat	Rodzaj wód leczniczych
Cieplice Śląskie Zdrój (cz. m. Jelenia Góra)	Jelenia Góra	Jelenia Góra	wody termalne o temperaturze do 90oC fluorkowe
Czemiawa Zdrój (cz. m. Świeradów Zdrój)	Świeradów Zdrój	lubański	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe żelaziste i wody radoczyste
Długopole Zdrój	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe żelaziste
Duszniki Zdrój	Duszniki Zdrój	kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-sodowe żelaziste
Jedlina Zdrój	Jedlina Zdrój	wałbrzyski	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-żelaziste
Kudowa Zdrój	Kudowa Zdrój	kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-żelaziste arsenowe i szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-radoczyste
Lądek Zdrój	Lądek Zdrój	kłodzki	wody termalne radoczyste siarczkowe fluorkowe
Polanica Zdrój	Polanica Zdrój	kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowe
Przerzeczyn Zdrój	Niemcza	dzierżoniowski	wody siarczkowe i wody radoczyste, wody radoczyste, magnezowo-wapienne, żelaziste
Szczawno Zdrój	Szczawno Zdrój	wałbrzyski	Szczawy wodorowęglanowo-sodowo-wapniowo-magnezowe i szczawy wodorowęglanowo-sodowe radoczyste
Świeradów Zdrój	Świeradów Zdrój	lubański	szczawy radoczyste i szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe żelaziste oraz wody radoczyste

źródło: Dz.U.z 1994r. Nr 89, poz 417

Tabela 6. Wody lecznicze do zagospodarowania

Miejscowość	Gmina	Powiat	Rodzaj wód
Jeleniów	Lewin Kłodzki	Kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-sodowo-żelaziste siarczkowe
Stare Rochowice	Bolków Zdrój	Jaworski	szczawy i wody wodorowęglanowo-siarczanowo-sodowe
Szczawina	Bystrzyca Kłodzka	Kłodzki	szczawy wodorowęglanowo-wapniowo-magnezowe

Źródło: j.w.

Tabela 7. Kopaliny lecznicze

Lokalizacja	Gmina	Powiat	Rodzaj kopaliny
Hala Izerska	Świeradów Zdrój	lubański	torf ze złoża typu wysokiego „Izera-Skalno”
Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	jeleniogórski	torf ze złoża typu wysokiego „Jakuszyce”

Źródło: j.w.

Klimat

Klimat Dolnego Śląska kształtowany jest przez masy powietrza napływającego głównie z Atlantyku, Skandynawii i północno-wschodniej Europy. Jest to więc klimat umiarkowany o cechach oceanicznych, charakteryzujący się względnie łagodnymi zimami i niezbyt upalnymi latami. Nizina Śląska jest obszarem Polski o najdłuższym okresie wegetacyjnym (225 dni z temp. ponad +5 st.) Bardziej zróżnicowany jest klimat Sudetów i ich pogórzy. W górnych partiach Karkonoszy średnia temperatura roczna wynosi poniżej 1 st. (przy ok. 9 st. w okolicach Wrocławia i ok. 1,5 st. w Kotlinie Kłodzkiej).

Walory krajoznawcze

Najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych o charakterze kulturowym zajmują zabytki architektury i budownictwa, ponieważ cieszą się największym zainteresowaniem turystów.

Dolny Śląsk jest jednym z najobficiej wyposażonych w zabytki regionów Polski, zarówno pod względem zespołów urbanistycznych², jak i występowania pojedynczych obiektów oraz zespołów architektonicznych.

Turystyczna waloryzacja zabytków, uwzględniająca ich wartości historyczno-artystyczne, dostępność komunikacyjną, zagospodarowanie i przystosowanie dla potrzeb ruchu turystycznego, położenie krajobrazowe oraz związek z wydarzeniami i postaciami historycznymi wyłoniła listę kilkudziesięciu zabytkowych zespołów urbanistycznych stanowiących przedmiot zwiedzania turystycznego.

Tabela 8. Zabytki architektury w zespołach urbanistycznych

Miejscowość	Gmina	Powiat	Najważniejsze obiekty lub zespoły
Bolesławiec	Bolesławiec	bolesławiecki	kościół XV-XVI w., rynek z ratuszem, mury miejskie XV w.
Bolków	Bolków	jaworski	zamek XIII-XIV w., domy podcieniowe XVIII, XIX w., kościół XIII, XIV w.
Bystrzyca Kł.	Bystrzyca Kł.	kłodzki	rynek z kamienicami XVI-XVII w., mury miejskie XIV-XV w., kościół XIV w.
Chelmsko Śl.	Lubawka	kamiennogórski	kamienice rynkowe XVIII w., domy tkaczy XVIII w., kościół XVII w.
Chojnów	Chojnów	legnicki	kościół XIV w., zamek XVI w., mury miejskie XIV w.,
Cieplice Zdrój (cz.m.JeleniaG.)	Jelenia Góra	Jelenia Góra	pałac XVIII w., pałac zdrojowy XVIII w.
Duszniki Zdrój	Duszniki Zdrój	kłodzki	papiernia XVI w., zespół budynków zdrojowych, rynek z kamienicami XVII-XIX w., kościół XVIII w.
Dzierżonów	Dzierżonów	dzierżonowski	Kościół neoklasycyzy XVIII w., kościół klasztorny z XIV w., 4 kościoły gotyckie XIII/XVI w., kościół cmentarny XV w., rynek z kamienicami i ratuszem (z wieżą z XVI w.), sukienice, podwójne mury miejskie z XIII/XV w. z basztami
Głogów	Głogów	głogowski	zamek, kolegiata XV w. (w odbudowie), kościół XIV-XV w. (ruina, w odbudowie), kościół XVIII w., mury miejskie XIV w.
Góra	Góra	górowski	kościół XV-XVI w., mury miejskie z wieżami, wiatrak drewniany XIX w.
Gryfów Śl.	Gryfów Śl.	lwówecki	rynek z kamienicami XVI-XVIII w., kościół XVI w., mury miejskie XV-XVI w.
Jawor	Jawor	jaworski	rynek z ratuszem XV-XVIII w., „ Kościół Pokoju ”* (XVII) w., kościół XIV w.
Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jelenia Góra	rynek z ratuszem XVIII w., kościół XVIII w., kościół XIV-XV w., mury miejskie XV, XVI w., kościół św. Krzyża z początku XVIII wieku
Kamieniec Ząbkowicki	Kamieniec Ząbkowicki	ząbkowicki	zamek-pałac XIX w., kościół XIV, XVII w., budynek klasztoru XVIII w., kościół zamkowy XIX w.
Kamienna Góra	Kamienna Góra	kamiennogórski	rynek z kamienicami XVI-XVIII w., kościół XIV-XVI w.
Kłodzko	Kłodzko	kłodzki	kościół XVII-XVIII w., rynek z ratuszem XVI-XVIII w., twierdza XVII-XVIII w., most XIV, XVIII w.
Kowary	Kowary	jeleniogórski	kościół XVI w., ratusz XVIII w.
Kudowa Zdrój	Kudowa Zdrój	kłodzki	zespół zabudowy zdrojowej, kościół XVII, XIX w.
Lądek Zdrój	Lądek Zdrój	kłodzki	rynek z kamienicami XVIII w., dom zdrojowy XVII, XIX w., most kamienny XVI w.
Legnica	Legnica	legnicki	kościół XVIII w., zamek XII, XVI-XVII, XIX w., kościół XIV, XIX w., rynek z ratuszem XVI, XVIII w., Akademia Rycerska XVIII w.
Lewin Kłodzki	Lewin Kłodzki	kłodzki	rynek z kamienicami XVII-XVIII w., kościół XV w. przebudowany
Lubań	Lubań	lubański	ratusz XVI w., wieża ratusza, kamienice XVII-XIX w.
Lubawka	Lubawka	kamiennogórski	kościół XVII-XVIII w., domy w rynku XVIII w.
Lubiąż	Wołów	wołowski	zespół d. opactwa cystersów XVIII w. z pałacem opata z Salą Książęcą
Lubin	Lubin	lubiński	kościół XV-XVI w., mury miejskie XIV w., ratusz XVIII w.

² zespoły urbanistyczne – niezależnie od występujących w nich obiektów zabytkowych, stanowią chronione układy przestrzenne obszarów ulic, placów i zabudowy miejskiej, jak np.: Stare Miasto i Ostrów Tumski we Wrocławiu.

Lubomierz	Lubomierz	lwówecki	kościół XVIII w. i klasztor, kamienice podcieniowe, ratusz XIX w., mury miejskie XV w.
Lwówek Śl.	Lwówek Śl.	lwówecki	ratusz XVI w., kościół XVI w., mury miejskie z basztami, kamienice w rynku
Mieroszów	Mieroszów	wałbrzyski	rynek z kamienicami XVII-XVIII w.
Międzygórze	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	zabudowa pensjonatowa XIX-XX w.
Międzylesie	Międzylesie	kłodzki	zamek XVII w., rynek z kamienicami XVIII, XIX w., kościół XV w., przebudowany, Dom Tkaczy XVIII w.
Milicz	Milicz	milicki	pałac XVIII w., kościół XVIII w., ruiny zamku XIV w.
Mirsk	Mirsk	lwówecki	rynek z ratuszem XVI w., kościół XVI w.
Mysłakowice	Mysłakowice	jeleniogórski	domy XIX w., kościół XIX w., pałac XIX w. kościół św. Krzyża z początku XVIII wieku
Niemcza	Niemcza	dzierżoniowski	rynek z kamienicami XVIII-XIX w. mury obronne XIII w., zamek książęcy XIV-XVIII W., kościół św. Wojciecha XI/XVII w., kościół neoromański XIX w.
Nowa Ruda	Nowa Ruda	kłodzki	rynek z kamienicami XVII, XVIII w., ratusz, zamek przebudowany XVIII w., domy tkaczy
Nowogrodzice	Nowogrodzice	bolesławiecki	kościół XVIII w., mury miejskie XIV-XV w., ratusz i domy XVIII w.
Oleśnica	Oleśnica	oleśnicki	zespół zamkowy XVI – XVIII, XIX/XX w., mury miejskie XIV, XVI w., kościół XIV-XV, XVI, XVII w., dawna synagoga XV, XVII w., ratusz XV, XVIII, XIX w.
Olawa	Olawa	oławski	zamek XIV, XVI, XVIII w., kościół XVI, XVII w., ratusz XIX w., mury miejskie XIV-XV w.
Polanica Zdrój	Polanica Zdrój	kłodzki	kościół p.w. Wniebowzięcia NMP z XVIII w. (styl neobarokowy), Dom Zdrojowy z XIX w., Teatr Zdrojowy z 1925 r., Park Zdrojowy, Dom Zdrojowy.
Polkowice	Polkowice	polkowicki	kościół XIV w., ratusz XVI, XIX i XX w.
Piława Górna	Piława Górna	dzierżoniowski	Zespoły osiedla Barci Morawskich z XVIII – XIX w., zespoły pałacowe XVII/XIX w.
Prusice	Prusice	trzebnicki	kościół XV, XIX w., ratusz XVI w.
Radków	Radków	kłodzki	rynek z ratuszem XVI w. i kamienicami XVII-XVIII w., kościół XVI, XVIII w.
Sobótka	Sobótka	wrocławski	kościół XIV, XV, XVII, XVIII w., kościół XV, XVIII w. d. opactwo XVI w., ob. pałac XIX w.
Srebrna Góra	Stoszowice	ząbkowicki	zespół twierdzy XVIII w., kamienice XVIII-XIX w.
Strzegom	Strzegom	świdnicki	kościół XIV-XVI w., mury miejskie XIII-XV w., kaplica-basteja XVI w.
Strzelin	Strzelin	strzeleński	kościół XII-XIII w., kościół XIV w., XVIII w., dom książąt brzeskich XVI-XVII w., mury miejskie XIV, XV-XVI w.
Sułów	Milicz	milicki	pałac XVII, XVIII w., kościół XVIII w., domy XIX w., pozostałości dawnego zamku
Syców	Syców	oleśnicki	kościół XV w. przebudowany, kościół XVIII w., dwór z oficynami XIX w.
Ścinawa	Ścinawa	lubiński	kościół XV w., mury miejskie XIV-XV w.
Świdnica	Świdnica	świdnicki	kościół XIV, XVIII w., rynek z ratuszem i kamienicami XVI-XVIII w., „ Kościół Pokoju ” * (XVII w.), basteja XV w., kościół XVIII w.
Środa Śląska	Środa Śląska	średzki	kościół XIV, XVII, XIX w., kościół XIV-XV, XVII-XVIII w., Ratusz XV w., mury miejskie XIV w., kościół XVIII w.
Świeradów Zdrój	Świeradów Zdrój	lubański	zabudowa uzdrowiskowa
Świerzawa	Świerzawa	złotoryjski	kościół XIII w., kościół XIV, XV w., domy XVIII, XIX w.
Szczawno Zdrój			zabudowa uzdrowiskowa, szpital sanatoryjny nr.1 (dawny hotel grand)
Trzebnica	Trzebnica	trzebnicki	zespół opactwa pocysterskiego XIII, XVII-XVIII w., Rotunda 5 Stołów, kościół XV w.
Wałbrzych	Wałbrzych	Wałbrzych	kościół XIX w., rynek z kamienicami XIX w.
Wambierzyce	Radków	kłodzki	zespół z zabudową miejską
Wleń	Wleń	lwówecki	ruiny zamku XIII, XIV-XV w., zespół pałacowy XVII, XVIII, XIX w., ratusz XIX w.
Wołów	Wołów	wołowski	zamek XIV w. przebudowany, ratusz XVIII, XIX w., kościół XIV-XV w., mury

			miejskie
Wrocław	Wrocław	Wrocław	ratusz XIV-XV w., zespół Uniwersytetu z Aulą Leopoldina XVIII w., katedra XIII-XV w., kościoły XIV-XV w., rynek staromiejski z kamienicami, Hala Ludowa
Ząbkowice Śląskie	Ząbkowice Śl.	ząbkowicki	kościół XVI w., przebudowany, dzwonnica XV w. zwana Krzywą Wieżą, mury miejskie XIV w., kamienice XVII-XVIII w., Krzyża Wieża, cerkiew prawosławna ze średniowiecznym freskiem.
Ziębice	Ziębice	ząbkowicki	kościół XIII, XV w., mury miejskie XV w., kościół XVIII w., kościół XVIII w.
Złotoryja	Złotoryja	złotoryjski	mury miejskie XIV w., kościół XIII/XIV, kościół i klasztor XVI w., Średniowieczny układ staromiejski.

* - są to świątynie, które wpisano jesienią 2001 r. na listę światowego dziedzictwa kultury UNESCO, zbudowane jedynie z nietrwałych materiałów, tj. drewna, słomy, gliny (trzecia – w Głogowie – zbudowana de facto jako pierwsza, nie dotrwała do naszych czasów).

Źródło: opracowanie własne

Pojedyncze obiekty zabytkowej architektury tworzą duży zbiór walorów kulturowych występujących w zabudowie miejscowości lub położonych poza nimi. Są wśród nich kościoły, klasztory, kaplice, zamki, pałace, dwory, ratusze, kamienice, budowle techniczne i przemysłowe. Na liście walorów tego rodzaju znajduje się 110 miejscowości, których znaczenie turystyczne uzasadnia uwzględnienie w opracowaniu.

Tabela 9. Obiekty i zespoły architektury

Miejscowość	Gmina	Powiat	Najważniejsze obiekty lub zespoły
Bagno	Oborniki Śląskie	Trzebnicki	pałac XVIII w., (ob. klasztor)
Bardo	Bardo	Ząbkowicki	kościół XVII-XVIII w., most kamienny XVI, XX w.
Biedrzychowice	Olszyna	Lubański	pałac XVIII w.
Bielawa	Bielawa	dzierżoniowski	Rezydencje fabrykanckie z XIX w., pałac z XVI w., kościół neogotycki z XIX w.
Bogatynia	Bogatynia	Zgorzelecki	domy XVIII w., XIX w.
Bolesławów	Stronie Śląskie	Kłodzki	rynek z domami XVI-XVII, XIX-XX w.
Bożków	Nowa Ruda	Kłodzki	pałac XVII, XIX w.
Brzeg Dolny	Brzeg Dolny	Wołowski	oficyna pałacowa XVIII, XIX w., mauzoleum
Brzeg Głogowski	Żukowice	głogowski	kościół XIII w., pałac XVI w., przebudowany
Bukowiec	Mysłakowice	jeleniogórski	pałac XVI, XVIII w.
Chocianów	Chocianów	polkowicki	zespół pałacowo-parkowy XVIII w.
Chróstonik	Lubin	lubiński	pałac XVIII w.
Cieszków	Cieszków	milicki	kościół XVIII w.
Czerna	Żukowice	głogowski	zamek-pałac XVI, XVIII, XIX w.
Czermna	Góra	górowski	kościół XV-XVI w., ruiny pałacu XVI-XVIII w.
Czermna (cz.m.)	Kudowa Zdrój	kłodzki	kaplica czaszek XVII, XVIII w.
Długoleśka	Długoleśka	wrocławski	kościół XVIII w., tablica inskrypcyjna
Dobrocin	Dzierżonów	dzierżoniowski	Kościół z XIII w. z polichromiami z XVI w., zespół pałacowy z XVIII/XIX w.
Domanice	Mietków	wrocławski	pałac XVII-XVIII w.
Gaworzyce	Gaworzyce	polkowicki	pałac XVII-XVIII w., kościół XIV w., kościół XVIII w.
Gilów	Niemcza	dzierżoniowski	Pałac klasycystyczny z XIX w., kościół z XVI w.
Głębowice	Wińsko	wołowski	kościół i klasztor XVIII w., pałac XVII, XIX w.
Gola Dzierżoniowska	Niemcza	dzierżoniowski	Ruina dworu renesansowego z XVI w. w odbudowie
Gorzanów	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	zespół pałacowy XVI-XVII w., kościół XVII w.
Gościszów	Nowogrodzic	bolesławiecki	kościół XVI w., ruiny zamku XVII w.
Grodowiec	Grębocice	polkowicki	kościół XVIII w., z założeniem odpustowym
Grodzic	Zagrodno	złotoryjski	zamek XIV w., przebudowany, pałac XVIII w.
Henryków	Ziębice	ząbkowicki	zespół klasztorny XIII, XVI-XVIII w.

Jakubów	Radwanice	polkowicki	kościół XIV w., przebudowana kaplica grobowa XVIII w.
Janowice Wielkie	Janowice Wielkie	jeleniogórski	zamek „Boleczów” XIV, XVI w.
Jaszkotle	Kąty Wrocławskie	wrocławski	kościół XV w.
Jeleniów	Lewin Kłodzki	kłodzki	zespół parkowo-pałacowy
Jerzmanowa	Jerzmanowa	głogowski	zespół pałacowy XVIII w.
Jeżów Sudecki	Jeżów Sudecki	jeleniogórski	dom gwarków
Kamieńczyk	Międzylesie	kłodzki	kościół XVIII w.
Karpacz Górny	Karpacz	jeleniogórski	kościół XIII w, (XIX w.)
Karpniki	Mysłakowice	jeleniogórski	zamek XVI, XVII, XIX w.
Kielczyn	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Sanktuarium NMP z XIII/XVI w
Kietlin	Niemcza	dzierżoniowski	Pałac barokowy z XII w.
Kliczków	Osiecznica	bolesławiecki	zamek XVI, XIX w., XIV w. kościół z oryginalnym wystrojem renesansowo-barokowym z chrzcielnicą z piaskowca z 1419 r.
Konary	Wińsko	wołowski	ruiny cukrowni 1802 r.
Krasków	Marcinowice	świdnicki	zespół pałacowy XVIII w.
Krobielewo	Kąty Wrocławskie	wrocławski	pałac XVIII w., mauzoleum XIX w.
Krzeczyn Mały	Lubin	lubiński	dwór XVIII r.
Krzeszów	Kamienna Góra	kamienno-górski	zespół klasztorny XVII w., kościół XVII w.
Krzyżowa	Świdnica	świdnicki	zespół pałacowo-folwarczny XVIII,XX w.
Książ (cz. m.)	Wałbrzych	Wałbrzych	zamek XVI, XVIII, XX w.
Kurów Wielki	Gaworzyce	polkowicki	kościół XIV, XV w.
Legnickie Pole	Legnickie Pole	legnicki	zespół poklasztorny XVIII w., kościół XIV, XVIII w.
Leszczyna	Złotoryja	złotoryjski	piece hutnicze XIX w.
Leśnica (cz.m.)	Wrocław	Wrocław	zamek-pałac XVIII w.
Luboradz	Mściwojów	jaworski	zespół pałacowy XVII w.
Łagiewniki	Łagiewniki	dzierżoniowski	Zespół poklasztorny
Łomnica	Mysłakowice	jeleniogórski	pałac XVIII w.
Międzygórze	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	Kościół na Iglicznej – Sanktuarium Marii Śnieżnej
Mirosławiczki	Sobótka	wrocławski	pałac XIX w.
Mościsko	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Kościół z XIII w. z polichromiami
Nowa Bystrzyca	Nowa Bystrzyca	kłodzki	drewniany kościół XVIII wieku
Nowa Wieś k. Międzylesia	Międzylesie	kłodzki	kościół Wniebowzięcia NMP
Nowizna	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Zespół pałacowo-parkowy z XIII/XIX w.
Oleśnica Mała	Oława	oławski	zespół pałacowy XVIII w., kościół, oranżeria, mauzoleum
Ostroszowice	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Kościół z XVI w. ruina pałacu z XVI w.
Owiesno	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Ruiny zamku rycerskiego z XIV w.
Piława Dolna	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Kościół z XVI w.
Piława Górna	Piława Górna	dzierżoniowski	Zespoły osiedla braci Morawskich z XVIII-XIX w.; zespoły pałacowe z XVII/XIX w.
Pieszycy	Pieszycy	dzierżoniowski	Pałac z XVII/XVIII w; kościół Św. Jakuba z XIV/XVII w. z polichromiami
Piotrkowice	Prusice	trzebnicki	pałac XVII w.
Piotrkówek	Niemcza	dzierżoniowski	Zespół pałacowy XVI/XIX w.
Piszkowice	Kłodzko	kłodzki	pałac z XVII w.
Płakowice	Lwówek Śląski	lwówecki	zamek XVI w.
Prochowice	Prochowice	legnicki	zamek średniowieczny, przebudowany
Proszówka	Gryfów Śl.	lwówecki	zamek średniowieczny (w ruinie)
Przerzeczyn Zdrój	Niemcza	dzierżoniowski	kościół XV, XVIII w. z dużym zespołem epitafiów
Radochów	Lądek Zdrój	kłodzki	dwór XVI, XIX, XX w.
Radomierzyce	Zgorzelec	zgorzelecki	zespół pałacowy XVIII w.

Ratno Dolne	Radków	kłodzki	zamek-pałac XVI, XVII w.
Rościszów	Pieszycy	dzierżoniowski	Sanktuarium z XIX w., pałac z XVII w., kościół z XIV w.
Roztocznik	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Zespół pałacowy z XIX w, kościół z XVII w.
Rybница Leśna	Mieroszów	wałbrzyski	kościół XVI w.
Rząśnik	Świerzawa	złotoryjski	pałac XVIII w.
Rząsiny	Gryfów Śląski	lwówecki	średniowieczny zamek Podskale
Ściny	Niechlów	górowski	kościół XVIII w., pałac opacki XVIII w.
Siedlecin	Jeżów Sudecki	jeleniogórski	wieża mieszkalna obronna XIV w.
Sieniawka	Łagiewniki	dzierżoniowski	Dwór szachulcowy z XVII w.
Skąpa	Lwówek Śląski	lwówecki	pałac
Słup	Męcinka	jaworski	kościół XV w., przebudowany, dwór z XVIII w. (ruina)
Sobieszów (cz.m)	Jelenia Góra	Jelenia Góra	zamek „Chojnik” XIV, XVI, (w ruinie)
Sokolniki	Łagiewniki	dzierżoniowski	Pałac barokowy z przełomu XVII/XVIII w.
Sokołowsko	Mieroszów	wałbrzyski	budynki sanatoryjne XIX/XX w., Cerkiew Prawosławna
Sońnica	Kąty Wrocławskie	wrocławski	kościół XV w. przebudowany
Stare Bogaczowice	Stare Bogaczowice	wałbrzyski	kościół XVII, XIX w.
Stary Zamek	Sobótka	wrocławski	kościół XIII w., przebudowany
Stary Wielisław	Kłodzko	Kłodzki	kościół – sanktuarium i mauzoleum
Stoszowice	Stoszowice	ząbkowicki	pałac XVIII w.
Stronia	Bierutów	oleśnicki	kościół XIV w.
Struga	Stare Bogaczowice	wałbrzyski	zamek „Cisy” XIV, XV, XVI w., kościół XVI w., pałac XVIII w.
Strzelce	Marcinowice	świdnicki	kościół XIV w., przebudowany
Sucha	Leśnia	lubański	zamek „Czocho” XIV, XVII, XX w.
Szalejów Górny	Kłodzko	Kłodzki	kościół XV w., przebudowany
Szczodre	Długolęka	wrocławski	pałac XVII-XIX w.
Szczytna	Szczytna	Kłodzki	zamek XIX w.
Szklary Górne	Lubin	Lubiński	pałac XVIII w.
Ściegny	Podgórzyn	Jeleniogórski	ruiny szubienicy
Świny	Bolków	Jaworski	ruiny zamku XIV-XV w.
Trzebieszowice	Łądek Zdrój	Kłodzki	pałac XVIII w.
Tyniec n.Ślązą	Kobierzyce	Wrocławski	kościół XIII, XV-XVII w.
Ulesie	Miłkowice	Legnicki	kościół XV-XVI w.
Uraz	Oborniki Śląskie	Trzebnicki	zamek XIV, XVI w. (ruina)
Wambierzyce	Radków	Kłodzki	kościół XVIII w.
Warmątowice Sienkiewiczowskie	Krotoszyce	Legnicki	pałac XVIII w.
Warta Bolesławiecka	Warta Bolesławiecka	Bolesławiecki	ruiny zamku średniowiecznego, dwór XVI w., przebudowany
Wądroże Wielkie	Wądroże Wlk.	Jaworski	kościół XIII w. XIX w.
Wielka Lipa	Oborniki Śląskie	Trzebnicki	pałac XIX w.
Wierzba	Żarów	Świdnicki	kościół XIII w., przebudowany, klasztor XVIII w. (ruina), wieża wodna XVII w.
Wilkanów	Bystrzyca Kłodzka	Kłodzki	zespół pałacowy XVII w., przebudowany
Wilków Wielki	Niemcza	dzierżoniowski	Dwór z XVI w., kościół z XVI w.
Winnica	Krotoszyce	Legnicki	zabudowania poklasztorne (w ruinie)
Wojanów	Mysłakowice	jeleniogórski	pałac XVII, XIX, XX w., kościół XIV, XVI w.
Wojnowice	Miękinia	Średzki	zamek XVI w.
Zagórze Śląskie	Walim	Wałbrzyski	zamek XIV w.
Zalesie	Bystrzyca Kłodzka	Kłodzki	kościół drewniany z XVIII w.
Zawidów	Zawidów	zgorzelecki	domy XVIII, XIX w.
Zgorzelec	Zgorzelec	zgorzelecki	dom w stylu secesji
Żelazno	Kłodzko	Kłodzki	pałac XIX w., kościół XIV w., przebudowany
Złotniki	Wrocław (m.)	Wrocław (grodzki)	ruiny szubienicy

Złotoryja	Złotoryja	Złotoryja	XIV Baszta Kowalska
Zórawina	Zórawina	Wrocławski	kościół XIV, XVI-XVII w.

Źródło: opracowanie własne

Dużym zainteresowaniem turystów na Dolnym Śląsku cieszą się muzea, zwłaszcza ze zbiorami artystycznymi, a także wnętrz zamkowych, pałacowych i in., jak również muzea specjalistyczne, m.in. we Wrocławiu, Dusznikach Zdroju, Bystrzycy Kłodzkiej. Wśród placówek muzealnych specjalne miejsce zajmuje Panorama Raclawicka we Wrocławiu, przyciągająca ruch turystyczny z terenu całej Polski.

W sezonie letnim duże znaczenie turystyczne mają skanseny zwłaszcza, gdy położone są w obszarach turystycznych, jak np. muzeum budownictwa drewnianego w Pstrążnej koło Kudowy Zdroju.

W województwie dolnośląskim działają 42 **muzea o znaczeniu turystycznym** w tym: 8 artystycznych, 2 archeologiczne, 1 etnograficzne, 4 historyczne, 1 martyrologiczne, 6 przyrodniczych, 2 techniki, 10 regionalnych, 8 innych.

Tabela 10. Muzea, zbiory i skanseny

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Bardo	Bardo	ząbkowicki	Muzeum Sztuki Sakralnej
Bolesławiec	Bolesławiec	bolesławiecki	Muzeum Ceramiki, Muzeum Historii Miasta
Bolków	Bolków	jaworski	Muzeum Zamkowe
Bystrzyca Kłodzka	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	Muzeum Filumenistyczne
Chojnów	Chojnów	legnicki	Muzeum Regionalne
Cieplice Śl.Zdrój (cz. m.)	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Muzeum Przyrodnicze
Dunino	Krotoszyce	legnicki	Muzeum Bitwy nad Kaczawą
Duszniki Zdrój	Duszniki Zdrój	kłodzki	Muzeum Papiernictwa
Dzierżoniów	Dzierżoniów	dzierżoniowski	Sowiogórskie Muzeum Techniki
Głogów	Głogów	głogowski	Muzeum Archeologiczno-Historyczne
Jagniątków (cz.m.)	Jelenia Góra	jelenia Góra	Muzeum Gerharda Hauptmana
Jawor	Jawor	jaworski	Muzeum Regionalne
Jaworzyna Śląska	Jaworzyna Śl.	Świdnica	Skansen Lokomotyw Parowych*
Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Muzeum Karkonoskie
Kamienna Góra	Kamienna Góra	kamiennogórski	Muzeum Tkactwa Dolnośląskiego
Karpacz	Karpacz	jeleniogórski	Muzeum Sportu i Turystyki Regionu Karkonoszy, Muzeum Zabawek
Kliczków	Osiecznica	bolesławiecki	Ekspozycja mebli i obrazów z Muzeum Narodowego we Wrocławiu
Kłodzko	Kłodzko	kłodzki	Muzeum Ziemi Kłodzkiej; ekspozycja muzealna w twierdzy
Książ (cz. m.)	Wałbrzych	Wałbrzych	Muzeum Porcelany Stołowej
Kowary	Kowary	jeleniogórski	park miniatur Dolnego Śląska
Kudowa Zdrój	Kudowa Zdrój	kłodzki	Skansen Kultury Ludowej Pogorza Sudeckiego Pstrążnej
Legnica	Legnica	Legnica	Okręgowe Muzeum (Miedzi), Mauzoleum Piastów
Legnickie Pole	Legnickie Pole	legnicki	Muzeum Bitwy Legnickiej
Leszczyń			Skansen górnictwa i hutnictwa miedzi
Lubachów	Świdnica	świdnicki	Otwarte Muzeum Techniki
Lubań	Lubań	lubański	Muzeum Regionalne
Lubiąż	Wołów	wołoski	Ekspozycja muzealna w zespole klasztornym; załazek skansenu regionu dolnośląskiego
Lubomierz	Lubomierz	lwówecki	Muzeum Kargula i Pawlaka
Lwówek Śląski	Lwówek Śląski	lwówecki	muzeum regionalne w ratuszu (m.in. muzeum złota)

Mysłakowice	Mysłakowice	jeleniogórski	dom tyrolski – wystawa
Nowa Ruda	Nowa Ruda	kłodzki	Muzeum Górnictwa i Muzeum prof. Josepha Wittiga
Kudowa Zdrój	Kudowa Zdrój	kłodzki	Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny Parku Narodowego Gór Stołowych
Marcinowo	Trzebnica	trzebnicki	Zbiory etnograficzne
Oława	Oława	oławski	Izba Muzealna Ziemi Oławskiej
Polanica Zdrój	Polanica Zdrój	kłodzki	Muzeum Kamieni Jubilerskich, Muzeum Misyjne (Sokołówka)
Rogoźnica	Strzegom	świdnicki	Państwowe Muzeum Gross-Rosen
Sobieszów (cz. m.)	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Muzeum Przyrodnicze Karkonoskiego Parku Narodowego
Sobótka	Sobótka	wrocławski	Muzeum Ślązańskie
Strzegom	Strzegom	świdnicki	Muzeum Ziemi Strzegomskiej
Syców	Syców	oleśnicki	Muzeum Regionalne
Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	jeleniogórski	Muzeum – Dom Gerharda i Carla Hauptmanów, Dom Vlastimila Hofmana, Muzeum Energetyki, Muzeum „Husarz”, Muzeum Mineralogiczne, Muzeum Ziemi, leśna huta
Środa Śląska	Środa Śląska	średzki	Muzeum Regionalne
Świdnica	Świdnica	świdnicki	Muzeum Kupiectwa
Świeradów Zdrój	Świeradów Zdrój	lubański	Kolekcja Sztuki Konkretnej
Trzebnica	Trzebnica	trzebnicki	Muzeum Regionalne
Uniejowice	Olszanica	złotoryjski	Muzeum Ludowego Wojska Polskiego i Armii Radzieckiej
Wałbrzych	Wałbrzych	Wałbrzych	Muzeum Okręgowe, Muzeum Zamku Książ, Muzeum Szybu Jan, Muzeum Szybu Julia, Muzeum Przemysłu i Techniki i Dział Górnictwa (Biały Kamień)
Wrocław	Wrocław	Wrocław	Muzeum Narodowe, Panorama Raclawicka; Muzeum Historyczne, Muzeum Architektury; Muzeum Archidiecezjalne; Muzeum Poczty i Telekomunikacji; Muzeum Medalierstwa; Muzeum Barwy i Broni; Muzeum Przyrodnicze; Muzeum Mineralogiczne, Muzeum Archeologiczne; Muzeum Etnograficzne, Muzeum – Cmentarz Żydowski,
Zagórze Śląskie	Walim	wałbrzyski	Muzeum Regionalne
Ziębice	Ziębice	ząbkowicki	Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego
Złotoryja	Złotoryja	złotoryjski	Muzeum Złota Muzeum Ziemi Złotoryjskiej – Ośrodek Dokumentowania Dziejów Ziemi Złotoryjskiej
Złoty Stok	Złoty Stok	ząbkowice	Muzeum Sztolnia Złota

- - W XIX wiecznej parowozowni urządzono największy w Polsce skansen parowozów i pojazdów kolejowych. **Część taboru** (7 sztuk) jest sprawna i wykorzystywana chętnie przez ekipy filmowe oraz miłośników kolei na przejażdżki pociągami retro.

Źródło: opracowanie własne

Tylko nieliczne **zabytki archeologiczne**, poza muzeami archeologicznymi, stanowią przedmiot zwiedzania turystycznego. Warunkiem zainteresowania turystycznego tymi obiektami jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej. Wiele z nich znajduje się w Masywie Ślęży, stanowiącym cały kompleks zabytków archeologicznych, a przykładem turystycznego zagospodarowania jest rezerwat archeologiczny w Będkowicach.

Tabela 11. Zabytki archeologiczne

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Będkowice	Sobótka	wrocławski	rezerwat archeologiczny – grodzisko, kurhany, zrekonstruowane chaty
Białogórze	Białogórze	zgorzelecki	cmentarzysko kurhanowe kultury łużyckiej

Bielawa	Bielawa	dzierżoniowski	cmentarzysko kultury lużyckiej
Góra Ślęza	Sobótka	wrocławski	dawne miejsce kultu pogańskiego z licznymi stanowiskami archeologicznymi
Gilów	Niemcza	dzierżoniowski	Grodzisko wczesnośredniowieczne z IX/X w. z wałami i relikwiami bram.
Myślibórz	Paszowice	jaworski	ścieżka archeologiczna ze stanowiskami w rejonie Myśliborza
Niemcza	Niemcza	dzierżoniowski	Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe t.z.w. „Niemcza I” VII-VIII w. i „Niemcza II” X w.
Tarchalice	Wołów	wołowski	zespół dymarek – piece hutnicze w d. Ośrodka wytopu żelaza
Trzebnica	Trzebnica	trzebnicki	stanowisko ze śladami pobytu homo erectus sprzed pół miliona lat

Źródło: opracowanie własne

Specyficznym rodzajem ruchu turystycznego są pielgrzymki do miejscowości pielgrzymkowych. Przedmiotem kultu są przeważnie wizerunki Matki Bożej w formie obrazów i rzeźb, uznawane za cudowne. Najczęściej znajdują się one w kościołach o interesującej architekturze i bogatym wystroju wnętrza. Coraz większą rolę odgrywa także Krzeszów. Czyni starania o wpisanie zespołu klasztornego na listę UNESCO. W styczniu 2003r. Minister Kultury podpisał wniosek o umieszczenie Zespołu Pocysterskiego w Krzeszowie na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, natomiast w lipcu 2004r. wniosek był oceniany przez inspektora UNESCO.

Tabela 12. Miejsca pielgrzymkowe

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Bardo	Bardo	ząbkowicki	kościół Nawiedzenia NMP z gotycką figurką Madonny Tronującej
Kielczyn	Dzierżonów	dzierżoniowski	Sanktuarium maryjne
Krzeszów	Kamienna Góra	kamiennogórski	kościół MB Łaskawej z obrazem MB Krzeszowskiej
Legnickie Pole	Legnickie Pole	legnicki	Kościół św. Krzyża i św. Jadwigi, kult św. Jadwigi
Międzygórze	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	kościół NPM na Górze Iglicznej z figurką MB Śnieżnej
Trzebnica	Trzebnica	trzebnicki	kościół św. Bartłomieja z mauzoleum św. Jadwigi
Wambierzyce	Radków	kłodzki	kościół Nawiedzenia NMP z figurką Matki Bożej Wambierzyckiej

Źródło: opracowa

opracowanie własne

Na Dolnym Śląsku występują sanktuaria o znaczeniu ponaddiecezjalnym, których znaczenie turystyczne jest również odpowiednio wysokie. Do takich, o większym zasięgu oddziaływania, należą: Wambierzyce, Bardo, Trzebnica i Międzygórze.

Historia Śląska to również miejsca ważniejszych bitew, których nieliczne ślady upamiętnienia występują na tym terenie. Warunkiem potraktowania ich jako celów ruchu turystycznego jest niezbędne udostępnienie i przystosowanie dla potrzeb turystów. Spośród trzech tego rodzaju terenów dwa posiadają tematyczne placówki muzealne (Legnickie Pole i Dunino) a jeden pozostałości dawnego pomnika (Lutynia).

Tabela 13. Pola bitew

Źródło: opracowanie własne

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Dobromierz	Dobromierz	świdnicki	pole bitwy wojsk pruskich z austriackimi w 1745 r., pomnik – wieża z XIX w.
Dunino	Krotoszyce	legnicki	pole bitwy nad Kaczawą w 1813 r, w rejonie wsi: Dunino, Warmątowice, Krajów i Bielowice
Głogów	Głogów	głogowski	Obrona grodu w 1109 roku przed wojskami niemieckimi Henryka V, Pomnik Dzieci Głogowskich z 1979 roku.
Legnickie Pole	Legnickie Pole	legnicki	pole bitwy pod Legnicą z Tatarami w 1241 r., położone po północnej stronie autostrady.
Lutynia	Miękinia	średzki	pole bitwy wojsk pruskich z austriackimi w 1757 r. po północnej stronie wsi, fragment pomnika.
Niemcza	Niemcza	dzierżoniowski	pole bitwy wojsk polskich Bolesława Chrobrego z niemieckimi Henryka II w 1017 roku.
Pląkowice	Lwówek Śląski	lwówecki	pole bitwy nad Bobrem kampanii napoleońskiej 1813 roku.
Psie Pole (część m. Wrocławia)	Wrocław	Wrocław	pole bitwy wojsk Bolesława Krzywoustego z wojskami niemieckimi Henryka V w 1109 r.
Struga	Stare Bogaczowice	wałbrzyski	pole bitwy Ułanów Legii Polsko-Włoskiej (Nadwiślańskiej) z wojskami pruskimi w 1807 r., pomnik z 1960 r.

W regionie występują **miejsca martyrologii** z okresu II wojny światowej. Ich zachowanie, ochrona i udostępnienie społeczeństwu mają duże wartości poznawcze i wychowawcze. Są to przykłady ilustrujące nauczanie historii najnowszej w programach szkolnych i mają duże znaczenie w turystyce młodzieżowej. Poza obozem w Rogoźnicy, posiadają, przystosowane do zwiedzania, tajemnicze **podziemia górskich sztolni i korytarzy**.

Tabela 14. Miejsca martyrologii

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Kolce	Głuszycza	wałbrzyski	d. obóz pracy dla więźniów z Gross-Rosen i Oświęcimia, cmentarz i pomnik ofiar zbrodni hitlerowskich
Kłodzko	Kłodzko	kłodzki	Twierdza Kłodzka – d. Obóz koncentracyjny, miejsce męczeństwa żołnierzy fińskich; pomnik, tablica pamiątkowa
Rogoźnica	Strzegom	świdnicki	d. obóz koncentracyjny Gross-Rosen, pomnik na terenie obozu zagłady
Srebrna Góra	Stoszowice	ząbkowicki	d. obóz jeniecki w latach II wojny światowej – Oflag VIII B
Walim	Walim	wałbrzyski	zbiorowe mogiły ofiar hitlerowskiego obozu Gross-Rosen pracujących przy budowie podziemnych fabryk zbrojenio-wych

Źródło: opracowanie własne

Na Dolnym Śląsku występują także cmentarze wojenne: cmentarz żołnierzy radzieckich na Krzykach i Skowroniej Górze we Wrocławiu, cmentarz żołnierzy Polskich i Cmentarz żołnierzy włoskich na Grabiszynie we Wrocławiu oraz t.z.w. Park Pokoju (cmentarz żołnierzy niemieckich w Nadolicach Wielkich k/ Wrocławia).

Współczesne obiekty i tereny przemysłowe mogą mieć znaczenie turystyczne tylko w ograniczonym zakresie. Obecnie, w zasadzie, nie zwiedza się zakładów produkcyjnych, jak to miało miejsce w latach ubiegłych.

Interesujące dla turystów są przykłady wielkich przekształceń krajobrazu, np. wyrobiska i zwałowiska kopalni węgla brunatnego w Bogatyni. Podobnie, znaczenie krajoznawcze mają występujące w krajobrazie Legnicko Głogowskiego Okręgu Miedziowego szyby kopalniane zagłębia miedziowego. W wykazie zamieszczono tylko obiekty i tereny najbardziej reprezentatywne w aspekcie krajobrazu przemysłowego.

Tabela 15. Obiekty i tereny krajobrazu przemysłowego.

Miejscowość	Gmina	Powiat	Obiekt
Bielany Wrocławskie	Kobierzyce	wrocławski	Zespół nowoczesnych obiektów produkcyjno-handlowych
Bielawa	Bielawa	dzierżoniowski	Zakłady Przemysłu Bawełnianego „Bielbaw” S.A.
Bolesławiec	Bolesławiec	bolesławiecki	Zakłady Chemiczne „Wizów”
Brzeg Dolny	Brzeg Dolny	wołowski	NZPO „Rokita”
Iwiny	Warta Bolesławiecka	bolesławiecki	Kopalnia Miedzi „Konrad”
Jaroszów	Strzegom	świdnicki	Kopalnia glin ogniotrwałych
Jelcz-Laskowice	Jelcz-Laskowice	oławski	Zakłady Samochodowe
Kawice	Prochowice	legnicki	Magazyny paliw płynnych
Legnica	Legnica	Legnica	Huta Miedzi „Legnica”
Niemcza	Niemcza	dzierżoniowski	Kopalnia kruszyw mineralnych „Sjenit” S.A., kamieniołom „Kośmin”
Nowa Ruda	Nowa Ruda	kłodzki	Zespół przemysłowo-miejski
Orsk	Rudna	lubiński	Huta Miedzi „Cedynia”
Polkowice	Polkowice	polkowicki	Kopalni Miedzi „Polkowice”
Rudna (Polkowice)	Rudna	lubiński	Kopalni Miedzi „Rudna”
Sieroszowice	Radwanice	polkowicki	Kopalnia Miedzi „Sieroszowice”
Stronie Śląskie	Stronie Śląskie	kłodzki	Huta Szkła Kryształowego „Violetta”
Strzelin	Strzelin	strzeliński	Kamieniołomy granitu
Turoszów (cz. M.)	Bogatynia	zgorzelecki	Kopalnia Węgla Brunatnego „Turów”, Elektrownia „Turów”
Ubocze	Gryfów Śl.	Lwówecki	Fabryka Nawozów Fosforowych
Wałbrzych	Wałbrzych	Wałbrzych	Zespoły i obiekty zabytkowe przemysłu wydobywczego węgla kamiennego
Złotoryja	Złotoryja	złotoryjski	Vitbis- producent ozdób choinkowych
Żukowice	Żukowice	głogowski	Huta Miedzi „Głogów I i II”

Źródło: opracowanie własne

Na Dolnym Śląsku sporym zainteresowaniem cieszą się cykliczne imprezy kulturalne w różnych miejscowościach regionu. Odbywają się one przeważnie w miastach, które są ośrodkami turystycznymi, głównie w sezonie letnim. Rangę międzynarodową mają przede wszystkim imprezy muzyczne: Międzynarodowy Festiwal Chopinowski, Międzynarodowy Festiwal Moniuszkowski, Międzynarodowy Festiwal „Wratlavia Cantans”.

Tabela 16. Miejsca imprez kulturalnych

Miejscowość	Gmina	Powiat	Nazwa imprezy (termin)
Bielawa	Bielawa	dzierżoniowski	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Reggae „Reggae Dub Festival”, „Tolk Folk”, „Streetfighter Festival”
Duszniki Zdrój	Duszniki Zdrój	kłodzki	Międzynarodowy Festiwal Chopinowski (sierpień)
Dzierżonów	Dzierżonów	dzierżoniowski	Ogólnopolski Konkurs Poezji Śpiewanej „Poetycka Stajnia” (XI) Międzynarodowe Spotkanie z Folklorem (VIII), „Poezja na murach”, Międzynarodowe Spotkania z Folklorem
Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jelenia Góra	Jeleniogórskie Spotkania Teatralne (wrzesień), Kabareton (wrzesień), Festiwal Muzyki Wiedeńskiej (maj), Festiwal Muzyki Organowej Silesia Sonans (wrzesień), Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych (lipiec)
Jawor	Jawor	jaworski	Jaworskie Koncerty pokoju (V- X) Międzynarodowe Targi Chleba (VIII- IX)
Kłodzko	Kłodzko	kłodzki	Ogólnopolskie Zdarzenia Teatralne (listopad), Międzynarodowe Wieczory Organowe (maj, październik)
Kudowa Zdrój	Kudowa Zdrój	kłodzki	Międzynarodowy Festiwal Moniuszkowski (czerwiec)
Legnica	Legnica	Legnica	Ogólnopolski Turniej Chórów „Legnica Cantat” (maj), Międzynarodowa Wystawa „Satyrykon” (czerwiec), Ogólnopolski Festiwal o Nagrodę im. Anny Jantar „Watra Łemkowska”
Lubin	Lubin	lubiński	Ogólnopolska Prezentacja Zespołów Muzycznych „Kapeliada” (maj)
Lubomierz	Lubomierz	lwówecki	Festiwal Komedii
Lwówek Śląski	Lwówek Śląski	lwówecki	Lwóweckie Lato Agatowe

Polanica Zdrój	Polanica Zdrój	kłodzki	Międzynarodowy Festiwal Szachowy pamięci A.Rubinsteina (sierpień), Międzynarodowy Festiwal Muzyki Uzdrawiskowej (lipiec), Festiwal Filmów Amatorskich POL (wrzesień), Międzynarodowy Festiwal Regionalnych Zespołów Folklorystycznych „Tęcza Polska” (sierpień)
Szczawno Zdrój	Szczawno Zdrój	wałbrzyski	Festiwal im. Henryka Wieniawskiego (czerwiec)
Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	jeleniogórski	Ogólnopolska Turystyczna Giełda Piosenki Studenckiej (sierpień),
Świdnica	Świdnica	świdnicki	Świdnicki Tydzień Organowy (czerwiec – lipiec)
Świeradów Zdrój	Świeradów Zdrój	lubański	Międzynarodowy Festiwal Orkiestr Młodzieżowych „Eurochestr” (sierpień)
Trzebnica	Trzebnica	trzebnicki	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej (kwiecień, lipiec)
Wojślawice	Niemcza	dzierżoniowski	Dolnośląski Przegląd Folklorystyczny
Wrocław	Wrocław	Wrocław	Wrocławskie spotkania Teatrów i Małych Form Teatralnych Jednego Aktora (listopad), Przegląd Piosenki Aktorskiej (marzec), Ogólnopolski Festiwal Piosenki Studenckiej „Lykend” (kwiecień), Międzynarodowy Festiwal „Jazz nad Odrą” (maj), Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej „Maj z Muzyką Dawną” (maj), Międzynarodowy Festiwal Muzyczny „Porozumienie” (maj), Międzynarodowy Festiwal „Wratislavia Cantans” (czerwiec, wrzesień)
Zgorzelec	Zgorzelec	zgorzelecki	Międzynarodowy Festiwal Piosenki Greckiej
Złotoryja	Złotoryja	złotoryjski	Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w Płukaniu Złota (maj)

Źródło: opracowanie własne

Dolny Śląsk to również doskonale miejsce innych imprez, które mają duże znaczenie dla regionu przyciągając corocznie po kilka tysięcy osób. Są wśród nich m.in.:

Wydarzenia:

- Nagroda Kulturalna Śląska
- Dni Alzacji na Dolnym Śląsku
- Dni Krajów Francuskojęzycznych
- Festiwal graffiściarzy
- Noc Kupały i inne zwyczaje średniowieczne – impreza z elementami turnieju rycerskiego na Zamku Bolków (VI-VII)
- Międzynarodowe spotkania z Folklorem w Dzierżoniowie
- Dolnośląski Przegląd Filmów Amatorskich „Zabytki Dolnośląskie” w Niemczy
- „Prezentacje Dzierżoniowskie” – przegląd firm
- Turniej rycerski na Zamku Chojnik w Sobieszowie (Jelenia Góra - IX)
- Jarmark staroci i osobliwości w Jeleniej Górze (IX)
- Polsko-Czeskie spotkania filmowe w Kudowie Zdroju (VII)
- Studenckie Lato Filmowe w Kudowie Zdroju (VIII/IX w Kudowie Zdroju (VII)
- Regałowisko – „Reggae Dub Festiwal”- Międzynarodowy Festiwal Muzyki Reggae w Bielawie (VIII)
- Tragaria (sierpień) – Karpacz,
- Święto Chleba – Jawor

Imprezy sportowe:

- Zjazd na bele czym (luty) – Szklarska Poręba, Karpacz

- Tradycyjny Międzynarodowy Spływ Kajakowy na Bobrze organizowany przez Oddział "Sudety Zachodnie" w Jeleniej Górze
- Biegi uliczne Memoriał im.T.Pietroszka (IX) Złotoryja
- Międzynarodowe Zawody Strzeleckie (XI) Złotoryja
- Międzynarodowe Grand Prix Modeli Pływających klasy FSR (V) Jawor
- Półmaraton Jaworski o Puchar Burmistrza (VI) Jawor
- Międzynarodowy Turniej Piłki Siatkowej Kobiet – „Otwarcie Sezonu” – (IX) Jawor
- Ogólnopolski Turniej w kokach na trampolinie o puchar Burmistrza (X) Jawor
- Złot motocykli Harley Davidson – Karpacz
- Mistrzostwa Polski w Grillowaniu – Szklarska Poęba
- Festiwal Rowerowy Bike Action – Szklarska Poęba,
- Bieg Piastów (III)
- Złot Motocykli Ciężkich i Weteranów „Karkonosze for Motorcycles” (VIII)
- Zimowe zawody spadochronowe w Jeleniej Górze (II)
- Tour de Pologne – wyścig kolarski (Jelenia Góra, Szklarska Poęba, Karpacz. Meta w Karpaczu, IX)
- Międzynarodowy Wyścig Pokoju w Kudowie Zdroju (V)
- Rajd Polski
- Samochodowy Rajd Karkonoski w Jeleniej Górze (IX)
- Streetfighter Festival w Bielawie (V)
- Samochodowy Rajd Polski w Kłodzku (II)
- Zimowy Rajd Dolnośląski w Polanicy (II)
- Rajd Samochodowy ELMOT Świdnica i okolice (V)
- Mistrzostwa Polski Kibiców Sportowych w Dzierżoniowie
- Międzynarodowy Turniej Karate Funakoshi Shotoken Karate w Kowarach (VI,VII)

Do okazjonalnych wielkich wydarzeń kulturalnych we Wrocławiu zaliczyć należy „megaprodukcje” Opery Wrocławskiej.

Oprócz różnego rodzaju wyżej omówionych walorów krajoznawczych istnieje grupa innych walorów, które są przedmiotem zainteresowania turystycznego zwiedzających. Są to przeważnie obiekty XX-wieczne, nie zawsze traktowane jako zabytki, stanowiące swego rodzaju ciekawostki krajoznawcze.

Tabela 17. Inne kulturowe miejsca krajoznawcze

Miejscowość	Gmina	Powiat	Najważniejsze obiekty lub zespoły
Bardo	Bardo	ząbkowicki	Szopka ruchoma
Bolesławiec	Bolesławiec	bolesławiecki	Mauzoleum marszałka Michała Kutuzowa
Bukówka	Lubawka	kamiennogórski	zapora
Bystrzyca Kłodzka	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	Podziemna Trasa Turystyczna, Pręgierz kamienny
Ściegny	Podgórzyn	jeleniogórski	Western City – miasteczko westernowe
Czermna (cz. m.)	Kudowa Zdrój	kłodzki	Wnętrze kaplicy wyłożone czaszkami ludzkimi, ruchoma szopka
Głogów	Głogów	głogowski	Pomnik Dzieci Głogowskich

Karpacz	Karpacz	jeleniogórski	Rynna zjazdowa – letni tor saneczkowy
Kletno	Stronie Śląskie	kłodzki	Podziemna trasa turystyczna w nieczynnej kopalni uranu
Kliczków	Osiecznica	bolesławiecki	Dawny cmentarz koni i psów myśliwskich
Kłodzko	Kłodzko	kłodzki	Podziemna trasa turystyczna lochami miasta
Kochanów	Kamienna Góra	kamiennogórski	Średniowieczny kamienny stół sędziowski z siedziskami
Kowary	Kowary	jeleniogórski	sztolnie uranowe, Podziemna Trasa Turystyczna
Krzyżowa	Świdnica	świdnicki	Ośrodek d. niemieckiej opozycji antyhitlerowskiej, ob. Fundacja dla Porozumienia Europejskiego
Lądek Zdrój	Lądek Zdrój	kłodzki	Arboretum
Lubachów	Świdnica	świdnicki	Kamienna zaporą wodną wys. 45 m spiętrzająca Jezioro Bystrzyckie
Lubiechów (cz. Wałbrzycha)	Wałbrzych	Wałbrzych	Palmiarnia na terenie d. ogrodów zamkowych Książa
Łomnica	Mysłakowice	jeleniogórski	Siedziba polsko-niemieckiego Stowarzyszenia Wspierania Kultury i Sztuki Śląskiej
Michałów	Chocianów	polkowicki	Cerkiew współczesna d. Łemków bieszczadzkich
Międzygórze	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	Ogród Bajek
Miłków	Podgórzyn	jeleniogórski	Leśny Bank Genów (Kostrzyca)
Nowa Ruda	Nowa Ruda	kłodzki	Muzeum Górnictwa – Podziemna Trasa Turystyczna
Pieszyce	Pieszyce	dzierżoniowski	Wieża widokowa na Wielkiej Sowie
Pilchowice	Wleń	lwówecki	Kamienna zaporą wodną wys. 62 m spiętrzająca Jez. Pilchowickie i elektrownia wodna
Pstrążna (cz.m.)	Kudowa Zdrój	kłodzki	Skansen Kultury Ludowej Pogórza Sudeckiego
Sierpnice	Głuszycza	wałbrzyski	Podziemna trasa turystyczna sztolniami „Osówki”
Szklarska Poręba	Stara kamienica	jeleniogórski	„Zakręt Śmierci” – punkt widokowy
Ślizów	Syców	oleśnicki	Arboretum leśne im. Stefana Białoboka
Świerki	Nowa Ruda	kłodzki	Trasa kolejowa Kłodzko-Nowa Ruda - fragment kolei górskiej jednym z najdłuższych tuneli
Tyniec n. Ślężą	Kobierzyce	wrocławski	Pręgierz ceglany i pomnik św. Jana Nepomucena
Ulesie	Miłkowice	legnicki	„Kolumna Łez” – obelisk pożegnalny z XVII w.
Walim	Walim	wałbrzyski	Podziemna trasa turystyczna – sztolnie
Wałbrzych			Podziemna Trasa Turystyczna w Muzeum Przemysłu i Techniki w Wałbrzychu (d. kopalnia Thorez)
Wambierzyce	Radków	kłodzki	Szopka ruchoma; skansen; muzeum z ZOO, Skansen Dawnych Sprzętów Gospodarstwa Domowego
Wojsławice (cz.m.)	Niemcza	dzierżoniowski	Ogród Botaniczny z rododendronami i azaliami
Wrocław	Wrocław	Wrocław	Ogród Japoński, Ogród Botaniczny, Ogród Zoologiczny
Złotoryja	Złotoryja	złotoryjski	Ścieżka Św. Jadwigi
Złoty Stok	Złoty Stok	ząbkowicki	Sztolnia dawnej kopalni złota

Źródło: opracowanie własne

Do walorów krajoznawczych zaliczają się **osobliwości przyrodnicze**, występujące w różnych miejscach. Wśród najbardziej interesujących widokowo większość związana jest z obszarami górkimi. Część tych obiektów położona jest w obszarach parków narodowych i krajobrazowych. Wybrane tu osobliwości natury są często odrębnymi punktami zainteresowań i wycieczek krajoznawczych, np. Jaskinia Niedźwiedzia w Kletnie czy wodospady w rejonie Szklarskiej Poręby. Do **atrakcji przyrodniczych** należą palmiarnia w Lubiechowie (w granicach Wałbrzycha) i arboretum w Wojsławicach (dzielnica Niemczy).

Tabela 18. Osobliwości przyrody

Miejscowość	Gmina	Powiat	Najważniejsze obiekty lub zespoły
-------------	-------	--------	-----------------------------------

Batorów	Szczytna	kłodzki	Zespół skałek „Skalne Grzyby”, Łężyce „Skałki Łężyckie”
Borowice	Podgórzyn	jeleniogórski	Skałki „Stonecznik”
Bukowina Kłodzka	Kudowa Zdrój	kłodzki	Labirynt skalny „Błędne Skały”
Gorzyszów	Kamienna Góra	kamiennogórski	Zespół Skałek „Głazy Krasnoludków”
Henryków Lubański	Lubań	lubański	Cis – obwód 5 m, wiek ponad 1000 lat
Kamienica	Stronie Śląskie	kłodzki	Szczyt Śnieżnika – punkt widokowy 1425 m npm
Karłów	Radków	kłodzki	Zespół skał „Szczeliniec Wielki i Mały”
Karpacz	Karpacz	jeleniogórski	Wielki i Mały Staw – górskie jeziora polodowcowe
Karpacz	Karpacz	jeleniogórski	Wieże skalne „Krucze Skały”
Karpacz (i Borowice)	Karpacz (i Podgórzyn)	jeleniogórski	Grupa skałek „Pielgrzymy”
Kletno	Stronie Śląskie	kłodzki	Jaskinia Niedźwiedzia
Lwówek Śląski	Lwówek Śląski	lwówecki	Szwajcaria Lwówecka – piaskowcowa grupa skalna
Międzygórze	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki	Wodospad Wilczki
Myślibórz	Paszowice	jaworski	Wąwóz Myśliborski
Piechowice	Piechowice	jeleniogórski	Śnieżne Kotły – formy polodowcowe, 700-letni cis
Piotrowice	Przemków	polkowicki	Dąb „Chrobry” – obwód 9,9 m
Podgórzyn	Podgórzyn	jeleniogórski	Stawy Podgórzyńskie
Proboszczów	Pielgrzymka	złotoryjski	Ostrzyca – stożek wygasłego wulkanu
Przesieka	Podgórzyn	jeleniogórski	Wodospad Podgórzyn (10 m. wysokości)
Radochów	Łądek Zdrój	kłodzki	Jaskinia Radochowska
Sobótka	Sobótka	wrocławski	Góra Ślęza, punkt widokowy 718 m npm
Sosnowka	Podgórzyn	jeleniogórski	Zbiornik
Stawy Milickie (w obrębie kilku wsi)	Milicz i Żmigród	milicki i trzebnicki	Zespół Rezerwatowy „Stawy Milickie”
Szklarska Poręba	Piechowicea	jeleniogórski	Wodospad Szklarki
Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	jeleniogórski	Wodospad Kamieńczyka
Szklarska Poręba	Szklarska Poręba	jeleniogórski	Zespół skałek „Końskie Łby”
Zieleniec cz. Dusznik Zdroju (punkt wyjściowy)	Szczytna (lokalizacja)	kłodzki	Torfowisko pod Zieleńcem („Topieliska”)
Wilków	Złotoryja	złotoryjski	Wilcza Góra „Róża Bazaltowa”- rezerwat przyrody nieożywionej

Źródło: opracowanie własne

Walory specjalistyczne

Do walorów specjalistycznych, w odróżnieniu od walorów wypoczynkowych i krajoznawczych, zaliczono: rejon o walorach narciarskich, wędkarskich, walory dla wędrówek wodnych, czy też tereny wspinaczkowe. Wszystkie one zostały szczegółowo opisane w następnym rozdziale poświęconym identyfikacji produktów markowych regionu..

Walory wędkarskie - rejon te to określone systemy hydrograficzne posiadające szczególnie predyspozycje do uprawiania tego typu rekreacji. Niezależnie od nich możliwości uprawiania wędkarstwa występują w sposób rozproszony i związane są z wieloma ciekami oraz zbiornikami wodnymi, najczęściej o znaczeniu lokalnym. Region Dolnego Śląska, jakkolwiek nie posiada typowych terenów krajobrazu pojeziernego, to jednak występują w nim obszary, które można wyróżnić jako posiadające predyspozycje do uprawiania na nich wędkarstwa. Są to następujące rejon: przemkowski, chojnowski, legnicki, żmigrodzki i milicki, zbiornik retencyjny w Mietkowie.

Z kolei **walory dla wędrówek wodnych** tworzą rzeki i położone na nich akwenty, które spełniają wymagania przydatności dla pełnienia funkcji szlaków kajakowych i żeglarskich.

Warunkiem funkcjonowania szlaków kajakowych jest tranzytowa głębokość wody rzędu minimum 30 cm, umożliwiającą swobodne pływanie kajakiem. Większe wymogi muszą spełniać szlaki żeglarskie. Dla swobodnego pływania łodzi żaglowych wymagana jest głębokość

tranzytowa około 120 cm. Szlaki turystyki motorowodnej z punktu widzenia głębokości tranzytowej, umożliwiającej pływanie różnego typu łodzi motorowych, mieszczą się w przedziale między szlakami kajakowymi a żeglarskimi. Do głównych cech naturalnych szlaków wodnych zalicza się poza tym: czystość wód i powietrza, ciszę, zalesienie terenów nadbrzeżnych, wartości widokowo-krajobrazowe oraz dostępność brzegów.

Przy uwzględnieniu wyżej omówionych kryteriów walory dla turystyki wodnej w obszarze województwa uznaje się za ograniczone. Prawie wszystkie cieki i zbiorniki wodne nie spełniają warunku czystości wód, czyli zachowania przynajmniej II klasy czystości. Dlatego też walory dla turystyki wodnej na określonych rzekach i akwenach traktować należy jako potencjalne, możliwe do wykorzystania i celowe do zagospodarowania w przyszłości, po uzyskaniu odpowiednich parametrów czystości wód. Do najczystszych należą m.in. Biała Łądecka.

Województwo dolnośląskie jest niezwykle bogate pod względem dużej ilości **tras zjazdowych, wyciągów narciarskich, tras narciarstwa biegowego** czy też **torów saneczkowych**. Na obszarze Sudetów występują liczne miejscowości wypoczynkowe, które zapraszają zimą do uprawiania narciarstwa zjazdowego lub biegowego. Najlepsze warunki do uprawiania narciarstwa i sportów zimowych znajdują się w:

- Rejonie Karpacza
- Rejonie Szklarskiej Poręby
- Masywie Śnieżnika - okolice Czarnej Góry
- Górach Orlickich - Zieleniec
- Górach Sowich - Rzeczką
- Górach Kamienne - okolice schronisko Andrzejówka

W Sudetach organizowane są dwa najpopularniejsze w kraju biegi narciarskie: Bieg Piastów w Jakuszycach (Karkonosze/ Góry Izerskie) i Bieg Gwarków (okolice Andrzejówki).

Najwięcej **wyciągów narciarskich** znajdziemy w:

- Karpaczu;
- Szklarskiej Porębie;
- Zieleńcu i Podgórzu;
- Siennej.

Są też **nartostrady**:

- W Karpaczu
- Szklarskiej Porębie
- Świeradowie Zdroju
- Lubawce
- Siennej

oraz **tory saneczkowe**:

- Karpacz
- Świeradów Zdrój

Najważniejsze miejscowości i obszary turystyczne

Najważniejsze miejscowości i obszary turystyczne to wynik analiz dotyczących walorów, stanu zagospodarowania i wykorzystania turystycznego. Podstawowym elementem decydującym o atrakcyjności turystycznej miejscowości i obszarów jest ich walor turystyczny ujęty w sposób kompleksowy. Uwzględniono występowanie walorów wypoczynkowych, uzdrowiskowych i

krajoznawczych zarówno o charakterze antropogenicznym (kulturowym) jak i przyrodniczym. Wśród ważniejszych miejscowości turystycznych omawianych w opracowaniu wyodrębniono miejscowości o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

Tabela 19. Miejscowości turystyczne o znaczeniu międzynarodowym w województwie dolnośląskim

Miejscowość	Funkcja turystyczna	Gmina	Powiat
Bielawa	krajoznawcza	Bielawa	dzierżoniowski
Duszniki Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa, krajoznawcza	Duszniki Zdrój	kłodzki
Dzierżoniów	krajoznawcza	Dzierżoniów	dzierżoniowski
Henryków	krajoznawcza	Ziębice	ząbkowicki
Jawor	krajoznawcza	Jawor	jaworski
Jelenia Góra	krajoznawcza	Jelenia Góra	Jelenia Góra
Kamieniec Ząbkowicki	krajoznawcza	Kamieniec Ząbkowicki	ząbkowicki
Karpacz	wypoczynkowa, krajoznawcza	Karpacz	jeleniogórski
Kłodzko	krajoznawcza	Kłodzko	kłodzki
Krzyszów	krajoznawcza	Kamienna Góra	kamiennogórski
Książ (cz. m.)	krajoznawcza	Wałbrzych	Wałbrzych
Kudowa Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa, krajoznawcza	Kudowa Zdrój	kłodzki
Lądek Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa, krajoznawcza	Lądek Zdrój	kłodzki
Legnica	krajoznawcza	Legnica	Legnica
Legnickie Pole	krajoznawcza	Legnickie Pole	legnicki
Lubiąż	krajoznawcza	Wołów	wołowski
Pieszycy	krajoznawcza	Pieszycy	dzierżoniowski
Polanica Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa	Polanica Zdrój	kłodzki
Szklarska Poręba	wypoczynkowa	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Świdnica	krajoznawcza	Świdnica	świdnicki
Trzebnica	Krajoznawcza	Trzebnica	trzebnicki
Wambierzyce	krajoznawcza	Radków	kłodzki
Wrocław	krajoznawcza	Wrocław	Wrocław

Źródło: opracowanie własne

Tabela 20. Miejscowości turystyczne o znaczeniu krajowym w województwie dolnośląskim

Miejscowość	Funkcja turystyczna	Gmina	Powiat
Bardo	krajoznawcza	Bardo	Ząbkowicki
Bielawa	krajoznawcza	Bielawa	Dzierżoniowski
Bolesławiec	krajoznawcza	Bolesławiec	bolesławiecki
Bolków	krajoznawcza	Bolków	jaworski
Borowice	wypoczynkowa	Podgórzyn	jeleniogórski
Brzeg Dolny	krajoznawcza	Brzeg Dolny	wołowski
Bystrzyca Kłodzka	krajoznawcza	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki
Chełmsko Śląskie	krajoznawcza	Lubawka	kamiennogórski
Chocianów	krajoznawcza	Chocianów	polkowicki
Chojnów	krajoznawcza	Chojnów	legnicki
Czerniawa Zdrój (cz.m.)	uzdrowiskowa	Świeradów Zdrój	lubański
Długopole Zdrój	uzdrowiskowa	Bystrzyca Kłodzka	Kłodzki
Dzierżoniów	krajoznawcza	Dzierżoniów	dzierżoniowski

Głogów	krajoznawcza	Głogów	głogowski
Grodzic	krajoznawcza	Zagrodno	zlotoryjski
Gryfów Śl.	krajoznawcza	Gryfów Śl.	lwówecki
Jedlina Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa,	Jedlina Zdrój	wałbrzyski
Kamienna Góra	krajoznawcza	Kamienna Góra	kamiennogórski
Kowary	uzdrowiskowa, wypoczynkowa	Kowary	jeleniogórski
Krobiełowice	krajoznawcza	Kąty Wrocławskie	wrocławski
Leśna	krajoznawcza, wypoczynkowa	Leśna	lubański
Lubań	krajoznawcza	Lubań	lubański
Lubomierz	krajoznawcza	Lubomierz	lwówecki
Lubin	krajoznawcza	Lubin	lubiński
Lwówek Śląski	krajoznawcza	Lwówek Śląski	lwówecki
Międzygórze	wypoczynkowa, krajoznawcza	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki
Międzylesie	krajoznawcza	Międzylesie	kłodzki
Milicz	krajoznawcza, wypoczynkowa	Milicz	milicki
Niemcza	krajoznawcza	Niemcza	dzierżoniowski
Oborniki Śląskie	wypoczynkowa	Oborniki Śląskie	trzebnicki
Oleśnica	krajoznawcza	Oleśnica	oleśnicki
Oława	krajoznawcza	Oława	oławski
Piechowice	wypoczynkowa	Piechowice	Jeleniogórski
Pieszycy	krajoznawcza	Pieszycy	dzierżoniowski
Przerzeczyn Zdrój	uzdrowiskowa	Niemcza	dzierżoniowski
Przesieka	wypoczynkowa	Podgórzyn	jeleniogórski
Rogoźnica	krajoznawcza	Strzegom	świdnicki
Sobótka	krajoznawcza, wypoczynkowa	Sobótka	wrocławski
Srebrna Góra	krajoznawcza	Stoszowice	ząbkowicki
Strzegom	krajoznawcza	Strzegom	świdnicki
Strzelin	krajoznawcza	Strzelin	strzeliński
Sułów	krajoznawcza, wypoczynkowa	Milicz	milicki
Szczawno Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa	Szczawno Zdrój	wałbrzyski
Środa Śląska	krajoznawcza	Środa Śląska	średzki
Świeradów Zdrój	uzdrowiskowa, wypoczynkowa	Świeradów Zdrój	lubański
Walim	krajoznawcza	Walim	wałbrzyski
Wałbrzych	krajoznawcza	Wałbrzych	Wałbrzych
Wleń	krajoznawcza	Wleń	lwówecki
Wojnowice	krajoznawcza	Miękinia	średzki
Wołów	krajoznawcza	Wołów	wołowski
Zagórze Śląskie	krajoznawcza	Walim	wałbrzyski
Ząbkowice Śląskie	krajoznawcza	Ząbkowice Śląskie	ząbkowicki
Ziębice	krajoznawcza	Ziębice	ząbkowicki
Złotoryja	krajoznawcza	Złotoryja	zlotoryjski
Złoty Stok	krajoznawcza	Złoty Stok	ząbkowicki

Źródło: opracowanie własne

Wnioski dotyczące walorów turystycznych województwa

Analiza powyższych grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala na wysunięcie następujących wniosków:

- Wysoce urozmaicona rzeźba terenu pozwala na rozwój różnorodnych form turystyki rekreacyjno-wypoczynkowej;

- Występujące akweny stwarzają dogodne warunki do tworzenia i użytkowania szlaków kajakowych i żeglarskich;
- Istnieją rejony znacznych predyspozycji do uprawiania wędkarstwa;
- Istnieje konieczność poprawy czystości wód w celu stworzenia warunków dla turystyki wodnej;
- Karkonosze posiadają doskonałe warunki dla rozwoju różnych form turystyki (głównie aktywnej, w tym specjalistycznej jak: narciarstwo, wspinaczka skałkowa, górską; turystyki pieszej oraz pobytowej);
- Część północna województwa z cennymi zasobami naturalnymi (np. stawy milickie) ma dogodne warunki w zakresie wypoczynku rodzinnego i obserwacji natury;
- Najcenniejsze obszary objęte ochroną to – Karkonoski Park Narodowy, Park Narodowy Gór Stołowych;
- Znaczna ilość osobliwości przyrodniczych, głównie związanych z obszarami góorskimi;
- Bardzo bogaty krajobraz kulturowy województwa;
- Liczne tereny i obiekty zabytkowe – możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych;
- Rzadkie miejsca ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej – możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych;
- Dolina Odry posiada unikalne w skali kraju i Europy walory środowiska i kultury materialnej oraz łączy główne bieguny wzrostu ("europole") Katowice, Wrocław i Szczecin;
- Kluczowa rola pełniących funkcje korytarzy ekologicznych dolin rzecznych – w tym szczególności doliny Odry jako powiązania przyrodniczego o randze europejskiej.

3.2 Audyt Wrocławia

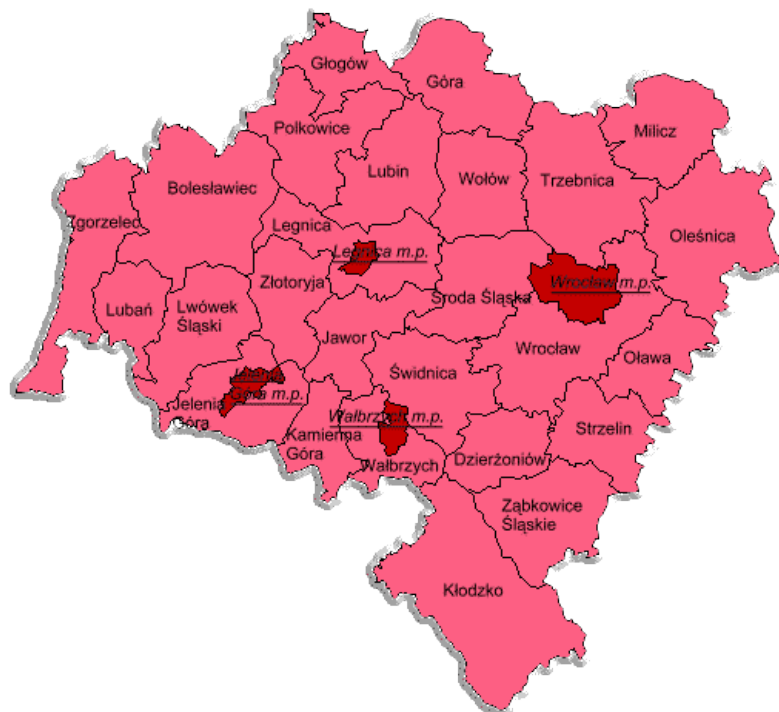
3.2.1 Położenie Wrocławia

Wrocław, stolica województwa dolnośląskiego, leży w centrum Niziny Śląskiej, w pobliżu wschodniej granicy z województwem opolskim. Od dawna był ośrodkiem handlu ze względu na umiejscowienie na skrzyżowaniu szlaków handlowych ze środkowych Niemiec na Ruś i nad Morze Czarne oraz z Wenecji przez Czechy i Wielkopolskę nad Bałtyk.

Na mocy ustawy z dnia 24 lipca 1998 roku o wprowadzeniu podziału terytorialnego państwa, Wrocław stanowi miasto na prawach powiatu. Analizowany obszar zajmuje 293 km² (1,5% powierzchni województwa) i liczy 634 047 mieszkańców przy bardzo wysokiej gęstości zaludnienia 2165 osób/km² (średnia dla województwa wynosi 149 osób/km²).

Długość granic administracyjnych miasta wynosi 106,7 km, rozciągłość w kierunku północ – południe to 19,4 km, zaś rozciągłość wschód – zachód to 26,3 km.

Rysunek 3 Mapa administracyjna województwa dolnośląskiego

Źródło: www.lo.olecko.pl

3.2.2 Atrakcyjność turystyczna Wrocławia

O atrakcyjności turystycznej miasta będą z naturalnych względów świadczyły przede wszystkim walory antropogeniczne (kulturowe). Stąd na plan pierwszy wysuwają się materialne składniki zabudowy urbanistycznej reprezentujące historyczne obiekty lub zespoły, wyróżniające się określonymi cechami. W ogromnej większości są one objęte ochroną prawną jako cenne przedmioty o wartościach artystycznych, historycznych i krajobrazowych. Na wizerunek Wrocławia jako atrakcyjnego miasta wpływają też walory naturalne, a wśród nich parki i ogrody, które w widoczny sposób ożywiają i urozmaicają krajobraz miejski. Wrocław leżący u podnóża Sudetów, nad rzeką Odrą, przecinany jest jej licznymi dopływami i kanałami. To miasto „12

wysp i 112 mostów”. Na atrakcyjność turystyczną mają również wpływ targi, wystawy oraz imprezy, a także ich liczba i natężenie w ciągu roku. Równie istotnym elementem jest dostępność komunikacyjna, która została szerzej przedstawiona w audycie całego województwa.

3.2.3 Walory turystyczne Wrocławia

Analiza walorów turystycznych Wrocławia obejmuje ocenę walorów naturalnych, jak również walorów antropogenicznych.

Walory naturalne

Wody

Wrocław ma dobrze rozwiniętą sieć rzek. **Odra** – najważniejsza rzeka dla całego województwa, jedna z dwóch największych rzek w Polsce. Długość rzeki Odry w granicach miasta to 26 km.

Poza tym przez Wrocław przepływają rzeki:

- Ślęza – 16 km w granicach miasta.
- Oława – 8 km w granicach miasta.
- Bystrzyca – 15 km w granicach miasta.
- Widawa – 20 km w granicach miasta.

Dodatkowo we Wrocławiu znajdują się liczne stawy usytuowane na terenie parków miejskich. W sumie wody na obszarze miasta zajmują 9,6 km², co stanowi **ok. 3,3% ogólnej powierzchni Wrocławia**.

Tereny zielone

Wrocław jest najbardziej zielonym miastem Polski – na jednego mieszkańca przypada 25 m² zieleni (nie licząc zieleni osiedlowej). Lasy i zadrzewienia zajmują 16,5 km², co stanowi **ok. 5,6%**.

Na tereny zielone Wrocławia składają się 15 parków miejskich (pod opieką Zarządu Zieleni Miejskiej) oraz ogrody. Poniżej przedstawione zostały parki miejskie Wrocławia i ogrody oraz szerzej opisano wybrane, najciekawsze z nich.

Parki Miejskie

- Promenady Staromiejskie
- Park Szczytnicki
- Park Południowy
- Park Brochowski
- Park Leśnicki
- Park Złotnicki
- Park Zachodni
- Park Wschodni
- Park Grabiszyński
- Park Polana Popowicka
- Park Strachowicki

- Park Nowowiejski
- Park im. Słowackiego
- Park im. Kopernika
- Park przy ul. Wolności.

Opis wybranych parków

Promenady Staromiejskie to pierścień zieleni wokół Starego Miasta, powstały po zburzeniu fortyfikacji miejskich na początku XIX wieku, tworząc pas zieleni wzdłuż fosy miejskiej i Odry w postaci alej wysadzonych trzema lub czterema rzędami drzew.

Park Szczytnicki to park krajobrazowy, założony w XVIII wieku, o dużych walorach kompozycyjnych i dendrologicznych, zajmuje powierzchnię ok. 100 ha. Jest jednym z największych parków Wrocławia. Znajduje się we wschodniej części miasta, położony na tzw. Wielkiej Wyspie między starą Odram a ul. Wróblewskiego, Kopernika, Mickiewicza, Paderewskiego i Różyckiego.

Ogród Japoński. Jest to kompozycja ogrodu spacerowego z elementami ogrodu brzegowego i ogrodu herbacianego. Znajdują się tutaj japońskie budowle ogrodowe, jak: pawilony, herbaciarnie, mostki, bramy, kaskady wodne, latarnie i misy ogrodowe oraz kompozycje roślin z Dalekiego Wschodu.

Park Południowy jest parkiem krajobrazowym o dużych walorach kompozycyjnych i dendrologicznych. Założony w latach 1882-1890.

Park Leśnicki o powierzchni 21 ha, zlokalizowany w zachodniej części miasta nad rzeką Bystrzycą pomiędzy ul. Średzką i ul. Marszowicką. To park krajobrazowy z zachowanym renesansowym zamkiem.

Park Złotnicki usytuowany jest w zachodniej części miasta w dolinie rzeki Bystrzycy pomiędzy ul. Złotnicką a Żwirową, na powierzchni ok. 20 ha.

Park Zachodni położony w zachodniej części miasta w obrębie ulic Lotniczej, Pilczyckiej, Kozanowskiej, Popowickiej, Wejherowskiej o powierzchni ok. 75 ha.

Park Grabiszyński położony przy ul. Grabiszyńskiej pomiędzy ul. Hallera i rzeką Ślężą, powierzchnia 48 ha. Powstał na terenie dawnego cmentarza.

Park Strachowicki o powierzchni 8 ha, położony w zachodniej części Wrocławia, przy ul. Strachowickiej, Zarembowicza i Granicznej. To park krajobrazowy - dawne założenie podworskie.

Ogrody:

- **Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego** (z jego pięknym ogrodem kwiatowym, oranżerią, alpinarium i największą w Polsce kaktusiarnią).
- **Ogród Japoński** (element Parku Szczytnickiego) – ślad po Wystawie Światowej z 1913 roku. Wszystkie projekty i prace do najdrobniejszych szczegółów odpowiadają oryginalnej japońskiej sztuce ogrodowej. Ogród został zrewaloryzowany w latach 1994-1997 we współpracy z ekspertami z Japonii.
- **Ogród roślin leczniczych.**
- **Ogród Zoologiczny**, założony w 1865 roku z około 6,5 tys. zwierząt reprezentujących ponad 600 gatunków.

Walory antropogeniczne (kulturowe)

Walory antropogeniczne, czyli będące dziełem człowieka, stanowią najistotniejszy element ofert pobytowych i przyjazdowych we Wrocławiu.

Wrocław to miasto o bogatej historii. Znajduje się tutaj wiele zabytków architektury, w tym zachowane pałace i dworki, a także liczne zabytkowe obiekty i zespoły sakralne. To zabytki sakralne stanowią w dużej mierze o atrakcyjności turystycznej miasta

Obiektem zainteresowania turystycznego są przede wszystkim bardzo liczne budynki i obszary zabytkowe. Należą do nich:

- **Obiekty sakralne** – liczne kościoły, klasztory i budynki sakralne
- Liczne **pałace i dwory** .
- **Zabytki militarne** – dzieła obronne od średniowiecznych umocnień do pozostałości dzieł obronnych z II wojny światowej
- **Zabytki techniki** – przede wszystkim mosty jako interesujące rozwiązania konstrukcyjne i architektoniczne
- **Zespoły kamienic mieszczańskich i domów mieszkalnych**
- **Budynki użyteczności publicznej**

Obiekty sakralne

We Wrocławiu zabytki sakralne to prawie 70 obiektów. Cechują je wysokie wartości historyczno-artystyczne. Miejscem koncentrującym najwięcej kościołów to przypominający czasy wczesnego średniowiecza **Ostrów Tumski**, na którym zachował się w doskonałym stanie jeden z najpiękniejszych w Europie zespołów architektury sakralnej oraz **Stare Miasto**.

Tabela 21 Obiekty sakralne Wrocławia

L.p.	Kościół i Klasztor
Kościół katolickie	
1.	Katedra św. Jana Chrzciciela
2.	Katedra Grekokatolicka p.w.św. Wincentego i św. Jakuba
3.	Bożego Ciała
4.	Chrystusa Króla
5.	Ducha Świętego
6.	Macierzyństwa NMP
7.	Matki Bożej Bolesnej
8.	Matki Bożej Częstochowskiej
9.	Matki Bożej Królowej Pokoju Matki Bożej Miłosierdzia
10.	Matki Bożej Nieustającej Pomocy
11.	Matki Bożej Pocieszenia
12.	Matki Bożej Wspomożenia Wiernych
13.	Miłosierdzia Bożego
14.	Najświętszego Imienia Jezus (Kościół Uniwersytecki)
15.	Najświętszego Serca Pana Jezusa
16.	NMP Królowej Polski
17.	NMP Królowej Kościoła
18.	Niepokalanego Poczęcia NMP
19.	Odkupiciela Świata
20.	Opatrzności Bożej
21.	Opieki św. Józefa
22.	Św. Agnieszki
23.	Św. Andrzeja Apostoła
24.	Św. Andrzeja Boboli

25.	Św. Anny
26.	Św. Antoniego
27.	Św. Augustyna
28.	Św. Bonifacego
29.	Św. Elżbiety
30.	Św. Franciszka z Asyżu
31.	Św. Henryka
32.	Św. Ignacego Loyoli
33.	Św. Jacka
34.	Św. Jadwigi
35.	Św. Jakuba i Krzysztofa
36.	Św. Jana Apostoła
37.	Św. Jerzego
38.	Św. Józefa Rzemieślnika
39.	Św. Karola Boromeusza
40.	Św. Kazimierza
41.	Św. Klemensa Dworzaka
42.	Św. Krzyża
43.	Św. Macieja
44.	Św. Maksymiliana Marii Kolbego
45.	Św. Maurycego
46.	Św. Michała Archaniola
47.	Św. Mikołaja
48.	Św. Stanisława, św. Doroty i św. Wacława
49.	Św. Stanisława Kostki
50.	Św. Stefana
51.	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus
52.	Św. Wawrzyńca
53.	Św. Wojciecha
54.	Świętej Rodziny
55.	Trójcy Świętej
56.	Wniebowzięcia NMP
57.	Świętego Rocha
58.	Świętej Faustyny
Kościół i parafie Ewangelicko-Augsburskie	
59.	Opatrzności Bożej
60.	Parafia św. Krzysztofa
Kościół Chrześcijan Baptystów	
61.	Wspólnota Nowej Nadziei
Kościół Adwentystów Dnia Siódmego	
62.	ul. Dąbrowskiego
Katedra Polskokatolicka	
63.	Katedra Św. Marii Magdaleny
Cerkwie	
64.	Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy
65.	Św. Cyryla i Metodego i św. Anny
Synagogi	
66.	Pod Białym Bocianem
67.	Tzw. Mała Synagoga – sala modlitewna
Kościół Nowoapostolski	

68.	Kościół Nowoapostolski
Klasztory	
69.	Augustianek
70.	Klarysek
71.	Krzyżowców z Czerwoną Gwiazdą
72.	Norbertanów
73.	Premonstratensów
74.	Salezjanek
75.	Uszulanek

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.wroclaw.pl

Wśród kościołów przeważają kościoły gotyckie, częściowo z barokowym wystrojem miejsc. Wśród przedstawionych obiektów sakralnych największą wartość historyczną oraz przedmiot dużego zainteresowania turystycznego cechuje kościoły: kościół św. Marii Magdaleny, kościół św. Wojciecha, katedra św. Jana Chrzciciela, kościół św. Krzyża i św. Bartłomieja oraz kościół Najświętszej Marii Panny.

Pałace i dwory

Zachowane pałace i dwory Wrocławia pełnią obecnie w większości funkcje muzealne oraz kulturalne. Po zniszczeniach wojennych nie udało się budynkom tym przywrócić dawnej świetności.

Tabela 22 Pałace i dwory we Wrocławiu

L.p.	Pałace i dwory	Obecna funkcja	Położenie
1.	Zespół dawnego Pałacu Królewskiego	Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne	ul. Kazimierza Wielkiego
2.	Część dawnego pałacu Hatzfeldów	Galeria Awangarda	ul. Wita Stwosza
3.	Pałac Sufraganów	Pałac Biskupi	ul. Katedralna
4.	Pałac	Dom Kultury	
5.	Pałac	Zakład Doświadczalny Akademii Rolniczej	ul. Pawłowicka
6.	Pałac Piastów Opolskich		pl. Nankiera
7.	Pałac Wallenberg Pachalych	Biblioteka Uniwersytecka	ul. Szajnochy
8.	Pałac Piastów Legnicko-Brzeskich	Wydział Filologiczno-Historyczny U. Wr.	ul. Szewska
9.	Pałac Hornesów	Katedra Archeologii U. Wr.	ul. Szewska
10.	Letni Pałac Biskupi	Dom Aktora	pl. Zgody
11.	Pałac Arcybiskupi	w części Kuria Arcybiskupia	ul. Katedralna
12.	Pałac Haasa	Konsulat niemiecki	uL. Podwale

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Zabytki militarne

We Wrocławiu zachowały się częściowo najstarsze, historyczne umocnienia średniowieczne oraz najnowsze, z okresu II wojny światowej. Koncentrują się one głównie na Starym Mieście. Tylko jeden z obiektów zachował funkcje zbliżone do pierwotnych, tj. zespół Arsenału Miejskiego, w którym mieści się obecnie Oddział Muzeum Historycznego (znajdują się tutaj zbiory o tematyce historyczno-militarnej).

Tabela 23 Zabytki militarne Wrocławia

Zabytki militarne	
Fortyfikacje miejskie	
1.	Arsenał Miejski (obecnie Muzeum)
2.	Basteja Św. Hioba
3.	Bastion Ceglarski (obecnie Wzgórze Polskie)
4.	Bastion Sakwowy (obecnie Wzgórze Partyzantów)
5.	Relikty Bramy Mikołajskiej
6.	Relikty Bramy Oławskiej
7.	Fragment muru miejskiego z basztą
8.	Fragment murów obronnych dawnego zamku
9.	Fragment muru miejskiego nad Odrą
Schrony	
10.	Schron przy ulicy Legnickiej
11.	Schron przy ulicy Grabiszyńskiej
12.	Schron przy ulicy Ołbińskiej
13.	Schron przy ulicy Ładnej
14.	Schron przy Wzgórzu Partyzantów
15.	Podziemia Dworca Głównego PKP
16.	Podziemia Placu Solnego
17.	Podziemia nowego Targu

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Zabytki techniki

Wrocław to miasto „12 wysp i 112 mostów”. Miasto posiada 117 mostów, z czego najbardziej atrakcyjne turystycznie, o najciekawszych formach konstrukcyjnych i architektonicznych, przedstawione zostały poniżej. Zabytki techniki koncentrują się wokół Odry i wiążą się z jej zagospodarowaniem. Są to więc: zabytkowe kładki, wieże, śluzy, itp.

Tabela 24 Ważniejsze zabytki techniki Wrocławia

I.p.	Mosty	Urządzenia techniczne
1.	Grunwaldzki	Stalowa Iglia (blisko 100 metrowej wys.)
2.	Piaskowy	Kładka Bielarska
3.	Tumski	Kładka Zwierzyniecka
4.	Oławski	Wieża wodna
5.	Zwierzyniecki	Wieża ciśnień
6.	Mosty Młyńskie	Śluza Piaskowa
7.	Pomorski południowy	Śluza Szczytniki
8.	Warszawski *	Trzonolinowiec
9.		Tramwaj Linke-Hoffman
10.		Holownik parowy „Nadbor“

* - najdłuższy ze wszystkich, o długości 229 m.

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Zespoły kamienic mieszczańskich

Najbardziej interesujące zespoły architektoniczne zabudowy mieszkalnej znajdują się w obrębie Starego Miasta. Na największą uwagę zasługuje zachodnia część Rynku z zespołem kamienic o interesującej historii, formach i funkcjach.

Tabela 25 Ważniejsze zespoły kamienic mieszczańskich i domów mieszkalnych

Stare Miasto	Pozostałe
Rynek – strona zachodnia	Ulica Katedralna (Ostrów Tumski)
Rynek – strona wschodnia	Ulica Parkowa (Szczytniki)
Rynek – strona północna	Ulica Miernicza (Rejon ul. Traugutta)
Rynek - strona wschodnia	Plac Powstańców Śląskich (Dworek)
blok śródmrynkowy	Plac Kościuszki (Przedmieście Świdnickie)
Plac Solny	Osiedle Zalesie (Zalesie)
Ulica Ruska	Osiedle Grunwaldzkie (Plac Grunwaldzki)
Ulica Rzeźnicza	
Zespół Stare Jatki – Malarska	
Ulica Podwale	

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Budynki użyteczności publicznej

Budynki użyteczności publicznej w większości koncentrują się w obszarze Starego Miasta, co wiąże się z ich funkcją oraz potrzebą dobrej dostępności. Lista zawiera kilkanaście obiektów uznanych za najbardziej atrakcyjne budynki użyteczności publicznej przez turystów Wrocławia.

Tabela 26 Ważniejsze budynki użyteczności publicznej Wrocławia

Obiekt	Położenie
Gmach Główny Uniwersytetu	pl. Uniwersytecki
Ratusz Staromiejski	Rynek
Opera Wrocławska	ul. Świdnicka
Hala Ludowa *	ul. Wróblewskiego
Dworzec Główny	ul. Małachowskiego
Zespół zabudowań Stadionu Olimpijskiego	al. Paderewskiego
Hala Targowa	ul. Piaskowa
Dom Wczesnogotycki (obecnie Galeria Fotografiki)	pl. Nankiera
Rotunda Panoramy Raclawickiej	ul. Purkyniego
Gmach Sejmu Śląskiego (obecnie siedziba NOT)	ul. Piłsudskiego
Miejskie Zakłady Kąpielowe	ul. Teatralna
Poczta Główna	ul. Krasieńskiego
Kordegarda (obecnie Galeria)	ul. Świdnicka
Resusa Kupiecka (obecnie Teatr Lalek)	ul. Bożego Ciała
Biblioteka Miejska (obecnie Uniwersytecka)	ul. Szajnochy
Budynki na Wzgórzu Partyzantów	ul. Piotra Skargi
Zespół Gmachów Głównych Politechniki Wrocławskiej	Ul. Wybrzeże Wyspiańskiego

* - 28 stycznia 2003 roku Minister Kultury, Waldemar Dąbrowski, podpisał wniosek o umieszczenie Hali Ludowej na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Muzea

Muzea we Wrocławiu skoncentrowane są głównie w obszarze Starego Miasta. Część muzeów mieści się w zabytkowych budynkach, które same w sobie stanowią walor architektoniczny

Tabela 27. Muzea we Wrocławiu

Lp.	Obiekt
1.	Muzeum Miejskie Wrocławia, a w tym: Muzeum Historyczne, Muzeum Sztuki Mieszczańskiej, Muzeum Archeologiczne, Muzeum Sztuki Medalierskiej, Muzeum Militariów – Arsenał Miejski, Muzeum Sztuki Cmentarnej
2.	Muzeum Architektury
3.	Muzeum Archidiecezjalne
4.	Muzeum Narodowe we Wrocławiu
5.	Muzeum Etnograficzne (oddział Muzeum Narodowego)
6.	Panorama Raclawicka (oddział Muzeum Narodowego)
7.	Muzeum Sztuki Książki (w organizacji Muzeum Narodowego)
8.	Muzeum Sztuki Współczesnej (w organizacji Muzeum Narodowego)
9.	Muzeum Uniwersytetu Wrocławskiego
10.	Muzeum Geologiczne (Instytutu Nauk Geologicznych UW)
11.	Muzeum Mineralogiczne (Instytutu Nauk Geologicznych UW)
12.	Oddział Muzeum Mineralogicznego Uniwersytetu Wrocławskiego
13.	Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego
14.	Muzeum Poczty i Telekomunikacji
15.	Aula Leopoldina – najpiękniejsze barokowe wnętrze we Wrocławiu

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.wroclaw.pl

Pomniki

Tabela 28. Ważniejsze pomniki Wrocławia

Lp.	Obiekt	Położenie
1.	Aleksander Fredro	Rynek
2.	Pręgierz	Rynek
3.	Święty Jan Nepomucen	pl. Kościelny (Ostrów Tumski)
4.	Juliusz Słowacki	Park Słowackiego
5.	Madonna z Dzieciątkiem	ul. Katedralna
6.	Najświętsza Maria Panna	ul. Traugutta
7.	Madonna i Święty Jan Nepomucen	pl. Świętojański
8.	Herkules waleczący z lwem	pl. Katedralny
9.	Święta Jadwiga i Święty Jan Chrzciciel	ul. Najświętszej Marii Panny
10.	Papież Jan XXIII	ul. Świętego Marcina
11.	Żołnierzom Wojska Polskiego	ul. Grabiszyńska
12.	Pomnik Ofiar Stalinizmu	ul. Świdnicka
13.	Fryderyk Schiller	Park Szczytnicki
14.	Orlęta Lwowskie	Cmentarz Świętej Rodziny

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Pozostałe atrakcje i ciekawostki

Zainteresowaniem turystów cieszą się często miejsca związane z ważnymi dla miasta wydarzeniami oraz postaciami historycznymi – domy, w których mieszkali, tworzyli znani artyści, znane postacie. We Wrocławiu również znajdują się wyjątkowe miejsca, które przyciągają szczególnych turystów.

Tabela 29 Pozostałe atrakcje i ciekawostki Wrocławia.

l.p.	Obiekt	Położenie
1.	Willa „Iglloo”	ul. Moniuszki
2.	Dom podpisania kapitulacji Wrocławia	ul. Wawrzyniaka
3.	Dom Świętej Edyty Stein	ul. Nowowiejska
4.	Ołtarz Świętej Edyty Stein	Kościół Świętego Michała
5.	Zadziwiająca formą i kolorem kamienica	Wybrzeże Wyspiańskie
6.	Kontrowersyjne zestawienie postmodernistycznego „Solpolu” z gotyckim kościołem	Ul. Świdnicka

Źródło: na podstawie „Wrocław 2000 Plus. Studia nad strategią miasta”, Wrocław 1999

Imprezy we Wrocławiu

Innym elementem mogącym bezpośrednio wpływać na okresowy wzrost przyjazdów turystycznych do danego regionu są różnego rodzaju imprezy i targi.

O tym jednak, aby impreza stanowiła istotny czynnik aktywizacji turystycznej regionu decydować będzie odpowiedni program oraz skuteczna promocja projektu. Najbardziej popularne i najczęściej odwiedzane imprezy to wydarzenia organizowane cyklicznie.

We Wrocławiu imprez przygotowywanych corocznie jest kilkanaście, co w znaczny sposób wpływa na atrakcyjność miasta w okresie ich trwania.

Najważniejsze wydarzenia kulturalne, muzyczne, teatralne i filmowe oraz sportowe są przedstawione w poniższym zestawieniu.

Cykliczne imprezy muzyczne

- Wratislavia Cantans – Międzynarodowy Festiwal „Muzyka i Sztuki Piękne” (wrzesień);
- Festiwal Polskiej Muzyki Współczesnej „Musica Polonica Nuova” (luty);
- Dni Muzyki Ryszarda Bukowskiego (listopad);
- Spotkania z Piosenką Żeglarską i Muzyką Folk „Szanty we Wrocławiu” - Festiwal Piosenki Żeglarskiej (grudzień);
- Międzynarodowy Festiwal Muzyczny EuroSilesia;
- Przegląd Piosenki Aktorskiej (marzec);;
- Międzynarodowy Festiwal „Jazz nad Odrą” (maj);
- Zaduszki Jazzowe;
- Wrocławskie Lato Organowe;
- Wrocławski Festiwal Gitarowy – Międzynarodowy Festiwal Gitarowy;
- Muzyka w Ogrodach;
- Międzynarodow Forum Chopinowskie;
- Festiwal Międzynarodowy Muzyki Wiedeńskiej (październik)
- Łykend – Ogólnopolski Festiwal Piosenki Studenckiej (kwiecień);
- Festiwal Barbórkowy Chórów Studenckich;
- Filharmonia dla Młodych;
- Wieczory Lisztowskie;

- Wieczory w Arsenale - Festiwal Muzyki Kameralnej;
- Mimoza - Festiwal Poezji Śpiewanej;
- Ogólnopolski Festiwal Kolęd i Pastorałek;
- Wieczory Tumskie;
- Międzynarodowy Festiwal Nicolo Paganiniego;
- Letni Festiwal Operowy;
- Harmonia Viva - Prezentacje muzyki akordeonowej;
- Maj z Muzyką Dawną;
- Koncerty Hawdalowe.

Cykliczne imprezy teatralne

- Wrośtja - Wrocławskie Spotkania Teatrów Jednego Aktora i Małych Form Teatralnych (listopad);
- Festiwal Młodego Teatru (maj);
- EuroDrama. Wrocławskie Forum Dramaturgii Współczesnej;
- Międzynarodowe Spotkania Szkół Teatralnych Wydziałów Lalkarskich;
- Buskerbus - Międzynarodowy Festiwal Sztuki Ulicznej;
- Międzynarodowy Festiwal Teatralny DIALOG-WROCŁAW;
- Festiwal ewentualnych Talentów Aktorskich - FeTA;
- Konkurs Recytatorski.

Cykliczne imprezy filmowe i multimedialne

- Międzynarodowy Festiwal Wro, czyli Wizualnych Realizacji Okołomuzycznych (maj);
- Wro Media Art Biennale - Międzynarodowe Biennale Sztuk Nowych Mediów;
- Najnowsze Kino Polskie - Replika Festiwalu w Gdyni;
- Wrocławska Wiosna Filmowa;
- KAN – Festiwal Kina Amatorskiego i Niezależnego.

Cykliczne imprezy plastyczne

- Międzynarodowe Triennale Rysunku;
- Krajowa Wystawa Malarstwa Młodych.

Cykliczne imprezy taneczne

- Międzynarodowy Turniej Tańca Towarzyskiego;
- Międzynarodowy Festiwal Pieśni i Tańca Studentów i Doktorantów Zagranicznych;
- Dolnośląski Przegląd Zespołów Artystycznych Dzieci i Młodzieży Szkolnej;
- Tańce Czerwcowe.

Cykliczne imprezy sportowe

- Maraton Wrocławia;
- Otwarte Mistrzostwa Wrocławia;
- Dolnośląskie Igrzyska Młodzieży Szkolnej.

Pozostałe cykliczne imprezy

- Święto Wrocławia;
- Festiwal Wyszehradzki;
- Academia Unius Europae;
- Tydzień Kultury Chrześcijańskiej;
- Dolnośląski Festiwal Nauki;
- Juvenalia;
- Dni Patronów Europy Św. Cyryla i Metodego;
- Dni Austrii, Bułgarii, Francji, Holandii, Kultury Szwedzkiej, Festiwal Kultury Ukraińskiej UKRAINA VIVA;
- Festyn Jadwiżański;
- Noc Świętojańska.

Targi i imprezy wystawiennicze

Wrocław jest liczącym się ośrodkiem imprez wystawienniczych i targowych, krajowych i zagranicznych.

Największe z nich to: targi elektroniczne TAREL; targi budownictwa TARBUD; targi finansowe TARFIN; targi nieruchomości TARIN;

Wnioski dotyczące walorów turystycznych Wrocławia

Analiza walorów naturalnych i antropogenicznych Wrocławia pozwala na wysunięcie następujących wniosków:

- Wrocław stanowi ważne w skali kraju centrum krajoznawcze, kulturowe i biznesowe. To jedno z najważniejszych ośrodków urbanistycznych Polski obok Warszawy, Krakowa, Poznania czy Gdańska.
- Wrocław to miasto o bogatej historii i walorach turystycznych przede wszystkim o charakterze kulturowym. Koncentracja obiektów kulturowych dotyczy szczególnie obszaru Starego Miasta oraz Ostrowa Tumskiego.
- Większość ciekawych obiektów jest udostępnionych turystycznie, a zachowane obiekty sięgają wczesnego średniowiecza.
- Atrakcyjność turystyczną Wrocławia wzmacnia jego położenie na wyspach oraz nad rzeką – Odrą, jak również otwieranie się miasta w kierunku rzeki, choć stan zagospodarowania turystycznego Odry nie jest obecnie satysfakcjonujący. Niezbędne jest zagospodarowanie rzeki – rozwój marin miejskich, przystani kajakowych.
- Wrocław charakteryzuje wysoki poziom zadrzewienia. Parki oraz ogrody stanowią widoczny element krajobrazu miasta uatrakcyjniający pobyt turysty w mieście.
- Wrocław cechuje wielokulturowość związana z historycznymi zmianami przynależności państwowej. Zwiększa to atrakcyjność miasta z punktu widzenia najbliższych sąsiadów regionu – turystów niemieckich, czeskich, austriackich, a także osób narodowości żydowskiej.
- Bogate walory kulturowe miasta pozwalają na rozwijanie produktu turystyki weekendowej.

4 STAN ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO REGIONU

4.1 Stan zagospodarowania turystycznego województwa

Turystyka aktywna, uzdrowiskowa czy też kulturowa, stanowiąc główne źródło dochodów dla województwa i jego mieszkańców podlega stałemu rozwojowi. Przekłada się to na rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, systematyczne podnoszenie poziomu bazy noclegowej, czy inwestycje miejskie w kierunku poprawy estetyki miast regionu. Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu regionalnego rozwoju turystyki. W kontekście rozwoju turystyki należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą.

4.1.1. Baza noclegowa

W strukturze rodzajowej bazy noclegowej województwa dolnośląskiego zwraca uwagę duży udział obiektów hotelarskich (stanowią one 12,4 % zasobów ogólnokrajowych), ośrodków wczasowych i szkoleniowo-wypoczynkowych oraz zakładów uzdrowiskowych (16 % zasobów ogólnokrajowych).

Tabela 30. Struktura rodzajowa turystycznej bazy noclegowej w woj. dolnośląskim w 2002 r.

Rodzaj obiektów noclegowych	Liczba obiektów	Liczba miejsc noclegowych
Ogółem	819	53016
Hotele, motele, pensjonaty	204	15835
w tym: hotele	147	13738
Motele	6	285
Pensjonaty	51	1812
Domy wycieczkowe	15	1072
Schroniska	15	918
Schroniska młodzieżowe	35	1710
Ośrodki wczasowe	166	11388
Ośrodki kolonijne	15	1204
Ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	63	4176
Domy pracy twórczej	6	177
Kwatery agroturystyczne	121	1462
Zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych	29	1334
Kempingi	11	1575
Pola biwakowe	7	824
Obiekty do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego	18	1053
Zakłady uzdrowiskowe	15	3795
Pozostałe niesklasyfikowane	220	7955

Źródło: Turystyka w 2002 r., GUS 2003, Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2002

Tabela 31. Struktura rodzajowa obiektów hotelarskich w woj. dolnośląskim. (stan na 23.04.2004 r.)

Rodzaj obiektów noclegowych	Liczba obiektów	Liczba pokoi	Liczba miejsc noclegowych
Ogółem	227	7747	15203
Hotele, motele, pensjonaty	187	7370	13426
w tym: hotele	143	6622	11806
Motele	3	84	163
Pensjonaty	41	664	1457
Domy wycieczkowe	3	86	207
Schroniska	11	137	458
Schroniska młodzieżowe	20	154	757
Kempingi	5	0	325
Pola biwakowe	1	0	30

Źródło:
Dolnośląsk

Dolnośląski Urząd Wojewódzki

Największa liczba miejsc noclegowych na potrzeby turystyki związana jest z miastami - Wrocławiem i Jelenią Górą oraz powiatami - jeleniogórskim i kłodzkim. Do powiatów posiadających ponad 1000 miejsc noclegowych należą ponadto: jaworski, lubański i wałbrzyski.

Tabela 32. Turystyczna baza noclegowa w województwie dolnośląskim w 2002 r. w układzie powiatowym.

Powiaty	Miejsca noclegowe ogółem	Miejsca całoroczne
WOJEWÓDZTWO	54237	48364
Bolesławiecki	767	698
Dzierżoniowski	1093	1093
Głogowski	365	365
Górowski	19	19
Jaworski	1086	152
Jeleniogórski	16477	15871
Kamiennogórski	919	709
Kłodzki	12328	11479
Legnicki	492	107
Lubański	1970	1714
Lubiński	324	324
Lwówecki	438	436
Milicki	876	183
Oleśnicki	440	338
Oławski	206	144
Polkowicki	213	213
Strzebiński	171	45
Średzki	165	165
Świdnicki	679	679
Trzebnicki	751	279
Wałbrzyski	2678	2678
Wołowski	374	204
Wrocławski	775	600
Ząbkowicki	407	332
Zgorzelecki	843	744
Złotoryjski	189	171
Miasta na prawach powiatu		
Jelenia Góra	2161	1860
Legnica	490	490
Wrocław	7326	7057

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2003

Strukturę rodzajową bazy noclegowej Wrocławia, stolicy Dolnego Śląska i wielkiego centrum krajoznawczego, przedstawia tab. 33. Zwraca uwagę duży udział hoteli (efekt dynamicznego rozwoju hoteli we Wrocławiu) oraz prawie wyłącznie całoroczny charakter obiektów (w wyniku zdecydowanej restrukturyzacji tzw. pozostałych obiektów w ostatnich latach).

Tabela 33. Turystyczna baza noclegowa we Wrocławiu w 2001 r.

Wyszczególnienie	Miejsca noclegowe całoroczne	Miejsca noclegowe sezonowe
Ogółem	6152	260
Hotele	4257	
Motele	50	
Domy wycieczkowe	133	
Schroniska młodzieżowe	173	
Kempingi	69	200
Pozostałe objekty	1470	60

Źródło: *RoczRoczniknik Statystyczny Wrocławia 2003*

Dwadzieścia gmin województwa dolnośląskiego posiadało w 2001 roku co najmniej 500 miejsc noclegowych. Wybijają się główne ośrodki turystyczne Sudetów, gminy miejskie Karpacz i Szklarska Poręba, a ponadto uzdrowiska sudeckie - Duszniki Zdrój, Kudowa Zdrój, Lądek Zdrój, Polanica Zdrój, Szczawno Zdrój, Świeradów Zdrój. Na podkreślenie ze względu na rozwiniętą bazę noclegową zasługuje ponadto gmina miejsko-wiejska Bystrzyca Kłodzka i gmina wiejska Podgórzyn. Zdecydowana większość gmin liczących ponad 500 miejsc noclegowych położona jest w Sudetach. Poza nimi w tej grupie znalazła się tylko gmina miejsko-wiejska Sobótka (Masyw Ślęży, Przedgórze Sudeckie) i Milicz (Obniżenie Milicko-Głogowskie, Park Krajobrazowy Doliny Baryczy).

Tabela 34. Turystyczna baza noclegowa w gminach posiadających w 2002 r. co najmniej 500 miejsc noclegowych

Powiat Gmina	Miejsca noclegowe ogółem	Miejsca całoroczne
pow. Jaworski g.m-w Bolków	676	26
pow. Jeleniogórski g.m. Karpacz	7001	6673
pow. Jeleniogórski g.m. Piechowice	694	662
pow. Jeleniogórski g.m. Szklarska Poręba	5664	5532
pow. Jeleniogórski g.w. Podgórzyn	2258	2228
pow. Kamiennogórski g.m-w. Lubawka	763	561
pow. Kłodzki g.m. Duszniki Zdrój	2076	2076
pow. Kłodzki g.m. Kudowa Zdrój	2149	2021
pow. Kłodzki g.m. Polanica Zdrój	2123	1786
pow. Kłodzki g.m-w. Bystrzyca Kłodzka	1647	1647
pow. Kłodzki g.m-w. Lądek Zdrój	1671	1671
pow. Kłodzki g.m-w. Radków	861	477
pow. Lubański g.m. Świeradów Zdrój	1402	1402

pow. Milicki g.m-w. Milicz	833	140
pow. Trzebnicki g.m-w. Oborniki Śląskie	598	126
pow. Wałbrzyski g.m. Szczawno Zdrój	1113	1113
pow. Wałbrzyski g.w. Walim	522	522
Miasta – gminy miejskie, powiaty grodzkie		
Jelenia Góra	2161	1860
Wałbrzych (dawny grodzki)	718	718
Wrocław	7326	7057

Objaśnienia: g.m. - gmina miejska, g.m-w. - gmina miejsko-wiejska, g.w. - gmina wiejska.

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2003

W turystycznej bazie noclegowej liczą się w szczególności **obiekty hotelarskie** (hotele i inne obiekty hotelarskie, w tym motele i pensjonaty) przygotowane najczęściej do wykorzystania całorocznego. Według Informatora Turystycznego Dolny Śląsk 2002 baza hotelarska występuje w 75 miejscowościach regionu Standard obiektów hotelarskich w większości jest dość niski. Największą liczbą miejsc noclegowych dysponują Wrocław (5537), Szklarska Poręba (1656), Jelenia Góra (1060), Polanica Zdrój (1015), Wałbrzych (629), Stronie Śląskie (580), Legnica (560), Duszniki Zdrój (511) i Karpacz (507).

Tabela 35 Miejscowości z bazą hotelarską w woj. dolnośląskim (stan w 2001r.)

Miejscowość	Gmina, powiat	Liczba obiektów	Liczba miejsc noclegowych
Bardo	m., kłodzki	1	45
Biedrzychowice	gm. Olszyna, lubański	1	12
Bielawa	m., dzierzoniowski	4	255
Boguszyce	gm. Oleśnica, oleśnicki	1	18
Bolesławiec	m., bolesławiecki	6	179
Bolków	m., jaworski	2	82
Brzeg Dolny	m., wołowski	1	60
Bukowice	gm. Krośnice, milicki	1	20
Bystrzyca Kłodzka	m., kłodzki	1	60
Chmieleń	gm. Lubomierz, lwówecki	2	11 pokoi
Długoleka	gm., wrocławski	1	14
Duszniki Zdrój	m., kłodzki	9	511
Dzierżonów	m., dzierzoniowski	5	236
Głogów	m., głogowski	2	219
Godzikowice	gm. Oława, wrocławski	1	4
Jawor	m., jaworski	1	19
Jelcz-Laskowice	m., wrocławski	2	117
Jelenia Góra	m., jeleniogórski	13	1060
Kamienna Góra	m., kamiennogórski	2	100
Kamionki	gm. Pieszyce, dzierzoniowski	4	125
Karpacz	m., jeleniogórski	14	507
Kłodzko	m., kłodzki	4	173
Kowary	m., jeleniogórski	2	107
Krasków	gm. Marcinowice, świdnicki	1	70
Krobiełowice	gm. Kały Wrocławskie, wrocławski	1	42
Kudowa Zdrój	m., kłodzki	10	381
Lasocin - Rościszów	gm. Pieszyce	1	60
Lądek Zdrój	m., kłodzki	2	85

Legnica	m., legnicki	8	560
Leśna	m., lubański	1	36
Lubań	m., lubański	3	82
Lubawka	m., kamiennogórski	1	58
Lubin	m., lubiński	3	141
Lwówek Śląski	m., lwówecki	2	88
Łagiewniki	gm. Łagiewniki	1	40
Łomnica	gm. Mysłakowice, jeleniogórski	1	22
Marcinowice	gm., świdnicki	2	70
Milicz	m., milicki	3	98
Międzygórze	gm. Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	3	67
Mirków	gm. Długołęka, wrocławski		
Mostowice	gm. Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	1	60
Mysłakowice	gm., jeleniogórski	1	85
Oborniki Śląskie	m., trzebnicki	1	55
Oleśnica	m., oleśnicki	2	229
Olszyna	gm., lubański	1	20
Oława	m., oławski	1	49
Piechowice	m., jeleniogórski	3	477
Pławna Dolna	gm. Lubomierz, lwówecki	1	5 pokoi
Polanica Zdrój	m., kłodzki	18	1015
Polkowice	m., polkowicki	4	263
Popielówek	gm. Lubomierz, lwówecki	1	4 pokoje
Przerzeczyn Zdrój	gm. Niemcza	1	15
Smardzów	gm. Oleśnica, oleśnicki	1	35
Sobótka	m., wrocławski	4	234
Srebrna Góra	gm. Stoszowice, ząbkowicki	1	45
Stankowice	gm. Leśna, lubański	1	93
Stronie Śląskie	m., kłodzki	10	580
Strzegom	m., świdnicki	3	113
Strzelin	m., strzebiński	2	78
Syców	m., oleśnicki	1	45
Szczawno Zdrój	m., wałbrzyski	2	94
Szklarska Poręba	m., jeleniogórski	17	1656
Środa Śląska	m., średzki	2	68
Świdnica	m., świdnicki	2	46
Świebodzice	m., świdnicki	2	43
Świeradów Zdrój	m., lubański	6	486
Trzebnica	m., trzebnicki	3	96
Wałbrzych	m., wałbrzyski	5	629
Wambierzyce	gm. Radków, kłodzki	2	92
Witowice	gm. Wiązów, strzebiński	1	12
Wojnowice	gm. Miękinia, średzki	1	23
Wołów	m., wołowski	1	40
Wrocław	m.	47	5537
Wróbliniec	gm. Milicz, milicki	1	9
Wziąchowo Wielkie	gm. Milicz, milicki	1	38
Zagórze Śląskie	gm. Walim, wałbrzyski	1	
Złoty Stok	m., ząbkowicki	3	156
Zmigród	m., milicki	1	31

Źródło: opracowanie własne w oparciu o Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002; Starostwo Powiatowe Dzierżoniów 2004

Według Informatora Turystycznego Dolny Śląsk 2002 **baza wypoczynkowa** (ośrodki i domy wypoczynkowe) występuje w 46 miejscowościach. Część tej bazy ma charakter lekki i czynna jest tylko w sezonie letnim. Największa koncentracja bazy wypoczynkowej występuje w Szklarskiej Porębie (6475) Dusznikach Zdroju (1713), Polanicy Zdroju (1043), Kudowie Zdroju (830), Karpaczu i Miedzogórze (po 721 miejsc) oraz Łądku Zdroju (654).

Tabela 36. Miejscowości z bazą wypoczynkową w woj. dolnośląskim (stan w 2001 r.)

Miejscowość	Gmina, powiat	Liczba obiektów	Liczba miejsc noclegowych
Bielawa	m., dzierzoniowski	2	75
Boboszów	gm.Międzylesie, kłodzki	1	30
Bolków	m., jaworski	1	200 (pole namiotowe)
Bożkowice	gm. Olszyna, lubański	1	100
Brunów	gm. Lwówek Śląski, lwówecki	1	100
Bukowiec	gm.Mysłakowice, jeleniogórski	2	130
Bystrzyca Kłodzka	m., kłodzki	1	80
Długopole Zdrój	gm.Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	3	171
Duszniki Zdrój	m., kłodzki	26	1713
Jarkowice	gm.Lubawka, kamiennogórski	2	135
Jawor	m., jaworski	1	200 (pole namiotowe)
Jedlina Zdrój	gm. Jedlina Zdrój, wałbrzyski	3	250
Jelenia Góra	m., jeleniogórski	4	212
Jodłów	gm. Międzyzylesie	1	65
Jugowice	gm.Walim, wałbrzyski	1	100
Kamieniec Żąbkowicki	gm., żąbkowicki	1	15
Karłów	gm.Radków, kłodzki	3	112
Karpacz	m., jeleniogórski	14	721
Kudowa Zdrój	m., kłodzki	12	830
Kunice	gm., legnicki	1	15
Łądek Zdrój	m., kłodzki	11	654
Leśna	m., lubański	1	140
Lubawka	m., kamiennogórski	3	282
Marianówka	gm.Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	1	75
Międzygórze	gm.Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	4	721
Międzylesie	m., kłodzki	2	41
Milicz	m., milicki	1	60
Nowa Wieś	gm. Międzyzylesie, kłodzki	2	230
Opolnica	gm.Bardo, żąbkowicki	1	45
Pasterka	gm. Radków, kłodzki	1	60
Piechowice	m., jeleniogórski	5	245
Piotrkówek	gm.Niemcza, dzierzoniowski	1	50
Polanica Zdrój	m., kłodzki	8	1043
Radków	m., kłodzki	3	315
Rościszów	gm. Pieszyce, dzierzoniowski	1	80
Różanka	gm.Międzylesie, kłodzki	2	142
Rudawa	gm. Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	2	60
Rzeczka	gm.Walim, wałbrzyski	2	146
Srebrna Góra	gm.Stoszowice, żąbkowicki	2	140
Szklarska Poręba	m., jeleniogórski	206	6475
Szklary	gm.Żąbkowice Śląskie, żąbkowicki	1	60

Świeradów Zdrój	m., lubański	4	210
Walim	gm., wałbrzyski	1	60
Wojanów-Bobrow	gm.Mysłakowice, jeleniogórski	1	250
Wójtowice	gm.Bystrzyca Kłodzka, kłodzki	1	80
Zagórze Śląskie	gm.Walim, wałbrzyski	3	144
Złotniki Lubańskie	gm. Leśna, lubański	3	198

Źródło: opracowanie własne w oparciu o Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002

Według publikacji DWODR z 2002 r. **baza agroturystyczna** województwa dolnośląskiego obejmowała 383 gospodarstwa agroturystyczne, liczące łącznie 4186 miejsc noclegowych. Rozkład tej bazy na poszczególne rejony przedstawia poniższa tabela.

Tabela 37. Baza agroturystyczna w województwie dolnośląskim w 2002 roku.

Nazwa rejonu	Liczba gospodarstw agroturystycznych	Liczba pokoi	Liczba miejsc
Bory Dolnośląskie	18	43	113
Góry i Pogórze Izerskie	42	136	344
Karkonosze i Kotlina Jeleniogórska	37	130	370
Góry i Pogórze Kaczawskie	23	65	181
Rudawy Janowickie	28	95	305
Grzbiet Lasocki i okolice	5	17	71
Góry Krucze i okolice	9	40	97
Góry Sowie i okolice	45	179	570
Kotlina Kłodzka	20	73	232
Góry Stołowe i okolice	39	161	490
Masyw Śnieżnika i okolice	81	322	1084
Wzgórza Strzebińskie	4	15	47
Ślezański Park Krajobrazowy	3	7	19
Bliskie okolice Wrocławia	8	25	69
Park Krajobrazowy Doliny Jezierzyce	3	11	34
Wzgórza Trzebnickie	2	2	6
Wzgórza Twardogórskie	3	11	24
Park Krajobrazowy Doliny Baryczy	13	45	130
Razem	383	1377	4186

Źródło: Agroturystyka. Dolny Śląsk, Dolnośląski Wojewódzki Ośrodek Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Świdnicy, Świdnica.

Z województwem dolnośląskim związana jest znaczna część ogólnopolskiej **bazy uzdrowiskowej**. Według danych GUS-u (Turystyka w 2002 r.) dolnośląskie miejscowości uzdrowiskowe liczyły w 2002 r. łącznie 3795 miejsc noclegowych w zakładach uzdrowiskowych, co stanowiło 16 % bazy uzdrowiskowej w Polsce. Zaplecze lecznictwa uzdrowiskowego na Dolnym Śląsku stanowią: 45 szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych, 19 zakładów przyrodolecznicych i 2 sanatoria rehabilitacyjne

Tabela 38. Lecznictwo uzdrowiskowe w woj. dolnośląskim (stan w dniu 31.XII. 2002)

Powiat, gmina	Szpitala i sanatoria uzdrowiskowe	Zakłady przyrodolecnicze	Sanatoria rehabilitacyjne
dzierżoniowski, gm. m.-w Niemcza (stan na 31.XII.2001)	1	2	
miasto na prawach powiatu - Jelenia Góra	3	2	
jeleniogórski, gm. m. Szklarska Poręba			1
kłodzki, gm. m. Duszniki Zdrój	5	2	1
kłodzki, gm. m. Kudowa Zdrój	4	2	1
kłodzki, gm. m. Polanica Zdrój	5	2	1
kłodzki, gm. m.-w. Bystrzyca Kłodzka	4	1	
kłodzki, gm. m.-w. Lądek Zdrój	7	4	
lubański, gm. m. Świeradów Zdrój	3		
wałbrzyski, gm. m. Jedlina Zdrój	1	2	
wałbrzyski, gm. m. Szczawno Zdrój	7	2	

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2002

Dla obszarów sudeckich charakterystycznym rodzajem urządzeń noclegowych są **schroniska górskie**. Sudety (w granicach woj. dolnośląskiego) dysponują łącznie 28 obiektami liczącymi 1470 miejsc noclegowych .

Tabela 39. Schroniska górskie w Sudetach (w granicach woj. dolnośląskiego)

Nazwa schroniska	Położenie	Liczba miejsc noclegowych
Andrzejówka	Góry Kamienne	100
Bacówka	Góry Sowie	50 (sezon letni)
Bukowa Chata	Góry Sowie	64
Chatka Górzystów	Góry Izerskie	16
Domek Myśliwski	Karkonosze	9 (IT 2001)
Jagodna	Góry Bystrzyckie	50
Kamieńczyk	Karkonosze	47
Kochanówka	Karkonosze	15
Koralowa Ścieżka	Karkonosze	18
Na Hali Szrenickiej	Karkonosze	110
Na Iglicznej	Masyw Śnieżnika	40
Na Przełęczy Okraj	Karkonosze	30 (IT 2001)
Na Stogu Izerskim	Góry Izerskie	50
Na Ślęży	Masyw Ślęży	23
Na Śnieżce	Karkonosze	16
Na Śnieżniku	Masyw Śnieżnika	58
Na Zamku Chojnik	Karkonosze	30 (sezon letni)
Odrodzenie	Karkonosze	120
Orzeł	Góry Sowie	80
Pasterka	Góry Stołowe	50
Perła Zachodu	Dolina Bobru	
Pod Fortami	Góry Sowie	44
Pod Łabskim Szczytem	Karkonosze	52
Pod Muflonem	Góry Bystrzyckie	67
Pod Szczelińcem	Góry Stołowe	50
Pod Wieżycą	Masyw Ślęży	40
Samotnia	Karkonosze	49

Srebrna Góra	Góry Sowie	44
Strzecha Akademicka	Karkonosze	137
Szrenica	Karkonosze	90
Szwajcarka	Rudawy Janowickie	29
Śląski Dom	Karkonosze	

Źródło: Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002; Starostwo Powiatowe Dzierżoniów 2004

Ponadto, wymienić należy typowe dla tego obszaru **schroniska młodzieżowe**

Tabela 40. *Schroniska młodzieżowe*

Nazwa schroniska	Miejscowość	Liczba miejsc noclegowych
Pod Szczelińcem	Karłów	60
Szarotka	Lasowka	33
Schronisko Młodzieżowe przy Szkole Podstawowej nr 3; Schronisko Młodzieżowe PTSM	Lubań	32 46
Maciejówka	Lubomierz	40
Schronisko Młodzieżowe PTSM	Mieroszów	40
Stodoła; Baza Noclegowa GOPR; Wilczy Dół	Międzygórze	20 23 17
AMW Baza Turystyczna	Młoty	90
Radków	Radków	42
Schronisko PTSM	Srebrna Góra	30 (czynne: VII-VIII)
Schronisko PTSM	Starczów	50
PKS – Zajezdnia w Wilkanowie	Wilkanów	41
Pod Zamkiem	Wleń	28
**Szkolne Schroniska Młodzieżowe; Szkolne Schroniska Młodzieżowe; *Międzynarodowe Schronisko Młodzieżowe	Wrocław	32 + 23 sezon 106 50
Szkolne Schroniska Młodzieżowe	Pieszycy	32
Stanica Turystyczna „Gwarek”	Zagórze Śląskie	
Schronisko PTSM	Ziębice	44
PTSM "Skalnik"	Bukowiec	47
PTSM "AD-EW-KA"	Jedlina Zdrój-Kamieński	35
Skalnik	Bukowiec	47
Bartek	Jelenia Góra	56
Halny	Kamień	60
Liczyrzepa	Karpacz	66
Schronisko Młodzieżowe OSIR	Kudowa Zdrój	46
Skalniak	Lądek Zdrój	30
Łużyce	Łągów	40 + 10 sezon
U Anny	Łużyce	100
Maciejówka	Maciejowiec	37
Złoty Widok	Michałowice	46 + 28 sezon
TUR-AG-UCZ	Nowa Ruda	45
Sokolik	Strużnica	40
Wojtek	Szklarska Poręba	73
DAISY	Wałbrzych	62
Adam-ski	Duszniki Zdrój	32
Schronisko PTSM	Świdnica	46
Schronisko PTSM	Przemków	53
Schronisko Młodzieżowe	Złotoryja	51
Schronisko Młodzieżowe	Legnica	55

Źródło: opracowanie własne

4.1.2. Baza gastronomiczna

Według Rocznika Statystycznego Województwa Dolnośląskiego 2002 liczba placówek gastronomicznych w dniu 31.XII.2001 wynosiła 773, z tego na sektor publiczny przypadało 210 obiektów, zaś na prywatny - 563. Struktura rodzajowa placówek gastronomicznych przedstawiała się następująco:

- restauracje - 286 obiektów,
- bary - 168,
- stołówki - 191,
- punkty gastronomiczne - 128.

W tym samym roku, ale według stanu na 31.VII., w zbliżonym ujęciu rodzajowym, liczba placówek gastronomicznych w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania została określona na 920

Tabela 41. Placówki gastronomiczne w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania (31.VII.2001)

Wyszczególnienie	Restauracje	Bary i kawiarnie	Stołówki	Punkty gastronomiczne
Ogółem	225	285	301	58
Hotele	133	100		
Motele	5	2		
Pensjonaty	8	21	39	3
Domy wycieczkowe	4	5	6	2
Schroniska młodzieżowe	2	7	3	3
Kempingi	5	5		2
Ośrodki wczasowe	8	48	112	6
Ośrodki kolonijne	1	3	12	1
Ośrodki szkoleniowo - wypoczynkowe	6	23	37	3
Domy pracy twórczej	1	3	2	
Pozostałe objekty	53	67	90	38

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2002

Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002 podaje wykaz wybranych restauracji w regionie. Obejmuje on 162 objekty położone w 59 miejscowościach. Tylko dla części obiektów podano informacje o liczbie miejsc konsumpcyjnych.

Tabela 42. Miejscowości z wybranymi restauracjami w woj. dolnośląskim (stan w 2001 r.)

Miejscowość	Liczba restauracji	Liczba miejsc konsumpcyjnych
Bardo	4	330
Bielawa	4	
Bolesławiec	4	318
Bystrzyca Kłodzka	2	90
Chełmsko Śląskie	1	
Chojnów	2	
Długopole Zdrój	1	
Duszniki Zdrój	4	237
Dzierżoniów	5	400
Głogów	3	
Gryfów Śląski	3	

Henryków	1	150
Jawor	3	
Jelenia Góra	7	512 (cz.)
Kamieniec Żąbkowicki	2	180
Kamienna Góra	2	
Kamionki - Pieszyce	2	140
Karłów	1	160
Karpacz	4	220
Kłodzko	4	
Kowary	3	
Kudowa Zdrój	6	
Lasocin - Pieszyce	1	160
Lądek Zdrój	4	
Legnica	3	380
Legnickie Pole	1	
Leśna	2	
Lubań	3	380
Lubawka	2	
Lubin	3	
Lubomierz	1	
Lwówek Śląski	4	170
Międzygórze	1	
Międzylesie	1	
Mostowice	1	
Mysłakowice	2	
Oborniki Śląskie	3	
Pilchowice	1	
Polanica Zdrój	5	
Polkowice	3	
Przemków	1	
Radków	2	
Spalona	1	
Srebrna Góra	1	120
Strzegom	4	170 (cz.)
Szczawno Zdrój	4	210 (cz.)
Szklarska Poręba	5	
Świdnica	2	
Świebodzice	1	52
Świeradów Zdrój	4	
Trzebnica	3	
Walim	2	
Wałbrzych	3	238
Wambierzyce	2	
Wleń	2	40 (cz.)
Wójtowice	1	
Wrocław	12	1244
Żąbkowice Śląskie	2	160
Ziębice	2	240
Złotoryja	3	
Złoty Stok	2	160

Źródło: Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002

4.1.3. Baza uzupełniająca i infrastruktura społeczna

Zagospodarowanie w urządzeniu towarzyszące wyrazić można m.in. liczbą kolei linowych, szlaków turystycznych, podziemnych tras turystycznych, ofert lotów turystycznych, basenów i kąpielisk, wędkarskich łowisk komercyjnych, ośrodków jazdy konnej, wyciągów narciarskich, nartostrad i narciarskich tras biegowych, torów saneczkowych i lodowisk.

W Sudetach działają trzy **górskie koleje linowe** typu kolejek krzesełkowych (Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski, 2002). Są to:

- kolej krzesełkowa 1-osobowa na Kopę w Karpaczu, zbudowana w 1959 r., o długości 2229 m., o przepustowości 600 osób na godzinę;
- kolej krzesełkowa 2-osobowa na Szrenicę w Szklarskiej Porębie, zbudowana w 1993 r., o długości 2758 m., o przepustowości 1440 osób na godzinę;
- kolej krzesełkowa 2-osobowa na Czarną Górę w Siennej, zbudowana w 1997 r., o długości 1430 m., o przepustowości 1200 osób na godzinę.

Szlaki turystyczne w woj. dolnośląskim liczyły łącznie w 2001 r. 5820 km długości (Rocznik Województwa Dolnośląskiego 2002). Ich struktura rodzajowa przedstawiała się następująco:

- szlaki górskie - 4196 km,
- szlaki nizinne – 1476 km,
- szlaki narciarskie – 15 km,
- szlaki rowerowe – 356 km,
- inne szlaki – 77 km.

Specjalne szlaki turystyczne Dolnego Śląska omówione zostały w opracowaniu Wyrzykowskiego, Maraka i Mikułowskiego (1999). Dwa szlaki, Dolnośląski Szlak Cystersów i Droga Sudecka (w programie rozwoju województwa dolnośląskiego określana jako Śródsudecka), stanowią trasy samochodowe. Dolnośląski Szlak Cystersów jest fragmentem Europejskiego Szlaku Cysterskiego zainicjowanego przez Radę Europy. Droga Sudecka, obok innych tras krajobrazowych w Polsce, stanowić ma główną arterię wędrówek turystycznych przez Sudety.

Trzy szlaki specjalne mają charakter szlaków pieszych: Transeuropejski Dalekobieżny Szlak Turystyczny E3, Główny Szlak Sudecki im. M.Orłowicza i Szlak Zamków Piastowskich. Stanowią one ważne elementy regionalnego układu tras turystycznych.

Szlaki górskie województwa dolnośląskiego stanowią ok. 40% ogólnej długości szlaków górskich w Polsce. Udziały pozostałych rodzajów szlaków wahają się w granicach od jednego do kilku procent.

Podziemne trasy turystyczne na Dolnym Śląsku stanowią:

- Podziemna trasa w kopalni w Nowej Rudzie z możliwością jazdy kolejką podziemną.
- Tajemnicze Podziemne Miasto - Kompleks Osówka w Głuszycy, 1500 m. podziemnych korytarzy.
- Podziemna Trasa Turystyczna im. 1000-lecia Państwa Polskiego w Kłodzku, ok. 600 m. długości.
- Podziemna Trasa Turystyczna po kopalniach rud żelaza i uranu w Kowarach, 1200 m. długości.
- Muzeum Sztolni Walimskich w Walimiu, 750 m. długości.

- Podziemna Trasa Turystyczna Kopalnia Złota w Złotym Stoku, około 1500 m. długości.
- Sztolnia Złota w Złotoryi
- Podziemna trasa turystyczna w Bystrzycy Kłodzkiej.
- Podziemna trasa turystyczna w Kletnie.
- Podziemna trasa turystyczna w Muzeum Przemysłu i Techniki w Wałbrzychu.

Loty turystyczne oferują: Aeroklub Jeleniogórski w Jeleniej Górze, Aeroklub Zagłębia Miedziowego w Lubinie oraz Aeroklub Wrocławski z lotnisk w Szymanowie i Mirosławicach koło Wrocławia.

Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002 wymienia baseny kryte w 21 miejscowościach, baseny otwarte w 41 miejscowościach oraz kąpieliska w 25 miejscowościach.

Baseny kryte występują w: Bielawie, Bolesławcu, Dzierżoniowie, Głuszyca, Jaworze, Jeleniej Górze (2), Kamiennej Górze, Karpaczu, Kudowie Zdroju, Legnicy (2), Lubaniu, Lubinie (3), Oleśnicy, Polanicy Zdroju, Polkowicach (2, w tym Aquapark), w Szklarskiej Porębie (2), Szczytniej, Świdnicy (2), Nowej Rudzie, Łądku Zdroju, Stroniu Śląskim, Świeradowie (3), Wałbrzychu (4) i Wrocławiu (6).

Baseny otwarte oferują: Bielawa, Bolesławiec, Bolków, Bystrzyca Kłodzka, Dobromierz, Duszniki Zdrój (4, małe), Dzierżoniów, Głuszyca, Gryfów Śląski, Jawor, Jelenia Góra (3), Kamieniec Ząbkowicki, Karpacz, Łądek, Legnica (2), Lubawka, Lubin (3), Lwówek Śląski, Międzyzlesie, Niemcza, Oborniki Śląskie, Pieszyce, Polanica Zdrój, Polkowice, Srebrna Góra, Szczawno Zdrój, Szklarska Poręba, Syców, Świdnica, Świeradów, Trzebnica, Wałbrzych, Wrocław (10), Zawonia, Ząbkowice Śląskie, Ziębice, Złotoryja, Złoty Stok i Żmigród.

Kąpieliska posiadają: Biedzychowice, Bielawa, Bożkowice, Głogów, Gryfów Śląski, Jawor, Jezierzany, Kamieniec Ząbkowicki, Karłowice, Kowary, Łądek Zdrój, Legnica, Legnickie Pole, Leśna, Lubomierz, Łagiewniki, Radków, Sieniawka, Srebrna Góra, Stare Bogaczowice, Stradomia Wierzchnia k. Sycowa, Wałbrzych (6), Wilczyn Leśny, Wrocław (7), Ząbkowice Śląskie, Ziębice, Złotniki Lubańskie, Złotoryja, Złoty Potok i Złoty Stok.

Według Informatora Turystycznego Dolny Śląsk 2002, wędkarskie łowiska komercyjne występują w 26 miejscach. Są to: Bardo, Bielawa (2), Czeszów k. Trzebnicy, Gryfów Śląski, Jawor, Jelenia Góra, Kamieniec Ząbkowicki, Kaszyce Milickie, Konradów, Kudowa Zdrój, Szczytna, Nowa Morawa, Stronie Śląskie, Krośnice, Łądek Zdrój (2), Osolin, Rościszów-Lasocin, Ruda Sułowska, Ruda Żmogrodzka, Stoszowice, Sułów k. Milicza, Szczodre k. Wrocławia, Szczytna, Szklarnia, Trzebieszowice, Trzebnica, Wilczyn Leśny k. Obornik Śląskich i Ziębice. Brak w katalogu m.in. łowiska komercyjnego w Krobielowicach k. Wrocławia oraz Złotoryi.

Ośrodki jazdy konnej wykazano w 2001 r. w 33 miejscowościach. Należą do nich: Bielawa, Bolesławiec, Duszniki Zdrój, Głogów, Gorzanów, Groblice k. Oławy, Jaroszkówka, Kłodzko, Koberzyce k. Wrocławia, Kowary (2), Łądek Zdrój (3), Marianówka, Międzygórze, Milicz, Nowina, Oborniki Śląskie (2), Oleszna Podgórska, Piechowice, Piotrkówek, Polanica Zdrój, Popielówek, Stróża k. Kątów Wrocławskich, Syców, Szczawno Zdrój, Szczytna (3), Szklarska Poręba, Ściegny k. Karpacza, Świecie, Trzebnica, Wałbrzych, Wińsko, Wrocław (8), Zacisze k. Złotnik Lubańskich, Ząbkowice Śląskie i Zieleniec (Duszniki Zdrój).

Wyciągi narciarskie związane są z 25 miejscowościami

Tabela 43 Miejscowości Dolnego Śląska wyposażone w wyciągi narciarskie w 2001 r

Miejscowość	Liczba wyciągów narciarskich
Bielawa	1
Boguszów-Gorce	1
Głuszyca	2
Jedlina Zdrój	1

Jeżów Sudecki	4
Karpacz	23
Kozia Hala (Duszniki Zdrój)	1
Kuźnica	1
Lubawka	1
Lądek Zdrój	
Lwówek Śląski	1
Mieroszów	3
Międzygórze	2
Podgórze (Duszniki Zdrój)	2
Przełęcz Jugowska	2
Rościszów	2
Rudawa	1
Rzeczka	3
Sienna	11
Sobótka	1
Spalona k. Bystrzycy Kłodzkiej	1
Sulistrowiczki	1
Szczytna	1
Szklarska Poręba	18
Walim	1
Zieleniec (Duszniki Zdrój)	19

Źródło: Informator Turystyczny Dolny Śląsk 2002

Nartostrady związane są z 5 miejscowościami: Karpaczem (6 nartostrad), Lubawką (3), Szklarską Porębą (7) i Świeradowem Zdrojem (7) i Sienną (6). Narciarskie trasy biegowe urządzono w 6 miejscach. Są to: Jakuszyce (Szklarska Poręba, trasy biegowe o długości ponad 100 km), Jamrozowa Polana k. Dusznik Zdroju, Karpacz Górny, Lubawka, Łomnica i Stara Kamienica. Tory saneczkowe występują w Karpaczu i Świeradowie Zdroju, lodowiska - w Bolesławcu, Dusznikach Zdroju (naturalne), Świdnicy, Wałbrzychu i Wrocławiu (2).

W podsumowaniu przeglądu ważniejszych urządzeń towarzyszących na Dolnym Śląsku warto, za Rocznikiem Statystycznym Województwa Dolnośląskiego 2002, przedstawić zestawienie urządzeń sportowo-rekreacyjnych w obiektach noclegowych turystyki.

Tabela 44. Urządzenia sportowo-rekreacyjne w obiektach noclegowych turystyki woj. dolnośląskiego (stan w 2001 r.).

Rodzaj urządzeń	Liczba urządzeń
siłownie	109
baseny kryte	21
korty tenisowe	51
boiska do siatkówki lub koszykówki	217
minigolf	6
sauny	135
solaria	62
bilardy	165
tenis stołowy	247
wypożyczalnie sprzętu pływającego	19
wypożyczalnie sprzętu rowerowego	109
ścieżki zdrowia	87
pokoje zabaw dla dzieci	73
możliwości jazdy konnej	76

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2002

Według Informatora Turystycznego Dolny Śląsk 2002 ośrodki informacji turystycznej występują w 46 miejscowościach. Są to: Bielawa (2), Bolesławiec, Bolków, Bystrzyca Kłodzka, Duszniki Zdrój, Głogów, Głuszyca, Gryfów, Jawor, Jelenia Góra (2), Kamienna Góra, Karpacz, Kłodzko, Kowary, Kudowa Zdrój, Łądek Zdrój, Legnica, Leśna, Lewin Kłodzki, Lubań, Lubawka, Lubomierz, Lwówek Śląski, Międzylesie, Milicz, Mysłakowice, Nowogrodziec, Oborniki Śląskie, Piechowice, Podgórzyn, Polanica Zdrój, Polkowice, Radków, Srebrna Góra, Szczawno Zdrój, Stronie Śląskie, Szczytna (2), Szklarska Poręba, Świdnica, Świeradów Zdrój, Trzebnica, Walim Wałbrzych, Wleń, Wrocław (2), Zagórze Śląskie i Ząbkowice Śląskie. W w/w informatorze nie wymieniono ośrodka informacji turystycznej w Złotoryi.

4.2 Zagospodarowanie turystyczne Wrocławia

Infrastruktura turystyczna i jej ocena to istotny element w badaniu regionalnego rozwoju turystyki. W kontekście rozwoju turystyki należy ocenić elementy podstawowej bazy turystycznej (baza noclegowa i gastronomiczna) oraz szeroko rozumianą infrastrukturę uzupełniającą.

4.2.1 Baza noclegowa

Analiza stanu zasobów bazy noclegowej turystyki we Wrocławiu zawiera wielkości rejestrowanego w tej bazie ruchu turystycznego. Przedstawione zestawienia zawierają dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu (wg kwestionariusza statystycznego KT – 1).

Według danych z 31 lipca 2002 roku³ Wrocław oferował 7 326 miejsc noclegowych (co stanowi ponad 13,8% ogółu miejsc noclegowych województwa) w 63 obiektach (7,7% ogółu obiektów).

Biorąc pod uwagę ogólną liczbę osób korzystających z turystycznych obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania, w 2002 roku było ich 494 779 (prawie 31,5% w skali całego województwa), w tym turystów zagranicznych 152 596 (48% całego Dolnego Śląska).

Na uwagę zasługuje stopień wykorzystania miejsc noclegowych (33,6%), jest on bowiem wyższy niż w województwie dolnośląskim (29,8%) oraz w kraju (33,2%).

W strukturze rodzajowej bazy noclegowej Wrocławia, stolicy Dolnego Śląska i wielkiego centrum krajoznawczego zwraca uwagę duży udział hoteli (efekt dynamicznego rozwoju hoteli we Wrocławiu) oraz prawie wyłącznie całoroczny charakter obiektów (w wyniku zdecydowanej restrukturyzacji tzw. pozostałych obiektów w ostatnich latach).

Tabela 45. Turystyczna baza noclegowa we Wrocławiu w 2001 r.

Wyszczególnienie	Miejsca noclegowe całoroczne	Miejsca noclegowe sezonowe
Ogółem	6 152	260
Hotele	4 257	
Motele	50	
Domy wycieczkowe	133	
Schroniska młodzieżowe	173	
Campingi	69	200
Pozostałe objekty	1 470	60

Źródło: Rocznik Statystyczny Wrocławia 2002

³ Turystyka w 2002 roku, GUS, Warszawa 2003

Obiektami sezonowymi, działającymi wyłącznie w sezonie letnim, są campingi, (przy czym jeden z nich oferuje przez okres całego roku 52 miejsca noclegowe w domkach turystycznych) oraz obiekty typu domy studenckie udostępniane w okresie wakacji dla ruchu turystycznego.

Tabela 46. Hotele i ich wykorzystanie według kategorii

Kategorie	Obiekty	Obiekty całoroczne	Miejsca noclegowe	Miejsca noclegowe całoroczne
ogółem	36	36	5 091	5 091
*****	-	-	-	-
****	7	7	2 003	2 003
***	15	15	1 618	1 618
**	9	9	1 169	1 169
*	5	5	3 01	3 01

Źródło: Turystyka w 2002 roku (stan w dniu 31 lipca)

Jak widać z powyższej tabeli Wrocław dysponował w połowie 2002 roku 36 hotelami, z których ponad 60% stanowiły te o średnim i wysokim standardzie, oferując w sumie ponad 70% miejsc noclegowych.

Tabela 47. Hotele i korzystający z nich cudzoziemcy

Kategorie	Korzystający ogółem	Cudzoziemcy korzystający	Noclegi udzielone ogółem	Noclegi udzielone cudzoziemcom
ogółem	315060	139387	536364	264046
*****	-	-	-	-
****	112167	66828	202861	128732
***	111981	44677	193577	88718
**	68058	22204	104044	37678
*	21707	5390	33842	8409

Źródło: Turystyka w 2002 roku (I-XII 2002)

Jak wynika z powyższych danych wrocławskie hotele odwiedziło w 2002 roku w sumie 315 060 turystów, którym udzielono 536 364 noclegów. Turyści zagraniczni stanowili odpowiednio 44,2% oraz 49,2%.

4.2.2. Baza gastronomiczna

Baza gastronomiczna jest drugim, oprócz bazy noclegowej, podstawowym elementem zagospodarowania turystycznego. Stanowi bardzo istotny produkt komplementarny w stosunku do podstawowych produktów turystycznych miasta. W dużej mierze ocena danego miejsca przez turystę kształtowana jest oceną oferty gastronomicznej.

Koncentracja punktów gastronomiczno-rozrywkowych – restauracji, pubów, barów, klubów to wrocławski Rynek. Różnorodność oferowanych miejsc i świadczonych usług oraz serwowanej kuchni pozwala na zaspokojenie potrzeb turystów o różnych gustach. Szeroka oferta pubów i klubów stanowi ponadto magnes przyciągający do miasta młodych turystów.

4.2.3. Baza uzupełniająca

Podstawowa baza turystyczna w każdym miejscu uzupełniana jest o szereg obiektów stanowiących dodatkową atrakcję dla turystów.

Wrocław wyposażony jest w bogate zaplecze sportowo-rekreacyjne do uprawiania sportów wyczynowych i amatorskich. To ponadto ośrodek sportów wodnych i turystyki rzecznej oraz ośrodek posiadający tradycje w koszykówce, zawodach żużlowych, piłce nożnej, strzelectwie.

Jeśli chodzi o wyposażenie miasta w urządzenia sportowo-rekreacyjne, sytuacja w 2004 roku na badanym obszarze przedstawiała się następująco. We Wrocławiu znajdowało się:

- 6 basenów krytych;
- 9 basenów odkrytych;
- 7 korty tenisowe otwarte;
- 4 korty tenisowe kryte;
- 2 lodowiska.

Do aktywnego wypoczynku zachęcają liczne parki w mieście oraz stale powiększająca się liczba tras rowerowych.

Obiekty kulturalne

W 2002 roku na terenie miasta działało 11 kin, 14 teatrów oraz instytucji muzycznych, w których odbywało się w ciągu roku prawie 1 500 przedstawień i koncertów.

Tabela 48 Instytucje muzyczne, teatry i kina we Wrocławiu

Wyszczególnienie	Liczba obiektów	Liczba miejsc na widowni
Kina	11	7 297
Teatry i instytucje muzyczne	14	3 309

Źródło: Kronika Wrocławia 2002

W mieście znajduje się również klasycystyczny gmach **Opery Wrocławskiej**. Budynek opery jest obecnie w remoncie – pierwsze przedstawienie planowane jest na październik 2005 r. i będzie to „Raj Utracony” Krzysztofa Pendereckiego. Widownia będzie mieściła ok. 700 miejsc.

We Wrocławiu znajduje się również **Filharmonia Państwowa im. Witolda Lutosławskiego**.

Hala Ludowa to miejsce organizacji wielu imprez, m.in.:

- widowisk estradowych, koncertów i kongresów
- turniejów i zawodów sportowych różnych dyscyplin
- targów, wystaw i pokazów

28 stycznia 2003 roku Minister Kultury, Waldemar Dąbrowski, podpisał wniosek o umieszczenie Hali Ludowej na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Zabytkowa przestrzeń Hali Ludowej, której uroczyste otwarcie nastąpiło w 1913 roku, odpowiada współczesnym wymogom hal widowiskowo-sportowych.

Uzupełniająca infrastruktura turystyczna

We Wrocławiu funkcjonuje infrastruktura umożliwiająca uprawianie turystyki aktywnej. Na terenie miasta znajduje się 6 ośrodków umożliwiających uprawianie i naukę jazdy konnej. Część z nich prowadzi ośrodki hipoterapii. Wrocław dysponuje również dwoma polami golfowymi.

Koło Wrocławia znajdują się także aerokluby zlokalizowane przy lotnisku Szymanów, jak i Mirosławice. Zaś w Krobielowicach, koło Wrocławia, usytuowane jest wędkarskie łowisko komercyjne.

Usługi przewodnickie oraz informacja turystyczna we Wrocławiu

Z usług przewodników korzystają głównie turyści zagraniczni, choć często są to przewodnicy nie z Wrocławia. Turyści krajowi korzystają z takich usług głównie zwiedzający w grupach zorganizowanych.

W mieście znajduje się jeden punkt informacji turystycznej zlokalizowany w Rynku w lokalu nr 14. Materiały udostępniane w IT są na dobrym poziomie edycyjnym i znaczna część z nich jest przygotowana w wersjach obcojęzycznych.

Analizując poziom informacji turystycznej w mieście zwraca uwagę słabe oznakowanie atrakcji turystycznych w mieście, które utrudnia swobodne poruszanie się turysty po Wrocławiu.

Wnioski dotyczące stanu zagospodarowania turystycznego Wrocławia

Powyższa analiza stanu zagospodarowania turystycznego Wrocławia pozwala na wyciągnięcie następujących wniosków:

- Wrocław posiada dobrze rozwiniętą bazę noclegową funkcjonującą w systemie całorocznym, szczególnie o wysokim standardzie. Brakuje bazy w segmencie, tzw. ekonomicznym (dla turysty mniej zamożnego).
- Wysoki udział hoteli o wysokim standardzie w turystycznej bazie noclegowej Wrocławia pozwala na rozwijanie przez miasto profesjonalnej oferty dla turystów biznesowych i elitarnych (hotele czterogwiazdkowe+) oraz osiągnięcie pozycji wiodącego ośrodka turystyki biznesowej w regionie.
- Niedostatecznie rozwinięta baza konferencyjno-kongresowa jako bariera rozwoju produktu turystyki biznesowej. Niezbędne są inwestycje w mieście w kierunku powstania profesjonalnego obiektu turystyki biznesowej, np. modernizacja Hali Ludowej we Wrocławiu lub budowa nowego obiektu.
- Dobrze rozwinięta baza gastronomiczno-rozrywkowa w obrębie Rynku, gdzie koncentruje się życie towarzyskie miasta, wpływa na wysoką ocenę atrakcyjności Wrocławia pod tym kątem.
- Analizując stan zagospodarowania turystycznego uwagę zwraca konieczność opracowania zintegrowanego systemu informacji turystycznej w mieście (również w językach niemieckim i angielskim).

5 DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA

Województwo dolnośląskie położone jest w południowo-zachodniej części Polski i graniczy z Niemcami i Czechami. W aspekcie polityki transportowej jest to położenie strategiczne. Przez obszar województwa przebiegają cztery ważne drogowe szlaki międzynarodowe: E-40 i E-67 w przybliżeniu na kierunku wschód-zachód oraz E-65 i E-261 w przybliżeniu na kierunku północ-południe, a także dwie magistrale kolejowe: E-30 wschód-zachód i E-59 – C-59 północ-południe. Autostrada A-4 i linia kolejowa E-30 stanowią istotny fragment Europejskiego Korytarza Transportowego Wschód – Zachód.

Dostępność komunikacyjna województwa dolnośląskiego jest funkcją jego położenia w stosunku do pozostałego obszaru kraju i krajów sąsiadujących, rozmieszczenia głównych źródeł ruchu jakimi są przede wszystkim największe aglomeracje miejskie i duże miasta, gęstości sieci drogowej i kolejowej, funkcjonowania komunikacji zbiorowej oraz wskaźnika motoryzacji indywidualnej. Poza tym należy pamiętać, że dostępność obszarów, zwłaszcza w terenach górskich, zależy w istotnym stopniu od pór roku i związanych z nimi warunków klimatycznych.

Na dostępność wewnętrzną regionu znaczący wpływ ma także stopień jego urbanizacji ponieważ, z reguły, miasta mają lepszą dostępność niż miejscowości wiejskie. W tym przypadku wskaźnik urbanizacji Dolnego Śląska jest wyższy niż średnio w kraju.

Rysunek 4 Komunikacja

Źródło: www.umwd.pl

Główna sieć i węzły komunikacyjne regionu

Informacje i ustalenia przedstawione w tym punkcie a dotyczące sieci komunikacji drogowej i kolejowej oraz węzłów komunikacyjnych bazują na materiałach Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego i opublikowane są w artykule autorskim (A. Konarski, 2003). Obecny układ sieci drogowej jest wynikiem i rozwinięciem historycznie ukształtowanych szlaków handlowych, które już w starożytności przebiegały przez Dolny Śląsk. Łączyły one ważne wówczas ośrodki europejskie, do których należał także Wrocław. Przez Wrocław i inne miasta dolnośląskie przebiegały np. szlak bursztynowy o kierunku południkowym, czy szlak solny w układzie równoleżnikowym.

Obecnie do najważniejszych elementów sieci komunikacyjnej województwa dolnośląskiego należą:

- autostrada A18-A4 (E36 i E40) Berlin – Olszyna – Legnica – Wrocław – Opole – Górny Śląsk – Kraków, połączona z systemem autostrad niemieckich,
- droga krajowa nr 3 (E65), łącząca Szczecin i Pomorze Zachodnie z Dolnym Śląskiem i prowadząca za granicę, dalej na południe przez Jakuszyce,
- droga krajowa nr 8 (E67), prowadząca przez Warszawę, Piotrków Trybunalski do Wrocławia i dalej przez Kudowę Zdrój do Czech,
- droga krajowa nr 5 (E261), prowadząca z Pomorza przez Poznań, Wrocław do węzła bielańskiego na autostradzie A4 i do przejścia granicznego w Lubawce,
- magistralna linia kolejowa E-30, łącząca zachodnie i środkowe Niemcy, przez Dolny Śląsk z Górnym Śląskiem, Małopolską i dalej prowadząca na Ukrainę,
- magistralna linia kolejowa E-59, prowadząca z Gdańska przez Poznań na południe do Międzylesia i dalej do Czech,
- magistralna linia kolejowa nr 273 Szczecin – Zielona Góra – Głogów – Wrocław,
- rzeka Odra, łącząca Górny Śląsk z portami Szczecinem i Świnoujściem, a poprzez kanały Odra—Szprewa – Hawela z systemem żegludowym Niemiec.

Duże znaczenie gospodarcze dla obsługi obszaru położonego pomiędzy pasmem Sudetów a przebiegiem autostrady A4 i drogi nr 4, mają tzw. Droga Podsudecka, prowadząca od Zgorzelca przez Lubań, Gryfów Śląski, Złotoryja, Jawor, Strzegom, Świdnica, Dzierżoniów, Ząbkowice Śląskie do Nysy oraz tzw. **Droga Sudecka** łącząca Zgorzelec, Lubań, Gryfów, Jelenią Górę, Kowary, Kamienną Górę, Wałbrzych, Nową Rudę, Kłodzko, Złoty Stok (do Nysy). Z uwagi na obszary, przez które przebiegają, obydwie te drogi służą również obsłudze ruchu turystycznego.

Ważną funkcję dla przeprowadzenia ruchu typowo turystycznego przez obszar górski Sudety ma przebieg, nieukończony jeszcze do końca, tzw. **Drogi Śródsudeckiej** prowadzącej przez najbardziej atrakcyjne turystycznie i krajobrazowo pasma Sudetów, nie tylko po polskiej ale i po czeskiej stronie. Przebieg tej drogi wygląda następująco: Sieniawka – Opolno Zdrój – Bogatynia – (Frydlant – Nové Město) – Czerniawa Zdrój – Świeradów Zdrój – Szklarska Poręba – Piechowice – Sosnówka – Kowary – Lubawka – Chełmsko Śląskie – Mieroszów – (Meziměstí – Broumov) – Tłumaczów – Ścinawka – Radków – Karłów - Kudowa Zdrój – Lewin Kłodzki – Zieleniec – Lasówka – Mostowice – Spalona – Gniewoszów – Różanka – Międzylesie – Goworów – Nowa Wieś – Jaworek – Wilkanów – Idzików – Sienna – Stronie Śląskie – Łądek Zdrój – Lutynia – (Travná – Javorník – Jeseník) – (do Głucholazów).

Warto zaznaczyć, że autostrada A18 i A4 wraz z drogą nr 4 a także linia kolejowa E-30 (z odgałęzieniem Węgliniec – Horka) wchodzi w skład III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego.

Główne ośrodki miejskie regionu łączy rozbudowana sieć komunikacyjna, zaś one same stanowią ważniejsze węzły komunikacyjne. Są to:

- węzeł wrocławski, jeden z najważniejszych tego typu w kraju, z którego wychodzi 8 linii kolejowych; przebiegają tędy drogi krajowe nr 5 i 8, autostrada A4 i droga krajowa nr 94; z Wrocławia wychodzi 5 dróg wojewódzkich i kilka powiatowych; przez miasto przepływa żeglowna rzeka Odra, znajdują się tu 2 porty; w południowo-zachodniej części Wrocławia usytuowany jest, sukcesywnie rozbudowywany, port lotniczy;
- węzeł legnicko-lubiński, utworzony przez 3 linie kolejowe, 3 drogi krajowe (nr 3, 36 oraz 94) a także 3 drogi wojewódzkie (nr 364, 292 i 335); na południe od Legnicy przebiega autostrada A4, mająca w 2 węzłach połączenie z miastem;
- węzeł oleśnicki, utworzony przez linie kolejowe nr 143 (Wrocław – Górny Śląsk) oraz nr 281 (z odgałęzieniem w Grabownie Wielkim na Ostrów Wlkp. i Warszawę), drogę krajową

nr 8 (E67) oraz odchodzącą od niej drogę nr 25 (do Antonina) i drogi wojewódzkie nr 340 i 351;

- węzeł kłodzki, utworzony przez linie kolejowe nr 276 (Wrocław – Międzylesie), 309 (do Kudowy) i 322 (do Łądka Zdroju); sieć drogową tworzą drogi krajowe: nr 8 (Wrocław – Kudowa), 33 (do Boboszowa), 46 (do Nysy) oraz droga wojewódzka nr 381 (do Wałbrzycha);
- węzeł bolesławiecki z linią kolejową E30 (Legnica – Węgliniec – Zgorzelec) oraz drogą krajową nr 4; przebiega tędy także droga wojewódzka nr 297, a na kierunku skośnym do niej – drogi nr 350 i 363;
- węzeł świdnicki z drogą krajową nr 35 (Wrocław – Wałbrzych – przejście graniczne w Golińsku do Czech) oraz drogami wojewódzkimi: nr 382 (Stanowice – Paczków) oraz 379 (do Wałbrzycha);
- węzeł wałbrzysko-świebodzicki, połączony linią kolejową nr 274 z Wrocławiem – Jelenią Górą i drogą krajową nr 35 z Wrocławiem; z Wałbrzycha wychodzą także linie kolejowe nr 286 (do Kłodzka) i nr 291 (Boguszów-Gorce – Mieroszów do Mezimesti w Czechach); przebiegają tędy droga krajowa nr 34 oraz 5 dróg wojewódzkich (nr 374, 376, 377, 279 i 381);
- węzeł jeleniogórski, utworzony przez linie kolejowe nr 275 (Wrocław – Wałbrzych – Jelenia Góra i dalej do Zgorzelca) i nr 311 (do Szklarskiej Poręby, z możliwością przedłużenia do Harrachowa) oraz nr 283 (do Lwówka Śląskiego); sieć drogową tworzą: drogi krajowe nr 3 (E65) i 30 (do Zgorzelca) oraz 3 wojewódzkie: (nr 365, 366 i 367);
- węzeł głogowski, utworzony przez linię kolejową 273 (Wrocław– Szczecin), linię lokalną nr 14 (Żagań – Leszno) oraz drogę krajową nr 12, a także 4 drogi wojewódzkie (nr 319, 292, 321 i 330); znajduje się tu port rzeczny na Odrze;
- węzeł zgorzelecki z ważną linią kolejową E-30, prowadzącą do Niemiec, z linią nr 274 do Wrocławia przez Jelenią Górę, z linią nr 290 do Worka Turosszowskiego i przejścia granicznego do Czech w Zawidowie; na północ od Zgorzelca, w Jędrzychowicach istnieje odcinek autostrady A4, który przechodzi w drogę krajową nr 4, prowadzącą do połączenia z autostradą A4 w węźle Krzywa, łączą się tu także droga krajowa nr 30 (do Jeleniej Góry) i drogi wojewódzkie nr 351 i 352 prowadzące do Bogatyni.

Ciekawostką statystyczną z zakresu urządzeń komunikacyjnych jest liczba obiektów mostowych w woj. dolnośląskim (4 487) dająca mu pod tym względem pierwsze miejsce wśród wszystkich województw w Polsce. Niektóre z tych obiektów mają istotne walory krajoznawcze.

Komunikacja kolejowa

Wrocław w 2002 r. miał połączenia kolejowe pociągami pospieszными i osobowymi z wieloma miastami w kraju i za granicą.

Docelowe stacje kolejowe pociągów pospiesznych, odjeżdżających ze stacji Wrocław Główny, w ciągu jednej doby, obejmują 23 miasta. Są to: Bielsko-Biała, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdynia, Gliwice, Jelenia Góra, Katowice, Kłodzko, Kołobrzeg, Kraków, Lublin, Łódź, Olsztyn, Poznań, Przemyśl, Szczecin, Szklarska Poręba, Świnoujście, Warszawa, Zakopane, Zamość, Zielona Góra, Żary.

Każdej doby ze stacji Wrocław Główny wyrusza 155 pociągów pasażerskich pospiesznych i osobowych, liniami prowadzącymi na tereny Dolnego Śląska, całej Polski i za granicę.

Dla turystyki największe znaczenie mają dwie linie kolejowe prowadzące w region Sudetów. PKP dowozi nimi pasażerów z głębi kraju pociągami bezpośrednimi lub z przesiadką we Wrocławiu. Są to szlaki kolejowe: Wrocław – Wałbrzych – Jelenia Góra – Szklarska Poręba, z odgałęzieniem do Karpacza (14 pociągów wyjeżdżających z Wrocławia, w tym 8 pospiesznych) oraz Wrocław –

Kłodzko – Międzyzlesie, z odgałęzieniem do Kudowy Zdroju (14 pociągów z Wrocławia, w tym 5 pospiesznych).

Do docelowych stacji kolejowych zagranicznych, dla pociągów wyjeżdżających z Wrocławia, należą: Berlin, Budapeszt, Drezno, Hamburg oraz Praga, przy czym Drezno ma 4 połączenia w ciągu doby, Berlin i Praga po 2, a Hamburg i Budapeszt po jednym.

Wrocław ma też znaczący udział w obsłudze kolejowej Polski i zagranicy liniami ekspresowymi, Inter City i Euro City, o podwyższonym standardzie.

Połączenia ekspresowe realizowane są na następujących kierunkach:

- Wrocław – Poznań – Szczecin – Świnoujście,
- Wrocław – Poznań – Bydgoszcz – Gdańsk – Gdynia,
- Wrocław – Poznań – Kutno - Warszawa,
- Wrocław – Łódź Kaliska – Warszawa,
- Wrocław – Częstochowa – Piotrków Trybunalski – Warszawa,
- Wrocław – Opole – Katowice – Kraków – Przemyśl.

Połączenia pociągami Inter City odbywają się na liniach:

- Wrocław – Legnica – Żagań – Berlin – Hamburg,
- Wrocław – Poznań – Kutno – Warszawa,
- Wrocław – Opole – Gliwice – Katowice – Kraków.

Komunikacja autobusowa

Ogólnie występująca tendencja likwidowania połączeń kolejowych wpłynęła na szybki rozwój komunikacji autobusowej. Sprzyjała temu dość dobrze rozwinięta sieć drogowa Dolnego Śląska, dzięki czemu turyści mogą środkami masowej komunikacji zbiorowej łatwiej dotrzeć do interesujących ich miejscowości.

Przewoźnicy, uwzględniając zwiększony ruch przyjezdnych w obszarach turystycznych, starają się zapewnić potrzeby komunikacyjne turystów. W warunkach konkurencyjnej gospodarki rynkowej, obok dużych firm transportowych, funkcjonują firmy małe, oferujące przewozy nie tylko tradycyjnie autobusami, ale również mikrobusami.

Według danych GUS liczba linii regularnej komunikacji autobusowej w woj. dolnośląskim w 2002 r. wynosiła 2 679, co stanowiło 9,8 % ogólnej ilości tych linii w Polsce. Łączna długość linii regularnej komunikacji autobusowej określana była w województwie na 106 457 km, czyli odpowiednio 8,7 % długości krajowej.

Podobnie jak w przewozach kolejowych, głównymi kierunkami podróży turystycznych realizowanych z wielkiego węzła komunikacyjnego, jakim jest Wrocław, są Sudety. Turyści kierują się głównie do trzech dużych regionów sudeckich, dla których głównymi węzłami rozrządowymi są: Jelenia Góra, Wałbrzych oraz Kłodzko.

Z powodu dużej gęstości sieci drogowej pokrytych liniami regularnej komunikacji zbiorowej przewozy pasażerów transportem autobusowym realizowane są sprawniej, są mniej uzależnione od głównych tras komunikacyjnych, wykorzystują najkrótsze możliwości połączeń.

Dzięki temu liczba pasażerów przewiezionych przez przedsiębiorstwa komunikacji samochodowej w 2002 r. w województwie dolnośląskim wyniosła 63 858 000 osób.

Komunikacja wodna

ŻEGLUGA

Odra na terenie woj. dolnośląskiego jest skanalizowana od Lipek do Brzegu Dolnego a na dalszym odcinku uregulowana ostrogami i stanowi drogę wodną dla transportu wodnego barkami. Obecnie czynne są 4 porty: Wrocław Miejski i Popowice, Malczyce, Głogów. Wrocław Miejski obsługuje jednocześnie elektrociepłownię miejską. Istniejące dawniej porty: w Oławie, port wyładunkowy we Wrocławiu przy ujściu Oławy, port w Ścinawie, nie są obecnie użytkowane. Również większość nabrzeży we Wrocławiu, Kręsku, Pogolewie Wielkim i inne nie są użytkowane. Także stocznie uległy likwidacji i obecnie czynna jest tylko 1 stocznia we Wrocławiu.

Transport wodny prowadzi przewóz materiałów masowych jak węgiel, miążwogłowy, kruszywo. Transport ma tendencję malejącą ze względu na zły stan drogi wodnej.

Komunikacja lotnicza

Wrocław ma regularne połączenia lotnicze krajowe i międzynarodowe. W komunikacji pasażerskiej krajowej połączenia samolotami PLL LOT realizowane są bezpośrednio z Wrocławia do Warszawy a tranzytowe przez Warszawę do: Bydgoszczy, Gdańska, Łodzi, Rzeszowa oraz Szczecina.

Połączenia bezpośrednie do Warszawy w 2003 r. odbywały się przez 7 dni w tygodniu czterokrotnie w ciągu każdego dnia a sześciokrotnie od poniedziałku do piątku.

Liczba pasażerów przybyłych do Wrocławia w 2001 r. z portów krajowych wynosiła 75,5 tys. osób, a pasażerów odprawionych w porcie lotniczym wrocławskim do portów krajowych – 78,1 tys.

W komunikacji międzynarodowej, w okresie od 30 III do 25 X 2003 rozkład lotów obejmował dwa miasta, do których połączenia odbywały się jako bezpośrednie: Frankfurt – przez 6 dni w tygodniu jednym rejsiem (a przez 7 dni dodatkowo przez Warszawę) oraz Monachium – przez 7 dni w tygodniu jednym rejsiem (i dodatkowo kilkoma rejsami z transferem w Warszawie, przez niepełny tydzień).

Liczba pasażerów przybyłych do Wrocławia z portów lotniczych krajowych w 2001 r. wynosiła 75,5 tys. a z portów zagranicznych 41,6 tys. Liczba pasażerów odprawionych, odlatujących z Wrocławia do portów krajowych objęła 78,1 tys. osób a odprawionych do portów zagranicznych 42,5 tys.

Przejścia graniczne

W województwie dolnośląskim w 2002 r. czynnych było ogółem 46 przejść granicznych, w tym 16 drogowych, 27 turystycznych (tylko dla ruchu pieszego, rowerowego i narciarskiego) oraz 3 kolejowe. Na granicy z Republiką Federalną Niemiec zlokalizowanych jest 6 przejść, w tym 1 kolejowe (Zgorzelec), 4 drogowo i 1 turystyczne, a na granicy z Republiką Czeską 39 przejść, w tym 2 kolejowe (Mieroszów i Międzylesie), 12 drogowych i 25 turystycznych.

Łączna liczba przekroczeń granicznych w woj. dolnośląskim, z Polski i do Polski, wynosiła 32 900,3 tys., co stanowiło 17,4% udziału przekroczeń krajowych. Przekroczenia granicy w obu kierunkach objęły 17 496,3 tys. obywateli polskich, w tym z Polski 8 997,1 tys. a do Polski 8 499,2 tys. oraz 15 404,1 tys. cudzoziemców, w tym 7 595,9 tys. do Polski i 7 808,2 tys. z Polski.

W sumie, liczba przekroczeń z Polski za granicę, obejmująca obywateli polskich i cudzoziemców łącznie, wynosiła 16 805,3 tys., a przekroczeń z zagranicy do Polski 16 095,1 tys.

Tradycyjnie, pod względem sezonowości ruchu przekroczenia graniczne osiągają swój szczyt w lipcu i sierpniu, zarówno dla wyjeżdżających Polaków, jak i przyjeżdżających cudzoziemców, natomiast najniższe wartości występują w styczniu. W miesiącach powakacyjnych, od września do grudnia, przyjazdy cudzoziemców oraz wyjazdy Polaków wyraźnie się różnicują. Przyjazdy

cudzoziemców do Polski w tym okresie zdecydowanie dominowały nad wyjazdami Polaków za granicę.

Tabela 49. Drogowe przejścia graniczne w woj. dolnośląskim w 2002 r. (w kolejności położenia wzdłuż granicy państwowej z Niemcami i Czechami)

Nazwa przejścia	Przekroczenia granicy (w tys.)	Gmina	Powiat
Jędrzychowice	7 290,7	Zgorzelec	zgorzelecki
Zgorzelec	3 211,7	Zgorzelec	zgorzelecki
Sieniawka	1 411,8	Bogatynia	zgorzelecki
Porajów-Zittau	1 716,5	Bogatynia	zgorzelecki
Porajów-Hradek	2 230,9	Bogatynia	zgorzelecki
Bogatynia	331,8	Bogatynia	zgorzelecki
Zawidów	958,6	Zawidów	zgorzelecki
Miłoszów	581,8	Leśna	lubański
Czerniawa Zdrój	464,7	Leśna	lubański
Jakuszyce	3 515,8	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Przełęcz Okraj	601,2	Kowary	jeleniogórski
Lubawka	1 545,8	Lubawka	kamiennogórski
Golińsk	895,1	Miosroszów	wałbrzyski
Tłumaczów	566,3	Radków	kłódzki
Kudowa-Słone	5 878,3	Kudowa Zdrój	kłódzki
Boboszów	935,8	Międzylesie	kłódzki

Źródło: Turystyka w 2002 r., 2003

Jak wynika z przytoczonych danych GUS-u, do największych przejść granicznych w regionie dolnośląskim zaliczają się: Jędrzychowice koło Zgorzelca, Kudowa-Słone, Jakuszyce oraz Zgorzelec. Powyżej miliona przekroczeń rocznie notowały ponadto 2 przejścia w Porajowie, Sieniawce i Lubawce.

Tabela 50. Przejścia graniczne turystyczne dla ruchu pieszego, rowerowego i narciarskiego w województwie dolnośląskim w 2002r.(w kolejności położenia wzdłuż granicy z zachodu na wschód)

Nazwa przejścia	Przekroczenia granicy (w tys.)	Gmina	Powiat
Krzewina Zgorzelecka (przejście drogowe)	98,7	Bogatynia	zgorzelecki
Lutogniewice	1,2	Bogatynia	zgorzelecki
Stóg Izerski	3,4	Świeradów Zdrój	lubański
Polana Jakuszycka	0,7	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Szrenica	5,5	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Przesieka	17,9	Podgórzyn	jeleniogórski
Równia pod Śnieżką	7,1	Karpacz	jeleniogórski
Śląski Dom	4,1	Karpacz	jeleniogórski
Sowia Przełęcz	0,2	Karpacz	jeleniogórski
Niedamirów	5,2	Lubawka	kamiennogórski
Okrzeszyn	9,6	Lubawka	kamiennogórski
Łączna	5,7	Miosroszów	wałbrzyski
Głuszycza Górna	7,1	Głuszycza	wałbrzyski
Radków	1,9	Radków	kłódzki
Ostra Góra	18,7	Radków	kłódzki
Czermna	136,2	Kudowa Zdrój	kłódzki
Brzozowie – Czeska Czermna		Kudowa Zdrój	kłódzki

Duszniki Zdrój	2,5	Duszniki Zdrój	kłodzki
Zieleniec	8,2	Duszniki Zdrój	kłodzki
Mostowice	14,1	Bystrzyca Kłodzka	kłodzki
Niemojów	22,6	Międzyzylesie	kłodzki
Kamieńczyk	1,1	Międzyzylesie	kłodzki
Jodłów	0,7	Międzyzylesie	kłodzki
Śnieżnik	1,3	Stronie Śląskie	kłodzki
Nowa Morawa	2,3	Stronie Śląskie	kłodzki
Lutynia	67,8	Lądek Zdrój	kłodzki
Złoty Stok	4,1	Złoty Stok	ząbkowicki

Źródło: Turystyka w 2002 r., 2003.

Przekroczenia granicy liniami kolejowymi obejmowały w woj. dolnośląskim 218,3 tys., co stanowiło zaledwie 0,7 % wszystkich rejestrowanych przekroczeń w regionie. Spośród trzech czynnych, kolejowych przejść granicznych najwięcej turystów przejeżdżało (w obu kierunkach łącznie) przez granicę w Międzyzylesiu (94,7 tys.), następnie w Zgorzlecu (86,9 tys.) a najmniej w Mieroszowie (36,7 tys.).

Na marginesie należy nadmienić, że w ruchu zagranicznym wyjazdowym i przyjazdowym dużą rolę odgrywa dodatkowo przejście graniczne w Olszynie (5 434,4 tys. przekroczeń). Pomimo, że przejście położone jest w woj. lubuskim, to przebieg autostrady A4-A18 sprawia, że ruch po niej odbywa się na obszarze woj. dolnośląskiego. Wielkość tę można szacować na około 90 % przekroczeń pojazdami samochodowymi, przy czym w dużym stopniu ma on charakter tranzytowy.

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że dostępność komunikacyjna Dolnego Śląska jest niezadowalająca w zakresie połączeń drogowych i kolejowych z pozostałymi regionami kraju, tym przede wszystkim z Warszawą. Położenie regionu na styku z Niemcami i Czechami sprawia natomiast, że ma on lepszą dostępność z kierunków zachodniego i południowego dla naszych europejskich sąsiadów niż dla turystów krajowych z głębi Polski. Jest to jeden z silnych atutów Dolnego Śląska dla rozwoju turystyki międzynarodowej. Zagrożeniem dla regionu jest ciężki ruch kołowy TIR-ów w miejscowościach turystycznych.

6 STAN ŚRODOWISKA NATURALNEGO I KULTUROWEGO

Stan jakościowy środowiska w województwie jest ważnym elementem w budowaniu turystycznego wizerunku regionu. To właśnie warunki ekologiczne stają się obecnie jednym z elementów, które decydują o postrzeganiu danego regionu jako obszaru turystycznie atrakcyjnego.

Ocenę stanu ochrony środowiska opracowano na podstawie materiałów Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska we Wrocławiu. Podobnie jak w latach poprzednich, w 2002 roku instytucja ta prowadziła badania oraz działalność kontrolną na terenie województwa dolnośląskiego w zakresie ochrony powietrza, wód powierzchniowych, wód podziemnych w tym mineralnych, gleb, ochrony przed hałasem i stanu gospodarki odpadami.

Z punktu widzenia turystyki i wypoczynku podstawowe znaczenie mają: stan czystości powietrza i wód oraz zagrożenia związane z hałasem.

Powietrze atmosferyczne

Największe zagrożenia pod względem ochrony powietrza stanowią wielkie zakłady przemysłowe, w tym elektrociepłownie. Pod względem wielkości emisji zanieczyszczeń pyłowych największe znaczenie ma w regionie Elektrownia „Turów” położona na terenie powiatu zgorzeleckiego. Duży udział w zanieczyszczeniach powietrza mają też elektrociepłownie zlokalizowane m.in. we Wrocławiu, w Legnicy, Lubinie a także zakłady Kombinatu Górniczo-Hutniczego Miedzi „Polska Miedź”.

Położenie woj. dolnośląskiego na styku z Niemcami i Czechami oraz kierunek przeważających wiatrów powodują, że w dużym stopniu na ten teren emitowane są zanieczyszczenia transgraniczne z tych krajów. Szacuje się, że łącznie z wymienionych państw pochodzi aż 53% SO₂, 48% NO₂ i 51% NH₃. Stąd najbardziej zanieczyszczone powietrze i powodowane nim skutki mają miejsce w południowo-zachodniej części województwa gdzie występuje nakładanie się emisji z zagranicy na miejscową emisję z regionu.

Duży wpływ na stan środowiska w obszarze Dolnego Śląska mają również zanieczyszczenia wnoszone z opadami atmosferycznymi. Największe ładunki zanieczyszczeń wprowadzane są wraz z masami powietrza z kierunku zachodniego. Pomimo malejących stężeń większości badanych substancji w tych zanieczyszczeniach, nadal oddziałują one negatywnie na środowisko, zwłaszcza w przypadku kwasotwórczych związków siarki i azotu (t. zw. kwaśne deszcze), związków biogenych i metali ciężkich.

W dalszym ciągu dużą uciążliwość dla środowiska stanowi t. zw. niska emisja (spaliny samochodowe) będąca skutkiem zwiększającego się transportu samochodowego. Dodatkowo w miastach nakłada się na nią emisja z kotłowni lokalnych, indywidualnych gospodarstw domowych oraz różnych zakładów produkcyjno-usługowych. Duża uciążliwość lokalna tego rodzaju emisji wymaga, już częściowo realizowanych, działań na określonych obszarach. Działania te obejmują modernizację istniejących kotłowni osiedlowych, stosowanie w nich paliw o lepszej jakości, podłączenie gospodarstw indywidualnych do kotłowni centralnych, zmianę czynnika grzewczego z węglowego na gazowe i elektryczne w gospodarstwach domowych i kotłowniach. Ten ostatni kierunek ma największe znaczenie przede wszystkim w uzdrowiskach, miejscowościach klimatycznych i wypoczynkowych dla zachowania ich walorów naturalnych. W znaczącym zakresie jest on już stopniowo wprowadzany w życie.

Istotnym zagrożeniem jest emisja spalin z transportu samochodowego koncentrująca się w śródmieściach większych miast i wzdłuż dróg o dużym nasileniu ruchu. Obserwowany w ostatnich latach szybki wzrost liczby samochodów powoduje, że zwłaszcza skrzyżowania, parkingi, tunele, stacje benzynowe stanowią pod tym względem dużą uciążliwość.

Badania wykazały, iż ogólnie biorąc, w latach 1990 – 1998 wielkość emisji zanieczyszczeń do powietrza uległa znacznemu obniżeniu, a w ostatnich kilku latach jest stabilna. Spadek emisji spowodowany był realizacją wielu nowych modernizacyjnych inwestycji proekologicznych, unowocześnienia technologii, likwidacją lub ograniczeniem uciążliwej produkcji, bądź też

całkowitym zamykaniem wielu zakładów. Spadek emitowanych zanieczyszczeń przyczynił się do poprawy jakości powietrza atmosferycznego, widocznej zwłaszcza w zakresie stężeń dwutlenku siarki i pyłu zawieszanego, zarówno na obszarach miejskich jak i wiejskich.

Wody powierzchniowe

Badania stanu czystości rzek Dolnego Śląska w 2002 r. dotyczyły Odry i jej dopływów należących do zlewni Nysy Kłodzkiej, Oławy, Ślęzy, Bystrzycy, Widawy, Kaczawy, Jezierzycy, Baryczy, Bobru i Nysy Łużyckiej. Są to zarówno ciekł górske jak i nizinne.

Górske rzeki i potoki przepływające przez obszary o mniejszej ilości źródeł zanieczyszczeń mają wody lepszej jakości. Z tego względu wykorzystywane są do zaopatrzenia ludności, stanowią jednocześnie środowisko życia ryb. W zlewniach niektórych rzek zlokalizowane są obszary chronione. Jednocześnie przedgórze Sudetów to obszar silnie zurbanizowany i uprzemysłowiony, zagrożony ściekami komunalnymi i przemysłowymi, które jednak coraz częściej trafiają do nowych oczyszczalni. Tereny po lewej stronie Odry stanowią dobre gleby i wykorzystywane są do upraw rolniczych więc występują na nich spływy powierzchniowe związków biogenych.

W większości spośród ok. 130 punktów pomiarowo-kontrolnych stwierdzono występowanie wód nieodpowiadających normom zarówno pod względem fizykochemicznym jak i bakteriologicznym. Wody o jakości mieszczącej się w dopuszczalnych normach występowały najczęściej na obszarach górskich i podgórskich, stanowiących jednocześnie tereny o walorach turystycznych. Wody I klasy czystości ze względu na parametry fizykochemiczne stwierdzono w górskich odcinkach Nysy Kłodzkiej, Białej Łądeckiej i Bystrzycy a warunki I klasy czystości dla stanu sanitarnego spełnione były w przekroju położonym na Bystrzycy Dusznickiej, powyżej Dusznik Zdroju.

Głównymi zanieczyszczeniami wód powierzchniowych w grupie parametrów fizykochemicznych były substancje biogenne – związki azotu i fluoru. Niektóre z rzek wykazywały podwyższone zasolenie, m. in. Odra, Ślęza, Pełcznica. Wyniki badań hydrobiologicznych wskazują na eutrofizację rzek, głównie Odry i jej dopływów, zwłaszcza z terenów nizinnych. Stan sanitarny rzek często nie odpowiadał normom jednak w wielu przypadkach stwierdzono wody nieco lepszej jakości, właściwe dla III klasy czystości. Wody klas I i II stwierdzono raczej sporadycznie.

Analiza trendów zmian w jakości wód powierzchniowych wykazała pozytywne zjawisko obniżania się zanieczyszczeń co prowadzi niejednokrotnie do poprawy klasyfikacji wód w badanych punktach pomiarowych. Obniża się zwłaszcza zawartość związków biogenych i organicznych. W niektórych przypadkach poprawił się również stan sanitarny wody, w innych zmiany były niewielkie ale tylko sporadycznie nastąpiło pogorszenie.

Nieco innym zagadnieniem w aspekcie wykorzystania turystycznego jest kwestia udostępnienia dla rekreacji pewnych akwenów, co również uzależnione jest m. in. od stanu czystości ich wód. Chodzi zwłaszcza o udostępnienie dużych zbiorników zaporowych umożliwiających uprawianie sportów wodnych. Dane wynikowe badań dotyczą kilku akwenów, a należą do nich: Mietków (na podstawie badań z 2002 r.) oraz: Dobromierz, Lubachów Słup i Pilchowice (wg badań z 2001 r.).

Zbiornik Mietków o powierzchni 9,5 km² zlokalizowany jest na rzece Bystrzycy w gm. Mietków. Jego główną funkcją jest retencjonowanie wody, ale służy również jako zbiornik wielozadaniowy dla celów: zasilania Odry dla poprawy na niej warunków żeglugowych, zmniejszenia zagrożenia powodziowego, udostępnienia wydobycia kruszywa mineralnego oraz umożliwienia rozwoju rekreacji (sporty wodne i wędkarstwo). Budowany w latach 70. i 80. XX. w., według założeń projektowych miał pełnić również funkcje kąpieliskowe w oparciu o dodatkowe, wydzielone małe akweny, które jednak nie zostały zrealizowane.

W okresie blisko 20 lat funkcjonowania zbiornik Mietków stał się ważnym i cennym elementem środowiska przyrodniczego regionu. Stwierdzono tu obecność ponad 100 gatunków ptaków wodnych i wodno-błotnych ze znacznym udziałem gatunków lęgowych, w tym wpisanych do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Dla pozostałych gatunków zbiornik jest ważnym miejscem postoju i odpoczynku w okresie wędrówek ptaków. Akwen objęty jest ochroną

w granicach Parku Krajobrazowego „Dolina Bystrzycy”. Jest też największym akwenu wędkarskim położonym w niedalekim sąsiedztwie aglomeracji wrocławskiej.

W oparciu o badania wód prowadzone w okresie wiosennym i letnim stwierdzono, że wody zbiornika Mietków charakteryzują się dobrą jakością w zakresie wskaźników fizykochemicznych. Substancje organiczne zawierają się w ilościach charakterystycznych dla II i III klasy czystości. Nie stwierdzono przekroczeń norm w grupie zanieczyszczeń specyficznych: stężenia metali ciężkich oraz detergentów kształtowały się na poziomie klasy I, fenoli – klasy I/II. Wartości wskaźników zasolenia odpowiadały klasie I. Zbiornik charakteryzuje się dobrym stanem sanitarnym, wartości miana coli typu fekalnego odpowiadały normom klasy I i II.

Zbiornik Dobromierz, zbudowany na rz. Strzegomce, położony jest na terenie gm. Dobromierz w powiecie świdnickim. Jest on źródłem wody pitnej dla Świebodzic i innych pobliskich miejscowości wiejskich. Główne zanieczyszczenia pochodzą z rozproszonych źródeł ścieków oraz spływów biogennych z terenów upraw rolniczych.

Jakość wody akwenu Dobromierz pod względem fizykochemicznym w sezonie wiosennym była właściwa II-III klasie czystości, ale latem nie odpowiadała normom. Decydowała o tym zawartość substancji biogennych, w wodach zbiornika stwierdzono znaczny rozwój glonów. Stan sanitarny zbiornika był zmienny w okresie ostatnich kilku lat i odpowiadał kolejno I lub II klasie czystości.

Zbiornik Lubachów, zlokalizowany jest na rzece Bystrzycy, w gminie Walim, powiat wałbrzyski. Stanowi ujęcie wody pitnej i przemysłowej dla zespołu miast Dzierżoniów, Bielawa, Pieszyce, a jednocześnie ma funkcję energetyczną. Obszary położone wokół zbiornika to rejony o walorach turystycznych i rekreacyjnych.

O klasie czystości wody w akwenu pod względem fizykochemicznym decydowała głównie zawartość związków fosforu – wiosną odpowiadała II-III klasie czystości, latem przeważnie klasie I. W okresie wiosny stwierdzono znaczny rozwój glonów. Stan sanitarny wody w zbiorniku w różnych próbach właściwy był I, II lub III klasie czystości, ale przeważały wyniki odpowiadające klasie I, które w okresie trzech lat objętych badaniami stanowiły 55%.

Zbiornik Słup, zbudowany na rz. Nysie Szalonej, w gm. Męcinka, ma powierzchnię 4,9 km² przy maksymalnym spiętrzeniu. Akwen spełnia podwójną funkcję – retencjonowania wody oraz zaopatrzenia w wodę pitną mieszkańców LGOM. Gromadzenie wody ma tu na celu regulowanie fali powodziowej w dolinach rzek Nysy Szalonej i Kaczawy.

Zawartość związków organicznych kształtowała się na poziomie I-II klasy czystości z przewagą wyników charakterystycznych dla klasy I. W substancjach biogennych niekorzystnie kształtowały się wartości azotu mineralnego i azotynowego (kl. III oraz przekroczenie norm), pozostałe wskaźniki w I i II klasie. Pod względem bakteriologicznym stan jakości wody w poszczególnych latach był zmienny, wahał się od klasy I do III.

Zbiornik Pilchowice na rz. Bóbr, położony na styku powiatów jeleniogórskiego i lwóweckiego, ma powierzchnię 2,4 km². Wykorzystywany jest do celów energetycznych, przeciwpowodziowych i rekreacyjnych.

O klasyfikacji wód zbiornika pod względem fizykochemicznym decydowały głównie znaczne stężenia azotu azotynowego odpowiadające poziomowi klasy III. W zakresie stanu sanitarnego stwierdzono wody I, II i III kl. czystości, jak również pozaklasowe. Zanieczyszczenie bakteriologiczne jest kwestią szczególnie ważną z uwagi na potencjalne funkcje rekreacyjne akwenu i jego położenie w obszarach o walorach turystycznych. Lepszy stan wód miał miejsce pod względem natlenienia, chociaż stężenia tlenu wahały się niekiedy w kierunku wartości niekorzystnych.

Wody mineralne i lecznicze

Do wód mineralnych zalicza się wody o mineralizacji ogólnej powyżej 1g/dm³. Występują jako wody głębinowe a rozpuszczone w nich substancje mineralne to głównie kationy (sód, potas, magnez, wapń) i aniony (wodorowęglany, chlorki, siarczany). Są też wody mineralne zawierające

dotatkowo inne pierwiastki, jak jod, brom, żelazo, stront, krzem, fluor. Wodami leczniczymi są te wody mineralne, które uznane zostały za lecznicze w oparciu o badania kliniczne.

Wody mineralne na terenie województwa dolnośląskiego występują w głęboko spękanych skałach krystalicznych rejonu sudeckiego oraz bloku przedsudeckiego. Przeważają wśród nich szczawy z rozpuszczonym dwutlenkiem węgla. Wody lecznicze grupują się w rejonach Ziemi Kłodzkiej, Wałbrzycha oraz Świeradowa Zdroju.

Na niektórych obszarach występowania wód mineralnych i leczniczych oraz wód głębinowych zwykłych zaznaczył się wyraźny wpływ eksploatacji wód zwykłych na jakość wód mineralnych. Dotyczy to rejonu Kudowy Zdroju gdzie w otworach ujmujących wody mineralne pojawiło się zanieczyszczenie wywołane eksploatacją wody głębinowej po stronie czeskiej. Badania prowadzone w latach 2000-2002 wykazały w niektórych próbach wód mineralnych występowanie podwyższonej zawartości obcych składników. Zebrane wyniki badań wód mineralnych i leczniczych docelowo służyć będą do określenia kierunków rozwoju gospodarczego i sterowania działaniami inwestycyjnymi w południowej części województwa, bazującej w głównej mierze na funkcji turystycznej i uzdrowiskowej.

Zagrożenie hałasem

Zakłócenia środowiska powodowane hałasem, określane również jako jego zanieczyszczenie, są powszechnie występującą uciążliwością codziennego życia, związaną głównie z terenami silnie uprzemysłowionymi i zurbanizowanymi. Do głównych źródeł akustycznych zaburzeń środowiska należą: komunikacja samochodowa, kolejowa i lotnicza, zakłady przemysłowe, rzemieślnicze produkcyjne i usługowe, tereny budowy, stadiony, dyskoteki oraz związane z nimi imprezy okolicznościowe.

Ogólnie biorąc, klimat akustyczny kształtowany jest przez przemysł oraz środki transportu i komunikacji. Hałas przemysłowy ma charakter lokalny a liczba zagrożonych nim osób stanowi niewielki odsetek ogółu. Obserwuje się trend pewnego zmniejszania się hałasu o wysokim natężeniu, powodowanego przez zakłady przemysłowe a z drugiej strony, wzrasta liczba podmiotów powodujących hałas przekraczający normy, co jest mocno uciążliwe w przypadku ich nieprawidłowej lokalizacji, np. w zabudowie mieszkaniowej.

Zdecydowanie bardziej uciążliwy i powszechny jest hałas drogowy gdyż występuje na większych obszarach i dotyczy dużej liczby ludności. Jest to skutek rosnącej ilości samochodów przy braku modernizacji sieci drogowej i wydłużającego się okresu szczytów komunikacyjnych. Największa skala uciążliwości hałasu komunikacyjnego w regionie związana jest z Wrocławiem, głównymi trasami przelotowymi przez wszystkie miasta, które w większości nie posiadają obwodnic zewnętrznych oraz drogami o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, najbardziej obciążonymi ruchem komunikacyjnym. Jest to problem priorytetowy, do pilnego rozwiązania przy udziale planistów, projektantów, inwestorów, administracji rządowej i samorządowej. Jak wynika z badań monitoringowych, w ubiegłym dziesięcioleciu w istotnym stopniu zmniejszyły się na Dolnym Śląsku ładunki zanieczyszczeń odprowadzanych do wód oraz emisji szkodliwych substancji zanieczyszczających powietrze atmosferyczne. Miało to niewątpliwie korzystny wpływ na ekosystemy przyrodnicze i zdrowie mieszkańców. Tym samym polepszeniu uległy też warunki do wypoczynku na obszarach turystycznych. Jest to jednak ocena względna, bo odnosi się do bardzo złej sytuacji minionego okresu. Poza tym, w ostatnich latach, wyraźnie uwidacznia się prymat gospodarki nad ekologią. Inwestorzy, podmioty gospodarcze zbyt mało środków przeznaczają na zabezpieczenie potrzeb ochrony środowiska. Powoduje to, że zarówno w odczuciu społecznym, jak i w ocenie fachowców, stan środowiska naturalnego regionu jest nadal niezadowolający. Wymaga on dalszej poprawy dla ochrony i rewitalizacji istniejących tu walorów, które w skali ogólnokrajowej mają wybitne znaczenie.

7 ANALIZA RYNKÓW KONKURENCYJNYCH

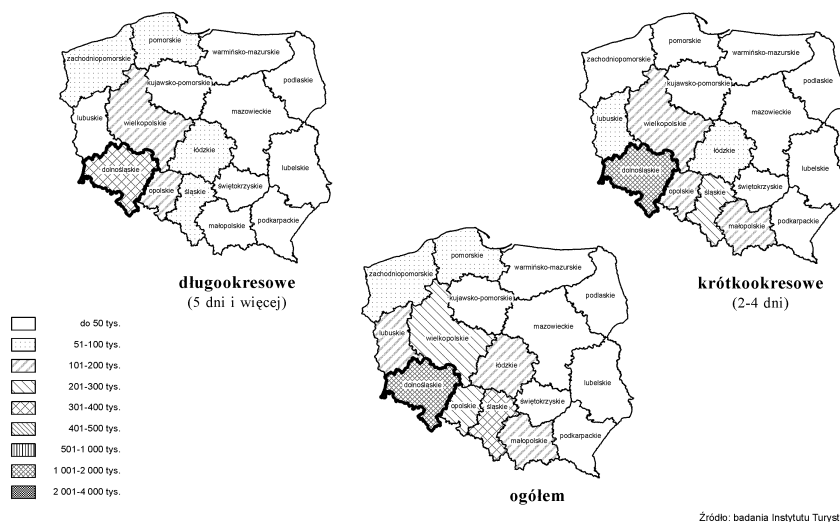
Rynek w ujęciu klasycznym to ogół stosunków wymiennych pomiędzy sprzedającymi, oferującymi dobra i usługi (reprezentującymi podaż) a kupującymi, zgłaszającymi zapotrzebowanie na określone dobra i usługi, poparte odpowiednimi środkami płatniczymi (reprezentującymi popyt). W kategoriach marketingowych rynek to grupa konsumentów o wspólnych cechach, co wpływa na ich potrzeby i pragnienia, i co czyni ich potencjalnymi nabywcami danego produktu. Według kryterium przestrzeni wyodrębnia się rynki lokalne, regionalne, krajowe, kontynentalne, wreszcie rynek światowy. Są to jednak rynki identyfikowane ze względu na skalę występującej na nich siły nabywczej (popytu). W sferze turystyki mamy do czynienia z popytem reprezentowanym przez przyjezdnych (turystów), a nie ludność miejscową, stąd można mówić o konkurencji między obszarami (regionami) recepcji turystycznej. Biorąc pod uwagę fakt, iż Dolny Śląsk jest geograficznie, historycznie i administracyjnie wyodrębnionym obszarem, porównywalnym do wielu regionów europejskich, w postępowaniu badawczym traktowany jest on jako region, objęty granicami województwa dolnośląskiego. Tak rozumując, konkurencyjne dla województwa dolnośląskiego regiony w sferze turystyki można ogólnie podzielić, na krajowe i zagraniczne.

Drugim zasadniczym kryterium wyodrębnienia regionów konkurencyjnych jest zakres czasowy **przyjazdów turystycznych**. Według tego kryterium wyróżnia się na ogół turystykę długookresową (urlopową, wakacyjną) oraz turystykę krótkookresową (weekendową, świąteczną, tranzytową).

Podstawę trzeciego poziomu klasyfikacji regionów konkurencyjnych stanowią **rodzaje turystyki**, wynikające głównie z motywów jej uprawiania przez przyjezdnych. W ten sposób można wyróżnić, m.in. regiony recepcji wypoczynkowej, krajoznawczej, kwalifikowanej, zdrowotnej (uzdrowiskowej), biznesowej, kongresowej i konferencyjnej, etnicznej (sentymentalnej), kulturowej, sportowej, pielgrzymkowej.

W 2001 roku liczba przyjazdów Polaków do miejscowości na terenie województwa dolnośląskiego wyniosła 3,5 mln. Dominowały pobyty trwające 2-4 dni. Ponad połowę przyjazdów długookresowych i dwie piąte krótkookresowych zrealizowali przybysze spoza województwa. Najczęściej przyjeżdżali mieszkańcy województw: śląskiego i małopolskiego (krótkie pobyty) oraz wielkopolskiego i opolskiego (długie). Liczbę przyjazdów w celach turystyczno-wypoczynkowych oszacowano na 1,5 mln, w tym jedną trzecią stanowiły pobyty co najmniej 5-dniowe. Dolnośląskie miało jeden z najwyższych udziałów przyjazdów krótkookresowych w celach turystyczno-wypoczynkowych oraz służbowych. Typowa turystyka była najczęstszym celem przyjazdów długookresowych; wyprzedziła nieznacznie odwiedziny u krewnych lub znajomych. Wysoki był udział przyjazdów długookresowych organizowanych przez biura podróży. Dolnośląskie miało najwyższy w Polsce udział przyjazdów długookresowych w zimie, najniższy zaś w lecie [H. Borne-Januła i inni 2002].

Przyjazdy z poszczególnych województw

Źródło: badania Instytutu Turystyki

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

W 2001 roku do województwa przyjechało 1,4 mln turystów zagranicznych. Przeważali wśród nich Niemcy. Inne najliczniej reprezentowane kraje to Ukraina i Białoruś. Dolnośląskie charakteryzowało się wysokim udziałem przyjazdów w interesach oraz przejazdów tranzytem. Odwiedziny u krewnych lub znajomych miały podobny udział jak typowa turystyka (główne cele przyjazdów do województwa). Liczbę przyjazdów w celach turystyczno-wypoczynkowych szacuje się na 0,2 mln. Dominowały pobyty trwające 2-4 dni. Przeciętne wydatki na osobę były stosunkowo niskie, wydatki dzienne należały do wyższych.

Województwo ma bogatą i różnorodną bazę noclegową. Zajmowało trzecie miejsce w Polsce pod względem liczby obiektów noclegowych, czwarte pod względem liczby miejsc, drugie pod względem liczby miejsc całorocznych. Ma przy tym największy w kraju udział tych miejsc w bazie noclegowej ogółem. Dolnośląskie ma też największą w Polsce liczbę hoteli (drugie miejsce w kraju pod względem liczby pokoi i miejsc w tych obiektach), ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych, ośrodków do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego. Zajmuje drugie miejsce pod względem liczby pensjonatów i schronisk. Posiada też dużą bazę uzdrowiskową (trzecie miejsce w kraju pod względem liczby zakładów uzdrowiskowych i miejsc w tych obiektach) [H. Borne-Januła i inni 2002].

Nie dysponując aktualnymi danymi statystycznymi o konkurencyjnych turystycznie regionach poza granicami Polski, można jedynie przyjąć, iż ze względu na bezpośrednie - w stosunku do Dolnego Śląska – sąsiedztwo oraz porównywalny poziom atrakcyjności walorów turystycznych, ich zagospodarowania i dostępności komunikacyjnej, głównymi konkurencyjnymi regionami są północne Czechy oraz wschodnie Niemcy (Saksonia).

W północnych Czechach najsilniej konkurują z Dolnym Śląskiem obszary Sudetów czeskich graniczących z Polską i Niemcami. Są one intensywnie zagospodarowane i wykorzystywane turystycznie, nasycone bogatym dziedzictwem kulturowym (zamki, pałace, architektura ludowa, tradycje rzemiosła). Karkonosze, podobnie jak w Polsce, objęte są ochroną Karkonoskiego Parku Narodowego. Stanowią główny w Czechach obszar sportów zimowych z licznymi, dobrze wyposażonymi ośrodkami turystycznymi (hotele górskie, schroniska, urządzenia do uprawiania narciarstwa, saneczkarstwa). Dużą popularnością wśród turystów polskich cieszą się miejscowości: Szpindlerowy Młyn, Pec pod Śnieżką, Jańskie Łaźnie, Harrachov oraz okolice Jičina (Prachovske Skaly, „Czeski Raj”). Istotne znaczenie mają Jesioniki w Sudetach

Wschodnich z licznymi uzdrowiskami. W stosunkowo bliskim sąsiedztwie położona jest Praga – jedno z najliczniej odwiedzanych miast Europy.

Ze strony niemieckiej konkurencyjnym regionem jest przede wszystkim Saksonia. Przeważającą część tego kraju związkowego stanowią północne obrzeża Masywu Czeskiego, największą powierzchnię zajmują Rudawy. W Rudawach znajdują się skupiska wczasowisk i ośrodków sportów zimowych: Sayda, Neuhausen, Frauenstein, Altenberg, Kipsdorf, Baerenstein, Oberwiesenthal. W Górach Elsterskich znajdują się dwa znane uzdrowiska Bad Elster i Bad Brambach. Osobliwym i bardzo atrakcyjnym zespołem krajobrazowym są piaskowcowe Góry Połabskie, zwane Saską Szwajcarią. Głównym miastem Saksonii jest położone nad Łabą Drezno – z reprezentacyjnymi budowlami późnego baroku (m.in. Zwinger).

Do konkurencyjnych regionów zagranicznych, oferujących jednak odmienne na ogół walory turystyczne i inny poziom ich zagospodarowania, zaliczyć można również górskie regiony Słowacji, Austrii, Włoch, Szwajcarii i Francji. W pewnym, niewielkim stopniu za konkurencyjne można by uznać bogate w walory krajoznawcze i kulturowe regiony Niemiec, Włoch, Francji, Holandii, Belgii, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii, Finlandii, Szwecji, Norwegii, Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Rosji, Ukrainy, Grecji, Turcji, Bułgarii, Rumunii czy Węgier, a nawet nadmorskie regiony Chorwacji, Turcji, Bułgarii, Rumunii, Włoch, Francji i Hiszpanii. Regiony te, dysponując w zdecydowanej większości wybitnymi, doskonale zagospodarowanymi walorami turystycznymi oraz profesjonalnie kreując i promując swe oferty, umiejętnie przyciągają turystów, zarówno polskich, jak i zagranicznych, których można by, wykorzystując wiedzę marketingową, zainteresować przynajmniej markowymi produktami turystycznymi Dolnego Śląska. Znacznie mniej problemów nastęrcza analiza konkurencyjnych dla Dolnego Śląska polskich regionów recepcyjnych. Opracowany przez zespół Instytutu Turystyki w składzie: Borne-Januła Hanna, Byszewska-Dawidek Maria, Kulesza Iwona, Legienis Henryk, Łaciak Jerzy, Radkowska Bożena raport pt. „Turystyka polska w 2001 roku. Układ regionalny”, oparty na danych Głównego Urzędu Statystycznego, pozwala m.in. stwierdzić, iż województwo dolnośląskie pod względem liczby obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania (883) zajmuje wśród regionów Polski 3-cie miejsce, za zachodniopomorskim (1004) i małopolskim (898) oraz wyprzedza województwa: pomorskie (865), wielkopolskie (645), warmińsko-mazurskie (459) i pozostałe, w których liczba obiektów noclegowych nie przekracza 400

Tabela 51 Obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania w ujęciu liczbowym i przestrzennym

Województwo	Liczba obiektów		Liczba miejsc noclegowych ogółem		Liczba miejsc nocleg. na 10 tys. mieszk.	Stopień wykorzystania miejsc nocleg. (%)
	ogółem	miejsce	ogółem	miejsce		
Dolnośląskie	883	III	55 464	IV	185,7	33,1
Kujawsko-pomorskie	364	VIII	27 467	IX	130,8	37,2
Lubelskie	353	IX	21 831	XI	97,9	31,0
Lubuskie	327	XI	18 966	XII	185,9	29,7
Łódzkie	254	XIII	18 952	XIII	71,5	29,5
Małopolskie	898	II	63 809	III	198,2	35,6
Mazowieckie	331	X	34 337	VIII	67,7	37,6
Opolskie	101	XVI	7 399	XVI	67,9	23,7
Podkarpackie	319	XII	22 075	X	103,6	25,9
Podlaskie	205	XIV	13 627	XIV	111,7	29,6
Pomorskie	865	IV	94 026	II	429,3	36,9
Śląskie	459	VI	34 799	VII	71,6	29,2
Świętokrzyskie	146	XV	9 344	XV	70,8	29,4
Warmińsko-mazurskie	459	VI	48 928	V	332,8	29,3

Wielkopolskie	645	V	42 722	VI	127,5	29,2
Zachodniopomorskie	1004	I	116 238	I	1086,3	46,5
Polska	7613		629 984		163,0	37,5

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Niewiele od powyższej, różni się pozycja Dolnego Śląska pod względem liczby miejsc noclegowych. Z ilością 55.464 miejsc zajmuje czwartą pozycję, po województwach: zachodniopomorskim (116.238), pomorskim (94.026) i małopolskim (63.809), a przed regionami: warmińsko-mazurskim (48.928), wielkopolskim (42.722), śląskim (34.799) i mazowieckim (34.337). W pozostałych województwach liczba miejsc noclegowych nie przekracza 30 tys.

Równie istotnym miernikiem oceny potencjału recepcyjnego, tj. poziomu rozwoju bazy i usług noclegowych, jest stopień wykorzystania miejsc noclegowych. Pod tym względem województwo dolnośląskie, ze wskaźnikiem 33,1% zajmuje 6-te miejsce, za zachodniopomorskim (46,5%), mazowieckim (37,6%), kujawsko-pomorskim (37,2%), pomorskim (36,9%) i małopolskim (35,6%), a przed lubelskim (31,0%) i pozostałymi (poniżej 30,0%)

Możliwości recepcyjne wyznacza również ilość całorocznych miejsc noclegowych oraz ich udział w ogólnej liczbie miejsc noclegowych. W 2001 roku region dolnośląski dysponował 49.129 całorocznymi miejscami noclegowymi (2-gie miejsce w kraju, po małopolskim – 53.248, a przed zachodniopomorskim – 39.329 i pozostałymi). Równocześnie Dolny Śląsk przoduje pod względem udziału miejsc całorocznych w ogólnej liczbie miejsc noclegowych (86,4%), przed woj. śląskim (84,1%), małopolskim (81,9%) i innymi

Tabela 52 Obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania w ujęciu liczbowym i przestrzennym

Województwo	Liczba obiektów		Liczba miejsc noclegowych ogółem		Liczba miejsc nocleg. na 10 tys. mieszkańców	Stopień wykorzystania miejsc nocleg (%)
	ogółem	miejsce	ogółem	miejsce		
Dolnośląskie	883	III	55 464	IV	185,7	33,1
Kujawsko-pomorskie	364	VIII	27 467	IX	130,8	37,2
Lubelskie	353	IX	21 831	XI	97,9	31,0
Lubuskie	327	XI	18 966	XII	185,9	29,7
Łódzkie	254	XIII	18 952	XIII	71,5	29,5
Małopolskie	898	II	63 809	III	198,2	35,6
Mazowieckie	331	X	34 337	VIII	67,7	37,6
Opolskie	101	XVI	7 399	XVI	67,9	23,7
Podkarpackie	319	XII	22 075	X	103,6	25,9
Podlaskie	205	XIV	13 627	XIV	111,7	29,6
Pomorskie	865	IV	94 026	II	429,3	36,9
Śląskie	459	VI	34 799	VII	71,6	29,2
Świętokrzyskie	146	XV	9 344	XV	70,8	29,4
Warmińsko-mazurskie	459	VI	48 928	V	332,8	29,3
Wielkopolskie	645	V	42 722	VI	127,5	29,2
Zachodniopomorskie	1004	I	116 238	I	1086,3	46,5
Polska	7613		629 984		163,0	37,5

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Pierwszoplanowe miejsce w bazie noclegowej zajmują hotele, motele i pensjonaty. Pod względem liczby tego typu obiektów i liczby miejsc noclegowych w tych obiektach województwo dolnośląskie zajmuje w Polsce wysokie pozycje, ustępując regionowi małopolskiemu, a wyprzedzając województwa: wielkopolskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie i śląskie. Szczególna sytuacja występuje w regionie mazowieckim, w którym dominuje Warszawa

ze swymi wielkimi, markowymi hotelami, stąd region ten zajmuje zaledwie szóstą pozycję, jeśli idzie o liczbę omawianych rodzajów obiektów, za to aż drugą pod względem liczby miejsc noclegowych

Tabela 53 Hotele, motele i pensjonaty w ujęciu liczbowym i przestrzennym

Województwo	Liczba obiektów		Liczba miejsc noclegowych		Liczba miejsc noclegowych na 10 tys. mieszk.
	ogółem	miejsce	ogółem	miejsce	
Dolnośląskie	199	II	14 587	II	48,9
Kujawsko-pomorskie	60	XI	4 278	X	20,4
Lubelskie	43	XIII	3 133	XIII	14,0
Lubuskie	63	X	3 933	XI	38,5
Łódzkie	68	IX	4 770	IX	18,0
Małopolskie	200	I	18 306	I	56,8
Mazowieckie	109	VI	18 228	II	35,9
Opolskie	29	XV	1 618	XVI	14,8
Podkarpackie	60	XI	3 661	XII	17,2
Podlaskie	20	XVI	2 164	XV	17,7
Pomorskie	115	IV	9 542	IV	43,6
Śląskie	75	VII	6 736	VII	13,9
Świętokrzyskie	41	XIV	2 182	XIV	16,5
Warmińsko-mazurskie	111	V	9 106	VI	61,9
Wielkopolskie	125	III	9 431	V	28,1
Zachodniopomorskie	73	VIII	6 538	VIII	61,1
Polska	1391		118 213		30,6

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

W ofertach regionów recepcji turystycznej szczególne miejsce mają hotele z podkreśleniem ich kategorii. Dolny Śląsk nie dysponuje wprawdzie ani jednym hotelem 5-gwiazdkowym, ale za to przewodzi w Polsce pod względem ilości hoteli w pozostałych kategoriach. Głównymi konkurentami są w tej dziedzinie województwa: małopolskie, wielkopolskie i mazowieckie, przy czym w tych ostatnich szczególną rolę odgrywają miasta: stołeczne Warszawa i targowe Poznań. W tym zakresie analizy jeszcze dobitniej uwidacznia się silnie rozwinięta baza hotelarska Warszawy, dzięki której województwo mazowieckie dominuje zarówno pod względem liczby pokoi, jak również liczby miejsc noclegowych we wszystkich kategoriach hoteli. Województwo dolnośląskie zajmuje tu drugie miejsca, wyprzedzając małopolskie, wielkopolskie i pomorskie

Tabela 54 Hotele według kategorii

Województwo	Hotele ogółem	*****	****	***	**	*
Dolnośląskie	136	–	8	48	44	36
Kujawsko-pom.	53	–	5	16	21	11
Lubelskie	33	–	–	12	6	15
Lubuskie	45	–	2	9	17	17
Łódzkie	52	–	–	13	18	21
Małopolskie	98	–	6	42	30	20
Mazowieckie	90	3	5	34	28	20
Opolskie	24	–	1	5	3	15

Podkarpackie	46	–	–	15	19	12
Podlaskie	15	–	1	5	7	2
Pomorskie	77	–	3	28	28	18
Śląskie	62	2	1	26	22	11
Świętokrzyskie	21	–	–	5	9	7
Warmińsko-mazurskie	68	–	2	26	18	22
Wielkopolskie	96	–	2	43	31	20
Zachodniopomorskie	50	1	3	16	14	16
Polska	966	6	39	343	315	263

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Silny rozwój bazy hotelarskiej na Dolnym Śląsku nie idzie w parze z wysokim stopniem wykorzystania pokoi i miejsc noclegowych w hotelach poszczególnych kategorii. W tej dziedzinie wskaźniki kształtują się na ogół poniżej średnich krajowych, ustępując zwłaszcza regionom mazowieckiemu i małopolskiemu

Tabela 55 Stopień wykorzystania pokoi w hotelach według kategorii (%)

Województwo	Wykorzystanie ogółem	*****	****	***	**	*
Dolnośląskie	36,7		42,9	37,0	33,7	33,2
Kujawsko-pomorskie	37,6		53,0	36,2	39,2	21,8
Lubelskie	31,7		-	30,9	32,0	32,5
Lubuskie	31,7		38,7	37,3	32,4	22,8
Łódzkie	33,5		-	32,3	38,5	23,1
Małopolskie	44,7		53,8	44,2	45,9	33,4
Mazowieckie	48,4	56,5	54,7	46,5	41,4	41,6
Opolskie	29,3		52,3	36,3	25,0	23,1
Podkarpackie	28,4		-	28,1	29,7	27,4
Podlaskie	36,2		45,7	51,9	29,7	24,8
Pomorskie	42,7	8,4	53,7	33,9	34,4	24,8
Śląskie	31,9	37,1	40,8	31,5	29,7	33,7
Świętokrzyskie	31,7		26,5	30,6	30,0	40,5
Warmińsko-mazurskie	34,1		34,6	41,6	27,3	19,0
Wielkopolskie	36,4		36,6	40,6	30,1	24,5
Zachodniopomorskie	37,8	39,1	47,9	39,6	32,1	27,9
Polska	38,5	55,9	48,9	40,0	34,7	29,4

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Tabela 56 Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w hotelach według kategorii (%)

Województwo	Wykorzystanie ogółem	*****	****	***	**	*
Dolnośląskie	30,2		32,2	30,9	27,9	29,5
Kujawsko-pomorskie	33,0		47,0	28,7	34,0	31,6
Lubelskie	31,6		-	32,9	26,8	31,9
Lubuskie	28,9		32,5	32,5	31,4	22,7
Łódzkie	28,7		-	26,7	33,9	21,2
Małopolskie	38,6		50,9	37,8	38,8	30,0
Mazowieckie	38,8	46,6	39,5	37,0	35,8	38,9
Opolskie	28,6		36,1	32,7	38,6	21,7
Podkarpackie	25,2		-	25,7	25,5	23,3
Podlaskie	28,1		33,4	26,2	26,9	24,7
Pomorskie	34,6	8,0	39,2	42,4	22,3	28,7
Śląskie	28,7	24,2	29,0	26,2	28,6	35,9

Świętokrzyskie	33,9		45,4	32,4	25,8	47,5
Warmińsko-mazurskie	33,8		31,0	40,6	29,7	18,9
Wielkopolskie	30,1		21,0	32,1	28,6	24,5
Zachodniopomorskie	33,2	77,5	37,4	35,1	27,2	29,1
Polska	33,0	46,0	37,7	34,2	30,5	29,0

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Dla turystów duże znaczenie ma wyposażenie obiektów noclegowych w urządzenia sportowo-rekreacyjne, takie jak np.: kryte baseny, korty tenisowe, wypożyczalnie sprzętu pływającego, wypożyczalnie rowerów, urządzenia do tenisa stołowego. Dolnośląskie obiekty noclegowe należą, z wyjątkiem wypożyczalni sprzętu pływającego, do najlepiej wyposażonych w tego typu urządzenia w Polsce. Ustępując znacznie w ilości krytych basenów, ich zasoby są porównywalne do małopolskich. Poza tymi regionami, do ścisłej czołówki należą województwa zachodniopomorskie i pomorskie

Tabela 57 Urządzenia sportowo-rekreacyjne w obiektach noclegowych turystyki

Województwo	Baseny kryte	Korty tenisowe	Tenis stołowy	Wypożyczalnie sprzętu pływającego	Wypożyczalnie rowerów
Dolnośląskie	22	62	279	25	118
Kujawsko-pomorskie	9	39	136	129	75
Lubelskie	4	23	104	62	69
Lubuskie	5	36	98	91	65
Łódzkie	8	40	93	33	50
Małopolskie	41	64	342	25	136
Mazowieckie	8	38	77	27	36
Opolskie	6	9	37	15	9
Podkarpackie	15	32	111	22	74
Podlaskie	3	26	68	65	56
Pomorskie	22	124	452	174	226
Śląskie	18	66	204	36	71
Świętokrzyskie	1	24	55	17	27
Warmińsko-mazurskie	13	54	137	151	117
Wielkopolskie	16	91	248	192	161
Zachodniopomorskie	24	109	514	98	233
Polska	215	837	2 955	1 162	1 523

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Wśród mniej zamożnych segmentów rynku, a zwłaszcza ludzi młodych, dużą popularnością cieszą się kempingi i pozostałe obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania, takie jak wykorzystywane na cele turystyczne w okresie wakacyjnym domy studenckie, internaty, ośrodki kolonijne itp. Województwo dolnośląskie zarówno pod względem liczby tego typu obiektów, jak również liczby oferowanych w nich miejsc zajmuje środkowe lokaty w kraju, ustępując wyraźnie regionom nadmorskim, ale także małopolskiemu

Tabela 58 Kempingi w ujęciu liczbowym i przestrzennym

Województwo	Liczba obiektów		Liczba miejsc noclegowych		Liczba miejsc noclegowych na 10 tys. mieszkańców	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (%)
	ogółem	miejsce	ogółem	miejsce		
Dolnośląskie	13	VII	1 755	VII	5,9	18,5
Kujawsko-pomorskie	7	IX	747	XII	3,5	12,5
Lubelskie	6	XI	705	XIII	3,2	14,1

Lubuskie	6	XI	869	XI	8,5	9,5
Łódzkie	14	VI	1 542	VIII	5,8	23,1
Małopolskie	15	IV	1 996	V	6,2	19,0
Mazowieckie	6	XI	390	XV	0,8	13,3
Opolskie	8	VIII	1 374	X	12,6	13,5
Podkarpackie	3	XVI	2 190	IV	10,3	14,2
Podlaskie	4	XV	483	XIV	3,9	34,6
Pomorskie	27	I	6 041	I	27,6	28,5
Śląskie	7	IX	1 456	IX	3,0	8,8
Świętokrzyskie	5	XIV	378	XVI	2,9	8,0
Warmińsko-mazurskie	15	IV	1 825	VI	12,5	12,6
Wielkopolskie	19	III	2 726	III	8,1	19,5
Zachodniopomorskie	20	II	3 250	II	18,8	27,4
Polska	175		27 727		7,2	19,1

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Tabela 59 Pozostałe obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania

Województwo	Obiekty		Miejsca noclegowe		Udział miejsc nocleg. calorocznych w liczbie miejsc ogółem (%)	Liczba miejsc noclegowych na 10 tys. mieszkańców
	ogółem	miejsce	ogółem	miejsce		
Dolnośląskie	684	IV	32 510	VI	70,3	109,5
Kujawsko-pomorskie	304	IX	23 189	VIII	84,7	110,4
Lubelskie	310	VIII	18 698	IX	65,9	83,8
Lubuskie	264	XI	15 033	XII	55,5	147,4
Łódzkie	186	XIII	14 182	XIII	58,6	53,5
Małopolskie	698	III	45 503	III	64,9	141,3
Mazowieckie	222	XII	16 109	XI	35,0	31,8
Opolskie	90	XVI	5 781	XVI	60,3	53,5
Podkarpackie	259	X	18 414	X	72,8	86,8
Podlaskie	185	XIV	11 463	XIV	68,1	93,9
Pomorskie	750	II	84 484	II	67,5	385,8
Śląskie	384	VI	28 063	VII	74,7	57,7
Świętokrzyskie	105	XV	7 162	XV	57,1	54,2
Warmińsko-mazurskie	348	VII	39 822	IV	41,1	272,7
Wielkopolskie	520	V	33 291	V	54,8	99,4
Zachodniopomorskie	931	I	109 700	I	83,7	634,1
Polska	6240		503 404		45,9	130,2

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Nieco lepiej sytuacja przedstawia się w rozmiarach sieci ośrodków wczasowych i kwater agroturystycznych na Dolnym Śląsku. W obydwu przypadkach zajmuje on 4-tą lokatę w kraju, jeśli idzie o ilość obiektów, a 3-cią pod względem liczby miejsc noclegowych. Potentatami w ilości ośrodków wczasowych są, co jest zrozumiałe, regiony nadmorskie, natomiast agroturystykę najsilniej rozwinęły województwa małopolskie i wielkopolskie.

Tabela 60 Ośrodki czasowe

Województwo	Ośrodki czasowe		Miejsca noclegowe		Stopień wykorzystania miejsc noclegowych (w %)
	liczba	miejsce	liczba	miejsce	
Dolnośląskie	181	IV	12579	III	29,5
Kujawsko-pomorskie	120	VI	7041	VIII	38,0
Lubelskie	89	VIII	5594	IX	34,2
Lubuskie	62	X	4602	X	40,7
Łódzkie	18	XIV	2031	XIV	33,7
Małopolskie	168	V	10594	V	32,4
Mazowieckie	33	XI	2929	XI	39,5
Opolskie	11	XVI	721	XVI	27,5
Podkarpackie	30	XII	2785	XII	36,1
Podlaskie	22	XIII	2521	XIII	45,0
Pomorskie	323	II	39027	II	42,9
Śląskie	100	VII	7330	VII	32,8
Świętokrzyskie	14	XV	1181	XV	31,4
Warmińsko-mazurskie	76	IX	12268	IV	37,1
Wielkopolskie	187	III	8911	VI	45,0
Zachodniopomorskie	452	I	57355	I	48,1
Polska	1886		177469		39,7

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002

Tabela 61 Kwatery agroturystyczne

Województwo	Kwatery		Miejsca noclegowe		Liczba miejsc na 10 tys. mieszkańców
	liczba	miejsce	liczba	miejsce	
Dolnośląskie	121	IV	1362	III	4,6
Kujawsko-pomorskie	44	X	476	IX	2,3
Lubelskie	133	III	1136	IV	5,1
Lubuskie	36	XI	475	X	4,6
Łódzkie	60	VII	788	VII	3,0
Małopolskie	159	I	1675	I	5,2
Mazowieckie	20	XII	179	XIV	0,35
Opolskie	2	XVI	21	XVI	0,19
Podkarpackie	110	V	979	VI	4,6
Podlaskie	58	VIII	582	VIII	4,8
Pomorskie	92	VI	1132	V	5,2
Śląskie	11	XIV	247	XII	0,51
Świętokrzyskie	7	XV	44	XV	0,33
Warmińsko-mazurskie	19	XIII	211	XIII	1,4
Wielkopolskie	154	II	1443	II	4,3
Zachodniopomorskie	47	IX	438	XI	2,5
Polska	1073		11188		2,9

Bardzo silną pozycję zajmuje Dolny Śląsk w turystyce uzdrowiskowej. Wyprzedza go tylko województwo zachodniopomorskie, a równorzędną ofertą dysponuje region małopolski. Do województw konkurencyjnych można tu zaliczyć również kujawsko-pomorskie oraz podkarpackie.

Tabela 62 Obiekty uzdrowiskowe w ujęciu liczbowym i przestrzennym

Województwo	Liczba placówek	Liczba łóżek	Liczba łóżek na 10 tys. mieszkańców	Liczba kuracjuszy leczonych stacjonarnie	Udział kuracjuszy zagranicznych w ogólnej liczbie leczonych stacjon.
Dolnośląskie	47	5409	18,1	72107	9,0
Kujawsko-pomorskie	28	4980	23,7	79076	2,7
Lubelskie	7	1307	5,9	21025	0,8
Lubuskie	-	-	-	-	-
Łódzkie	-	-	-	-	-
Małopolskie	47	5845	18,1	63406	0,4
Mazowieckie	6	274	0,5	2866	0,5
Opolskie	-	-	-	-	-
Podkarpackie	25	3737	17,5	44603	0,9
Podlaskie	2	235	1,9	4617	0,0
Pomorskie	6	1516	6,9	14911	0,3
Śląskie	15	2699	3,5	33524	7,1
Świętokrzyskie	14	1970	14,9	28250	1,7
Warmińsko-mazurskie	1	270	1,8	1868	0,0
Wielkopolskie	-	-	-	-	-
Zachodniopomorskie	55	9394	54,3	129287	17,2
Polska	252	37636	9,7	497540	7,0

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

O poziomie rozwoju turystyki w regionach, a tym samym o stopniu ich konkurencyjności, świadczy w pewnej mierze ilość i charakter biur podróży. Są one wprawdzie nastawione głównie na obsługę turystyki wyjazdowej zagranicznej, niemniej pewna ich część dysponuje ofertami dla turystów przyjezdnych. Liczba biur podróży plasuje Dolny Śląsk na czwartym miejscu, po województwach mazowieckim, śląskim i małopolskim, a przed wielkopolskim i pomorskim. Pod względem liczby organizatorów podróży dolnośląskie jest na trzecim miejscu, za mazowieckim i śląskim, a według ilości pośredników zajmuje ex aequo z mazowieckim drugie miejsce, za pomorskim.

Tabela 63 Biura podróży ogółem oraz w podziale na organizatorów i pośredników

Województwo	Ogółem		Organizator	Organizator pośrednik	Pośrednik
	liczba	miejsce			
Dolnośląskie	350	IV	136	208	6
Kujawsko-pomorskie	123	IX	48	75	0
Lubelskie	101	XII	75	26	0
Lubuskie	58	XVI	13	45	0
Łódzkie	211	VII	90	119	2
Małopolskie	366	III	106	258	2
Mazowieckie	706	I	404	296	6

Opolskie	80	XIV	67	13	0
Podkarpackie	118	X	77	38	3
Podlaskie	107	XII	87	19	1
Pomorskie	265	VI	131	126	8
Śląskie	486	II	302	184	0
Świętokrzyskie	65	XV	15	50	0
Warmińsko-mazurskie	118	X	31	85	2
Wielkopolskie	303	V	65	236	2
Zachodniopomorskie	182	VIII	52	129	1
Polska	3 639		1 699	1 907	33

Źródło: Centralny Rejestr Zezwoleń prowadzony przez Departament Turystyki w Ministerstwie Gospodarki, stan na dzień 14.10.2002; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

W odróżnieniu od dyskusyjnego wskaźnika rozwoju turystyki miejscowej, jakim jest liczba biur podróży, miernikami dobrze oddającymi przygotowanie regionów do przyjęcia turystów są m.in. liczby ilości uprawnień nadanych w 2001 roku pilotom wycieczek oraz przewodnikom turystycznym, w tym miejskim, terenowym i górskim .

Tabela 64 Przewodnicy turystyczni i piloci wycieczek (uprawnienia nadane w 2001 r.)

Województwo	Piloci wycieczek		Przewodnicy turystyczni		Przew. miejscy	Przew. terenowi	Przew. górscy
	liczba	miejsce	ogółem	miejsce			
Dolnośląskie	183	X	96	II	24	18	54
Kujawsko-pomorskie	214	VI	11	XI	9	–	2
Lubelskie	207	VII	75	IV	12	63	–
Lubuskie	32	XVI	2	XII	–	2	–
Łódzkie	202	IX	31	VIII	1	29	1
Małopolskie	262	IV	97	I	57	–	40
Mazowieckie	527	I	79	III	68	3	8
Opolskie	218	V	–	XV	–	–	–
Podkarpackie	272	III	67	V	–	2	65
Podlaskie	88	XIV	45	VI	1	44	–
Pomorskie	203	VIII	39	VII	37	2	–
Śląskie	514	II	67	V	b.d.	b.d.	b.d.
Świętokrzyskie	88	XIV	31	VIII	–	31	–
Warmińsko-mazurskie	75	XV	21	X	2	19	–
Wielkopolskie	180	XI	27	IX	b.d.	b.d.	b.d.
Zachodniopomorskie	132	XII	11	XI	b.d.	b.d.	b.d.
Polska	3 397		699				

Źródło: Ministerstwo Gospodarki, Departament Turystyki; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Liderem krajowym jest województwo dolnośląskie pod względem długości szlaków pieszych. Ustępują mu regiony śląski i małopolski .

Tabela 65 Długość szlaków turystycznych

Województwo	Długość szlaków pieszych		Długość szlaków pieszych na 100 km ² powierzchni województwa (%)
	ogółem	miejsce	
Dolnośląskie	5 232	I	26,3
Kujawsko-pomorskie	3 013	VI	16,9
Lubelskie	2 807	IX	11,2
Lubuskie	3 577	IV	25,5
Łódzkie	806	XV	4,4

Małopolskie	4 798	III	31,8
Mazowieckie	2 865	VIII	8,0
Opolskie	844	XIII	9,0
Podkarpackie	2 523	XII	14,1
Podlaskie	3 005	VII	14,9
Pomorskie	2 557	XI	14,0
Śląskie	5 026	II	40,9
Świętokrzyskie	842	XIV	7,2
Warmińsko-mazurskie	618	XVI	2,5
Wielkopolskie	2 711	X	9,1
Zachodniopomorskie	3 572	V	15,6
Polska	44 796		14,3

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Na konkurencyjność regionów, ma znaczący wpływ atrakcyjność ich walorów naturalnych, zwłaszcza parki narodowe i krajobrazowe. Leżące w granicach województwa dolnośląskiego parki narodowe Karkonoski i Gór Stołowych zajmują, wśród pozostałych, pod względem liczby odwiedzających je turystów, drugie i dziewiąte miejsce. Dominującą pozycję ma tu województwo małopolskie z czterema parkami narodowymi, w tym z najpopularniejszym Tatrzańskim oraz częścią parku Magurskiego. Dolny Śląsk należy również do czołowych regionów kraju, jeśli idzie o ilość i powierzchnię parków krajobrazowych.

Tabela 66 Parki narodowe – powierzchnia i liczba odwiedzających

Park narodowy	Województwo	Obszar w ha	Liczba turystów w tys.	Miejsce
Babiogórski	Małopolskie	3392	60	XII
Białowiecki	Podlaskie	10502	90	XI
Biebrzański	Podlaskie	59223	54	XIII
Bieszczadzki	Podkarpackie	29202	300	VII
„Bory Tucholskie”	Pomorskie	4798	20	XVII
Drawieński	Zachodniopomorskie	11342	25	XVII
	Lubuskie			
	Wielkopolskie			
Gorczański	Małopolskie	7030	45	XIV
PN Gór Stołowych	Dolnośląskie	6339	215	IX
Kampinoski	Mazowieckie	38544	1000	IV
Karkonoski	Dolnośląskie	5575	1500	II
Magurski	Podkarpackie	19439	40	XV
	Małopolskie			
Narwiański	Podlaskie	7350	5	XX
Ojcowski	Małopolskie	2146	400	VI
Pieninski	Małopolskie	2346	585	V
Poleski	Lubuskie	9762	9	XIX
Roztoczański	Lubelskie	8483	100	X
Słowiński	Pomorskie	18618	282	VIII
Świętokrzyski	Świętokrzyskie	7626	400	VI
Tatrzański	Małopolskie	21164	2460	I
„Ujście Warty”	Wielkopolskie	8038	10	XVIII
Wielkopolski	Wielkopolskie	7584	1200	III
Wigierski	Podlaskie	15085	60	XII
Woliński	Zachodniopomorskie	10937	1500	II
Razem	Polska	314527	10360	

Tabela 67 Parki krajobrazowe – liczba obiektów i powierzchnia

Województwo	Liczba obiektów	Powierzchnia parków w ha	% powierzchni województwa	Powierzchnia strefy ochronnej w ha
Dolnośląskie	12	208585,9	10,46	76172,7
Kujawsko-pomorskie	8	209213,2	11,64	20568,0
Lubelskie	16 ^{a)}	238727,2	9,51	208463,6
Lubuskie	6 ^{b)}	66174,0	4,73	57192,7
Łódzkie	6 ^{c)}	97945,2	5,38	87472,1
Małopolskie	8 ^{d) a)}	169296,3	11,18	56041,9
Mazowieckie	5 ^{e) f)}	144453,9	4,06	92154,5
Opolskie	3 ^{g)}	63035,8	6,70	13187,0
Podkarpackie	8 ^{g)}	281873,9	15,72	71284,0
Podlaskie	3	88084,5	4,37	73182,5
Pomorskie	8 ^{e)}	167856,2	9,18	193162,9
Śląskie	7 ^{h)}	229326	18,65	84270,0
Świętokrzyskie	9	128870	11,04	138734,4
Warmińsko-mazurskie	6 ^{e)}	145425,4	6,01	84550,5
Wielkopolskie	10 ^{h) i)}	173111	5,80	30835,0
Zachodniopomorskie	5 ^{h)}	118974,9	5,20	134609,0
Polska	120	2530953,4	8,09	1421880,8

Obiekt wykazano w województwie: a) podkarpackim, b) wielkopolskim, c) świętokrzyskim, d) śląskim, e) kujawsko-pomorskim, f) łódzkim, g) lubelskim, h) lubuskim, i) dolnośląskim.

Źródło: Ochrona środowiska 2001 GUS Warszawa 2002; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Istotnymi atrakcjami turystycznymi regionów są bez wątpienia obiekty kultury i rozrywki. Należą do nich m.in. muzea, ogrody zoologiczne i botaniczne, rezerваты, teatry i instytucje muzyczne, kina. W omawianej grupie atrakcji turystycznych czołówkę krajową tworzą regiony: mazowiecki, małopolski, dolnośląski i wielkopolski

Tabela 68 Instytucje paramuzealne według rodzajów i województw

Województwo	Ogółem	Ogrody zoologiczne	Ogrody botaniczne	Rezerваты	Inne
Dolnośląskie	7	1	2	1	3
Kujawsko-pomorskie	4	2	1	-	1
Lubelskie	8	1	1	2	4
Lubuskie	1	-	1	-	-
Łódzkie	3	1	1	-	1
Małopolskie	3	1	1	1	-
Mazowieckie	9	2	2	-	5
Opolskie	1	1	-	-	-
Podkarpackie	2	-	1	1	-
Podlaskie	-	-	-	-	-
Pomorskie	4	1	1	-	2
Śląskie	5	1	2	-	2
Świętokrzyskie	4	-	-	1	3
Warmińsko-mazurskie	-	-	-	-	-
Wielkopolskie	2	1	-	-	1
Zachodniopomorskie	1	-	-	-	1

Źródło: *Kultura w 2001 r. GUS Warszawa 2002; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.*

Tabela 69 Liczba muzeów i oddziałów muzealnych ogółem i na 10 tys. mieszkańców

Województwo	Muzea i oddziały	Oddziały	Na 10 tys. mieszkańców
Dolnośląskie	43	6	0,14
Kujawsko-pomorskie	25	2	0,12
Lubelskie	38	16	0,17
Lubuskie	14	–	0,14
Łódzkie	41	8	0,15
Małopolskie	107	38	0,33
Mazowieckie	95	25	0,19
Opolskie	12	1	0,11
Podkarpackie	31	3	0,15
Podlaskie	22	9	0,18
Pomorskie	51	22	0,23
Śląskie	42	8	0,09
Świętokrzyskie	20	6	0,15
Warmińsko-mazurskie	18	8	0,12
Wielkopolskie	77	20	0,23
Zachodniopomorskie	20	3	0,12
Polska	656	175	0,17

Źródło: *Kultura w 2001 r. Informacje i opracowania statystyczne. GUS. Warszawa 2002; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.*

Tabela 70 Teatry i instytucje muzyczne

Województwo	Ogółem	Teatry muzyczne	Filharmonie, orkiestry i chóry	Zespoły pieśni i tańca
Dolnośląskie	21	2	4	-
Kujawsko-pomorskie	7	1	2	-
Lubelskie	6	1	2	-
Lubuskie	4	-	1	-
Łódzkie	13	2	1	-
Małopolskie	17	2	4	-
Mazowieckie	34	4	4	2
Opolskie	3	-	1	-
Podkarpackie	3	-	1	-
Podlaskie	5	-	2	-
Pomorskie	14	2	5	-
Śląskie	24	3	4	1
Świętokrzyskie	3	-	1	-
Warmińsko-mazurskie	4	-	1	-
Wielkopolskie	11	3	2	-
Zachodniopomorskie	11	1	4	-
Polska	180	21	39	3

Źródło: *Kultura w 2001 r. Informacje i opracowania statystyczne. GUS. Warszawa 2002; Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.*

Tabela 71 Kina i miejsca w kinach stałych ogółem i na 10 tys. mieszkańców

Województwo	Kina	Miejsca na widowni w kinach stałych		Miejsce
		ogółem	na 1000 mieszkańców	
Dolnośląskie	57	20106	6,8	III
Kujawsko-pomorskie	29	8909	4,2	XII
Lubelskie	41	11581	5,2	VIII
Lubuskie	20	5746	5,6	VI
Łódzkie	42	13109	5,0	IX
Małopolskie	57	18028	5,6	VI
Mazowieckie	75	39766	7,8	I
Opolskie	17	5330	4,9	X
Podkarpackie	46	12316	5,8	V
Podlaskie	22	5470	4,5	XI
Pomorskie	33	14884	6,8	III
Śląskie	69	26320	5,4	VII
Świętokrzyskie	25	7429	5,6	VI
Warmińsko-mazurskie	34	9088	6,2	IV
Wielkopolskie	54	23811	7,1	II
Zachodniopomorskie	40	9757	5,6	VI
Polska	661	231650	6,0	

Źródło: Kultura w 2001 r. Informacje i opracowania statystyczne. GUS. Warszawa 2002.

Wizerunek regionów i ich konkurencyjność kształtują również tzw. obiekty paraturystyczne, do których zaliczamy przede wszystkim placówki gastronomiczne, sklepy, stacje paliw, placówki pocztowe i telekomunikacyjne. Ze względu na liczbę tego typu obiektów województwo dolnośląskie zalicza się do najlepiej zagospodarowanych w Polsce, obok mazowieckiego, śląskiego i małopolskiego

Tabela 72 Placówki gastronomiczne

Województwo	Placówki gastronomiczne powyżej 9 zatrudnionych*		Restauracje*	
	liczba	miejsce	liczba	miejsce
Dolnośląskie	761	V	268	IV
Kujawsko-pomorskie	245	XIII	99	IX
Lubelskie	412	VIII	63	XII
Lubuskie	174	XVI	60	XIV
Łódzkie	244	XIV	61	XIII
Małopolskie	898	III	249	V
Mazowieckie	2118	I	370	I
Opolskie	319	XII	86	XI
Podkarpackie	402	IX	93	X
Podlaskie	332	XI	60	XIV
Pomorskie ⁹⁾	481	VI	163	VI
Śląskie	1466	II	306	II
Świętokrzyskie	183	V	45	XVI
Warmińsko-mazurskie	391	XV	113	VIII
Wielkopolskie	862	IV	291	III

* Dane za 2000 rok.

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Tabela 73 Sklepy oraz stacje paliw

Województwo	Liczba sklepów	Liczba sklepów na 10 tys. mieszkańców	Liczba stacji paliw	Liczba stacji paliw na 10 tys. mieszkańców
Dolnośląskie	32 228	108,1	626	2,1
Kujawsko-pomorskie	26 635	126,8	533	2,5
Lubelskie	24 284	108,9	597	2,7
Lubuskie	12 984	127,3	305	3,0
Łódzkie	31 583	119,2	728	2,7
Małopolskie	36 925	114,7	599	1,9
Mazowieckie	60 291	118,9	1066	2,1
Opolskie	10 989	100,8	282	2,6
Podkarpackie	22 689	106,5	460	2,2
Podlaskie	13 387	109,7	329	2,7
Pomorskie	26 605	121,5	423	1,9
Śląskie	54 577	112,3	932	1,9
Świętokrzyskie	16 111	122,0	285	2,2
Warmińsko-mazurskie	16 016	109,7	376	2,6
Wielkopolskie	42 123	125,7	905	2,7
Zachodniopomorskie	21 912	126,6	455	2,6

Tabela 74 Długość linii kolejowych

Województwo	Długość linii kolejowych normalnotorowych eksploatowanych (w km)	Długość linii kolejowych normalnotorowych na 100 km ² powierzchni woj.
Dolnośląskie	1861	9,3
Kujawsko-pomorskie	1246	6,9
Lubelskie	1048	4,2
Lubuskie	915	6,5
Łódzkie	1077	5,9
Małopolskie	1149	7,6
Mazowieckie	1702	4,8
Opolskie	827	8,8
Podkarpackie	969	5,4
Podlaskie	791	3,9
Pomorskie	1350	7,4
Śląskie	1887	15,3
Świętokrzyskie	722	6,2
Warmińsko-mazurskie	1326	5,5
Wielkopolskie	2040	6,8
Zachodniopomorskie	1224	5,3
Polska	20134	6,4

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Tabela 75 Drogi publiczne

Województwo	Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej (km)	Długość dróg publicznych o nawierzchni twardej na 100 km ² powierzchni woj.	Długość dróg ekspresowych
Dolnośląskie	18 083,9	90,7	-
Kujawsko-pomorskie	14 239,5	79,2	23,0
Lubelskie	17 783,3	70,8	-
Lubuskie	7 884,8	56,4	18,0
Łódzkie	15 707,6	86,2	-
Małopolskie	21 618,5	142,8	-
Mazowieckie	28 384,8	79,8	21,2
Opolskie	8 556,1	90,9	-
Podkarpackie	14 066,6	78,5	-
Podlaskie	10 557,3	52,3	-
Pomorskie	11 211,7	61,3	33,6
Śląskie	19 469,9	158,4	46,5
Świętokrzyskie	11 182,7	95,7	23,7
Warmińsko-mazurskie	13 030,1	53,8	196,4
Wielkopolskie	23 573,6	79,0	11,0
Zachodniopomorskie	12 952,5	56,6	28,1
Polska	248 302,9	79,4	401,5

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Spośród województw, na których terenie zlokalizowane są porty lotnicze, najwięcej krajowych pasażerów przybyłych i odprawionych mają mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie i pomorskie, natomiast pasażerów zagranicznych zdecydowanie najwięcej przyjmuje i odprawia międzynarodowy port lotniczy w Warszawie (woj. mazowieckie). Dalece ustępują mu regiony: małopolski, pomorski, śląski i wielkopolski. Dolny Śląsk (Wrocław) zajmuje w tym rankingu dopiero szóste miejsce .

Tabela 76 Porty lotnicze oraz obsługa pasażerska

Województwo	Liczba portów lotniczych	Liczba pasażerów przybyłych i odprawionych w portach lotniczych	Liczba pasażerów zagranicznych przybyłych i odprawionych w portach lotniczych	Udział cudzoziemców wśród pasażerów przybyłych i odprawionych w portach lotniczych (%)
Dolnośląskie	1	237 705	84 153	35,4
Kujawsko-pomorskie	1	6 821	926	13,6
Lubelskie	-	-	-	-
Lubuskie	1	5 624	44	0,8
Łódzkie	1	2 652	489	18,4
Małopolskie	1	533 719	386 391	72,4
Mazowieckie	1	4.713 655	4 053 949	86,0
Opolskie	-	-	-	-
Podkarpackie	1	28 026	3 333	11,9
Podlaskie	-	-	-	-
Pomorskie	1	318 323	167 000	52,5

Śląskie	1	171 992	139 764	81,3
Świętokrzyskie	-	-	-	-
Warmińsko-mazurskie	1	2 049	1 663	81,2
Wielkopolskie	1	214 814	120 990	56,3
Zachodniopomorskie	1	68 585	11 342	16,5
Polska	12	6 303 965	4 970 044	78,8

Źródło: Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Zaprezentowane powyżej walory turystyczne i ich dostępność w województwach Polski stanowią potencjał, który, dopiero wyeksponowany w regionalnych ofertach i poparty umiejętną promocją, może spowodować napływ turystów. Najbardziej wiarygodnych informacji o ilości przyjętych turystów dostarczają dane statystyczne GUS, dotyczące liczby turystów, którzy zostali zakwaterowani w obiektach noclegowych. Wynika z nich, że najwięcej turystów przyjęły hotele województw: małopolskiego, dolnośląskiego, mazowieckiego i zachodniopomorskiego. Najdłużej przebywali (najwięcej noclegów) natomiast turyści w hotelach zachodniopomorskich, małopolskich, dolnośląskich i pomorskich. Najliczniej i najdłużej turystów zagranicznych gościły hotele regionów: mazowieckiego, małopolskiego, dolnośląskiego i pomorskiego

Tabela 77 Turyści krajowi i zagraniczni w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania oraz udzielone noclegi (tys.)

Województwo	Liczba korzystających				Udzielone noclegi			
	Ogółem		Turyści zagraniczni		Ogółem		Turyści zagraniczni	
	liczba	miejsce	liczba	miejsce	liczba	miejsce	liczba	miejsce
Dolnośląskie	1686,3	II	315,2	III	5688,6	III	793,0	IV
Kujawsko-pomorskie	551,8	IX	72,5	XIII	2059,0	VIII	134,5	XII
Lubelskie	485,1	XII	90,9	X	1310,6	XI	137,8	XI
Lubuskie	474,0	XIII	128,9	IX	1134,6	XIII	197,6	IX
Łódzkie	518,4	X	70,9	XIV	1343,6	X	152,2	X
Małopolskie	1894,5	I	509,5	II	6323,2	II	1157,3	II
Mazowieckie	1681,7	III	667,4	I	3391,9	V	1230,4	I
Opolskie	149,0	XVI	30,5	XV	386,4	XVI	63,5	XV
Podkarpackie	514,3	XI	74,0	XII	1301,5	XII	128,5	XIII
Podlaskie	363,7	XIV	82,2	XI	811,1	XIV	123,2	XIV
Pomorskie	1224,9	V	234,9	V	5351,1	IV	570,6	V
Śląskie	1181,5	VI	147,1	VIII	2950,7	VI	352,8	VIII
Świętokrzyskie	283,4	XV	25,5	XVI	622,1	XV	49,8	XVI
Warmińsko-mazurskie	719,1	VIII	198,3	VII	1940,8	IX	462,1	VI
Wielkopolskie	1135,9	VII	227,8	VI	2517,3	VII	405,5	VII
Zachodniopomorskie	1366,9	IV	276,0	IV	8813,7	I	1031,8	III
Polska	14230,5		3151,5		45946,1		6990,5	

Źródło: Turystyka w 2001 r., GUS, Warszawa 2002 (tab. II/9 oraz II/13).

Tabela 78 Nocujący turyści zagraniczni według grup krajów (tys.)

Województwo	Ogółem	Niemcy	Sąsiedzi ze wsch.	Sąsiedzi z pld.	Reszta Europy*	Spoza Europy	Nie ustalony kraj
Dolnośląskie	315,2	172,4	37,4	6,1	77,2	12,9	9,2
Kujawsko-pomorskie	72,5	33,7	7,1	1,8	25,2	3,8	0,9
Lubelskie	90,9	5,6	53,1	1,4	22,9	4,2	3,7
Lubuskie	128,9	36,6	58,5	1,2	30,0	2,3	0,3
Łódzkie	70,9	13,0	22,3	3,2	28,0	2,7	1,7
Małopolskie	509,5	83,6	39,5	10,5	259,6	95,7	20,6

Mazowieckie	667,4	81,7	88,3	10,5	350,1	114,5	22,3
Opolskie	30,5	18,3	2,2	1,3	7,6	1,1	**
Podkarpackie	74,0	6,3	42,0	2,9	18,7	4,0	0,1
Podlaskie	82,2	10,3	38,2	1,0	30,0	1,5	1,2
Pomorskie	234,9	126,4	17,9	2,5	73,2	11,1	3,8
Śląskie	147,1	45,7	16,3	8,5	65,6	7,7	3,3
Świętokrzyskie	25,5	5,6	2,8	0,9	14,7	0,8	0,7
Warmińsko-mazurskie	198,3	146,7	26,7	0,9	19,5	3,5	1,0
Wielkopolskie	227,7	111,5	22,2	6,0	68,9	7,9	11,2
Zachodniopomorskie	276,0	186,9	19,0	2,1	61,4	5,4	1,2
Polska	3151,5	1084,3	493,5	60,8	1152,6	279,1	81,2

* Podział na Europę i resztę świata przyjęto zgodnie z podziałem WTO na regiony świata.

** Znak „-”, oznacza, że liczba osób w danej grupie nie przekracza 50.

Źródło: obliczenia na podstawie danych GUS, Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Spośród turystów przybyłych do poszczególnych regionów w 2001 r. na szczególną uwagę zasługują Niemcy, którzy najliczniej odwiedzają województwa zachodniopomorskie, dolnośląskie, warmińsko-mazurskie i pomorskie; sąsiedzi ze wschodu najczęściej odwiedzają – nocując - Mazowieckie, Lubuskie, Lubelskie i Podkarpackie; a sąsiedzi z południa na pobyt z noclegiem wybierają się najchętniej do województw: małopolskiego, mazowieckiego, śląskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego. Turyści z pozostałych krajów europejskich preferują pobyty w regionach mazowieckim i małopolskim (dolnośląskie dalece im ustępuje). Podobnie ma się rzecz z turystami spoza Europy. Z badań tej samej instytucji wynika, że turyści zagraniczni najliczniej odwiedzili w 2001 roku województwa: mazowieckie (5,3 mln), lubelskie (1,8), wielkopolskie (1,4), łódzkie (1,3), warmińsko-mazurskie (1,2) i dolnośląskie (1,0 mln osób). W pozostałych regionach liczby turystów zagranicznych nie przekroczyły jednego miliona osób.

Tabela 79 Przyjazdy turystów zagranicznych według grup krajów (tys.)*

Województwo	Ogółem	Niemcy	Sąsiedzi ze wsch.	Sąsiedzi z pld.	Reszta Europy	Spoza Europy
Dolnośląskie	970	470	360	20	110	10
Kujawsko-pomorskie	830	430	210	10	170	10
Lubelskie	1830	80	1590	**	140	20
Lubuskie	120	70	40	-	10	-
Łódzkie	1300	580	390	40	250	40
Małopolskie	940	170	160	30	300	280
Mazowieckie	5270	1120	2330	160	1230	430
Opolskie	210	140	30	10	30	-
Podkarpackie	240	10	220	-	10	-
Podlaskie	890	120	680	-	70	20
Pomorskie	820	500	180	-	130	10
Śląskie	480	200	90	30	110	50
Świętokrzyskie	370	130	170	10	60	-
Warmińsko-mazurskie	1180	530	500	-	140	10
Wielkopolskie	1410	700	350	20	320	20
Zachodniopomorskie	720	310	280	-	120	10
Polska	15000	4400	6980	310	2800	510

Podział na Europę i resztę świata przyjęto zgodnie z podziałem WTO na regiony świata.

** Znak „-” oznacza znikomy udział danej kategorii w ruchu przyjazdowym do województwa.

Uwaga: oszacowane liczby przyjazdów należy traktować jako przybliżone. Niektórzy turyści odwiedzali więcej niż jedno województwo, dlatego suma przyjazdów do poszczególnych województw jest większa niż liczba przyjazdów do Polski.

Badania Instytutu Turystyki pozwalają dodatkowo ustalić regionalne zróżnicowanie przyjazdów długookresowych i krótkookresowych turystów krajowych. Z badań tych wynika, iż turyści krajowi w największej liczbie przybywają na dłuższy pobyt do województw: małopolskiego, pomorskiego oraz mazowieckiego i zachodniopomorskiego. Znacznie mniejsza ich liczba gości w Dolnośląskiem, Śląskiem i Wielkopolskiem. Z kolei na krótkookresowe pobyty Polacy wybierają się najczęściej do regionów: mazowieckiego, śląskiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Znacznie mniejszymi liczbami przyjeżdżających na krótki okres rodaków mogą się poszczycić województwa: dolnośląskie, pomorskie i podlaskie.

Tabela 80 Przyjazdy turystów krajowych do miejscowości na terenie województw (mln)

Województwo	Przyjazdy ogółem		Przyjazdy długookresowe		Przyjazdy krótkookresowe	
	liczba	miejsce	liczba	miejsce	liczba	miejsce
Dolnośląskie	3,5	VII	1,0	VI	2,5	V
Kujawsko-pomorskie	2,7	IX	0,9	IX	1,8	X
Lubelskie	2,3	XIII	0,8	X	1,5	XIII
Lubuskie	1,5	XVI	0,4	XIV	1,1	XV
Łódzkie	2,5	XI	0,6	XIII	1,9	IX
Małopolskie	5,6	II	2,3	I	3,3	III
Mazowieckie	6,5	I	1,9	III	4,6	I
Opolskie	1,8	XIV	0,2	XVI	1,6	XI
Podkarpackie	1,7	XV	0,7	XII	1,0	XVI
Podlaskie	2,8	VIII	0,4	XIV	2,4	VI
Pomorskie	4,6	IV	2,2	II	2,4	VI
Śląskie	4,9	III	1,0	VI	3,9	II
Świętokrzyskie	2,4	XII	0,8	X	1,6	XI
Warmińsko-mazurskie	2,6	X	1,3	V	1,3	XIV
Wielkopolskie	4,2	V	1,0	VI	3,2	IV
Zachodniopomorskie	4,2	V	1,9	III	2,3	VIII
Polska	53,8		17,4		36,4	

Źródło: badania Instytutu Turystyki. Raport „Turystyka polska w 2001 r., układ regionalny, cz. I”, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.

Z zaprezentowanych wyżej informacji wynika, że najczęściej pojawiającym się w „towarzystwie” województwa dolnośląskiego regionem jest województwo małopolskie. Ma ono zbliżoną strukturę walorów turystycznych, w większości przypadków lepiej zagospodarowanych i wzbudzających większe zainteresowanie turystów, zwłaszcza krajowych i zagranicznych (pozasąsiedzkich i pozaeuropejskich). Wydaje się, iż region ten można zakwalifikować jako najsilniej konkurencyjny dla Dolnego Śląska. Innymi regionami o zbliżonej strukturze walorów turystycznych są województwa śląskie i podkarpackie, jednak ich atrakcyjność i popularność turystyczna wyraźnie ustępuje regionom małopolskiemu i dolnośląskiemu. Do regionów o dużym potencjale turystycznym, ale nieporównywalnej strukturze walorów turystycznych należą nadmorskie: pomorski i zachodniopomorski oraz „wielofunkcyjny” wielkopolski. Województwem o dużych, dotąd niewykorzystanych możliwościach jest warmińsko-mazurskie. Wysoki poziom recepcji turystycznej w regionie mazowieckim wynika niemal wyłącznie ze stołecznego statusu i wielkości miasta Warszawy. Pozostałe województwa mają na mapie turystycznej Polski znaczenie drugorzędne.

Konsekwencją wyodrębnienia markowych produktów turystycznych województwa dolnośląskiego powinno być wskazanie regionów konkurencyjnych w odniesieniu do każdego z

tych produktów. Podstawę informacyjną tego przedsięwzięcia stworzyła dokonana powyżej analiza konkurencyjności regionów recepcji turystycznej.

W produkcji określonym jako **turystyka aktywna**, uprawiana w sezonach letnim i zimowym, w okresie wakacji i urlopów (długookresowo), zagranicznymi regionami konkurencyjnymi dla Dolnego Śląska są w pierwszym rzędzie północne Czechy, północna Słowacja, alpejskie regiony Austrii, Szwajcarii, Francji, Włoch, Niemiec i Słowenii. Drugoplanowe znaczenie, ze względu na większą odległość i słabsze zagospodarowanie turystyczne, mają górskie regiony Ukrainy, Rumunii, Bułgarii, Jugosławii, Bośni i Hercegowiny oraz Hiszpanii. Do konkurencyjnych regionów krajowych należy przede wszystkim zaliczyć województwa: małopolskie, śląskie i podkarpackie. Wymienione regiony zagraniczne i krajowe należą do obszarów górskich, które stwarzają największe możliwości rozwijania aktywnych form turystyki, zarówno w sezonie letnim, jak i zimowym. Drugim środowiskiem predestynowanym do rozwijania turystyki aktywnej są wody śródlądowe. Pod tym względem konkurencyjnymi dla Dolnego Śląska (raczej ubogiego w tego typu zasoby) są województwa: lubuskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie i podlaskie, a za granicą pojezierne, południowe regiony Finlandii i Szwecji. Chcąc wykreować ofertę skierowaną do turystów z południowej, zachodniej, północnej i wschodniej Europy, należałoby nawiązać ścisłą współpracę z województwami: śląskim, opolskim i lubuskim oraz zaprosić do współpracy regiony północnych Czech oraz wschodnich Niemiec, zwłaszcza Saksonię.

W **turystyce kulturowej** pierwszoplanowymi konkurencyjnymi regionami zagranicznymi są, ze względu na ich sąsiedzkie położenie, północne Czechy i wschodnie Niemcy (Saksonia). W szerszej perspektywie konkurencyjne są praktycznie wszystkie inne regiony Europy południowej, zachodniej, północnej

i wschodniej, a także regiony pozaeuropejskie. W kraju do województw konkurencyjnych kulturowo należy zaliczyć głównie regiony Polski zachodniej i środkowej, a wśród nich województwa: lubuskie (z Gorzowem), wielkopolskie (z Poznaniem i Gniezmem), zachodniopomorskie (ze Szczecinem i Kamieniem Pomorskim), pomorskie (z Gdańskiem i Malborkiem), kujawsko-pomorskie (z Toruniem i Biskupinem), łódzkie (z Łodzią i Łowiczem), mazowieckie (z Warszawą i Płockiem), świętokrzyskie (z Kielcami i Sandomierzem), małopolskie (z Krakowem i Wieliczką), śląskie (z Częstochową) i opolskie (z Opolem, Nysą i Brzegiem). Zamierzając przyciągnąć turystów z odległych krajów europejskich i pozaeuropejskich, trzeba pozyskać do współpracy i zbudować międzynarodową ofertę polsko-niemiecko-czeską, włączając w to przedsięwzięcie województwa opolskie i śląskie. Przede wszystkim jednak należy uatrakcyjnić, „ożywić” zabytki cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez.

Turystyka uzdrowiskowa w pełni zasługuje na nadanie jej rangi produktu markowego. Spośród 252 placówek uzdrowiskowych w Polsce, na Dolnym Śląsku jest ich 47, w większości znanych i cenionych. Z uwagi na ponadlokalny charakter lecznictwa uzdrowiskowego i związanej z nim turystyki uzdrowiskowej, do zagranicznych, europejskich, konkurencyjnych uzdrowisk należy zaliczyć zwłaszcza:

- w Czechach: Karlove Vary i Mariańskie Łaźnie,
- w Słowacji: Pieszczany,
- w Niemczech: Baden-Baden, Kissingen, Homburg, Neuheim, Wiesbaden,
- w Litwie: Druskienniki,
- w Ukrainie: Truskawiec.

Konkurencyjnymi regionami w Polsce są niewątpliwie: zachodniopomorskie (55 placówek), małopolskie (47), kujawsko-pomorskie (28), podkarpackie (25), śląskie (15) i świętokrzyskie (14 placówek uzdrowiskowych). Strategiczną ofertę można by wykreować przy współpracy z uzdrowiskami czeskimi i śląskimi.

Regionami konkurencyjnymi dla Dolnego Śląska w dziedzinie **turystyki biznesowej** są te, na których terenie zlokalizowane są duże, dynamicznie rozwijające się miasta. Wśród krajowych należą do nich bez wątpienia: mazowieckie (Warszawa), łódzkie (Łódź), wielkopolskie (Poznań), małopolskie (Kraków), pomorskie (aglomeracja trójmiejska). Poza granicami Polski na miano regionów konkurencyjnych zasługują przede wszystkim: brandenburski (z Berlinem), saksoński (z Lipskiem i Dreznem), północne Czechy (z Pragą, Libercem i Ostrawą). Wszystkie wymienione miasta mają, wraz z otoczeniem, rozwiniętą turystykę konferencyjną, a największe z nich również kongresową.

W **turystyce tranzytowej** wykształciły się w otoczeniu Dolnego Śląska następujące, główne, konkurencyjne kierunki tranzytu:

- północ – południe, po niemieckiej stronie, za polską granicą zachodnią, obsługujący głównie turystów skandynawskich. Konkurencyjne są tu zatem wschodniemieckie regiony Brandenburgii i Saksonii.
- zachód - wschód, (przejście graniczne w Kołbaskowie), z Niemiec w kierunku Gdańska, Warmii i Mazur, a następnie Estonii, Litwy, Łotwy, Białorusi i Ukrainy. Konkurencję stanowią tu województwa: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie.
- zachód - wschód, (przejście graniczne w Świecku), z Niemiec w kierunku Poznania, Warszawy, a następnie Litwy, Łotwy, Białorusi, Ukrainy i Rosji. Konkurencyjne są tu regiony lubuski, wielkopolski, łódzki, mazowiecki i lubelski.

Strategiczną ofertę współpracy należy złożyć regionom: saksońskiemu, opolskiemu, śląskiemu, małopolskiemu i podkarpackiemu oraz lwowskiemu.

Turystyka weekendowa (święteczna, krótkookresowa) ma charakter lokalny, zatem do krajowych, konkurencyjnych regionów należy tu zaliczyć województwa najbliższe położone: lubuskie, wielkopolskie, łódzkie, opolskie i śląskie. Z regionów zagranicznych na taką kwalifikację zasługują: brandenburski, saksoński i północne Czechy. Przewidując rychłe zakończenie przebudowy autostrady A-4, należy nawiązać współpracę z samorządem terytorialnym i gospodarczym Berlina oraz wschodnich landów dla zbadania preferencji niemieckich turystów weekendowych. Potrzebne jest też zawiązanie bliższych więzi z województwami: opolskim i śląskim.

Dla zintensyfikowania tej formy turystyki niezbędne jest coroczne opracowywanie kalendarza imprez (kulturalnych, sportowych, turystycznych, targowych i in.).

8 TRENDY W TURYSTYCE KRAJOWEJ I ZAGRANICZNEJ

8.1 Obecna sytuacja na światowym rynku turystycznym

- Według ogłoszonych przez Światową Organizację Turystyki (WTO) pod koniec stycznia 2003 r. danych liczba podróży międzynarodowych na świecie wyniosła w 2002 r. 714,6 mln, tj. o 3,1 % więcej niż w kryzysowym 2001r. i o 2,7 % więcej niż w najlepszym dotychczas 2000 roku. Wzrost ten, jak ocenia WTO jest lepszy niż się spodziewano.
- Wzrost liczby podróży w Europie był nieco mniejszy (o 2,4%) niż średnia światowa. Najlepszy rozwój zanotowano w Europie Środkowej i Wschodniej (+3,9%). Region ten, przyjmując 81 mln wizyt, ma dwudziestoprocentowy udział w turystyce europejskiej, pozostając w tyle za Europą południową (36%) i zachodnią (34%).

Tabela 81. Przyjazdy turystów zagranicznych na świecie według regionów (w mln)

	Liczba przyjazdów					Zmiana (%)		
	1990	1995	2000	2001	2002	00/99	01/00	02/01
Świat ogółem	456,8	551,7	696,1	692,9	714,6	6,8	0,5	3,1
Europa	282,2	324,2	402,8	401,4	411,0	5,8	0,3	2,4
Europa Północna	29,1	37,6	44,1	41,5	42,5	1,2	5,9	2,3
Europa Zachodnia	113,8	116,7	141,2	138,9	141,4	4,0	1,6	1,8
Europa Środk. - Wsch.	43,8	67,1	76,8	78,0	81,1	4,1	1,6	3,9
Europa Południowa i Wsch.- Śródziemnomorska	95,5	102,7	140,7	143,0	146,1	10,4	1,6	2,2
Wsch. Azja i Pacyfik	57,7	85,6	115,3	121,0	130,6	12,3	5,0	7,9
Azja PnWsch.	28,0	44,1	62,5	65,6	73,4	13,2	5,0	11,9
Azja PłdWsch.	21,5	29,2	37,0	40,1	41,7	13,0	8,3	3,9
Azja Południowa	3,2	4,2	6,1	5,8	5,9	5,4	4,5	2,0
Ameryki	92,9	108,9	128,3	121,0	120,2	5,0	5,7	-0,6
Ameryka Północna	71,7	80,5	91,2	85,0	85,3	4,9	6,8	0,4
Ameryka Środkowa	1,8	2,6	4,3	4,4	4,8	8,9	1,6	9,7
Ameryka Południowa	7,9	11,8	15,5	14,7	13,6	2,4	5,1	-7,0
Afryka	15,0	20,0	27,0	27,7	28,7	3,2	2,5	3,7
Bliski Wschód	9,0	13,1	22,7	21,8	24,1	13,1	3,9	10,6

Źródło: Światowa Organizacja Turystyki (WTO)

- W 2002 roku łączny popyt turystyczny na świecie wyniósł około 4,26 bln USD (w 2001 r. – 4,17 bln, a w 2000 r. – 4,3 bln USD).
- W 2002 r. w skali całego świata przemysł związany z turystyką i podróżami przyczynił się do wytworzenia 3,74% PKB (Produktu Krajowego Brutto) – 1 122 mld USD. W okresie 2003-2013 roku spodziewany jest wzrost tego wskaźnika do 3,8%.
- W przemyśle turystycznym w 2002 r. znalazło zatrudnienie 67,4 mln osób (2,66% ogółu miejsc pracy). Szacuje się, że do 2013 r. zatrudnienie wzrośnie do 83,9 mln osób – 2,85%, wzrost ten jest mniejszy niż wcześniej zakładano.
- Najwięcej przyjazdów turystycznych (turystów zagranicznych) realizują takie kraje jak Francja – 76,6 mln, Hiszpania – 49,5 mln, USA – 44,5 mln, Włochy – 39 mln.
- WTTC szacuje, że w 2002 roku łączny popyt turystyczny w Unii Europejskiej wyniósł ok. 1,36 bln USD, a optymistyczne przewidywania na 2003 rok mówią o 1,49 bln USD. W okresie do 2013 roku można się spodziewać wzrostu do ok. 2,84 bln USD.
- W 2002 roku przemysł związany z turystyką i podróżami w krajach UE przyczynił się do wytworzenia 4,2% Produktu Krajowego Brutto – 357 mld USD. W okresie 2003-2013 roku spodziewany jest wzrost tego wskaźnika do 4,4%.
- W Europie w przemyśle turystycznym w 2002r. znalazło zatrudnienie 7,5 mln osób (4,5%) ogółu miejsc pracy. Szacuje się, że do 2013 roku zatrudnienie wzrośnie do 8,4 mln osób (4,8%). Liczba zatrudnionych w szeroko rozumianej gospodarce turystycznej wyniosła w 2002 roku – 20,83 mln (12,56%).

Długoterminowe prognozy w zakresie rozwoju turystyki

- Liczba podróży wzrośnie prawie 2,5-krotnie i wynosić będzie do 2020 r. 1561mln podróży.
- Europa pozostanie najczęściej odwiedzanym regionem świata – przewiduje się 717 milionów podróży w 2020 r i 46% udział w światowym rynku.
- Wśród poszczególnych regionów Europy największy wzrost przyjazdów odnotują: kraje Europy Środkowowschodniej – 223 mln, oraz południowo-wschodnie kraje basenu Morza Śródziemnego – 212 mln.
- Optymistyczne przewidywania na 2003 r. mówią o wpływach w granicach 4,4 bln USD i w okresie do 2013 roku wzrośnie to ponad dwukrotnie – do około 8,9 bln USD.
- Liczba podróży międzyregionalnych, będzie rosła szybciej niż liczba podróży wewnątrz regionów.

Trendy w turystyce europejskiej w 2002 roku

Analizując dane statystyczne dotyczące ruchu turystycznego w Europie można zaobserwować zachodzące w ostatnim okresie zjawiska:

- W 2002 roku mieszkańcy Europy (wliczając i dzieci) odbyli 415 mln podróży zagranicznych z przynajmniej jednym noclegiem, o 2% więcej niż w poprzednim roku.
- 90% podróżnych jest zadowolonych noclegów wyjazdów, jednak wzrasta liczba osób z negatywnymi odczuciami, co jest konsekwencją standaryzacji turystyki masowej, ryzyka problemów zdrowotnych oraz ryzyka zagrożenia bezpieczeństwa podczas podróży.
- Coraz większe znaczenie na rynku ofert turystycznych odgrywa sprzedaż za pośrednictwem systemów komputerowych w szczególności Internetu.

- Liczba noclegów wzrosła o 3% (4,0 mld), co oznacza, że pobyty uległy dalszemu wydłużeniu – średni czas zagranicznej podróży mieszkańca Europy w 2002 roku wyniósł 9,6 noce.
- W mniejszym stopniu wzrosły łączne wydatki Europejczyków na zagraniczne podróże, osiągając sumę 323 mld Euro, co oznacza wzrost o 1% w stosunku do 2001 roku. Przeciętne wydatki na podróż zmalały i wyniosły 933 Euro, a przeciętne wydatki na jeden dzień – 97 Euro (w 2002 – 100 Euro).
- Ponad dwie trzecie podróży podejmowano w celach wakacyjno-rekreacyjnych – 293 mln podróży, i nastąpił wzrost w stosunku do roku poprzedniego o 3%. Liczba podróży służbowych i biznesowych ponownie spadła o 6%, a liczba odwiedzin krewnych lub znajomych wzrosła o 2%.
- W 2002 roku największy udział w rynku podróży zagranicznych – mimo spadku liczby wyjazdów na rzecz turystyki krajowej – mieli Niemcy (23%). Następni na rynku są Brytyjczycy (16%), Francuzi (7%), Holendrzy (6%), Włosi (5%), Szwajcarzy i Belgowie (po 4%), oraz Szwedzi, Rosjanie i Hiszpanie (po 3%).

8.1.1 Trendy w turystyce polskiej

Według badań przeprowadzonych przez Instytutu Turystyki wynika, iż:

- W 2002 roku do Polski przyjechało łącznie około 14 milionów turystów, o 6,8% mniej niż w 2001 roku. W 2001 roku spadek był jeszcze większy o 13,8%. Przyjazdy z krajów sąsiednich stanowią ponad trzy czwarte ruchu turystycznego.
- W 2002 roku najbardziej zmalała liczba przyjazdów z krajów sąsiednich – łącznie o 18%. Szczególnie spadek dotknął przyjazdy z Niemiec – o 24% i Słowacji – o 20%. Z nieościennych krajów europejskich zanotowano łącznie o 5,9% mniej przyjazdów. Wizyt z USA było mniej o 12%, z Kanady o 8%, z Australii o 5%.
- Prognoza Instytutu Turystyki i WTO wskazuje na średnioroczny spadek przyjazdów do Polski o –1,3% w okresie 2001-2006, od 2006 roku nastąpi wzrost o ok. 3% rocznie.
- Dominującą grupą turystów przyjeżdżających do Polski pozostaną obywatele Niemiec, wzrastając nieznacznie do ok. 6,7 mln w 2006 roku.
- W okresie do 2006 roku (wg prognozy) skłonność do wyjazdów turystycznych Polaków powinna wzrosnąć, osiągając ok. 75%.

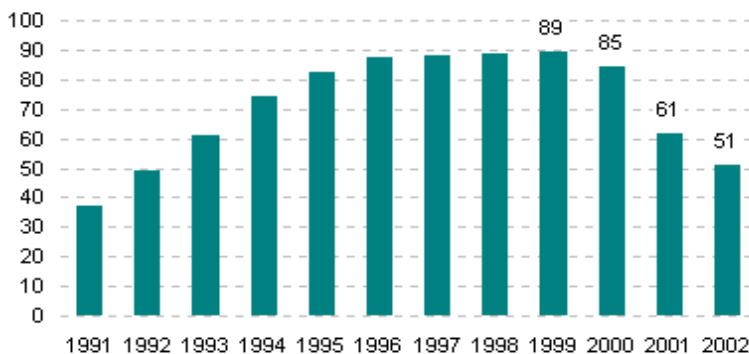
Na podstawie analizy najważniejszych elementów opisujących trendy w turystyce możemy mówić o wyraźnym regresie turystyki przyjazdowej, wywołanym przede wszystkim spadkiem wizyt wśród najważniejszych do tej pory segmentów turystów: z Niemiec i krajów Europy Wschodniej.

Po ostatnich wydarzeniach na świecie turyści, szczególnie z krajów Europy Zachodniej i Centralnej chętniej zdecydują się na spędzenie urlopu w Polsce.

Turystyka przyjazdowa do Polski w 2002 roku

W 2002 roku Straż Graniczna zanotowała 50,7 mln przyjazdów cudzoziemców do Polski (o 17,4% mniej niż w 2001 r.). Jednak spadek liczby przyjazdów w okresie od września do grudnia był niższy niż w ciągu poprzednich miesięcy.

Rysunek 6 Przyjazdy cudzoziemców do Polski ogółem (mln przekroczeń granicy)

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

- W porównaniu do 2001 r. w 2002 r. zmalała liczba przyjazdów do Polski łącznie o 17,4 %.
- Jak wynika z danych statystycznych najbardziej zmalała liczba przyjazdów z krajów sąsiednich: aż o 33% z Niemiec, 28 % ze Słowacji, 18 % z Białorusi. Duży spadek dotkną także przyjazdy z Czech (14,8%) i Estonii (15,8%). Mniej gości było także z USA o 19,5%, Austrii o 18,1%, Belgii o 15,8% oraz Wielkiej Brytanii i Francji.
- Nieznacznie wzrosły z kolei przyjazdy turystów z Litwy i Norwegii. Największy wzrost przyjazdów zanotowana z Bułgarii o 44,6%.

Tendencje w turystyce przyjazdowej do Polski, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Dolnego Śląska

Zdecydowaną większość dotychczasowych wizyt w Polsce stanowią jednodniowe przyjazdy na zakupy i sąsiedzkie odwiedziny. Istotny wpływ na utrzymanie tej sytuacji w najbliższych latach mają czynniki makroekonomiczne i polityczne oraz zmiany w przepisach o cudzoziemcach wprowadzane w ramach procesów dostosowawczych do przepisów Unii Europejskiej. Może to spowodować spadek liczby odwiedzających jednodniowych w przyszłych latach. Wprowadzenie obowiązku wizowego dla mieszkańców Rosji, Białorusi i Ukrainy w 2003 roku spowoduje w latach 2003 – 2004 znaczny spadek liczby przyjazdów zza wschodniej granicy. Negatywne skutki tego zjawiska najbardziej będą widoczne we wschodniej części kraju; w woj. podkarpackim, lubelskim, podlaskim, mazowieckim, warmińsko-mazurskim, małopolskim i łódzkim, dla których sąsiedzkie kraje były znaczącym źródłem ruchu turystycznego. W woj. dolnośląskim negatywne skutki tego zjawiska mogą być zdecydowanie mniejsze, być może nawet znikome. W przypadku Czech i Słowacji można się spodziewać kontynuacji utrzymującego się od 1999 roku spadku, którego zahamowanie powinno nastąpić w latach 2003 – 2004. W odniesieniu do Niemiec zakłada się, że przełamanie trendu spadkowego, który trwa od drugiej połowy 2000 roku, nastąpi z końcem 2003.

W latach 1994 – 2001 obserwowaliśmy wzrost, a następnie ograniczenie liczby przyjazdów turystów do Polski. Podobne wahania będziemy obserwować w okresie 2002 – 2007. Liczba przyjazdów turystów będzie oscylowała w granicach 13,4 – 15,8 mln. Istotny powrót tendencji wzrostowej może nastąpić w 2006 roku.

Podstawowym założeniem zaproponowanej prognozy jest to, że wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku zmniejszy ruch przyjazdowy ze wschodu w takim stopniu, że rosnąca liczba przyjazdów z nieościennych krajów europejskich w skali całego kraju nie będzie w stanie tego zrekompensować. Jednak zmiana struktury przyjeżdżających turystów może oznaczać wzrost ich wydatków, nawet przy mniejszej liczbie przyjazdów.

W tym względzie prognozowane przewartościowania wielkości i struktury rodzajowej turystyki przyjazdowej dla obszaru Dolnego Śląska wydają się być korzystne. Zmiany, jakich można oczekiwać w strukturze przyjazdów, oznaczają, że wielkość podstawowych segmentów:

przyjazdów typowo turystycznych i podróży służbowych, nie ulegnie zmianie w najbliższym czasie, a następnie (około daty wstąpienia do Unii) zacznie rosnać, przy spadku znaczenia pozostałych segmentów. Spodziewamy się również wzrostu liczby podróży tranzytowych.

Preferencje mieszkańców Polski a wybrane produkty markowe

Poniżej przedstawione wyniki badań dotyczące preferencji Polaków w zakresie wyjazdów turystycznych odnoszą się do trzech obszarów marek polskiej turystyki mających największe możliwości rozwoju, proponowanych w programie rozwoju krajowego produktu turystycznego: turystyki rekreacyjnej, aktywnej, turystyki miejskiej i kulturowej oraz turystyki na terenach wiejskich.

Turystyka rekreacyjna

Turystyka rekreacyjna (wypoczynek nad morzem, w górach i nad jeziorami) to najważniejszy dla Polaków rodzaj aktywności turystycznej. Dotychczas preferuje ją ponad dwie trzecie mieszkańców Polski uczestniczących w wyjazdach długookresowych i prawie 60% uczestniczących w wyjazdach krótkookresowych. Przewiduje się zwiększenie zainteresowania wyjazdami wypoczynkowymi, zwłaszcza w postaci krótkich podróży weekendowych (2-4 dni), w których chce uczestniczyć o ponad jedną piątą osób więcej niż rzeczywiście uczestniczy. W ramach turystyki rekreacyjnej szczególne miejsce zajmują wyjazdy wypoczynkowe nad morze i w góry.

Turystyka aktywna

Turystyka aktywna to typ turystyki, który jak się wydaje ma największe szanse rozwoju i wobec którego mieszkańcy Polski mają największe oczekiwania. W przeprowadzonych przez Instytut Turystyki badaniach uwzględniono pięć rodzajów wyjazdów, które obejmują najbardziej popularne formy turystyki aktywnej: wyjazd na narty; wędrowka piesza, rowerowa, spływ kajakowy; pobyt w celu poprawy kondycji fizycznej, stanu zdrowia (gimnastyka, zajęcia fitness, pływanie, gry sportowe); pobyt (rejs) pod żaglami, bojery, windsurfing; pobyt w ośrodku jeździeckim, jazda konna. Co najmniej jedną z wymienionych form turystyki aktywnej chciałoby uprawiać w przybliżeniu co trzeci Polak wyjeżdżający na 5 i więcej dni (31%) oraz co czwarty-piąty (22%) wyjeżdżający na 2-4 dni. W długich podróżach zaliczanych do turystyki aktywnej chciałoby uczestniczyć prawie dwukrotnie więcej osób niż uczestniczyło w ostatnich latach, w krótkich podróżach o takim charakterze – dwukrotnie więcej.

Turystyka specjalistyczna (wybrane formy, tj. wyjazdy do sanatorium i turystyka pielgrzymkowa)

Badania Instytutu Turystyki wykazują, że na pobyt w sanatorium (ośrodku rehabilitacyjnym) w ramach wyjazdu długookresowego chciałoby się udać 10% osób wyjeżdżających na 5 i więcej dni, czyli prawie o połowę więcej niż ostatnio wyjeżdżało. Pobyt w sanatorium lub ośrodku rehabilitacyjnym podczas podróży 2-4-dniowej preferuje 4% mieszkańców Polski uczestniczących w wyjazdach krótkookresowych. Wynik ten jest o tyle interesujący, że żaden z respondentów nie uczestniczył w takim krótkookresowym wyjeździe do sanatorium (lub ośrodka rehabilitacyjnego).

W pielgrzymkach trwających 5 i więcej dni chciałoby uczestniczyć 5% Polaków biorących udział w wyjazdach długookresowych – o jedną trzecią więcej niż ostatnio uczestniczyło w takich pielgrzymkach. Chęć uczestnictwa w krótkich podróżach pielgrzymkowych deklaruje 3% osób wyjeżdżających na 2-4 dni, czyli taki sam odsetek osób, jaki realizuje takie podróże.

Turystyka miejska i kulturowa

Turystykę miejską, obejmującą wycieczki zorganizowane i indywidualne podróże w celu zwiedzania miast, muzeów, obiektów zabytkowych oraz uczestnictwo w imprezach kulturalnych, preferuje 18% uczestników wyjazdów długookresowych i 11% uczestników wyjazdów na 2-4 dni. W obu wypadkach przewiduje się około 10-procentowy wzrost zainteresowania tego rodzaju wyjazdami.

Turystyka na terenach wiejskich

Zainteresowanie turystyką na terenach wiejskich, obejmującą między innymi pobyty w gospodarstwach rolnych oraz zwiedzanie parków narodowych i krajobrazowych, wyraża 16% mieszkańców Polski wyjeżdżających na 5 i więcej dni oraz 8% wyjeżdżających na krócej. Na podstawie deklarowanych preferencji można sądzić, że zainteresowanie turystyką na terenach wiejskich w ramach wyjazdów długookresowych wzrosło o niecałe 10%, a w ramach wyjazdów krótkookresowych – o około 50%.

Wyniki przeprowadzonych badań pokazują, że większość uwzględnionych w nich produktów turystycznych ma szanse rozwoju: na poziomie deklarowanych preferencji Polacy są nimi zainteresowani. Obserwujemy zróżnicowany stopień zainteresowania poszczególnymi produktami. Preferencje Polaków w największym stopniu uzasadniają konieczność rozwijania turystyki aktywnej, a następnie turystyki rekreacyjnej, zwłaszcza wypoczynkowej nad morzem i w górach, ze szczególnym uwzględnieniem wyjazdów krótkookresowych. Przewiduje się wzrost zainteresowania wyjazdami do sanatoriów, zarówno na długie, jak i krótkie pobyty. Wzrost zainteresowania turystyką miejską i kulturową oraz turystyką na terenach wiejskich obserwujemy w mniejszym stopniu. Tą drugą zwłaszcza w odniesieniu do wyjazdów długookresowych.

Badania na poziomie deklarowanych preferencji wykazały spadek zainteresowania wyjazdami wypoczynkowymi nad jeziora. Nie wykazały zaś wzrostu zainteresowania agroturystyką.

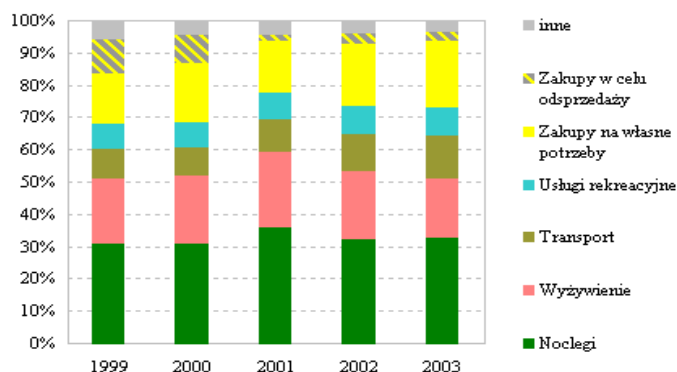
Przedstawione tendencje w zakresie krajowych wyjazdów długo- i krótkookresowych wydają się być korzystne dla Dolnego Śląska – zgodne z jego dotychczasową ofertą turystyczną, gdyż należy oczekiwać zdecydowanego wzrostu zainteresowania wypoczynkiem w górach, turystyką aktywną; w tym głównie wyjazdem na narty, pieszą turystyką wędrowną i ofertą jeździecką (w tym turystyką jeździecką). Przewiduje się również znaczącego zainteresowania turystyką uzdrowiskową.

Wydatki turystów zagranicznych w Polsce w 2002 roku.

- Wyniki badań Instytutu Turystyki pokazują, że zarówno wśród turystów, jak i odwiedzających jednodniowych w coraz większym stopniu przeważają osoby podróżujące z całą rodziną lub znajomymi, co wiąże się ze wzrostem wydatków podczas podróży.
- W 2002 r. ich udział wyniósł ponad 72% wśród turystów i 74% wśród odwiedzających jednodniowych.
- Na podstawie przeprowadzonych badań szacuje się, że w 2002 r. przeciętne wydatki turystów poniesione na terenie Polski wyniosły około 132 USD na osobę i blisko 29 USD dziennie. Wyniki te wskazują na niewielki spadek wydatków na osobę w stosunku do tych z poprzedniego roku o 2,9%.
- Przeciętne dzienne wydatki turystów wahały się w granicach od 23 USD do 38 USD. Warto zauważyć, że w 2002 roku zanotowano wzrost przeciętnych wydatków na jeden dzień pobytu (m.in. Białorusinów, Ukraińców, Francuzów, Belgów, Brytyjczyków, turystów z krajów skandynawskich, krajów zamorskich).
- Najwięcej i jednocześnie, znacznie więcej niż w poprzednim roku, wydawały w Polsce osoby wskazujące na podjęcie pracy jako główny cel podróży – 197 USD na osobę, ponad dwukrotnie więcej niż w 2001 r.
- Również wydatki osób przyjeżdżających w celach typowo turystycznych i służbowych były nieco wyższe niż poprzednio. Obniżeniu uległy natomiast przeciętne wydatki podróżujących w odwiedziny do krewnych i znajomych – o 7,5%, oraz w celu dokonania zakupów o ok. 5%. Poniżej przeciętnej wydawały osoby deklarujące religijne cele podróży i przejeżdżające tranzytem.

- Warto zauważyć, że w 2002 roku, w odróżnieniu od roku poprzedniego, najwięcej wydawały osoby zatrzymujące się w hotelach i motelach – 165 USD, oraz pensjonatach – 153 USD. Podobnie jak w poprzednim roku, najniższe wydatki związane były z wyborem kwater prywatnych jako miejsca noclegu – 95 USD.
- Wyniki badań wskazują, że blisko 32% wydatków turyści przeznaczają na noclegi, a ponad jedną piątą na wyżywienie – 21,3%

Rysunek 7 Struktura wydatków poniesionych na terenie Polski w latach 1998 - 2002

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

- W 2002 roku w sposób znaczący zmieniła się wielkość wydatków analizowanych według miejsca najdłuższego pobytu. Znacząco wzrosły wydatki osób zatrzymujących się w województwach północnego pasa Polski: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie oraz w podlaskim i dolnośląskim. W nieco mniejszym stopniu – w lubelskim i lubuskim.

Tabela 82 Przeciętne wydatki turystów w 2002 roku, według miejsca najdłuższego pobytu

Województwo	USD na dobę
Mazowiecki	163
Małopolskie	151
Pomorskie	149
Świętokrzyskie	146
Łódzkie	145
Śląskie	144
Opolskie	133
Zachodniopomorskie	127
Warmińsko-mazurskie	127
Wielkopolskie	127
Kujawsko-pomorskie	123
Dolnośląskie	122
Podlaskie	117
Podkarpackie	106
Lubelskie	97
Lubuskie	83

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

Z badań Instytutu Turystyki oraz z szacunków NBP wynika, że w 2002 roku łączne przychody wyniosły 4 439 mln USD, z czego 2 805 mln USD (tj. 64,4%) to wpływy od turystów, pozostała część od odwiedzających jednodniowych.

Krajowy ruch turystyczny

- W latach 1997-1999 turystyczna aktywność Polaków utrzymywała się na wysokim poziomie tj. 63% mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat uczestniczyło w krajowych i zagranicznych wyjazdach turystycznych. W 2000 roku wskaźnik uczestnictwa obniżył się do 60%, a w 2001 roku wynosił 56%.
- W 2002 roku po raz pierwszy od trzech lat zanotowano wzrost uczestnictwa mieszkańców Polski w wieku 15 lat i więcej lat w turystyce. Wzrost ten dotyczy wyjazdów krajowych, bowiem w 2002 r. poziom uczestnictwa Polaków w wyjazdach zagranicznych nie zmienił się.
- W 2002 roku zanotowano znaczny wzrost podróży zagranicznych (z 7,7 w 2001 r. do 8,4 mln w 2002 r.) oraz niewielki wzrost liczby podróży krajowych. Wynika to m.in. z wysokiego kursu złotówki w stosunku do euro i dolara, a także z relatywnie korzystnych cen wyjazdów zagranicznych.

Tabela 83: Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych wg rodzaju podróży (% populacji w wieku 15 i więcej lat).

Rodzaj podróży	1999	2000	2001	2002
Krajowe długookresowe	36	34	32	33
Krajowe krótkookresowe	42	37	34	35
Krajowe ogółem	59	55	51	53
Zagraniczne	14	15	14	14
Krajowe i zagraniczne	63	60	56	57

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

- Według szacunków Instytutu Turystyki w 2001 roku Polacy wzięli udział w 53,8 mln krajowych podróży turystycznych, z których prawie jedną trzecią, około 32% stanowiły długookresowe podróże, obejmujące 5 i więcej dni, a ponad dwie trzecie podróże krótkookresowe, obejmujące 2-4 dni.
- W 2002 roku Polacy w wieku 15 i więcej lat wzięli udział w 54,2 mln krajowych podróży turystycznych, z których jedną trzecią –33% stanowiły długookresowe, obejmujące 5 i więcej dni, a dwie trzecie – 67% krótkookresowe.
- Liczba wyjazdów długoterminowych wzrosła o 0,6 mln (+3,4), a wyjazdów krótkoterminowych zmalała o 0,2 mln (-0,5%).
- W wyjazdach zagranicznych wzięło udział 14% dorosłych Polaków (15 lat i więcej) tj. podobnie jak w roku poprzednim. Łączna liczba turystycznych podróży zagranicznych była jednak większa w 2001 roku o 9,1% tj. o 0,7 mln. Częstotliwość wyjazdów wzrosła z 1,5 do 1,7 na osobę.
- W porównaniu z latami 1999-2000, w 2001 roku znacznie większy odsetek krajowych podróży długookresowych miał miejsce w lecie, mniejszy jesienią i zimą, co przy mniejszej aktywności turystycznej Polaków oznacza, że jeśli rezygnowano z wyjazdów to częściej w innych porach niż lato.

Tabela 84 Sezonowość krajowych podróży długookresowych (w % ogółu podróży)

	1999	2000	2001	2002
Wiosna	16	13	13	12
Lato	53	57	61	61
Jesień	16	16	14	15
Zima	15	14	12	12

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

- W 2002 roku sezonowość podróży długookresowych była bardzo zbliżona do tej z 2001 roku. Struktura krótkookresowych wyjazdów mieszkańców Polski według ich terminu jest bardziej stała niż długookresowych. W latach 2000-2002 roku odsetki wyjazdów na 2-4 dni w poszczególnych porach był niemal identyczny.

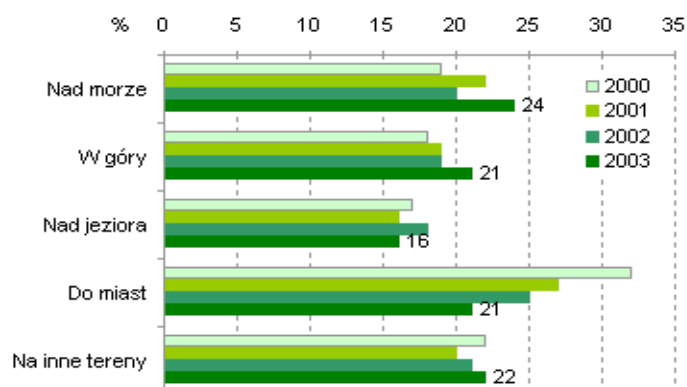
Tabela 85 Sezonowość krajowych podróży krótkookresowych (w % ogółu podróży)

	1999	2000	2001	2002
Wiosna	24	22	22	21
Lato	37	36	36	38
Jesień	23	24	24	24
Zima	16	18	18	17

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

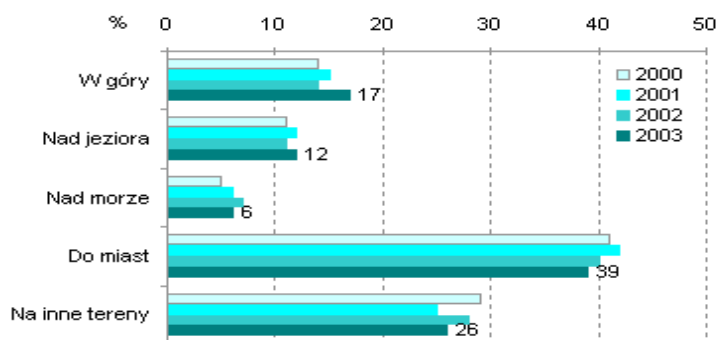
- W latach 2001-2002 struktura rodzajów zakwaterowania wykorzystywanych podczas krajowych podróży Polaków była podobna. W 2002 roku wyjeżdżając na 5 i więcej dni rzadziej korzystano z hotelu lub motelu, częściej z pensjonatu, podczas krótkich podróży częściej zatrzymywano się w domu krewnych lub u znajomych.
- W 2002 roku zarówno kierunki krajowych wyjazdów długookresowych jak i krótkookresowych nie uległy drastycznie zmianie w porównaniu do 2001 roku. Nadal najchętniej przy podróżach długookresowych wybieramy morze, góry oraz jezioro, natomiast przy podróżach krótkookresowych najczęściej kierujemy się w góry, nad jezioro lub nad morze.

Rysunek 8 Kierunki krajowych wyjazdów długookresowych (%)

Źródło: Badania Instytutu Turystyki

Rysunek 9 Kierunki krajowych wyjazdów krótkookresowych (%)

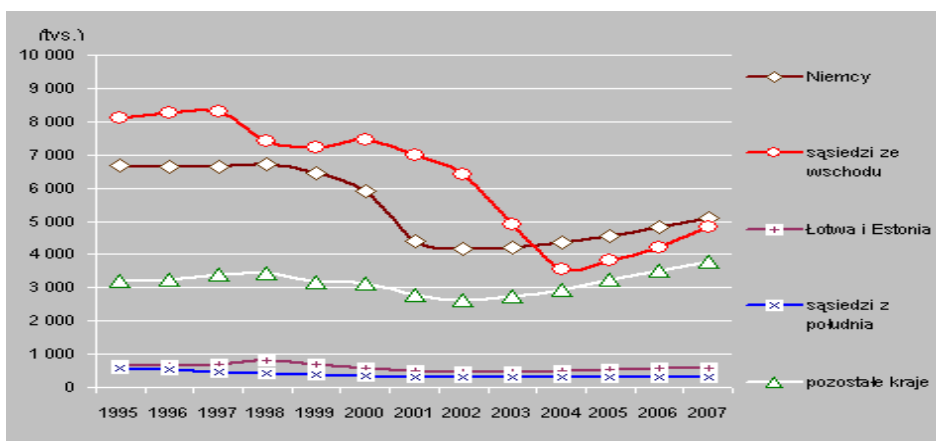
Źródło: Badania Instytutu Turystyki

- Na wyjazdy długoterminowe w 2002 roku turyści wydali przed podróżą przeciętnie 205 zł, a podczas wyjazdu 374 zł.
- Na wyjazdach krótkoterminowych w 2002 r. wydawano przed podróżą 87 zł, a podczas wyjazdu 121 zł.

8.2 Prognozy Instytutu Turystyki dotyczące ruchu turystycznego w Polsce

- Niski poziom przyjazdów do Polski w 2001 roku i w dwóch pierwszych kwartałach 2002 roku, kryzysowe zjawiska w turystyce światowej, dostarczają podstaw do kolejnej korekty prognoz Instytutu Turystyki na lata 2003 – 2007, mimo pewnej poprawy w drugiej połowie 2002 r.
- Instytut Turystyki szacuje, że liczba wyjazdów urlopowo-wakacyjnych wzrośnie w 2003 roku do 18,8 mln wyjazdów. W następnych latach wzrost ma utrzymać się na poziomie 3,7% rocznie.
- Po spadku o 27,3% liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski w 2001 r. Instytut prognozuje, że do 2004 roku oczekiwać należy dalszego spadku liczby przyjazdów do Polski (wprowadzenie wiz dla przybyszów zza wschodniej granicy prawdopodobnie po okresie wakacyjnym br.).
- Załamanie ruchu na granicy zachodniej, jakie miało miejsce w 2001 związane było z poważnym spadkiem liczby przyjazdów mieszkańców Niemiec (szczególnie przyjazdów jednodniowych). Taki spadek nie był uwzględniany we wcześniejszych prognozach i będzie odczuwalny w następnych latach. Dlatego nowa prognoza zakłada zachowanie dotychczasowego trendu jednak na znacznie niższym poziomie.
- Według zweryfikowanych w marcu 2003 roku prognoz Instytutu Turystyki średnioroczna dynamika liczby przyjazdów do Polski w latach 2003-2007 będzie praktycznie zerowa (-0,4%). Liczba przyjazdów z Rosji, Litwy, Białorusi i Ukrainy spadnie średniorocznie o 11%. Przyjazdy z Łotwy i Estonii nie zmienią się. Istotnego wzrostu liczby przyjazdów należy oczekiwać z krajów Europy Zachodniej, Ameryki Północnej i pozostałych krajów zamorskich (łącznie w tempie 9% rocznie).

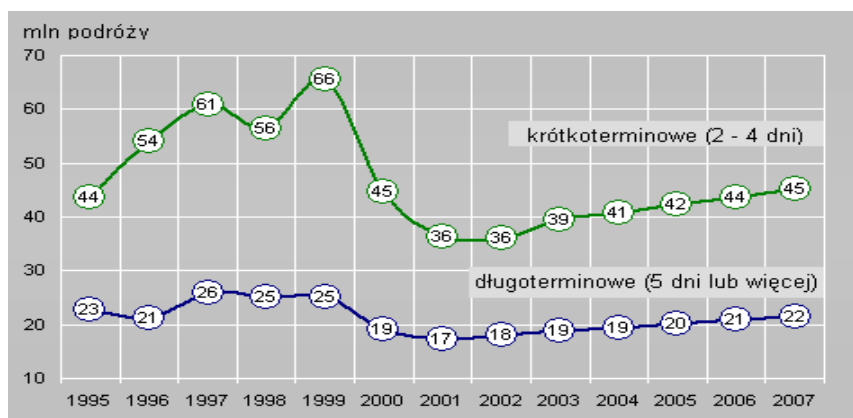
Rysunek 10 Przyjazdy turystów (wraz z prognozą do 2007 r.)

Źródło: GUS, prognozy Instytutu Turystyki (marzec 2003 r.)

- W latach 1994 - 2002 obserwowaliśmy wzrost, a następnie ograniczenie liczby przyjazdów turystów do Polski (średnioroczne tempo zmian: -3,7%). Podobne wahania będziemy obserwować w okresie 2003 - 2007. Liczba przyjazdów będzie oscylowała w granicach 12,7 - 14,6 mln. Istotny powrót tendencji wzrostowej może nastąpić w 2006 r.
- Analizy i prognozy przyjazdów turystów do Polski muszą uwzględnić zróżnicowanie ze względu na kraj pochodzenia turystów. Zakłada się, bowiem zmianę struktury turystów odwiedzających Polskę.
- Poza dużym spadkiem liczby przyjazdów turystów zza wschodniej granicy w latach 2003 i 2004 roku (wprowadzenie wiz), od roku 2003 rozpocznie się powolny wzrost przyjazdów z Niemiec i z pozostałych krajów.
- Podstawowym założeniem zaproponowanej prognozy jest to, że przyjęcie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku zmniejszy ruch przyjazdowy ze wschodu na dwa - trzy lata w takim stopniu, że rosnąca liczba przyjazdów z nieościennych krajów europejskich nie będzie w stanie tego zrekompensować.
- Zmiana struktury przyjeżdżających turystów może oznaczać wzrost ich wydatków, nawet przy mniejszej liczbie przyjazdów.
- Konsekwencje ograniczeń ruchu przyjazdowego ze wschodu zostaną przewyżczone, jak się zakłada, począwszy od 2006 roku. W ciągu kolejnych lat przyjmujemy regularny wzrost liczby turystów, na poziomie 3% rocznie. Jest to tempo wzrostu przewidywane przez WTO dla Europy w okresie 2000 - 2010.
- Zmiany, jakich można oczekiwać w strukturze przyjazdów oznaczają, że wielkość podstawowych segmentów: przyjazdów typowo turystycznych i podróży służbowych nie ulegnie zmianie, a następnie (około daty wstąpienia do Unii) zacznie rosnąć przy spadku znaczenia pozostałych segmentów. Spodziewamy się również wzrostu liczby podróży tranzytowych. Liczba krajowych podróży turystycznych Polaków osiągnęła maksimum w 1999 roku. Następne dwa lata przyniosły poważny spadek.

Rysunek 11 Liczba podróży turystycznych mieszkańców Polski wraz z prognozą do 2007 r.

Źródło: Badania i prognozy Instytutu Turystyki (marzec 2003 r.)

Wnioski z analizy trendów w turystyce

Poniżej przedstawione zostały najważniejsze wnioski z analizy rynku światowego, europejskiego oraz rynku krajowego, które będą miały największy wpływ na kształtowanie się ruchu turystycznego w województwie dolnośląskim.

Świat i Europa

- Region Europy Środkowej i Wschodniej odnotowuje ciągły wzrost podróży turystycznych, i jest o 3,9% większy niż średni wzrost liczby podróży światowych.
- Region Europy Środkowowschodniej pozostanie najczęściej odwiedzanym regionem świata.
- W Europie w przemyśle turystycznym w 2002 r. znalazło zatrudnienie 7,5 mln osób, co daje 4,5% ogółu miejsc pracy. Do 2013 r. zatrudnienie w szeroko rozumianej gospodarce turystycznej wzrośnie do 8,4 mln osób (4,8 %).
- Zauważa się również mniej podróży dalekich (międzykontynentalnych), rzadziej używanym środkiem transportu będzie również samolot – rozwój turystyki należy podporządkować, więc rynkowi europejskiemu i krajowemu.
- Do 2007 roku wzrastać będzie powoli liczba turystów z Czech, Słowacji, krajów Europy Zachodniej i Ameryki Północnej.

Polska

- W 2002 roku utrzymywała się zwłaszcza w pierwszych trzech kwartałach tendencja do znacznego obniżenia się liczby przyjazdów cudzoziemców do Polski, należy zauważyć, że liczba przyjazdów ogółem spadła w stosunku do 2001 roku o 17%.
- Spadek liczby przyjazdów dotyczył w większym stopniu odwiedzających jednodniowych, liczba turystów uległa relatywnie niewielkiemu obniżeniu o 6,8%.
- Nastąpił gwałtowny spadek liczby przyjazdów z Niemiec, również w pierwszym kwartale roku, jednak Niemcy pozostaną dominującą grupą turystów odwiedzających nasz kraj.
- Za zjawisko zdecydowanie korzystne należy uznać lekki wzrost przeciętnych wydatków na osobę, zarówno turystów jak i odwiedzających jednodniowych, zwłaszcza podróżnych z Niemiec, kraju tradycyjnie generującego znaczącą część przychodów dewizowych Polski z tytułu turystyki zagranicznej.

- 32% wydatków turyści przeznaczają na noclegi, a ponad 1/5 na wyżywienie – 21,3%, tendencja ta nieznacznie zmieniona utrzyma się przez kilka następnych lat.
- W 2002 r. po raz pierwszy od trzech lat zanotowano wzrost uczestnictwa mieszkańców Polski w turystyce krajowej. Polacy częściej na odpoczynek wybierają kraj, najczęściej kierują się nad morze, jezioro i w góry.
- Nadal podróże krótkookresowe stanowią 2/3 ogółu przyjazdów do Polski, zaś podróże długookresowe to 1/3 przyjazdów. Odnotowuje się niewielki, ale za to stopniowy wzrost podróży długookresowych.
- Nadal podróże długookresowe i krótkookresowe turyści odbyli latem, liczba ta w porównaniu do lat poprzednich zwiększa się.
- Nadal najchętniej przy podróżach długo i krótkoterminowych turyści najchętniej wybierali morze, góry, jezioro.

Tabela 86. Dotychczas realizowane i preferowane na najbliższą przyszłość rodzaje krajowych wyjazdów długookresowych

Rodzaje wyjazdów	Dotychczas realizowane	Preferowane
Wypoczynek nad morzem na plaży w słońcu	32	43
Wypoczynek w górach	26	39
Wypoczynek nad jeziorami	32	25
Wyjazd do rodziny (na wieś lub do miasta)	43	21
Podróż samochodem, zwiedzanie	20	17
Wyjazd na narty	4	13
Wędrówka piesza, rowerowa, spływ kajakowy	8	12
Pobyty w celu poprawy kondycji fizycznej, zdrowia: gimnastyka, zajęcia fitness, pływanie, gry sportowe	3	11
Pobyty/rejsy pod żaglami (lub na bojerach), windsurfing	2	10
Wycieczka autokarowa, zwiedzanie	9	10
Pobyty w sanatorium, ośrodku rehabilitacyjnym	7	10
Pobyty na działce w domku letniskowym (własnym, krewnych, znajomych)	13	8
Podróżowanie po kraju z plecakiem, zwiedzanie	6	7
Pobyty w ośrodku jeździeckim, jazda konna	1	6
Wykupiony pobyt w mieście, zwiedzanie	3	6
Udział w pielgrzymce	3	5
Wykupiony pobyt na wsi, w gospodarstwie rolnym, agroturystyka	5	4
Szkolenie, udział w kursach itp.	4	4
Wyjazd służbowy	7	2
Inny	3	2

Źródło: badania ankietowe Instytutu Turystyki na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie OBOP obejmującej mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat (uzyskano 1007 odpowiedzi).

Uwaga: suma odsetków przekracza 100 – badani mogli wybierać więcej niż jeden rodzaj wyjazdu.

Tabela 87. Dotychczas realizowane i preferowane na najbliższą przyszłość rodzaje krajowych wyjazdów krótkookresowych

Rodzaje wyjazdów	Dotychczas realizowane	Preferowane
Wypoczynek w górach	22	34
Wypoczynek nad morzem na plaży w słońcu	14	28
Wyjazd do rodziny (na wieś lub do miasta)	52	26
Wypoczynek nad jeziorami	25	20
Podróż samochodem, zwiedzanie	12	13
Wyjazd na narty	3	10
Wycieczka autokarowa, zwiedzenie	6	8
Wędrówka piesza, rowerowa, spływ kajakowy	6	6
Pobyty/rejsy pod żaglami (lub na bojerach), windsurfing	1	5
Pobyty w ośrodku jeździeckim, jazda konna	1	5
Pobyty w celu poprawy kondycji fizycznej, zdrowia: gimnastyka, zajęcia fitness, pływanie, gry sportowe	2	5
Podróżowanie po kraju z plecakiem, zwiedzanie	3	5
Szkolenie, udział w kursach itp.	2	5
Pobyty na działce w domku letniskowym (własnym, krewnych, znajomych)	9	5
Pobyty w sanatorium, ośrodku rehabilitacyjnym	0	4
Wykupiony pobyt w mieście, zwiedzanie	4	3
Udział w pielgrzymce	3	3
Wyjazd na zakupy	5	3
Wykupiony pobyt na wsi, w gospodarstwie rolnym, agroturystyka	2	2
Wyjazd służbowy	6	2
Inny	5	4

Źródło: badania ankietowe Instytutu Turystyki na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie OBOP obejmującej mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat (uzyskano 1007 odpowiedzi).

Uwaga: suma odsetków przekracza 100 – badani mogli wybierać więcej niż jeden rodzaj wyjazdu.

8.3 Rynek turystyczny województwa dolnośląskiego

Z dostępnych danych statystycznych Instytutu Turystyki, pochodzących z 2003 roku (stan na miesiąc sierpień) wynika, iż województwo dolnośląskie odwiedziło 4,9 mln turystów, w tym 3,5 mln gości krajowych i 1,4 mln turystów zagranicznych. Dominowały głównie pobyty krótkookresowe (2-4 dniowe).

Krajowe przyjazdy

- Osoby przyjeżdżające na pobyt krótkookresowy to najliczniejsza grupa gości stanowiąca 57% ogółu
- Dominującą grupę turystów stanowią ludzie w wieku 35-44 lat – 56,2%, następnymi w kolejności są turyści w przedziale wiekowym 45-54 lat – 17,8%, 25-34 lat – 17,7 % oraz 55 i więcej – 6%. Najmniej, bo tylko 2,1% stanowią turyści w wieku poniżej 24 lat.
- Najczęściej przyjeżdżali mieszkańcy województw: śląskiego i małopolskiego (krótkie pobyty) oraz wielkopolskiego i opolskiego (długie).
- Przyjazdy długookresowe były najczęściej realizowane w okresie letnim (46%) i zimowym (22%).
- Przyjazdy krótkookresowe rozłożone były bardziej równomiernie w ciągu roku (lato- 30%, jesień - 27, wiosna - 24 i zima -19).

- Główny cel przyjazdów na teren województwa to turystyka, rekreacja – 23,8%, oraz interesy, sprawy służbowe – 21%. Natomiast odwiedziny krewnych, znajomych stanowią 19,1%
- Turyści głównie przebywają w miastach – 47,5%, czy też wybierają objazd po kraju jako jeden z rodzajów pobytu w województwie dolnośląskim – 34,9%.
- Najczęściej wykorzystywana baza noclegowa to głównie hotele, motele – 55,4% oraz lokum krewnych/znajomych – 20,1% noclegów, ale specyfiką województwa są również pensjonaty – 4,9% oraz taka baza jak kwatery prywatne, campingi czy też domy letnie, apartamenty
- W przypadku organizacji podróży turyści Dolnego Śląska zdecydowanie preferują samodzielność, bez korzystania z jakichkolwiek pośredników – 75,5%, podczas gdy 12% ogółu korzysta z tzw. „pełnego pakietu”.
- W 2002 r. z turystycznych obiektów noclegowych na terenie województwa skorzystało 1 251 791 turystów polskich (Turystyka w 2002 r., GUS 2003). W stosunku do roku poprzedniego oznacza to spadek liczby korzystających o 119,3 tys. osób.

Przyjazdy turystów zagranicznych

- Łącznie województwo dolnośląskie odwiedza 1,4 mln turystów zagranicznych.
- W 2001 r. przejścia graniczne w woj. dolnośląskim przekroczyło 9 844,2 tys. cudzoziemców, w tym 6999,3 tys. Niemców i 2166,1 tys. Czechów (Turystyka polska..., 2002).
- Przeważali wśród nich Niemcy – 51,7%. Inne najliczniej reprezentowane kraje to Rosja – 10,1%, Ukraina – 7,9% i Białoruś – 7,4%.
- Liczba turystów zagranicznych korzystających z turystycznej bazy noclegowej w 2002 r. wyniosła 320 788, udzielono im łącznie 792 365 noclegów.
- Wśród korzystających z bazy noclegowej w 2001 r. dominowali Niemcy (54,7 %), ponadto znaczniejszy udział mieli: Rosjanie (4,8%), Ukraińcy (3,8%), Francuzi (3,6%), Anglicy (3,2%), Holendrzy i Amerykanie (po 2,9%).

9 ANALIZA SWOT

W odniesieniu do regionu Dolnego Śląska, traktowanego w tym przypadku jako ogół zlokalizowanych na tym terenie podmiotów kształtujących i oferujących produkt turystyczny, metoda SWOT obejmuje analizę zewnętrzną (szanse i zagrożenia), czyli analizę czynników oddziałujących z zewnątrz i wpływających na jego funkcjonowanie w sferze turystyki, nad którymi nie ma on kontroli oraz analizę wewnętrzną (mocne i słabe strony), czyli analizę jego potencjału turystycznego i realizowanych zadań zależnych niemal wyłącznie od własnych suwerennych decyzji.

Tabela 88. Szanse i zagrożenia dla rozwoju turystyki wynikające z otoczenia

Szanse wynikające z otoczenia	Zagrożenia wynikające z otoczenia
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie geograficzne i geopolityczne. • Rozwijająca się współpraca przygraniczna z Niemcami i Czechami. • Zmniejszanie się stopy inflacji. • Pozycja złotego jako waluty budzącej zaufanie. • Członostwo w Unii Europejskiej. • Sprawne funkcjonowanie rynku kapitałowego. • Rozwój lobby proturystycznego w Polsce. • Nowe trendy w międzynarodowej turystyce. • Znaczna mobilność zawodowa ludności. • Dobre i poprawne stosunki ze wszystkimi krajami sąsiednimi. • Znaczne zainteresowanie Dolnym Śląskiem ze strony partnerów zagranicznych. • 12. Możliwość wykorzystania programów i funduszy pomocowych dla rozwoju turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> • Drogie kredyty. • Niska siła nabywcza społeczeństwa (bariera popytu). • Zmienna, niekorzystna koniunktura gospodarcza na świecie. • Nadmierny fiskalizm w polityce gospodarczej państwa. • Wysoki poziom patologii społecznej (przestępczości, narkomanii, alkoholizmu). • Silna konkurencyjność turystycznych wyjazdów zagranicznych dla turystyki krajowej. • Wysoki poziom bezrobocia. • Spadkowa tendencja w turystyce przyjazdowej do Polski.

Źródło: Opracowanie własne.

Opierając się na publikowanych i niepublikowanych opracowaniach, raportach i ekspertyzach, dokonano w pierwszej kolejności analizy zewnętrznej, czyli wyodrębniono czynniki stanowiące szanse oraz czynniki – zagrożenia rozwoju turystyki w regionie, wynikające z jego otoczenia. Warto podkreślić, że mają one charakter uniwersalny, stąd mogą oddziaływać w zbliżony sposób we wszystkich regionach, które rozwijają lub zamierzają rozwijać turystykę. Jednak sukcesy na tym polu jednych regionów, a porażki innych zależą w dużej mierze od umiejętności wykorzystania lub od lekceważenia zmian zachodzących w otoczeniu, tzn. od właściwej oceny i reakcji na pojawiające się szanse i zagrożenia. Ze względu na powszechnie jednoznaczną ocenę wymienionych zjawisk, zrezygnowano z uzasadnienia ich doboru. Należy również pamiętać, iż sporządzone listy szans i zagrożeń nie mają charakteru trwałego. Będą i muszą się one zmieniać w miarę przemian zachodzących w otoczeniu.

Aktualne listy szans i zagrożeń rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku wynikające z otoczenia, przedstawiają się jak w tabeli powyżej.

Tabela 89. Mocne i słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Docenianie turystyki jako ważnego czynnika restrukturyzacji i aktywizacji gospodarczej przez administrację rządową i samorządową w regionie. • Przebudowa autostrady A - 4 – klarowny system połączeń samochodowych z Europą Zachodnią. • Spodziewane zwiększenie ilości międzynarodowych i 	<ul style="list-style-type: none"> • Niedostatek autostrad i dróg szybkiego ruchu. • Zły stan techniczny nawierzchni dróg. • Słabe skomunikowanie Dolnego Śląska z innymi regionami, w tym z Warszawą. • Niedostatek połączeń kolejowych typu „Inter City” i regionalnych kolei turystycznych.

<p>krajowych połączeń lotniczych, zwłaszcza ze strony tzw. taniach przewoźników.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wysokie i zróżnicowane walory przyrodnicze. • Wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej. • Rozwinięty system parków narodowych, krajobrazowych. • Bogate zasoby źródeł leczniczych i wód mineralnych. • Rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. • Postępujący proces rozwoju infrastruktury technicznej, zwłaszcza miejscowości uzdrowiskowych, polepszający w efekcie warunki wypoczynku. • Istnienie znacznych rezerw siły roboczej, możliwych do wykorzystania w usługach turystycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ciągłe znaczne, choć zmniejszające się zagrożenie ekologiczne. • Niezadowalający stan sanitarny w obszarach turystycznych. • Zły stan zabytków, zwłaszcza rezydencjonalnych i zespołów parkowych, wymagający ponoszenia dużych nakładów finansowych. • Duży stopień wyeksploatowania bazy turystycznej, w szczególności uzdrowiskowej, wczasowej i schronisk górskich. • Stosunkowo niski poziom kwalifikacji kadr turystycznych. • Brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej. • Zmniejszające się zainteresowanie turystyką sentymentalną wśród Niemców.
--	---

Źródło: Opracowanie własne.

Wyniki analizy mocnych i słabych stron potencjału turystycznego regionu powinny być konfrontowane z rezultatami analizy szans i zagrożeń wynikających z otoczenia. Konfrontacja ta da odpowiedź na pytanie, jak w najlepszy sposób wykorzystać takie zasoby regionu, jak walory turystyczne i ich dotychczasowe zagospodarowanie, środki finansowe, system organizacji turystyki, kwalifikacji kadr, infrastrukturę społeczną i techniczną, dotychczasowe doświadczenia, kontakty z turystami itp. Jednocześnie konfrontacja ta powinna wskazywać kierunki i sposoby dalszych działań. Stanowi ona również dobrą podstawę do sformułowania programu rozwoju turystyki w regionie.

Powodzenie przedsięwzięcia, polegającego na rozwinięciu turystyki w woj. dolnośląskim i osiaganie z tego tytułu spodziewanych korzyści, będzie zależało nie tylko od opracowania programu rozwoju, ale przede wszystkim od jej konsekwentnego realizowania i ciągłego dostosowywania działań taktycznych, operacyjnych do zmian zachodzących w otoczeniu oraz w samym regionie.

10 IDENTYFIKACJA PRODUKTÓW MARKOWYCH REGIONU

W toku prowadzonych analiz wyodrębniono obszary „produktowe” uznane za najbardziej atrakcyjne i perspektywiczne ze względu na potencjał turystyczny województwa oraz przewidywane trendy rynkowe.

Produkt turystyczny to oryginalna kompozycja różnych dóbr turystycznych (walorów i atrakcji) oraz wszelkich usług umożliwiających ich turystyczne wykorzystanie w trakcie podróży lub pobytu. To pomysł, który spowoduje napływ turystów do regionu.

Produkt turystyczny tworzą:

- naturalne i kulturowe walory turystyczne
- dobra materialne i usługi świadczone turystom (baza noclegowa i gastronomiczna, czyli podstawowa infrastruktura turystyczna oraz atrakcje turystyczne)
- usługi umożliwiające dojazd do miejsca pobytu, pobyt i powrót do miejsca zamieszkania
- usługi świadczone w powiązaniu z walorami turystycznymi (pilotaż, przewodnictwo, imprezy, wypożyczalnie sprzętu, itp.)

Markowy produkt turystyczny to produkt turystyczny, który dzięki odpowiedniej filozofii funkcjonowania odróżnia się na tle konkurencji dostarczając specyficznych korzyści motywujących konsumenta do zakupu. Elementem wspierającym jest odpowiednia nazwa, logo oraz System Identyfikacji Wizualnej (zbiór zasad i parametrów określający sposób prezentacji wizualnej komunikowania produktu na rynku).

Markowa infrastruktura turystyczna, tak jak markowy produkt turystyczny, musi posiadać unikalne cechy odróżniające ją od konkurencji, zaprojektowane w taki sposób by zaspokajać potrzeby konsumentów. To infrastruktura stworzona wg zasad strategii branding (markowania), czyli wyróżniająca się na rynku dzięki m.in. koncepcji funkcjonowania, specyficznemu projektowi. Markowa infrastruktura powinna posiadać symbol, nazwę, cechy stworzone celem identyfikacji dóbr lub usług na rynku i wyróżnienia ich spośród konkurencji oraz System Identyfikacji Wizualizacji.

10.1 Turystyka uzdrowiskowa

„Turystyka uzdrowiskowa głównym produktem Regionu”

Turystykę uzdrowiskową określimy jako wyjazdy związane z kuracją sanatoryjną, rehabilitacją i leczeniem uzdrowiskowym, powiązane z zabiegami przyrodolecznymi świadczonymi na podstawie konsultacji lekarza uzdrowiskowego.

W województwie dolnośląskim istnieją doskonałe warunki do rozwoju turystyki zdrowotnej. Główne walory sprzyjające tej formie turystyki to bogate zasoby leczniczych wód mineralnych oraz szczególnie mikroklimat. Już przed wojną dynamiczny rozwój przeżywały takie - kurorty jak Polanica Zdrój, Świeradów Zdrój .

Tabela 90. Lecznictwo uzdrowiskowe w woj. dolnośląskim (stan w dniu 31.XII. 2002)

Powiat, gmina	Szpitala i sanatoria uzdrowiskowe	Zakłady przyrodolecznicze	Sanatoria rehabilitacyjne
dzierżoniowski, gm. m.-w Niemeza (stan na 31.XII.2001)	1	2	
miasto na prawach powiatu – Jelenia Góra	3	2	
jeleniogórski, gm. m. Szklarska Poręba			1
kłodzki, gm. m. Duszniki Zdrój	5	2	1

kłodzki, gm. m. Kudowa Zdrój	4	2	1
kłodzki, gm. m. Polanica Zdrój	5	2	1
kłodzki, gm. m-w. Bystrzyca Kłodzka	4	1	
kłodzki, gm. m.-w. Lądek Zdrój	7	4	
lubański, gm. m. Świeradów Zdrój	3		
wałbrzyski, gm. m. Jedlina Zdrój	1	2	
wałbrzyski, gm. m. Szczawno Zdrój	7	2	

 Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2003

Turystyka uzdrowiskowa na tle tradycyjnych usług turystycznych posiada znaczące atuty, w tym:

- Niewielka podatność na sezonowość.
- Dłuższy średni okres pobytu w zakładach uzdrowiskowych (od 7 dniowych turnusów komercyjnych po 24 dniowe tradycyjne turnusy sanatoryjne).
- Wyższe średnie przychody ze względu na świadczenie dodatkowych usług.

Elementy związane z atrakcyjnością i konkurencyjnością produktu uzdrowiskowego można podzielić na dwie grupy:

- elementy podstawowe - związane z miejscem świadczenia usługi,
- elementy uzupełniające - związane z otoczeniem bezpośrednim.

Tabela 91. Elementy podstawowe i uzupełniające produktu uzdrowiskowego

Elementy podstawowe	Elementy uzupełniające (otoczenie)
<ul style="list-style-type: none"> • Atrakcje • Infrastruktura uzdrowiskowa • Zasoby uzdrowiskowe • Baza noclegowa i gastronomiczna • Usługi (poziom, jakość, oferta) • Personel • Wizerunek (promocja) 	<ul style="list-style-type: none"> • Położenie miasta (gminy) • Dostępność komunikacyjna • Estetyka miasta • Atrakcje miejskie • Wspomagająca baza noclegowa • Ochrona środowiska • Imprezy • Wizerunek miasta • Mieszkańcy

 Źródło: opracowanie własne

Analiza poszczególnych składników wewnętrznych produktu wskazuje, na główne silne i słabe strony produktu turystyki uzdrowiskowej i zdrowotnej województwa:

Silne strony

- Wysoka jakość i dobry stan infrastruktury leczniczo – zabiegowej.
- Profesjonalny i dobrze wyszkolony personel medyczny.
- Wysoka jakość i skuteczność usług świadczonych przez uzdrowiska.
- Wieloletnie tradycje i historia świadczenia usług uzdrowiskowych - klimat przedwojennych kurortów.
- Zabytkowy charakter wielu obiektów uzdrowiskowych regionu.
- Wizerunek uzdrowisk dolnośląskich.

Slabe strony

- Rozproszenie działań promocyjnych uzdrowisk i niska ich skuteczność.
- Niedostateczne kwalifikacje personelu pomocniczego w zakresie obsługi klientów zagranicznych i komercyjnych – brak znajomości języków obcych.
- Niewystarczająca oferta usług oraz brak odpowiedniej bazy pozwalającej na obsługę segmentów zainteresowanych turystyką zdrowotną (profilaktyczną).

Niewątpliwym atutem uzdrowisk dolnośląskich jest ich położenie geograficzne, determinujące specyficzne cechy klimatyczne klimat górski. Większość miejscowości uzdrowiskowych regionu znajduje się w niewielkich dolinach Sudetów, gdzie warunki klimatyczne sprzyjają leczeniu wielu chorób. Dziś, korzystając z dobrodziejstw natury i nowoczesnej medycyny, kuracjusze odpoczywają pod opieką specjalistów w zabytkowych hotelach odrestaurowanych i zmodernizowanych. Również infrastruktura turystyczna i wypoczynkowa jest ciągle modernizowana. Kuracjusze mogą podziwiać piękno natury w dobrze utrzymanych ogrodach i parkach zdrojowych lub na górskich szlakach wiodących w pobliżu rezerwatów przyrody. Atrakcyjne położenie uzdrowisk pozwala gościom połączyć rehabilitację i wypoczynek z eksploracją regionu. Są one wyposażone w najnowsze urządzenia rehabilitacyjne i medyczne.

Tabela 92 Kierunki lecznicze uzdrowisk *dolnośląskich*

UZDROWISKO	PROFILE LECZNICZE
Jelenia Góra - Cieplice Zdrój	Choroby: ortopedyczno-urazowe, neurologiczne, reumatyczne, układu moczowego, oka, przydatków, osteoporoza.
Czerniawa Zdrój (Uzdrowisko Świeradów-Czerniawa)	Choroby dziecięce: górnych dróg oddechowych, dolnych dróg oddechowych.
Długopole Zdrój	Choroby układu trawienia (hepatologia), naczyń obwodowych. Choroby dziecięce: układu trawienia (hepatologia), krwi i układu krwiotwórczego.
Duszniki Zdrój	Choroby kardiologiczne, naczyń obwodowych, układu trawienia, dolnych dróg oddechowych, kobiece, ortopedyczno-urazowe, reumatyczne, osteoporoza.
Jedlina Zdrój	Choroby nerek i dróg moczowych, górnych dróg oddechowych, układu trawienia, reumatyczne, ortopedyczno-urazowe.
Kudowa Zdrój	Choroby kardiologiczne i nadciśnienie, naczyń obwodowych, endokrynologiczne (nadczyńność tarczycy), krwi i układu krwiotwórczego; ortopedyczno-urazowe i reumatyczne jako choroby towarzyszące podstawowym profilom. Choroby dziecięce: układu trawienia (celiakia).
Lądek Zdrój	Choroby ortopedyczno-urazowe, reumatyczne, skóry, naczyń obwodowych, kobiece, osteoporoza, choroby zawodowe.
Połanica Zdrój	Choroby kardiologiczne i nadciśnienie (w tym wczesna rehabilitacja kardiologiczna), schorzenia

	układu trawienia, reumatyczne. Choroby dziecięce: kardiologiczne.
Przerzeczyn Zdrój	Choroby ortopedyczno-urazowe, neurologiczne, reumatyczne.
Szczawno Zdrój	Choroby układu moczowego, górnych i dolnych dróg oddechowych, układu trawienia, reumatyczne, ortopedyczno-urazowe, osteoporoza. Choroby dziecięce: układu oddechowego, ortopedyczno-urazowe.
Świeradów Zdrój	Choroby ortopedyczno-urazowe, reumatyczne, układu nerwowego, naczyń obwodowych, dolnych dróg oddechowych, układu krążenia (nadciśnienie), osteoporoza, schorzenia kobiece. Choroby dziecięce: górnych oraz dolnych dróg oddechowych (astma).

Źródło: www.sluzbazdrowia.com.pl

Jako element programów marketingowych wiele uzdrowisk oferuje klientom pakiety usług obejmujące wyżywienie, zakwaterowanie, opiekę medyczną i rehabilitacyjną. Nie tylko woda mineralna, ceniona i znana nie tylko w kraju, ale i na świecie, przyciąga gości z zagranicy. Jest nią też bogata oferta kulturalna – Międzynarodowy Festiwal Chopinowski w Dusznikach Zdroju, festiwalu muzyki im. H. Wieniawskiego w Szczawnie Zdroju czy też festiwal poświęcony Stanisławowi Moniuszce.

Turystyka uzdrowiskowa na obszarze Dolnego Śląska koncentruje się głównie na obszarze Ziemi Kłodzkiej, gdzie występują odpowiednie walory przyrodniczo-lecznicze oraz odpowiednia infrastruktura uzdrowiskowa. Do uzdrowisk o znaczeniu ponadkrajowym należy zaliczyć uzdrowiska Kudowa Zdrój, Duszniki Zdrój i Polanica Zdrój (Zespół Uzdrowisk Kłodzkich) oraz Łądek Zdrój (Łądek Długopole S.A.). Ponadto na obszarze Sudetów Kłodzkich znajduje się uzdrowisko Długopole Zdrój.

W Regionie Jeleniogórskim turystyka uzdrowiskowa odgrywa nieco mniejszą rolę, ale uzdrowisko Świeradów-Czerniawa nie ustępuje niczym uzdrowiskom ziemi kłodzkiej. Natomiast uzdrowisko Cieplice Zdrój (część Jeleniej Góry) można zaliczyć do grupy uzdrowisk o znaczeniu krajowym. Potencjalne walory uzdrowiskowe posiadają także Kowary oraz Szklarska Poręba.

Region Wałbrzyski posiada natomiast zaplecze uzdrowiskowe w postaci uzdrowisk Szczawno Zdrój i Jedlina Zdrój (funkcjonujące jako jedno przedsiębiorstwo uzdrowiskowe) oraz uzdrowiska Przerzeczyn Zdrój (najmniejszego z sudeckich uzdrowisk). Walory uzdrowiskowe posiada także Sokołowsko.

Jako obszary posiadające potencjały walory uzdrowiskowe można wskazać np. Oborniki Śląskie we Wzgórzach Trzebnickich, Bolków na Pogórzu Bolkowsko-Wałbrzyskim. Swe walory uzdrowiskowe w wyniku prowadzonych prac górniczych utraciły natomiast Opolno Zdrój oraz Sulików na Pogórzu Izerskim.

Uwarunkowania związane z funkcjonowaniem uzdrowisk

Ocena uwarunkowań została omówiona wg kilku wydzielonych grup problemowo-tematycznych: przekształcenia własnościowe oraz uregulowania prawne, aktywność marketingowo-rynkowa, bariery rozwoju, trendy europejskie i światowe.

Proces prywatyzacji oraz uregulowania prawne

Przyszły rozwój spółek uzdrowiskowych (nadal należących do Skarbu Państwa) województwa dolnośląskiego, w dużym stopniu jest uwarunkowany efektywnym procesem prywatyzacji. Obecnie proces prywatyzacji został wstrzymany, ze względu na przygotowywany projekt zmian w modelu prywatyzacji (m.in. założenie włączenia w proces prywatyzacji gmin uzdrowiskowych). Pozyskanie strategicznego inwestora powinno wspomóc proces rozwoju i modernizacji infrastruktury uzdrowiskowej, a także rozszerzenie zakresu świadczonych usług. Inna potencjalna korzyść to uzyskanie dostępu do nowych rynków i kanałów dystrybucji (w przypadku inwestora branżowego).

Bardzo ważnym ogniwem poprawy konkurencyjności uzdrowisk jest zmiana systemu negocjowania umów z Narodowym Funduszem Zdrowia (w tym stawek), oraz zwiększenie ogólnej puli w budżecie kas na profilaktykę zdrowotną, w tym leczenie uzdrowiskowe. Kontrakty nadal będą negocjowane na poziomie województwa – uprawnionych oddziałów terenowych Narodowego Funduszu Zdrowia. Na ułatwienie procedur negocjacyjnych mogą wpłynąć zmiany w zakresie założeń do liczby, stawek oraz wymaganych standardów kontraktowanych usług. Parametry te zostaną ustalone centralnie przez NFZ.

Integracja z Unią Europejską

Dla branży uzdrowiskowej bardzo istotne uwarunkowania rozwoju wiążą się z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Integracja z krajami Unii to przede wszystkim szansa dostępu do nowych rynków zbytu – kontrakty z kasami chorych innych państw (np. Niemcy). Istotne wsparcie dla działalności turystyki uzdrowiskowej może stanowić pozyskanie i wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (głównie EFRR). Integracja z Unią to także zmiana wielu przepisów wymuszających przyspieszenie niektórych kosztownych działań i procesów inwestycyjnych (np. ograniczanie barier dla niepełnosprawnych). Konkurencja ze strony ośrodków uzdrowiskowych w sąsiednich krajach wpłynie na poprawę jakości świadczonych usług oraz rozwój nowych atrakcji mających dodatkowo zwiększyć konkurencyjność ofert.

Działalność marketingowa

Większość możliwości, jakie stwarza aktywna działalność marketingowa pozostaje obecnie niewykorzystana. Głównym ogranicznikiem jest wysoka zależność od zawartych kontraktów z Narodowym Funduszem Zdrowia. Dla większości uzdrowisk z udziałem skarbu państwa jest to ponad 2/3 zawartych umów.

Prowadzona przez uzdrowiska działalność promocyjna ogranicza się głównie do druku katalogów, folderów, udziału w targach, czy utrzymywaniu własnych stron internetowych. Zauważalny jest także brak konsekwentnej polityki budowy wizerunku opartej na badaniach i strategii marketingowej.

W działalności promocyjnej w nikłym stopniu uwzględnia się proces segmentacji, w tym dopasowanie komunikatu i zakresu oferty do specyficznych wymagań klientów. Brak specjalnych ofert dla rodzin z dziećmi, czy osób w wieku średnim zainteresowanych wyjazdami w celach profilaktycznych.

Jeszcze większe możliwości istnieją w zakresie dystrybucji w tym m.in. podjęcia współpracy z komercyjnymi biurami turystycznymi (konieczność zagwarantowania dostępności pewnej puli miejsc), czy wspólnej realizacji platformy - systemu rezerwacji on-line. W przypadku polityki cenowej istnieją możliwości wykorzystywania ogromnej różnicy w cenach i ofertach prywatnych ośrodków typu SPA w stosunku do najdroższych ofert uzdrowisk Skarbu Państwa. Różnice w cenie sięgają nawet do 200%.

Bariery rozwoju turystyki uzdrowiskowej w województwie dolnośląskim

Wśród elementów uznanych za bariery wzrostu należy wymienić:

Uregulowanie i regulacje prawne

- Istotną barierę rozwoju stanowi brak uchwalonej ustawy o gminach uzdrowiskowych.

- Obecny model dystrybucji, w tym wysoka zależność od Narodowego Funduszu Zdrowia (właściwie podległość) np.:
 - NFZ płacą nie za liczbę kuracjuszy zakontraktowanych, ale od liczby zrealizowanych świadczeń (brak rekompensat w przypadku tzw. niedojazdów),
 - ceny często są wynegocjowane poniżej kosztów bez uwzględnienie amortyzacji, kosztów remontu, inflacji, zakupu sprzętu do rehabilitacji etc.
- Brak aktualnej ustawy o lecznictwie uzdrowiskowym i uzdrowiskach, w tym brak wyraźnego określenia przez Min. Zdrowia roli i miejsca lecznictwa uzdrowiskowego w systemie ochrony zdrowia.
- Traktowanie lecznictwa uzdrowiskowego z innymi formami paralelnictwa na równi, skutkuje brakiem zainteresowania instytucji ubezpieczeniowych w finansowaniu kuracji.

Ekonomiczne

- Wysokie podatki od nieruchomości, grunty, od wydobywania zasobów naturalnych (borowiny, solanka), w tym naliczanie VAT'u na surowce uzdrowiskowe (woda, borowiny).
- Spadek środków na finansowanie lecznictwa uzdrowiskowego w budżecie Narodowego Funduszu Zdrowia w stosunku do okresu przed reformy służby zdrowia.
- Zaniechanie lub ograniczenie lecznictwa ambulatoryjnego przez Narodowy Fundusz Zdrowia.

Inne

- Bardzo ograniczona skala promocji profilaktyki zdrowotnej.
- Makroekonomiczne – wysokie bezrobocie, spadek dochodów ludności, osłabienie kondycji firm.
- Ograniczona przepustowość oraz długi czas oczekiwania na drogowych przejściach granicznych z Niemcami.

Uwarunkowania i trendy rozwoju turystyki uzdrowiskowej na świecie

Zmiany w ostatnich latach w turystyce uzdrowiskowej, wskazują na następujące trendy:

- W najbliższych latach oczekiwany jest wzrost zainteresowania turystyką uzdrowiskową i profilaktyczną ze względu na rosnącą modę zdrowym trybem życia.
- Spodziewany wzrost realnych dochodów powinien wpływać na zwiększanie wydatków na turystykę w tym na turystykę uzdrowiskową.
- Rośnie udział rynku ofert komercyjnych (nie dofinansowanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia), oferujących kompletną ofertę usług (zabiegi, rozrywka, rekreacja, atrakcje).
- Uzdrowiska na świecie stale wzbogacają i rozwijają swoją ofertę, o nowe usługi i produkty, uwzględniając zmieniające się oczekiwania i preferencje klientów, cena pobytu zawiera najczęściej pakiet komplementarnych usług i atrakcji.
- Rozwój infrastruktury zmierza w kierunku rozwoju funkcji sportowo-rekreacyjnych (zaplecze fitness, golf, korty tenisowe etc.) oraz kosmetologiczno-relaksacyjnej.
- Wysoką popularnością nadal cieszą się uzdrowiska z bogatą historią – tzw. „źródło marki”, czyli historia danego miejsca, stanowi podstawę budowy konkurencyjnego produktu oraz kształtowania oferty rynkowej (wyraźnie wyższe ceny w prestiżowych kurortach np. Karlove Vary, Vichy, Baden Baden etc.).

- Rośnie rola świadomego kreowania marki miejsca, w tym budowa marek poszczególnych kurortów i ośrodków uzdrowiskowych, świadome kształtowanie pożądanego wizerunku (sprzedaż wyobrażeń).
- Rośnie znaczenie specjalistycznych ośrodków typu SPA, świadczących obok klasycznych zabiegów przyrodoleczniczych także specjalistyczne usługi w zakresie kosmologii, chirurgii plastycznej, terapii alternatywnych (np. aromaterapii).
- Oczekuje się, iż proces szybkiego starzenia się społeczeństw w krajach europejskich, wpłynie na zwiększenie udziałów przyjazdów powtarzalnych (w ciągu roku).

Na podstawie analizy uwarunkowań rozwoju zestawiono główne szanse i zagrożenia dla rozwoju turystyki zdrowotnej oraz uzdrowisk dolnośląskich.

Tabela 93. Szanse i zagrożenia dla rozwoju turystyki zdrowotnej oraz uzdrowisk

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Akcesja Polski do UE -otwarcie rynków krajów z UE, w tym współpraca z kasami chorych państw zwłaszcza z Niemiec – korzystny stosunek ceny do jakości. • Rozwój współpracy z biurami turystycznymi – oferta wyjazdów i wczasów w uzdrowiskach. • Aktywizacja działań marketingowych – promowanie uzdrowisk dolnośląskich w kraju i zagranicą, współpraca uzdrowisk dolnośląskich w zakresie wspólnych działań promocyjnych. • Zwiększenie zakresu świadczonych usług np. zabiegi kosmologiczne. • Opracowanie pakietów ofert dla nowych segmentów klientów. • Propagowanie i wspieranie profilaktyki zdrowotnej, m.in. przez firmy ubezpieczeniowe. • Wzrost zainteresowania zdrowym wypoczynkiem lub wczasami wśród ludzi młodych. • Postępujący proces starzenia się społeczeństwa w Polsce i Europie Zachodniej (emeryci, osoby starsze – nadal stanowią główną grupę klientów). • Prognozowane zwiększenie wydatków na lecnictwo uzdrowiskowe w strukturze wydatków Narodowego Funduszu Zdrowia. • Rozwój lokalnych lotnisk może sprzyjać poprawie dostępności komunikacyjnej uzdrowisk. • Rozwój atrakcji turystycznych uzupełniających ofertę uzdrowisk np. zaplecze sportowo - rekreacyjne, aquaparki etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • Postępująca dekapitalizacja bazy oraz infrastruktury uzdrowisk. • Problemy w pozyskiwaniu środków finansowych na inwestycje ze względu na trwający proces prywatyzacji (zakaz rozporządzania majątkiem). • Wyhamowanie procesu prywatyzacji uzdrowisk. • Zacieranie funkcji uzdrowiskowej z miejską i wypoczynkową. • Rozwój medycyny – nowe środki farmakologiczne, chirurgia bezinwazyjna . • Wysokie koszty utrzymywania zbędnego majątku przez spółki uzdrowiskowe. • Rosnąca konkurencja ze strony uzdrowisk czeskich, słowackich, litewskich. • Pogarszająca się dostępność komunikacyjna – likwidacja połączeń PKP, zły stan nawierzchni istniejących dróg, brak lokalnych lotnisk.

10.2 Turystyka kulturowa

Turystyka kulturowa jest jedna z wiodących form spędzania czasu przez turystów. Duże wiodące imprezy o znaczeniu międzynarodowym oraz bogate walory kulturowe Dolnego Śląska są często magnesem przyciągającym turystów do regionu, narzędziem promocji lub cennym uzupełnieniem innych form turystyki, podkreśleniem różnorodności i wielokulturowości Dolnego Śląska.

Motywacje kulturalne występują w kilku rodzajach turystyki, co sprawia, że przyjmuje się dla nich wspólna nazwę turystyki kulturowej lub kulturalnej.

Do turystyki kulturowej można zaliczyć również turystykę miejską, ze względu na jej ścisłe powiązanie z turystyką kulturową oraz realizowaniem podobnych oczekiwań turystów.

Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku wykracza poza miasta i obszary zurbanizowane, obejmując miejsca historyczne i istotne kulturowe na obszarach wiejskich. Głównym motywem turysty kulturowego jest potrzeba poznawcza, związana z walorami historyczno-kulturowymi lub etnograficznymi danego miejsca. Do odmian turystyki kulturowej można zaliczyć:

- **Turystykę poznawczą** – dominuje tu motyw poznawczy, zgłębianie informacji o historii, kulturze, tradycjach.
- **Uczestnictwo w imprezach** – uczestniczenie w wydarzeniach, imprezach kulturalnych, sportowych, religijnych.
- **Turystykę objazdową** – jej cechą jest odwiedzanie różnego typu obiektów i miejscowości. W formie zorganizowanej szczególnie popularna wśród turystów zagranicznych.
- **Turystyka miejska weekendowa** – wykorzystywanie krótkich okresów urlopowych, do odwiedzania ośrodków miejskich, połączone w uczestnictwem w imprezie oraz elementem poznawczym.
- **Turystyka alternatywna** – samodzielne planowanie pobytu przez turystę, tworzenie indywidualnych programów bardzo często połączone z pogłębioną potrzebą poznawczą lub hobby.

Składniki produktu zostały podzielone, wg metodologii PART S.A., na główne elementy bezpośrednio wpływające na generowanie ruchu turystycznego (motyw przyjazdu) oraz elementy uzupełniające, które wpływają na rozwój i konkurencyjność danego produktu, w tym na odczucia i ocenę turysty.

Tabela 94. Elementy podstawowe i uzupełniające turystyki kulturowej

Elementy podstawowe	Elementy uzupełniające
<ul style="list-style-type: none"> • Zabytki i atrakcje • Wydarzenia historyczne, legendy, postacie historyczne, słynni ludzie, • Imprezy kulturalne i sportowe, • Wydarzenia artystyczne, • Bieżąca oferta kulturalna (imprezy bieżące, kina, teatry, muzea, pokazy) • Oferta rekreacyjno-sportowa, • Oferta rozrywkowa (kluby muzyczne, puby, dyskoteki, kluby nocne) 	<ul style="list-style-type: none"> • Baza noclegowa, • Baza gastronomiczna, • Dostępność komunikacyjna, • Parkingi, • Udogodnienia (dla rodzin, dzieci, rowerzystów), • System informacji kulturalnej, turystycznej i oznakowanie atrakcji, • System bezpieczeństwa, • Sprzyjający klimat społeczny, • Wizerunek miejsca, • Okoliczne atrakcje

Źródło: opracowanie własne

Tabela 95. Silne i słabe strony turystyki kulturowej

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Bogate walory historyczne i kulturowe. • Wielokulturowość i różnorodność Dolnego Śląska. • Bogata oferta imprez kulturalnych o znaczeniu ponadlokalnym, krajowym, międzynarodowym. • Liczne szlaki historyczne, kulturowe. • Dobrze rozwinięta baza noclegowo-usługowa w większości miejscowości na Dolnym Śląsku. • Możliwość świadczenia usług przez cały rok. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak zintegrowanego systemu informacji miejskiej w większości miast na Dolnym Śląsku. • Słaby system dystrybucji informacji w regionie. • Niedostateczna promocja turystyki kulturowej w regionie - potrzeba lepszego i bardziej kreatywnego przekazywania informacji. • Słaba dostępność komunikacyjna Dolnego Śląska, w tym Wrocławia z Polską środkowo-wschodnią.

Źródło: Opracowanie własne

Rozwój turystyki kulturowej będzie związany z następującymi czynnikami:

- Wzrost popytu na produkty specjalistyczne.
- Bardziej widoczne włączenie elementów sztuki, kultury i historii do imprez zorganizowanych i wakacji indywidualnych.
- Potrzeba lepszego i bardziej kreatywnego przekazywania informacji.

Działania związane z rozwojem turystyki kulturowej mają na celu:

- Wzrost inwestycji w zakresie ochrony i odbudowy dziedzictwa kulturowego.
- Rozwój imprez i atrakcji kulturalnych regionu.
- Wzrost uczestnictwa turystów w ofercie kulturowej.
- Zainicjowanie i wzmocnienie współpracy między różnymi podmiotami przy regionalnych działaniach kulturalnych.
- Podniesienie wiedzy i kompetencji kadr turystycznych i kulturowych.

Różnorodne walory krajoznawcze i antropogeniczne Dolnego Śląska przemawiają za wskazaniem wśród turystycznych produktów markowych Dolnego Śląska turystyki miejskiej i kulturowej. We Wrocławiu i większych ośrodkach miejskich Dolnego Śląska odgrywa ona znaczącą rolę w rozwoju turystyki danego obszaru. Jako produkty szczegółowe w tej grupie można wskazać:

- pobyty krajoznawcze w większych ośrodkach miejskich,
- uczestnictwo w imprezach kulturalnych,
- wycieczki krajoznawcze do zespołów i obiektów krajoznawczych,
- wyjazdy pielgrzymkowe do miejsc kultu religijnego.

Obecnie szansę na stworzenie oferty pobytowej w większych ośrodkach miejskich posiada jedynie Wrocław, gdyż tylko ten ośrodek miejski może zaproponować ofertę dłuższych, niż tylko weekendowe, pobytów krajoznawczych. Liczba i zróżnicowanie obiektów zabytkowych i krajoznawczych oraz bogata oferta imprez kulturalnych pozwalają określić Wrocław mianem stolicy kulturalnej południowo-zachodniej Polski.

Oferta turystyczna uczestnictwa w imprezach kulturalnych ma największe szanse powodzenia we Wrocławiu. Przyczyniają się do tego głównie duże, znane imprezy kulturalne organizowane w tym mieście, m.in. Międzynarodowy Festiwal „Wratislavia Cantans”, superprodukcje Opery Wrocławskiej, Przegląd Piosenki Aktorskiej, Festiwal „Jazz nad Odrą”.

Tego typu ofertę mają szansę stworzyć także większe ośrodki miejskie regionu takie jak Jelenia Góra (m.in. Festiwal Muzyki Organowej „Silesia Sonans”, Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych, Festiwal Muzyki Wiedeńskiej, Jeleniogórskie Spotkania Teatralne, „Watra Łemkowska” w Legnicy, Wrzesień Jeleniogórski), Legnica, Świdnica.

Duże znaczenie ma także organizacja festiwali o randze międzynarodowej i ogólnopolskiej jak np. Międzynarodowy Festiwal Chopinowski w Dusznikach Zdroju, Międzynarodowy Festiwal Moniuszkowski w Kudowie Zdroju, Festiwal im. Henryka Wieniawskiego w Szczawnie Zdroju, Koncerty Pokoju w Kościołach Pokoju w Jaworze i Świdnicy. Festiwal Orkiestr Dętych w Świeradowie Zdroju, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Greckiej w Zgorzelcu.

Oferta organizacji wycieczek krajoznawczych może obejmować większość obszarów Dolnego Śląska. W regionie tym można wskazać:

- około 60 zespołów urbanistycznych, wśród których ponadregionalne znaczenia mają: Wrocław, Jelenia Góra, Świdnica, Jawor, Kłodzko, Trzebnica, Legnica,

- blisko 100 interesujących, pojedynczych obiektów i zespołów obiektów zabytków architektury i budownictwa, wśród których występuje znaczna liczba zamków, zespołów pałacowych i kościołów,
- ponad 40 muzeów i skansenów,
- zabytki archeologiczne (m.in. Będkowice-rezerwat archeologiczny, Białogórze, Góra Ślęza, Myslibórz),
- pola bitew (m.in. Legnickie Pole – 1241 bitwa z Mongołami, Dunino, Warmątowice – 1813 bitwa nad Kaczawą)
- miejsca martyrologii (m.in. Rogoźnica, Walim, Srebrna Góra, Kolce).

10.3 Turystyka aktywna

Turystyka aktywna ma doskonałe warunki do rozwoju na obszarze województwa dolnośląskiego, co związane jest z bogactwem i różnorodnością walorów naturalnych (góry, lasy) jak również bogactwem dziedzictwa kulturowego regionu.

Tabela 96. Elementy podstawowe i uzupełniające turystyki aktywnej

Elementy podstawowe	Elementy uzupełniające
<ul style="list-style-type: none"> • Infrastruktura – wyznakowane i oznaczone szlaki (rowerowe, wodne, konne), trasy narciarskie, pola golfowe, itp. • Walory naturalne miejsca, atrakcje. • Ochrona środowiska. • Dostępność sprzętu (system wypożyczalni). • Udogodnienia (np. dla rodzin, dzieci, rowerzystów – bezpieczne miejsca postojowe, usługi przewozowe, itp.). • Oferta rekreacyjno-sportowa, w tym imprezy sportowe. 	<ul style="list-style-type: none"> • Baza noclegowa. • Baza gastronomiczna. • System informacji turystycznej i oznakowanie atrakcji. • Usługi doszkalające (instruktorzy, przewodnicy, itp.). • Dostępność komunikacyjna miejsca i dodatkowych atrakcji. • Usługi dodatkowe (serwisowe). • Wizerunek miejsca.

Źródło: Opracowanie własne

Na potrzeby Programu zidentyfikowane zostały te formy turystyki aktywnej, które ze względu na potencjał regionu pozwolą na stworzenie konkurencyjnej rynkowej oferty turystycznej. Ponadto, wyodrębnienie kilku wiodących form turystyki aktywnej pozwoli na skuteczniejszą organizację oraz zaplanowanie wspólnych działań i zadań. Formy turystyki aktywnej i specjalistycznej predysponowane do rozwoju w województwie to:

- Turystyka piesza i rowerowa
- Turystyka narciarska
- Turystyka wodna
- Turystyka specjalistyczna:
 - wspinaczka górską i skałkowa
 - lotniarstwo, paralotniarstwo
 - jeździectwo
 - wędkarstwo
 - golf

Turystyka piesza

Województwo dolnośląskie posiada niezwykle atrakcyjne warunki do rozwoju turystyki pieszej. Składają się na to bogactwo walorów naturalnych regionu, ukształtowanie terenu, położenie geograficzne oraz niezwykle bogata tradycja i historia regionu. Dolny Śląsk jest bez wątpienia kolebką turystyki pieszej, właśnie w Sudetach powstała pierwsza na świecie organizacja przewodników górskich i tragarzy lektyk, a tradycja pieszych wędrówek po górach sięga kilka stuleci wstecz. Nie bez znaczenia jest bardzo dobra infrastruktura np. sieć wyznakowanych szlaków pieszych, sieć schronisk górskich, zagospodarowanie i dostępność i zagospodarowanie atrakcji turystycznych.

Trasy piesze wykorzystujące tematykę przyrodniczą i historyczną regionu są bardzo popularnym produktem tej formy turystyki.

Zaplecze i potencjał turystyki pieszej

1. Szlaki turystyczne

Dolny Śląsk ma jedną z najlepiej rozwiniętych sieć szlaków pieszych, w tym szlaków długodystansowych, górskich, tematycznych. Wymienić należy najważniejsze:

- Główny Szlak Sudecki im. Dr Mieczysława Orłowicza ze Świeradowa Zdroju do Paczkowa – znakowany kolorem czerwony
- Fragment Europejskiego Dalekobieżnego Szlaku Długodystansowego E-3 (Atlantyck-Morze Czarne) na odcinku Szklarska Poręba-Jakuszyce (Przełęcz Szklarska) – Boboszków (Przełęcz Międzyzyleska)

Szlaki tematyczne

- Szlak Zamków Piastowskich od Grodzca do Grodna – znakowany kolorem zielonym
- Szlak Wygasłych Wulkanów z Legnickiego Pola do Złotoryi
- Szlaki historyczne – Szlak Martyrologii, Szlak Ułanów Legii Nadwślańskiej
- Szlaki archeologiczne np. w Masywie Ślęży
- Szlaki geologiczne

Wiele szlaków przebiega przez obszar parków narodowych, parków krajobrazowych i rezerwatów. Oprócz szlaków wyznakowano szereg ścieżek dydaktycznych np. ścieżki przyrodnicze na obszarze parków narodowych, parków krajobrazowych, rezerwatów.

Przy szlakach powinno powstać więcej schronów, miejsc odpoczynku itp. Najważniejsza jest jednak poprawa stanu oznakowania szlaków i informacji zewnętrznej – mapy, opisy atrakcji. Na obszarze parków narodowych, parków krajobrazowych, rezerwatów zadania te powinny być realizowane przez parki.

2. Infrastruktura towarzysząca:

- Przejścia graniczne

Szlaki po polskiej stronie łączą się poprzez przejścia graniczne ze szlakami turystycznymi po stronie czeskiej i niemieckiej. Szczególnie duża ilość przejść udostępniona jest w Sudetach na granicy polsko - czeskiej. Sposób oznakowanie szlaków jest spójny, a wędrówki przez piesze przejścia graniczne są z roku na rok coraz bardziej popularne. Nie bez znaczenia jest tu dostępność i niwelowanie ograniczeń w ruchu przygranicznym oraz systematyczne udostępnianie nowych przejść.

- Zaplecze noclegowe i gastronomiczne – przy szlakach znajduje się baza noclegowa i gastronomiczna, szczególnie bogata w miejscowościach turystycznych u podnóża gór.

Bardzo duże znaczenie ma sieć schronisk górskich, których liczba w Sudetach jest zróżnicowana w różnych pasmach sudeckich.

- Schrony, miejsca odpoczynku, informacja zewnętrzna (mapy, opisy) – w tym zakresie zagospodarowanie szlaków jest niedostateczne.
- Koleje linowe - ułatwieniem dla turystyki pieszej w Sudetach jest funkcjonowanie kolei linowych, które stanowią popularną formę transportu w wyższe partie gór.

3. Bezpieczeństwo i obsługa ruchu turystycznego

- na obszarach górskich bezpieczeństwo zapewniają górskie służby ratownicze GOPR, podlegające pod MSWiA, ale konieczne jest wspieranie tych służb przez władze wojewódzkie i lokalne. Nad bezpieczeństwem ruchu turystycznego czuwają również inne służby MSWiA – Policja, a na obszarach przygranicznych Straż Graniczna.
- Ruch turystyczny obsługiwany jest przez sieć punktów informacji turystycznej, biura turystyczne oraz zespół przewodników sudeckich, miejskich i terenowych.

4. Nowe trendy w turystyce pieszej

Na przestrzeni lat zmieniają się trendy i preferencje we wszystkich formach turystycznych, dotyczą one również turystyki pieszej. Funkcjonujący ogólny podział na turystykę pieszą nizinna i górską jest niewystarczający. Obserwuje się następujące trendy w turystyce pieszej:

- Turystykę pieszą kwalifikowaną, której uprawianie wymaga specjalnego przygotowania, umiejętności i sprzętu np. trekking oraz nordic-walking
- Turystykę pieszą-rekreacyjną, obejmującą krótsze lub dłuższe wędrówki piesze z reguły z jednego punktu startowego – miejsca zakwaterowania, lub nie wymagające przygotowania sprzętowego i kondycyjnego spaceru piesze po szlakach np. do atrakcji turystycznych, punktów widokowych itp.

Tabela 97 Tabela Silne i słabe strony turystyki pieszej

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie geograficzne, m.in. bliskość Czech i Niemiec • Bogate i różnorodne walory naturalne • Bogactwo zabytków kultury materialnej mogących stanowić atrakcję dla turysty aktywnego. • Bardzo bogate tradycje związane z uprawianiem turystyki pieszej • Liczne szlaki historyczne i turystyczne. • Stosunkowo dobrze rozwinięta infrastruktura towarzysząca w zakresie bazy noclegowej i gastronomicznej • Olbrzymi potencjał do rozbudowy produktu jakim jest turystyka piesza 	<ul style="list-style-type: none"> • Nie pełne wykorzystywanie olbrzymiego potencjału regionu. • Brak lub niedostatek infrastruktury: oznakowanie tras, miejsca wypoczynku, informacja zewnętrzna (mapy, opisy atrakcji) • Słabe zagospodarowania części atrakcji turystycznych • Bardzo zła komunikacja kolejowa i autobusowa. Brak połączeń z większych aglomeracji we wszystkich kierunkach, w stronę obszarów atrakcyjnych turystycznie • Niewystarczająca promocja i informacja turystyczna. Brak spójnej polityki marketingowej na poziomie ponadlokalnym. • Niedostateczne bezpieczeństwo turystów i sprzętu na szlaku. • Niewielka ilość kompleksowych produktów turystyki aktywnej z obszaru województwa, np. rajdy piesze, trekking, nordic walking

Źródło: opracowanie własne

Turystyka rowerowa

Województwo dolnośląskie posiada niezwykle atrakcyjne warunki do rozwoju turystyki rowerowej. Składają się na to bogactwo walorów naturalnych regionu, ukształtowanie terenu, położenie geograficzne oraz dobra infrastruktura towarzysząca. Dynamicznie rozwijający się wypoczynek z rowerem jest szansą dla stworzenia produktu turystycznego, który jest odpowiedzią na zapotrzebowanie rynku i może rozwijać się na całym Dolnym Śląsku łącznie z okolicami aglomeracji miejskich.

Zaplecze i potencjał turystyki rowerowej

Na terenie województwa istnieje wiele szlaków rowerowych w tym szlaki szosowe i szlaki górskie, niestety brak jest jakiegokolwiek myśli przewodniej przy ich tworzeniu. Są to zarówno szlaki długodystansowe, jak też szlaki lokalne wyznakowane na terenie gmin. Szlaki długodystansowe realizowane są w ramach projektów Euroregionu Nysa. Ich rolą ma być skomunikowanie sieci szlaków lokalnych oraz połączenie ze szlakami rowerowymi po stronie czeskiej i niemieckiej. Jako działanie priorytetowe powinno być traktowane wykonanie inwentaryzacji istniejących szlaków, tras i ścieżek rowerowych na Dolnym Śląsku. oraz ewidencja tych szlaków a ich wytyczanie powinno być koordynowane przez specjalną komisję ds. turystyki rowerowej .

W województwie dolnośląskim można wymienić następujące szlaki:

1. Gmina Szklarska Poręba wyznakowała prawie 300 km tras rowerowych wokół miejscowości, biegnących po Karkonoszach i Górach Izerskich. Są to typowe górskie szlaki rowerowe, które z węzłowych punktów na terenie miasta kierują użytkownika na leśne drogi, głównie szutrowe. Trasy rowerowe stanowią pętle, które krzyżując się ze sobą dają możliwość dowolnego ich łączenia. Oferta rowerowa Szklarskiej Poręby funkcjonuje od 2001 roku i sprawdziła się na tyle, że sąsiednie gminy zdecydowały się na wykorzystanie tych doświadczeń i wyznakowanie na swoim obszarze tras łączących się z trasami Gminy Szklarska Poręba są to Świeradów Zdrój, Piechowice i Stara Kamienica. W roku 2005 system będzie obejmował 19 szlaków rowerowych o łącznej długości prawie 500km.

Trasy rowerowe w Szklarskiej Porębie:

- Mała Szklarska Pętla – 13, 1 km,
- Trasa Kogeneracji – 57,4 km,
- Trasa Radiowej Trójki – 19,8 km,
- Łącznik Trzech Dzielnic – 8,9 km,
- Karkonoski Express Pod Regłami – 19,3 km,
- Pętla „Trzy Jawory” – 7,6 km,
- Pętla Dwóch Rzek – 31,2 km,
- Izerska Pętla – 38,5 km
- U Podnóża Wysokiego Grzbietu – 35,2 km,
- Trasa Towarzystwa Izerskiego – 18,5 km,
- Trasa Interferii – 47,6 km,
- Trasa Gazety Wyborczej 13,8 km,

- Artystyczna – 12 km
Trasy rowerowe łączące się z systemem tras Szklarskiej Poręby:
- Świeradów Zdrój (nr 21 - MTB Lang, nr 22 – Dookoła Kwisy)
- Piechowice (nr 41 i 42)
- Stara Kamienica (nr 31 i 32)

2. Oddział PTTK w Jeleniej Górze wyznakował następujące szlaki:

- Obwodnica Bogatyńska wraz z łącznikami – 58 km + 30 km,
- Lubomierz – Mirsk – 17,5 km
- Karłowice – Gryfów Śl. (pętla) – 5,4 km
- Proszówka – Gajówka – 6,6 km
- Obwodnica Jeleniogórska - 130 km
- Stara Kamienica – Rozdroże Izerskie – 18,8 km
- Euroregionalna magistrala „Dolina Bobru” ER-6 – 122 km
- Obwodnica w okolicach Bogatyni „U styku Trzech granic” ER-1 – 8 km
- Obwodnica Rudawska w Rudawach Janowickich – 59 km,
- Obwodnica Kowarska – 46 km,
- Obwodnica Izersko-Kamienicka – 84 km (na ukończeniu),
- Euroregionalna magistrala „Liczyrzepa” ER- 2 – ok. 189 km wraz z łącznikami (na ukończeniu)

3. W powiecie kamiennogórskim ukończono prace nad systemem szlaków rowerowych, wśród których wyznakowano:

- Szlak Cystersów – 54,6 km,
- Obwodnica Marciszowska – 39,1 km,
- Obwodnica Dolomitowa – 43,9 km,
- Obwodnica Zawory – 15,4 km,
- Trasa transgraniczna wschodnia – 39,4 km,
- Trasa transgraniczna zachodnia – 17 km,
- Szlaki łącznikowe 23 km

4. Dla zaawansowanych rowerzystów z wykorzystaniem wyłącznie rowerów górskich istnieją:

- MTB Graniczna – 34,4 km,
- MTB Kolorowe Jeziorka – 12 km

5. Dodatkowo na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego dopuszczono ruch rowerów po istniejących szlakach turystycznych pieszych przekształcając je w szlaki pieszo-rowerowe:

- Jelenia Góra Sobieszów – Zamek Chojnik,
- Karpacz – Schronisko Nad Łomniczką,
- Karpacz Górny – Schronisko Strzecha Akademicka,

- Szklarska Poręba – Hala Szrenicka.
- Szklarska Poręba – Hala Pod Łabskim Szczytem

Jednakże dopuszczenie ruchu rowerowego na szlakach o dużych różnicach wysokości po których odbywa się turystyka piesza może stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa użytkowników.

6. Planowane są długodystansowe szlaki Euroregionalne:

- ER- 3 b Odra – Nysa wzdłuż Nysy Łużyckiej (polsko-czeska),
- ER-4 Szlakiem Miast średniowiecznych od Hermsdorf (Niemcy) do Jawora z obwodnicą Złotoryi
- ER-7 Pogórzem Izerskim Zgorzelec –Jelenia Góra.

Przemierzanie szlaków długodystansowych jest coraz mniej popularną formą turystyki rowerowej. Ruch rowerowy na takich szlakach jest minimalny i ogranicza się i tak do ich odcinkowego wykorzystania. Szlaki długodystansowe powinny być traktowane jako osie wokół których rozwijane będą szlaki w kształcie pętli wokół miejscowości turystycznych.

Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat wypoczynek z rowerem przeżywa prawdziwy boom. Należy pamiętać, że jazda na rowerze to obecnie nie tylko spacerowe przejażdżki za miasto. „Rower” stał się sposobem spędzania wolnego czasu, a także pewnego rodzaju stylem życia. Coraz częściej uprawiane są bliskie wycieczki, formy turystyki rowerowej – jazdy crossowe, downhill, freeride itp. Kilka miejscowości na mapie Dolnego Śląska pretenduje do wykreowania szerszej oferty rowerowej – stworzenia centrów rowerowych. Są to Szklarska Poręba i Wałbrzych.

Tabela 98 Tabela Silne i słabe strony turystyki rowerowej

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne położenie geograficzne, m.in. bliskość Czech i Niemiec (duże zainteresowanie turystyką rowerową) • Bogate i różnorodne walory naturalne • Bogactwo zabytków kultury materialnej mogących stanowić atrakcję dla turysty aktywnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie tras rowerowych bez głębszej analizy potrzeb i możliwości stworzenia produktu • Niska świadomość korzyści płynących z rozwoju turystyki rowerowej. • Nie pełne wykorzystywanie możliwości regionu. • Słaba infrastruktura komunikacyjna • Brak wymaganej infrastruktury: oznakowanie tras, miejsca wypoczynku • Brak bazy noclegowej przystosowanej pod potrzeby turysty rowerowego, programu typu „kwatery dla rowera” jak w Szklarskiej Porębie. • Niewystarczająca promocja i informacja turystyczna. • Brak wypracowanego modelu finansowania tworzenia, konserwacji i promocji tras rowerowych • Brak kompleksowych produktów turystyki rowerowej z obszaru województwa

Źródło: opracowanie własne

Turystyka narciarska

Turystyka narciarska (narciarstwo zjazdowe i biegowe) oraz sporty zimowe stanowi podstawowy wyróżnik oferty turystycznej regionu.

Zaplecze i potencjał

Województwo dolnośląskie dysponuje bardzo bogatym zapleczem walorów naturalnych stanowiących podstawę uprawiania turystyki narciarskiej i sportów zimowych. Skoncentrowane są one w górskim obszarze Sudetów. Występują tu łagodne wierzchowiny gór, długie stoki, szlaki

turystyczne i dukty leśne oraz korzystne warunki śniegowe od jesieni do wiosny. Region dysponuje znaczącą ilością tras zjazdowych i nartostrad, powiązanych z kolejami linowymi i wyciągami narciarskimi. Oprócz tras zjazdowych duże znaczenie dla turystyki zimowej mają też doskonale tereny dla narciarstwa klasycznego.

Narciarstwo zjazdowe

Tabela 99 Narciarskie trasy zjazdowe w Sudetach

Przebieg trasy (nazwa)	Długość w km	Różnica wys. w m	Gmina	Powiat
Czarna Góra – Sienna			Stronie Śląskie	kłodzki
Karkonosze Kopa – dolna stacja wyciągu krzesełkowego	3,0	528	Karpacz	jeleniogórski
Schronisko „Strzecha Akademicka” – dolna stacja wyciągu krzesełkowego („Złotówka”)	3,5	485	Karpacz	jeleniogórski
Kopa – dolna stacja wyciągu krzesełkowego („Liczyrzepa”)	2,6	420	Karpacz	jeleniogórski
Kopa – hotel „Orlinek” („Wilcza”)	1,8	487	Karpacz	jeleniogórski
Szrenica – pośrednia stacja wyciągu krzesełkowego	2,1	520	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Hala Szrenicka – dolna stacja wyciągu krzesełkowego („Filutek”)	5,5	530	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Szrenica – dolna stacja wyciągu krzesełkowego („Lolobrigida”)	4,8	635	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Pośrednia stacja – dolna stacja wyciągu krzesełkowego („Puchatek”)	1,6	177	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Szrenica – pośrednia stacja wyciągu krzesełkowego („Śnieżynka”)	3,5	460	Szklarska Poręba	jeleniogórski
Łabski Szczyt – pośrednia stacja wyciągu krzesełkowego („Bystra”)	3,9	515	Piechowice	jeleniogórski
Sudety Środkowe Wielka Sowa – Przełęcz Jugowska – Przełęcz Woliborska	12,0	303	Nowa Ruda	kłodzki
Przełęcz Jugowska – Ludwikowice Kłodzkie	7,0	245	Nowa Ruda	kłodzki
Rzeczka – Głuszycza	6,9	280	Walim, Głuszycza	wałbrzyski
Schronisko „Andrzejówka” – Sokołowsko	3,0	225	Mieroszów	wałbrzyski
Schronisko „Andrzejówka” – Głuszycza	10,0	300	Głuszycza	wałbrzyski
Zieleniec – Duszniki Zdrój	11,0	400	Duszniki Zdrój	kłodzki
Sudety Wschodnie Śnieżnik – Przełęcz Puchaczówka – Stronie Śląskie	13,7	750	Stronie Śląskie	kłodzki
Śnieżnik – Nowa Morawa – Stronie Śląskie	11,0	750	Stronie Śląskie	kłodzki
Śnieżnik – Puszcza Jaworowa	20,5	600	Stronie Śląskie	kłodzki
Puszcza Jaworowa – Stronie Śląskie	12,0	436	Stronie Śląskie	kłodzki
Śnieżnik – Jodłów	8,4	500	Stronie Śląskie, Bystrzyca Kł., Międzyzlesie	kłodzki
Śnieżnik – Międzygórze	7,5	875	Stronie Śląskie, Bystrzyca Kłodzka	kłodzki

Źródło: J. Czerwiński: Dolny Śląsk, przewodnik, 1999.

Wśród nartostrad wymienić należy:

Ośrodek narciarski Czarna Góra – Sienna

- A - 1600 m.
- B fis "Małyszówka" - 1680 m.
- C fis - 1200 m.
- D - 1220 m.

- E – 9 80 m.
- F - 950 m.

Karpacz

nartostrady w Kompleksie KOPA

- Euro, długość: 708 m, różnica wzniesień: 120 m, sztuczne dośnieżanie, trasa trudna.
- Jan , długość: 621 m, różnica wzniesień: 67 m, trasa łatwa.
- Liczykrupa , długość: 930 m, różnica wzniesień: 124 m , trasa łatwa.
- Liczyrzepa , długość: 1030 m, różnica wzniesień: 305 m, bardzo trudna.

Lubawka

- Nartostrady - św. Góra, długość: 650 m, długość: 810 m, długość: 1510 m.

Szklarska Poręba

nartostrady i stoki slalomowe - Ski Arena Szrenica

- Nartostrada BYSTRA, - trasa trudna, długość: 2910 m, różnica poziomów: 303 m, średnie nachylenie: 12,0%, największe nachylenie: 43% ("mostek") szerokość trasy: 10-25 m usytuowanie początku trasy: 1185 m, usytuowanie końca trasy: 882 m.
- Trasa zjazdowa FIS - trasa bardzo trudna, długość: 2000 m, różnica poziomów: 510 m , średnie nachylenie: 25,5%, największe nachylenie: 50,0% (ściana), szerokość trasy: 30-50 m, usytuowanie początku trasy: 1302 m, usytuowanie końca trasy: 792 m, skąd dojazd do dolnej stacji K.L. Szrenica leśną drogą - 1 km, instalacja sztucznego dośnieżania 80% trasy, od 850 m do 1225 m.
- Nartostrada LOLOBRYGIDA - trasa trudna , długość: 4444 m, różnica poziomów: 602 m, średnie nachylenie: 14,0%, największe nachylenie: 36,0%, szerokość trasy: 15-45 m, usytuowanie początku trasy: 1310 m, usytuowanie końca trasy: 708 m instalacja sztucznego dośnieżania 88% trasy, od 708 m do 1200 m.
- Nartostrada ŚNIEŻYNKA - trasa trudna, długość: 2080 m, różnica poziomów: 300 m, średnie nachylenie: 15%, największe nachylenie: 45% ("esy"), szerokość trasy: 15-35 m, usytuowanie początku trasy: 1182 m, usytuowanie końca trasy: 882 m, instalacja sztucznego dośnieżania 100% trasy.
- Nartostrada PUCHATEK - trasa łatwa, długość: 1468 m, różnica poziomów: 172 m, średnie nachylenie: 12,0%, największe nachylenie: 27,0%, szerokość trasy: 15-35 m, usytuowanie początku trasy: 880 m, usytuowanie końca trasy: 708 m instalacja sztucznego dośnieżania 100% trasy, instalacja sztucznego oświetlenia 100% trasy.
- Stok slalomowy HALA ŁABSKIEGO SZCZYTU, długość: 1000 m, różnica poziomów: 270 m, średnie nachylenie: 27%, największe nachylenie: 50% ("kocioł"), szerokość stoku: 150-250 m, usytuowanie początku stoku: 1390 m, usytuowanie końca stoku: 1120 m.
- Stok slalomowy HALA SZRENICKA, długość: 650 m, różnica poziomów: 120m, średnie nachylenie: 18,5% największe nachylenie: 25,5%, szerokość stoku: 100-200 m, usytuowanie początku stoku: 1280 m, usytuowanie końca stoku: 1160 m.

Świeradów Zdrój

- Nartostrada przy wyciągu „Kamieniec”, długość: 460 m, różnica wzniesień: 90 m, sztucznie naśnieżany, oświetlony.
- Nartostrada przy wyciągu „Izery”, długość: 530 m, różnica wzniesień: 96 m.
- Nartostrada przy wyciągu „Świeradowiec”, długość: 1260 m, różnica wzniesień: 309 m.

- Nartostrada „Staroizerska”.
- Nartostradka przy wyciągu „Bambino Ski”, długość: 100 m, różnica wzniesień: 14 m.
- Nartostradka przy wyciągu „Magdalena”, długość: 100 m, różnica wzniesień: 15 m.
- Nartostradka przy wyciągu „Barbara”, długość: 150 m, różnica wzniesień: 24 m, oświetlony.

Narciarstwo klasyczne

Sudety to również doskonałe miejsce do uprawiania narciarstwa biegowego, można wyróżnić dwie zasadnicze grupy tego produktu:

- Obszary (ośrodki) narciarstwa klasycznego
- trasy do narciarstwa biegowego nie tworzące kompleksu

Na Dolnym Śląsku istnieje jeden obszar narciarstwa biegowego – Ośrodek Narciarstwa Biegowego i Biathlonu (ONBiB) w Szklarskiej Porębie-Jakuszykach. Ośrodek uznany za jeden z najlepszych w Europie zarówno ze względu na warunki klimatyczne jak też standard przygotowania i zaplecza.

Na dzień dzisiejszy ONBiB spełnia cztery funkcje:

- narciarstwo biegowe sportowe w oparciu o trasy posiadające homologację FIS (5AC1, 5BF, Trasa 7,5km UE)
- narciarstwo biegowe rekreacyjne – w oparciu o 150km tras biegowych
- ośrodek biathlonu – strzelnica biathlonowa i trasy z homologacją krajową
- ośrodek sportów zaprzęgowych (psie zaprzęgi)

Infrastruktura towarzysząca:

- zaplecze gastronomiczne i socjalne (szatnie, łazienki)
- wypożyczalnia sprzętu
- przejścia graniczne łączące trasy biegowe po polskiej stronie z trasami po stronie czeskiej
- zaplecze techniczne – sprzęt do przygotowania i utrzymania tras biegowych

Ośrodek Narciarstwa Biegowego i Biathlonu w Szklarskiej Porębie-Jakuszykach oferuje następujące trasy biegowe:

Trasy posiadające homologację światową FIS (Międzynarodowej Federacji Narciarskiej)

1. Trasa Unii Europejskiej - 7.500 m (CL, F) klasa D
2. Trasa Elektrowni Turów - 5.005 m A (CL) klasa E
3. Trasa PKO Bank Polski - 5.090 m B (F) klasa E
4. Trasa Marszałkowska - 1.000 m (do 1.500 m) klasa D

oraz trasy spacerowe na terenie gmin Szklarska Poręba, Mirsk i Świeradów Zdrój, które tworzą pętlę w kształcie listka koniczyny i łączą się ze sobą, dając możliwość korzystania z nich w wielu wariantach.

najwyżej położony punkt na trasach – 1003 m n.p.m.

najniżej położony punkt na trasach – 752 m n.p.m.

Tabela 100. Narciarskie trasy biegowe

Miejsce	Długość w km	Gmina	Powiat
Jakuszyce - OŚRODEK NARCIARSTWA BIEGOWEGO; Trasa wyczynowa	ponad 100 km	Szklarska Poręba	jeleniogórski
JAMROZOWA POLANA k/ Dusznik Zdroju - Ośrodek Kultury, Sportu, Rekreacji i Turystyki	od 1 do 4 km	Duszniki Zdrój	kłodzki
KARPACZ GÓRNY (DW STOKROTKA) Trasa Biegowa "Chomątowa"	2,5 km	Karpacz	jeleniogórski
LUBAWKA - Narciarskie Trasy Biegowe Lubawka-Podlesie trasy wytyczone przez las	od 2 do 5 km	Lubawka	kamiennogórski

Źródło: opracowanie własne

Ponadto amatorzy nart biegowych korzystają ze szlaków pieszych, które w warunkach zimowych nadają się do pokonywania na nartach śladowych.

Narciarstwo tourowe

Coraz bardziej popularną formą narciarstwa biegowego jest narciarstwo tourowe wymagające innego sprzętu i korzystające również z nie oznakowanych szlaków.

Jeśli chodzi o **wyciągi narciarskie** to usytuowane są one w następujących miejscach:

Bielawa

- Góra Parkowa, wyciąg talerzykowy, długość-200 m

Głuszyca (Góry Suche)

- Łomnica G. Słodna, wyciąg orczykowy długość: 260 m, oświetlony.
- Łomnica G. Słodna, wyciąg orczykowy, długość: 410 m.

Jedlina Zdrój

- wyciąg orczykowy "Karolinka", dł.: 250 m, różnica wzniesień 41 m, oświetlony.

Dziwiszów

- Mikrostacja Sportów Zimowych, Łysa Góra Dziwiszów, trzy trasy zjazdowe (łatwe - niebieskie), każda o dł. 1000m Cztery wyciągi narciarskie (Tatra Poma, orczykowy oraz dwa talerzykowe).

Kamienna Góra

- Pisarzowice-Czarnów; wyciąg talerzykowy; długość 450 m.

Karpacz

- Liczyrzepa III, wyciąg orczykowy, długość: 350 m, różnica poziomów: 55m.
- Liczyrzepa II, wyciąg orczykowy, długość: 330 m, różnica poziomów: 45.
- Liczyrzepa I, wyciąg orczykowy, długość: 350 m, różnica poziomów: 55 m.
- Maciuś I, wyciąg orczykowy, długość: 177 m, różnica poziomów: 34 m.

- Maciuś II, wyciąg orczykowy, długość: 136 m, różnica poziomów: 22 m.
- Michałek I, wyciąg orczykowy, długość: 155 m, różnica poziomów: 23 m.
- Michałek II, wyciąg orczykowy, długość: 200 m, różnica poziomów: 30 m
- Lodowiec, wyciąg orczykowy talerzowy, długość: 180 m, różnica poziomów: 40 m.
- Lodowiec-Bobo, wyciąg orczykowy, długość: 100 m, różnica poziomów: 20 m.
- Kolorowa, wyciąg orczykowy, długość: 375 m różnica poziomów: 77 m.
- Jumbomatik, Przy Szkole Górskiej Przewodników, wyciąg orczykowy, długość: 124m, różnica poziomów: 24 m.
- Przy DW "Krucze Skały", wyciąg orczykowy, długość: 250 m, różnica poziomów: 63 m.
- Relaks, wyciąg orczykowy, długość: 273 m, różnica poziomów: 40 m.

Kompleks narciarski "Kopa"

- "Liczykrupa", wyciąg krzesełkowy dwuosobowy, długość 924 m, różnica wzniesień: 124 m, sztuczne dośnieżanie.
- "Euro", wyciąg orczykowy, długość: 705 m, różnica wzniesień: 127 m, sztuczne dośnieżanie.
- "Liczyrzepa", wyciąg orczykowy, długość: 846 m.
- "Jan", wyciąg orczykowy, długość: 418 m, różnica wzniesień: 70 m.
- "Grosik", wyciąg orczykowy dwuosobowy, długość: 863 m, różnica wzniesień: 243m.

Kozia Hala

- Wyciąg WOJSKOWY, wyciąg orczykowy, łączna długość wyciągu: 300 m, różnica poziomów: 33 m.

Kuźnica

- Wyciąg TADEUSZ, wyciąg orczykowo-talerzykowy długość: 315 m.

Lądek Zdrój

- Wyciąg talerzykowy, długość: 460 m.

Lubawka

- Wyciąg narciarski orczykowy, długość: 650 m; talerzykowy, długość: 100 m

Lwówek Śląski

- "Szkolna Górka", wyciąg talerzykowy, długość: 250 m.

Mieroszów

- "Gwarek", wyciąg orczykowy, Mieroszów - Rybnica Leśna.
- "Przełęcz Trzech Dolin" - przy Schronisku PTTK „Andrzejówka”, długość: 336 m, różnica wzniesień: 67 m, stok oświetlony.
- LECH, wyciąg orczykowy, długość: 330 m, różnica wzniesień: 70 m.
- MUFLON, wyciąg 1-osobowy talerzykowy teleskopowy Góra Klin, długość: 260 m, różnica wzniesień: 42 m.

Międzygórze

Masyw Śnieżnika, położenie 480 - 800 m.

- Łysa Góra - wyciąg talerzykowy, własność prywatna - Justyna Popowicz, łączna długość trasy zjazdowej - 350 m, różnica wzniesień 55 m.
- Jawornica - wyciąg talerzykowy, własność prywatna - Bolesław Lipiec łączna długość tras zjazdowych - 350 m, różnica poziomów 55 m.

Podgórze

- Wyciąg MARGARITA, wyciąg orczykowy, długość: 450 m, różnica wzniesień: 108m.
- Wyciąg PODGÓRZE I, wyciąg orczykowy, długość: 760 m, różnica poziomów pomiędzy stacją górną a dolną: 183 m oświetlenie trasy narciarskiej system sztucznego naśnieżania.

Przełęcz Jugowska

(w pobliżu schroniska "Zygmuntówka").

- Bielbaw SKI Stok RYMARZ, wyciąg orczykowy, długość: 580 m.
- Bester SKI, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 300 m.

Rościszów

Potoczek na Wielką Sowę

- "Wielka Sowa", wyciąg orczykowy dwuosobowy, dwuetapowy I - etap dolny, długość: 800 m, różnica wzniesień: 180 m II - etap górny, długość: 900 m, różnica wzniesień: 180 m.
- "Tadeusz", wyciąg orczykowo-talerzykowy, długość: 350 m, różnica wzniesień: 60m.

Rudawa

Góry Bystrzyckie, położenie: 610-680 m.

- wyciąg orczykowy – OW „Orlica” ,łączna długość trasy zjazdu 600 m, różnica poziomów: 35 m.

Walim

- wyciąg talerzykowy Ostra Góra 330 m.
- Rzeczka - wyciąg orczykowy „BARTEK” 450 m/różnica wzniesień 120 m
- Rzeczka, Centrum Sportów Zimowych Sokolec-Rzeczka
 - wyciąg orczykowy 550 m/ różnica wzniesień 80 m.
 - wyciąg orczykowy 580 m, różnica wzniesień 80 m.

Wielka sowa

- wyciąg orczykowy Wielka Sowa dwuosobowy, dwuetapowy „Wielka Sowa”.
 - I -etap dolny - długość 800m/różnica wzniesień 180 m.
 - II - etap górny - długość 900m/różnica wzniesień 180 m.

Sokolec, Przełęcz Sokola

- wyciąg orczykowy Bielik 440 m/ różnica wzniesień 113m.

Sobótka

- "Janosik", wyciąg zaczepowy stok Gozdniczy, długość: 400 m naśnieżenie naturalne, stok oświetlony.

SPALONA

(ok. 10 km od Bystrzycy Kłodzkiej)

- Bystrzyckie Centrum Kultury Fizycznej, wyciąg talerzykowy; długość: 330 m, różnica wzniesień: 50 m.

Strużnica/gmina Mysłakowice

- wyciąg orczykowy, długość: 255 m.

Sulistrowiczki k/ Sobótki

- "Radunia", wyciąg orczykowy stok Raduni, długość: 600 m.

Szczytna

- Ośrodek Wypoczynkowy RELAX, orczykowy, długość: 300 m.
- Śnieżynka, długość: 400 m.

Szklarska Poręba

- Ski Arena Szrenica, własność SUDETY LIFT Sp.z o.o.
- Kolej Linowa "Szrenica" I sekcja, krzesła 2-osobowe, długość: 1417 m.
- Kolej Linowa "Szrenica" II sekcja, krzesła 2-osobowe, długość: 1341 m.
- Wyciąg narciarski "Ściana", orczyk 2-osobowy, długość: 1390 m.
- Wyciąg narciarski "Hala Szrenicka", podwójny orczyk 2-osobowy (2 równoległe wyciągi) długość: 636 m.
- Wyciąg narciarski "Świąteczny Kamień", orczyk 2-osobowy, długość: 835 m.
- Wyciąg narciarski "Łabski Szczyt", orczyk 1-osobowy, długość: 530 m.
- Wyciąg narciarski "Baby Lift", zaczep 1-osobowy (wyciąg dla dzieci), długość: 80 m.

Wyciągi orczykowe na terenie miasta

- teren WDW „Wysoki Kamień” wyciąg talerzowy, właściciel: Wojskowy Zespół Wypoczynkowy w Szklarskiej Porębie, długość: 200 m, stopień trudności: łatwy.
 - „Wiciarka” przy szosie do Jakuszyce, właściciel: Tadeusz Woźniak długość: 200 m, stopień trudności: łatwy, odległość od centrum: 4,5 km.
 - „Wyciągi w Dolinie Szczęścia”, odległość od centrum: 500 m.
- I wyciąg: 220 m dla średnio zaawansowanych
- II wyciąg: 150 m dla początkujących
- III wyciąg: 220 m
- Wyciąg Tomasz Goraysk, długość: 120 m, wyciąg zaczepowy - Baby Lift i wyciąg talerzowy.

Pozostałe wyciągi orczykowe:

- ul. Armii Krajowej, długość: 300 m, stok oświetlony.
- ul. Wolności, długość: 100 m.
- ul. Krasickiego, długość: 170 m.
- ul. Kolejowa, długość: 300 m.
- ul. Kołłątaja, długość: 230 m.

Świeradów Zdrój

- „Kamieniec”, długość: 460 m, różnica wzniesień: 90 m.

- „Izery”, długość: 530 m, różnica wzniesień: 96 m.
- „Świeradowiec”, długość: 1260 m, różnica wzniesień: 309 m.
- „Bambino Ski”, długość: 100 m, różnica wzniesień: 15 m.
- „Magdalenka”, długość: 100 m, różnica wzniesień: 15 m.
- „Barbara”, długość: 150 m, różnica wzniesień: 24 m.

Walim

- Muzeum Sztolni Walimskich, wyciąg orczykowy, długość: 330 m.

Zieleniec

- ADAM-Ski, wyciąg orczykowy (Baby Lift), długość wyciągu: 70 m, różnica poziomów: 5 m.
- BARTUŚ, wyciąg orczykowy, długość: 200 m, różnica poziomów: 42 m.
- DWÓJKA, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 530 m, różnica poziomów: 115 m.
- DIAMENT I, wyciąg talerzykowy, łączna długość: 250 m, różnica poziomów: 48 m.
- DIAMENT II, wyciąg talerzykowy, długość: 250 m, różnica poziomów: 48 m.
- DZIESIĄTKA, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 430 m, różnica poziomów: 110 m.
- HERMASZEWSKI, Winterpol, wyciąg orczykowy (Baby Lift), długość wyciągu: 350 m, różnica poziomów: 70 m.
- IRENA, wyciąg talerzykowy, łączna długość: 300 m, różnica poziomów: 80 m.
- JODŁA, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 505 m, różnica poziomów: 120 m.
- KINGA, wyciąg talerzykowy, długość wyciągu: 400 m, różnica poziomów: 70 m.
- LE-Ski, wyciąg orczykowy (Baby Lift) długość wyciągu: 75 m, różnica poziomów: 11 m.
- MALWINA, wyciąg orczykowy, łączna długość wyciągu: 450 m, różnica poziomów: 70 m.
- MIESZKO I, wyciąg talerzykowy, długość wyciągu: 285 m, różnica poziomów: 61 m.
- MIESZKO II, wyciąg talerzykowy, długość wyciągu: 450 m, różnica poziomów: 80 m.
- MIESZKO III, wyciąg talerzykowy, długość wyciągu: 75 m, różnica poziomów: 10 m.
- TRÓJKA -Winterpol, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 560 m, różnica poziomów: 150 m.
- Wyciąg CZWÓRKA, Winterpol, wyciąg talerzykowy, długość wyciągu: 400 m, różnica poziomów: 86 m.
- PIĄTKA, Winterpol, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 736 m, różnica poziomów: 178 m.
- SIÓDEMKA, wyciąg orczykowy, długość wyciągu: 370m, różnica poziomów: 98 m.

Wśród narciarskich tras spacerowych są:

- Ośrodki w Jakuszycach:
 - „Droga Elektrowni Turów”, długość: 13 km
 - „Trasa Polfy Bolesławiec”, długość: 10 km
 - „Trasa PKO BP” wzdłuż torowiska, długość: 12 km
 - Trasa „gwarantowanego śniegu”, długość: 2500 m

Tworzą one pętle w kształcie listka koniczyny i łączą się ze sobą, dając możliwość łączenia tras przejazdu. Najwyżej położony punkt na trasach: 1001 m

Najniżej położony punkt na trasach: 752 m (w pobliżu Harrachova) oraz Zieleniec „Jamrozowa Polana”.

Wyróżnić też można **tory saneczkowe**:

Karpacz

- Dwa tory saneczkowe na stoku „Kolorowa”, długość: 1400 m.

Polanica Zdrój

- Letni Tor saneczkowy „Góralka”.

Świeradów Zdrój

- naturalny tor saneczkowy w chwili obecnej nieużytkowany.

Tabela 101 *Silne i słabe strony turystyki narciarskiej*

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• Bogate tradycje związane z uprawianiem sportów zimowych w regionie.• Bogate i zróżnicowane zaplecze noclegowo – gastronomiczne.• Stosunkowo dobra infrastruktura• Dobre warunki klimatyczne• Bliskość dużych aglomeracji w kraju i zagranicą• Przyjazny charakter gór dla początkujących	<ul style="list-style-type: none">• Mała przepustowość urzędzeń..• Słaba dostępność komunikacyjna (brak oraz zły stan dróg, niewystarczająca ilość połączeń PKP i PKS).• Niewystarczająca promocja i informacja turystyczna• Brak rozwiązań kompleksowych (wspólne skipasy, skibusy).• Brak wspólnego systemu promocji z innymi ośrodkami narciarskimi.• Konflikty z Parkiem Narodowym.

Źródło: opracowanie własne

Turystyka wodna

Turystyka wodna przez lata nie była postrzegana jako atrakcyjna i powszechnie dostępna forma spędzania wolnego czasu. Jednakże od kilku lat daje się zauważyć zmiana tej tendencji. Dolny Śląsk nie był dotychczas brany pod uwagę jako miejsce gdzie można uprawiać turystykę wodną z uwagi na ograniczoną ilość walorów. Ponadto, stan czystości wód pozostawia wiele do życzenia.

Zaplecze i potencjał

Jednakże, w ostatnich latach daje się zauważyć korzystne zmiany. Wraz z zamykaniem dużych zakładów pracy, budową oczyszczalni ścieków stan czystości wód ulega i będzie ulegał dalszej poprawie. Dlatego też walory dla turystyki wodnej na określonych rzekach i akwenach traktować należy jako potencjalne, możliwe do wykorzystania i celowe do zagospodarowania w przyszłości.

Z punktu widzenia opracowania, czyli w skali regionalnej, uznaje się za potencjalne **szlaki kajakowe** następujące rzeki:

- Odra – od granicy z woj. opolskim do granicy z woj. lubuskim – 170 km.
- Nysa Kłodzka – od Bystrzycy Kłodzkiej do granicy z woj. opolskim – 60 km.
- Oława – od Strzelina do ujścia do Odry – 60 km.
- Smortawa – od Leśnej Wody do ujścia do Odry – 15 km.
- Widawa – od Bierutowa do ujścia do Odry – 60 km.
- Barycz – od Milicza do ujścia do Odry – 95 km.

- Bóbr – od Pilchowic do granicy z woj. lubuskim – 75 km.
- Kwisa – od Gryfowa Śląskiego do granicy z woj. lubuskim – 100 km.
- Bystrzyca – do Zbiornika Mietkowskiego

Łączna długość wyżej wymienionych szlaków wodnych wynosi w woj. dolnośląskim 635 km.

Dla celów żeglugi pasażerskiej jedyną trasą jest droga wodna Odry na całej długości przebiegu przez województwo dolnośląskie. Akweny potencjalne do wykorzystania żeglarskiego muszą mieć minimalną powierzchnię umożliwiającą używanie tego typu sprzętu, czyli co najmniej około 1 km². Zbiorników takich województwo posiada niewiele, a część z nich ma ograniczenia wynikające z retencjonowania wody na cele komunalne.

Tabela 102. Potencjalne akweny umożliwiające uprawianie żeglarstwa i sportów wodnych

Zbiornik	Maksymalna pow. zalewu (km ²)	Miejscowość	Gmina	Powiat
Bukówka	2,0	Bukówka	Lubawka	kamiennogórski
Dobromierz	1,0	Dobromierz	Dobromierz	świdnicki
Jezioro Kunickie	1,1	Kunice	Kunice	legnicki
Leśna	1,4	Leśna; Bożkowice	Leśna; Olszyna	lubański
Mietków	9,2	Borzygniew, Maniów, Mietków	Mietków	wrocławski
Witka	1,9	Niedów	Zgorzelec, Sulików	zgorzelecki
Pilchowice	2,4	Pilchowice	Wleń	lwówecki
Słup	4,9	Słup	Męcinka	jaworski
Sosnówka	1,8	Sosnówka	Podgórzyn	jeleniogórski
Wały (stopień wodny)	2,1	Wały, Stary Dwór	Brzeg Dolny	wołowski
Złotniki	1,3	Złotniki, Złoty Potok; Zapusta, Kałużna	Leśna, Olszyna	lubański

Źródło: System wodny Odry i instytucje jej dorzecza, 1999; Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego, 2002.

Tabela 103. Silne i słabe strony turystyki wodnej

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Znaczący potencjał w postaci niewykorzystanych szlaków wodnych • Unikalne na skalę europejską walory naturalne • Bogate zasoby dziedzictwa kulturowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski stan czystości wód • Brak infrastruktury wspomagającej – przystanie stacje wodne, wypożyczalnie sprzętu • Brak kompleksowego systemu zarządzania istniejącymi i powstającymi szlakami • Istniejące regulacje prawne blokujące możliwość korzystania z niektórych zbiorników wodnych • Niedostateczna baza noclegowo – gastronomiczna wzdłuż głównych szlaków wodnych • Niedostateczna promocja i informacja turystyczna

Źródło: opracowanie własne

Turystyka specjalistyczna

Dolny Śląsk posiada doskonale warunki do rozwoju sportów turystyki specjalistycznej. Posiadane walory naturalne oraz położenie geograficzne to podstawowe atuty regionu do rozwoju takich form turystyki jak: wspinaczka górską i skałkowa, golf, turystyka konna, sporty zaprzęgowe – psie zaprzęgi, wędkarstwo.

Zaplecze i potencjał

Wspinaczka górską i skałkowa

Część południowa Dolnego Śląska ze względu na obszar górski, a tym samym **tereny wspinaczkowe**, posiada wyjątkowe walory dla uprawiania turystyki specjalistycznej. Do miejsc zapewniających tego typu atrakcje należą:

- Góry Sokole – Sokolik koło Trzcińska.
- Krucze Skały w Szklarskiej Porębie – Szkoła Górską Quasar.
- Krucze Skały – Karpacz.
- Śnieżne Kotły – za zezwoleniem Karkonoskiego Parku Narodowego.
- Skałki Łądeckie – Łądek Zdrój.
- Szczeliniec Wielki, Skalne Grzyby – za zezwoleniem Parku Narodowego Gór Stołowych.

Turystyka konna

Województwo posiada dobrze rozwinięte i ciągle rosące zaplecze ośrodków turystyki jeździeckiej. Ośrodki jazdy konnej wykazano w 2001 r. w 33 miejscowościach.

Turysta odwiedzający region i pragnący spędzić pojeździć konno ma wiele możliwości do wyboru począwszy od czasów w małych gospodarstwach dysponujących 1 lub 2 końmi ujeżdżonymi pod wierzch, poprzez parodniowe wycieczki w siodle, obozy jeździeckie, skończywszy na pobycie w stadninach i stadach ogierów.

Sporty zaprzęgowe – psie zaprzęgi

W ostatnich latach powstał w Górach Izerskich znaczący, europejski Ośrodek Sportów Zaprzęgowych Psów Ras Północnych w oparciu o zaplecze ONBiB w Szklarskiej Porębie-Jakuszycach. Ośrodek oferuje zarówno trasy treningowe, jak też wysoko cenione trasy wyczynowe w różnych kategoriach oraz zaplecze tzw. stake out. W ośrodku rozegrane zostały zawody w randze Mistrzostw i Pucharu Europy, planowane jest przeprowadzenie Mistrzostw Świata w 2006r.

Wędkarstwo

Potencjał do uprawiania wędkarstwa występują w sposób rozproszony i związany jest z wieloma ciekami oraz zbiornikami wodnymi, najczęściej o znaczeniu lokalnym. Region Dolnego Śląska, jakkolwiek nie posiada typowych terenów krajobrazu pojeziernego, to jednak występują w nim obszary, które można wyróżnić jako posiadające predyspozycje do uprawiania na nich wędkarstwa.

- **Rejon przemkowski** objęty jest Przemkowskim Parkiem Krajobrazowym. Oś hydrograficzną rejonu tworzy rzeka Szprotawa w dorzeczu Bobru. Duże, hodowlane stawy rybne występują w Przemkowie, Karpiach i Ostaszowie, a towarzyszą im zbiorniki wodne poeksploatacyjne.
- **Rejon chojnowski** to zespół stawów położonych na wschód od Chojnowa, w dolinach rzek Skory i Czarnej Wody w dorzeczu Kaczawy. Stawy występujące na północ i na południe od miejscowości Niedźwiedzice otoczone są szczytkowymi powierzchniami leśnymi.
- **Rejon legnicki** wiąże się ze zbiornikami wodnymi rozmieszczonymi na północny wschód od Legnicy. Położone są one w zlewni Kaczawy, pomiędzy wsiami Koskowice i Raszowa oraz w Złotorzy i okolicach. W skład zespołu wchodzi też naturalne zbiorniki tzw. „Pojezierza Legnickiego”.
- **Rejon źmigrodzki** obejmuje duży zespół stawów rybnych występujących na wschód od Żmigrodu, w dolinie Baryczy. Objęte są one granicami Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy” i w dużej mierze stanowią ornitologiczne rezerwy przyrody. Największe stawy

tego obszaru to: Jeleń, Stary Jamnik, Niezgodą, Mewi Duży i Mały, Żabieniec, Grabówka, Cześniówka.

- **Rejon milicki** grupuje wielki zespół stawów hodowlanych zlokalizowanych pomiędzy Miliczem na zachodzie a Wróblińcem na wschodzie. Podobnie jak zespół żmigrodzki położony jest w Parku Krajobrazowym „Dolina Baryczy”. Nazwy większych stawów to: Gadzinowy, Słoneczny Górny i Dolny, Mieszek, Golica, Andrzej, Grabownica, Jan, Górnik i inne.
- **Zbiornik Mietków** o powierzchni 9,5 km² zlokalizowany jest na rzece Bystrzycy w gm. Mietków. Jego główną funkcją jest retencjonowanie wody, ale wykorzystywany jest również do uprawiania wędkarstwa

Największe oraz najcenniejsze pod względem przyrodniczym, zalesione, interesujące krajobrazowo i ciekawe pod względem krajoznawczym rejonu o walorach dla wędkarstwa tworzą dwa, sąsiadujące ze sobą zespoły – milicki i żmigrodzki.

Według Informatora Turystycznego Dolny Śląsk 2002, wędkarskie łowiska komercyjne występują w 26 miejscach.

Golf

Golf przeżywa obecnie dynamiczny rozwój, szczególnie w krajach Europy Zachodniej, gdzie stale rośnie liczba graczy oraz pól golfowych. Obserwuje się jednak, że wciąż brakuje miejsc do gry w golfa. I tutaj uwidacznia się ogromna szansa dla województwa.

Nie należy zapominać również o turystyce polskim. Golf w Polsce nie jest co prawda tak popularny jak w Europie Zachodniej, jednak liczba osób zainteresowanych tą dyscypliną ciągle rośnie.

Tabela 104 Silne i słabe strony turystyki specjalistycznej

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Bliskość głównych rynków Europy Zachodniej, szczególnie Niemiec (duże zainteresowanie turystyką kwalifikowaną, w tym szczególnie golfem). • Bogate i zróżnicowane zasoby naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki specjalistycznej. • Bogactwo zasobów historycznych i kulturowych uatrakcyjnijające pobytu turysty w regionie. • Golf popularną formą turystyki zwłaszcza w Europie Zachodniej. • Dobrze rozwinięte i ciągle rosnące zaplecze ośrodków turystyki jeździeckiej w województwie. • Produkty turystyki specjalistycznej pozwalają wydłużyć sezon turystyczny. Wędkarstwo można uprawiać nawet zimą. 	<ul style="list-style-type: none"> • Słabo rozwinięte zaplecze infrastrukturalne dla form turystyki wykorzystujących akweny wodne, w tym wędkarstwo – brak stanic wędkarskich. • Niedostateczna infrastruktura w zakresie szlaków konnych (mała liczba wyznaczonych szlaków turystyki konnej) oraz miejsc odpoczynku dla koni. • Postrzeganie golfa przez turystę polskiego jako sportu drogi, elitarny. • Niska świadomość korzyści płynących z rozwoju turystyki specjalistycznej w województwie. • Brak zintegrowanych pakietów oferty turystyki specjalistycznej (np. pakiety weekendowe łączące różne formy turystyki). • Niewystarczająca promocja i informacja turystyczna. • Niedostatecznie rozwinięta baza noclegowa o zróżnicowanym standardzie.

Źródło: opracowanie własne

Uwarunkowania związane z rozwojem turystyki aktywnej

Ocena uwarunkowań została omówiona w kilku wydzielonych grupach problemowo-tematycznych: wejście do zjednoczonej Europy, aktywność marketingowo-rynkowa, trendy międzynarodowe, mocne strony oraz bariery rozwoju.

Analiza uwarunkowań została zakończona zestawieniem najważniejszych szans oraz zagrożeń w rozwoju tej formy turystyki.

Integracja z Unią Europejską

Dla rozwoju turystyki istotne znaczenie mają kwestie wstąpienia Polski do struktur unijnych. Integracja z krajami Unii to przede wszystkim szansa na pozyskanie źródeł finansowania (fundusze strukturalne) na rozwój infrastruktury, np. ścieżki rowerowe, stacje kajakowe, itp. Włączenie się województwa w projekty europejskie już obecnie jest szansą na szybsze uzyskanie środków oraz na wzrost konkurencyjności i atrakcyjności regionu nie tylko dla turystów polskich, ale i zagranicznych. Konkurencja, szczególnie ze strony Niemiec, już obecnie wpływa na poprawę jakości i kompleksowość rozwiązań infrastrukturalnych – dostosowywanie do standardów unijnych. Integracja z Unią to również zmiana przepisów wymuszających przyspieszenie niektórych kosztownych inwestycji związanych np. z ochroną środowiska (oczyszczalnie ścieków, gospodarka odpadami). Konieczność przeprowadzenia tych inwestycji korzystnie wpływa na poprawę środowiska naturalnego i w tym kontekście rozwój turystyki, w tym szczególnie turystyki aktywnej.

Działalność marketingowa

Promocja turystyki aktywnej w województwie jest obecnie niewystarczająca. Brak wydawnictwa lansującego turystykę aktywną. Obecny wizerunek województwa kojarzy się głównie z zimowym wypoczynkiem, głównie w pasie górskim. Brakuje efektywnej promocji turystyki aktywnej uwzględniającej segmentację, w tym dopasowanie komunikatu i zakresu oferty do konkretnych grup docelowych spełniając oczekiwania i wymagania tych grup odbiorców.

Działalność promocyjna regionu jest niezwykle rozdrobniona. Każda gmina wydaje własne materiały promocyjne, ulotki, foldery. Brak efektywnego kanału dystrybucji tych ofert powoduje, że informacja o znajdujących się na terenie poszczególnych gmin atrakcjach czy szlakach ulega rozproszeniu. Istotnym wydaje się zatem podjęcie działań w zakresie dystrybucji ofert, w tym tworzenia kompleksowych pakietów i ofert turystycznych i podjęcia współpracy z komercyjnymi biurami turystycznymi, czy wspólnej realizacji platformy marketingowo-rynkowej w zakresie turystyki aktywnej.

Trendy międzynarodowe

W ostatnim czasie nastąpiły znaczące zmiany dotyczące kierunków rozwoju turystyki na świecie, form dystrybucji informacji, itp. Obserwowane zmiany dotyczą:

- Lansowania zdrowego trybu życia, promowanie aktywnego sposobu spędzania wolnego czasu. Efekt – obserwowany wzrost zainteresowania aktywnymi formami wypoczynku – przejście z form biernych na aktywne.
- Rozwój infrastruktury zmierza w kierunku zapewnienia kompleksowości usług – łączenie różnych form turystyki w jednym kompleksie (centra aktywności).
- Spodziewany wzrost realnych dochodów powinien wpłynąć na zwiększenie wydatków na turystykę, w tym również na turystykę aktywną.
- Rozwój wciąż nowych form turystyki aktywnej, w tym specjalistycznej, jak np. kajakarstwo górskie, paralotniarstwo, itp.
- Rośnie rola świadomego kreowania marki miejsca, w tym świadomego kształtowania wizerunku.
- Rozwój nowych form dystrybucji informacji, rezerwacji miejsc, w tym szczególnie poprzez Internet (rozwój interaktywnych platform komunikacyjnych).

Analiza szans i zagrożeń turystyki aktywnej

Na podstawie przeprowadzonego audytu regionu oraz uwarunkowań rozwoju produktu turystyki aktywnej zidentyfikowano następujące szanse i zagrożenia

Tabela 105. Analiza szans i zagrożeń turystyki aktywnej

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost zainteresowania aktywnymi formami wypoczynku na rynku krajowym i zagranicznym. • Bogactwo i różnorodność walorów naturalnych regionu. • Integracja z UE, szansa pozyskania źródeł finansowania (fundusze strukturalne). • Integracja działań promocyjnych w celu wykreowania atrakcyjnej i konkurencyjnej rynkowej oferty turystycznej. • Rozwój lotnisk lokalnych – poprawa dostępności komunikacyjnej. • Promowanie nowych form turystyki specjalistycznej w regionie, w tym tzw. sportów ekstremalnych, jak: kajakerstwo górskie, paralotniarstwo. • Wzrost zainteresowania turystyką jeździeczą jako szansa dla ośrodków jeździeckich województwa. • Wzrost dochodów Polaków może spowodować zwiększenie wydatków na turystykę, w również kwalifikowaną. • Rozwój golfa, edkarstwa oraz hippiki jako elementu oferty dla turystyki biznesowej. • Turystyka specjalistyczna jako szansa na przedłużenie sezonu turystycznego w regionie. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dostępność komunikacyjna – brak autostrad i dróg szybkiego ruchu, zły stan nawierzchni wielu dróg, niedostateczna ilość połączeń PKP i PKS, brak lokalnych lotnisk. • Regulacje prawne mogą ograniczać inwestycje w bazę noclegową i infrastrukturę wspierającą, zwłaszcza w sąsiedztwie obszarów chronionych np. parki. • Brak aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego, też mogą być utrudnieniem dla rozwoju infrastruktury turystycznej. • Niedostateczna promocja turystyki aktywnej w kraju i zagranicą. • Słaby system informacji i dystrybucji informacji w regionie. • Brak kapitału inwestycyjnego. • Niski standard zaplecza i infrastruktury turystyki aktywnej. • Niedostateczna wiedza o potrzebach i wymaganiach turystów (brak badań jakościowych). • Konkurencja ze strony regionów sąsiednich, szczególnie Czech i Niemiec. • Rosnąca konkurencja ze strony regionów polskich. • Czynniki makroekonomiczne: bezrobocie, spadek dochodów ludności.

Źródło: opracowanie własne

10.4 Turystyka biznesowa

Turystyka biznesowa należy do najbardziej dochodowych i perspektywicznych form turystyki. Biznesmen w podróży wydaje znacznie więcej niż zwykły turysta - warto więc o niego dbać. Wielkie niewykorzystane możliwości tkwią w turystyce biznesowej (business tourism). Podróżny biznesowy to najczęściej doświadczony turysta, zdeterminowany koniecznością odbycia podróży w celach służbowych. Wielką szansą są konferencje i kongresy. Do wszystkich cech turystyki biznesowej należy dodać, iż w jeszcze większym stopniu ograniczają one podatność na anulowanie imprezy. Nie odwołuje się tak łatwo konferencji czy zjazdów zaplanowanych na wiele miesięcy lub kilka lat wcześniej. Warto przypomnieć, że wydatki gościa biznesowego są z zasady zwykle cztero, a nawet pięciokrotnie wyższe od turysty rodzinnego czy rekreacyjnego. Ponadto turystyka biznesowa nie zna co to sezon - podróże w interesach czy na kongresy odbywają się niezależnie od pory roku i pogody, nie poddają się chwilowym modom i zachwianiom.

Turystyka biznesowa to także produkty motywowane szkoleniami, spotkaniami biznesowymi, czy imprezami targowymi. Należą one do naturalnych zjawisk towarzyszących aktywności rynkowej firm. Motywami tego typu przyjazdów są zarówno cele promocyjne, handlowe, edukacyjne (chęć podnoszenia wiedzy i umiejętności), czy finansowo-inwestorskie.

Istotną część turystyki biznesowej stanowią organizowane zarówno przez sfery gospodarcze jak i środowiska naukowe konferencje, sympozja, kongresy. W ostatnich latach można zauważyć dynamiczny rozwój oferty turystyki typu incentive (motywacyjnej) oraz turystyki korporacyjnej, stanowiące formę pośrednią pomiędzy formą wypoczynkowo-rekreacyjną, a biznesową (połączenie celu wypoczynkowego z celami biznesowymi).

Na atrakcyjność i konkurencyjność produktu turystyki biznesowej województwa wpływa wiele elementów, które ze względu na ich znaczenie dla budowania oferty, można podzielić na podstawowe oraz uzupełniające.

Tabela 106. Elementy podstawowe i uzupełniające turystyki biznesowej

Elementy podstawowe	Elementy uzupełniające
<ul style="list-style-type: none"> • Atrakcje (baseny, korty tenisowe, sklepy, inne) • Infrastruktura konferencyjna • Infrastruktura targowa • Baza noclegowa i gastronomiczna • Usługi (poziom, zakres, jakość, oferta) • Personel • Wizerunek miejsca 	<ul style="list-style-type: none"> • Położenie geograficzne • Atrakcje miasta i okolicy • Dostępność komunikacyjna • Atmosfera sprzyjająca prowadzeniu biznesu • Zaplecze naukowe • Silne ośrodki przemysłu i handlu • Wizerunek miasta • Imprezy handlowe, naukowe

Źródło: opracowanie własne

Zaplecze i potencjał turystyczny produktu

Dolny Śląsk ze względu na swoje niezwykle dogodnie położenie na skrzyżowaniu ważnych dróg europejskich i pograniczu z Niemcami oraz Czechami, jak również ścisłą współpracę tak międzyregionalną, jak i międzynarodową posiada tym samym szczególne uwarunkowania do rozwoju tego typu produktu.

W ramach turystyki biznesowej na Dolnym Śląsku można wskazać trzy produkty szczególne. Można do nich zaliczyć:

- udziały w kongresach i konferencjach,
- udziały w szkoleniach,
- podróże w celach służbowych, tzw. biznesowe lub delegacyjne.

Udziały w małych kongresach i konferencjach mają bardzo duże znaczenie w przypadku Wrocławia, który dysponuje dobrze rozwiniętą bazą hotelową (głównie hotele cztero- i trzygwiazdkowe znanych sieci i łańcuchów hotelarskich), dobrze rozwiniętą bazą gastronomiczną oraz odpowiednim zapleczem do organizacji kongresów i konferencji (zarówno kadrą naukową jak i salami konferencyjnym).

Ze względu na wysoki standard bazy hotelarskiej (hotele cztero- i trzygwiazdkowe) oraz znaczące walory turystyczne i znaną markę turystyczną Karkonoszy możliwości organizacji szczególnie szkoleń występują w Sudetach Jeleniogórskich.

Mniejsze znaczenie ten produkt turystyczny odgrywa w Sudetach Kłodzkich, gdzie struktura rodzajowa bazy noclegowej (brak np. hotelu czterogwiazdkowego) ma nieco inny charakter. Istnieje jednak znaczny potencjał do rozwoju tego produktu turystycznego.

Podróże służbowe, tzw. biznesowe lub delegacyjne mają podstawowe znaczenie w dużych ośrodkach miejskich takich jak Wrocław, Wałbrzych, Legnica, Jelenia Góra, Świdnica, Kłodzko, Bogatynia).

Główny ośrodek turystyki biznesowej, w tym kongresowej i konferencyjnej, w województwie to Wrocław. Na tle kraju województwo dolnośląskie posiada obecnie dobre warunki dla organizacji znaczących imprez kongresowych i konferencyjnych. Posiada znaczącą ilość obiektów potrafiących zapewnić kompleksowo przygotowany pakiet obsługi i organizacji dla znaczących przedsięwzięć.

Sytuacja taka pozwala na wykorzystanie w pełni atutów położenia regionu, w tym szczególnie Wrocławia.

Na atrakcyjność produktu turystyki biznesowej w województwie dolnośląskim wpływają m.in. takie czynniki jak:

- podmioty gospodarcze ogółem 282 650,

- liczba spółek prawa handlowego (ok. 15 000 w 2001 r.),
- liczba dużych spółek akcyjnych (647),
- liczba firm z kapitałem zagranicznym (4571),
- pozycja i potencjał uczelni wyższych (w sumie prawie 150 000 studentów co stawia województwo na wysokim czwartym miejscu w całym kraju, największe uczelnie województwa to Uniwersytet Wrocławski, Akademia Ekonomiczna im. Langego, Politechnika Wroclawska, Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych we Wrocławiu).
- Centra konferencyjne (najważniejsze – Hala Ludowa) – Wrocław jako wiodący ośrodek w regionie.

Analiza potencjału i zaplecza turystyki biznesowej pozwala na zidentyfikowanie jej silnych i słabych stron:

Silne strony

- Wystarczająca liczba hoteli w głównych miastach regionu do obsługi turysty biznesowego.
- Większość hoteli regionu posiada podstawowe zaplecze konferencyjne pozwalające na obsługę grup biznesowych.
- Liczne zamki i pałace pozwalające na obsługę klientów biznesowych, w tym organizację oferty biznesowej w unikalnym miejscu (Zamek Kliczków Centrum Konferencyjno-Wypoczynkowe, Zamek Czocha, Zamek Krzyżowa, Zamek Łomnica).
- Szeroka gama atrakcji dodatkowych związanych ze specyfiką regionu i otoczenia np. turystyka aktywna, turystyka kulturowa, turystyka uzdrowska.
- Możliwość organizowania konferencji, szkoleń i spotkań biznesowych w niektórych ośrodkach uzdrowskich.

Słabe strony – bariery rozwoju to:

- Brak w województwie znaczących imprez targowych, wystawienniczych, konferencji o znaczeniu krajowym i międzynarodowym.
- Brak centrum kongresowo-wystawienniczego zdolnego do organizowania i obsługi znaczących imprez międzynarodowych.
- Trudna dostępność komunikacyjna z większością głównych w Polsce (Gdańsk, Warszawa, Łódź, Poznań).
- Brak lokalnych lotnisk

Uwarunkowania rozwoju produktu turystyki biznesowej

Na zmiany w uwarunkowaniach rozwoju produktu turystyki biznesowej będą wpływały elementy różnych obszarów otoczenia produktu, w tym wśród najważniejszych należy wymienić:

Czynniki makroekonomiczne

- Rozwój gospodarczy przyczynia się bezpośrednio do aktywizacji ruchu turystyki biznesowej, obecna recesja gospodarcza nie sprzyja rozwojowi tej formy turystyki.
- Tempo rozwoju gospodarki krajów europejskich stanowi istotny czynnik warunkujący rozwój turystyki biznesowej w Polsce.

Czynniki mikroekonomiczne

- Trwała tendencja do ograniczania kosztów firm, podyktowana dążeniem do poprawy wyników finansowych – rośnie rola promocji, pakietów lojalnościowych, ofert specjalnych, konkursów ofert etc.
- Procesy koncentracji i integracji firm działających na większości rynków konsumpcyjnych, przemysłowych i usługowych powoduje zmniejszanie kosztów działalności zarządu, w tym wyjazdów biznesowych.

Trendy – zmiany w modelu turystyki

- Oczekuje się dalszego wzrostu zainteresowania turystyką motywacyjną (typu incentive), w tym spodziewany wzrost popytu na gotowe pakiety ofert.
- Oczekuje się wzrostu popytu na pakiety łączące kilka form turystyki np. turystyka konferencyjna + aktywna i kulturowa, turystyka biznesowa + rekreacyjna, zdrowotna.
- Oczekuje się wzrostu zainteresowania niewielkimi miejscowościami o dużych walorach turystycznych, a nawet uzdrowiskowych (organizatorzy konferencji coraz chętniej lubią tego typu obiekty w połączeniu z hotelami).
- Oczekuje się wzrostu zainteresowania ośrodkami biznesowymi w zabytkowych pałacach, zamkach i dworach, głównie ze względu na elitarność oraz unikalność tych miejsc.

Zmiany w preferencjach

- Wzrosną wymagania turystów biznesowych w zakresie standardów infrastruktury (wyposażenie sal konferencyjnych, pokoiów noclegowych).
- Oczekuje się wzrostu potrzeb w stosunku do oferty dodatkowej – uzupełniającej, w tym atrakcji np. zaplecze wodne (baseny, SPA), sportowe.
- Wzrosną wymagania i oczekiwania w zakresie profesjonalizmu i przygotowania personelu (obsługi ośrodków i hoteli konferencyjnych).

Zmiany w zapleczu

- Oczekuje się intensywnego rozwój ośrodków konferencyjno-wypoczynkowych w pasie górskim (z zapleczem konferencyjnym, sportowo-rekreacyjnym oraz zdrowotnym).
- Spodziewany sukcesywny proces rozwoju zaplecza biznesowo - konferencyjnego w hotelach i ośrodkach uzdrowiskowych .
- Spodziewany rozwój ośrodków turystyki biznesowej wokół kompleksów sportowych, w tym pól golfowych, ośrodków jeździeckich, centrów sportów wyczynowych.

Struktura rynku

- Oczekuje się wzrostu zainteresowania ofertą konferencyjną i biznesową Polski ze strony rynków europejskich.
- Rozwój Euroregionu Nysa, Glaciensis i Dobrawa powinien generować dodatkowe zapotrzebowanie na usługi turystyki konferencyjnej oraz biznesowej w województwie.
- Spodziewany rozwój silnych stref gospodarczych wpłynie na ożywienie turystyki biznesowej, w tym w regionie.

Marketing

- Dynamiczny rozwój alternatywnych kanałów dystrybucji – internet, w tym udoskonalane systemy rezerwacji on-line, pozwolą na szybkie dotarcie do klienta z bieżącą informacją i niższe koszty pośrednie zawarcia transakcji.

- Oczekuje się wzrostu konkurencji w zakresie ofert turystyki biznesowej, konferencyjnej oraz incentive, co z kolei wymusi intensyfikację i optymalizację działań promocyjnych.
- Wzrośnie rola promocji zintegrowanej oraz sieci hotelowych.

Działalność marketingowa jest prowadzona niezależnie przez poszczególne ośrodki hotelowe, w przypadku sieci hotelowych program działań jest ściśle skorelowany z założeniami wytyczonymi przez zagraniczne centrale. Większe hotele prowadzą szeroką działalność marketingową, w tym wydając własne foldery, uczestnicząc w targach, emitując reklamy w prasie lokalnej, branżowej i biznesowej.

Promocję ofert turystyki biznesowej regionu wspierają wydawnictwa sponsorowane i patronowane DOT, Urząd Marszałkowski, POT, czy poszczególne gminy. Wydawnictwa reklamowe trafiają także za ich pośrednictwem (DOT, UM, POT, czy gminy) na targi czy wystawy krajowe i międzynarodowe o tematyce turystycznej.

W poniższym zestawieniu zebrano najważniejsze zagrożenia oraz szanse rozwoju turystyki biznesowej w województwie.

Tabela 107 Zestawienie szans i zagrożeń w województwie

Zagrożenia	Szanse
<ul style="list-style-type: none"> • Dynamiczny rozwój Poznania jako centrum biznesowo-targowego. • Powstawanie profesjonalnych ośrodków konferencyjnych w Polsce (w średnich miastach, jak również w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie). • Negatywny rozwój sytuacji w gospodarce może wpłynąć na osłabienie rozwoju turystyki biznesowej. • Brak we Wrocławiu biura specjalizującego się w ofercie turystyki biznesowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Integracja z Unią Europejską. • Rozwój Euroregionu Nysa, Glaciensis i Dobrawa. • Rozwój portu lotniczego w Wrocławiu. • Rozwój lotnisk lokalnych (Jelenia Góra, Legnica) jest szansą rozwoju turystyki biznesowej w regionach o rozwiniętej bazie noclegowej i zapleczu konferencyjnym. • Rozwój nowych inwestycji, szczególnie wzdłuż szlaków komunikacyjnych (hotele, motele). • Wrocław jako ośrodek z dobrze rozbudowaną bazą hotelową w standardzie wysokim 4,5 gwiazdkowym.

Źródło: opracowanie własne

10.5 Turystyka tranzytowa, w tym przygraniczna

Tranzytowa Dolny Śląsk graniczy z Niemcami oraz z Czechami. Sąsiednimi regionami są także: Wielkopolska, Opolszczyzna, Ziemia Lubuska. Region leży w ważnym geopolitycznie miejscu Polski i Europy. Dogodne położenie czyni z Dolnego Śląska i jego stolicy niezmiernie ważny element w systemie europejskich powiązań. Ze względu na położenie geograficzne a także na dobrze rozbudowaną sieć komunikacyjną województwo jest predestynowane do rozwoju turystyki przygranicznej.

Turystyka tranzytowa, w tym przygraniczna województwa dolnośląskiego stanowi bazę dla rozwoju różnych form turystyki.

Turystyka handlowa

Turyści odwiedzający województwo dolnośląskie w celach handlowych spędzają czas w pasie przygranicznym. Prowadzą tam interesy, dokonują zakupów oraz korzystają z różnego rodzaju usług. Czas pobytu na terenie województwa, przyjezdnych z tej grupy, ograniczają się często do kilku godzin.

Turystyka tranzytowa

Ta forma turystyki opiera się głównie na dalekobieżnym, ciężarowym transporcie drogowym. Turyści tranzytowi korzystają głównie z bazy noclegowej oraz gastronomicznej. Długość ich pobytu na terenie województwa wyznaczona jest przez czas przejazdu po drogach obszaru.

Rozwinięcie oferty turystycznej w pasie przygranicznym może zachęcić tę grupę przyjezdnych do zatrzymania się na dłużej.

Turystyka biznesowa

Turystyka biznesowa skupiona jest głównie przy Wrocławiu. Jest on stolicą województwa, a zarazem ma dobre połączenia kolejowe i lotnicze z innymi ważnymi miastami w Polsce i za granicą. Miasto jest ośrodkiem biznesu i stanowi ważne centrum konferencyjne.

Turystyka uczestnicząca

Na ten rodzaj turystyki składa się zintegrowany z każdą formą turystyki system imprez i wydarzeń. Stanowi on ciekawe poszerzenie oferty turystycznej regionu i przyczyniać się może do wydłużania czasu pobytów turystów na terenie województwa – szczególnie w pasie przygranicznym oraz na terenach związanych z turystyką tranzytową, w tym przygraniczną.

Zestawienie silnych oraz słabych stron turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej przedstawia poniższa tabela.

Tabela 108. Silne i słabe strony produktu

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">• Położenie geopolityczne Dolnego Śląska – sąsiedztwo z Czechami i Niemcami.• Przebieg przez Dolny Śląsk głównego strumienia wymiany Polski z zagranicą.• Gęste sieci infrastruktury technicznej.• Rozwinięta współpraca transgraniczna.• Położenie województwa na głównych szlakach tranzytowych.• Ulokowanie na terenie województwa części paneuropejskiego korytarza transportowego.• Dobra dostępność regionu dla ruchu tranzytowego.	<ul style="list-style-type: none">• Zaniedbana i niewykorzystywana cywilizacyjnie Odra.• Zły stan infrastruktury i przestarzały model obsługi ruchu turystycznego.• Słaba dostępność komunikacyjna Wrocławia z Polską środkowo-wschodnią.

Źródło: opracowanie własne

Szczegółowa analiza otoczenia produktu turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej pozwoliła zidentyfikować szanse i zagrożenia warunkujące rozwój tej formy turystyki.

Tabela 109. Szanse i zagrożenia produktu

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none">• Możliwość skorzystania z programów i funduszu unijnych.• Rozwój turystyki tranzytowej po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.• Procesy integracji w Europie oraz rozwój współpracy transgranicznej.• Ożywione kontakty gospodarcze regionu ze światem.• Postępująca rozbudowa sieci transportowej.• Możliwość usytuowania instytucji europejskich.	<ul style="list-style-type: none">• Wizerunek Polski jako miejsca niebezpiecznego i nieestetycznego.• Spadek ruchu turystycznego – krajowego i międzynarodowego – w wyniku recesji.• Niekonsekwentna i niespójna polityka regionalna administracji rządowej.• Opóźnienie budowy autostrad A3 i A8 oraz odcinka Krzyżowa – Zgorzelec A4.

Źródło: opracowanie własne

10.6 Turystyka na obszarach wiejskich

W programie rozwoju "Krajowego produktu turystycznego", opracowanej w ramach programu TOURIN I - turystyka wiejska została określona przez zagranicznych ekspertów jako jeden z pięciu podstawowych produktów turystycznych Polski, który ma szansę być konkurencyjny na rynkach międzynarodowych. Konkurencyjność turystyki wiejskiej na terenie Polski, poza walorami krajobrazowymi, wynika przede wszystkim z bogactwa kulturowego polskiej wsi, zachowanych tradycyjnych form gospodarowania, a także ze znacznie mniejszego, niż w krajach UE zanieczyszczenia wody, gleby i powietrza. Wykorzystanie tych atutów wymaga jednak znaczącej rozbudowy infrastruktury i doprowadzenia jakości świadczonych usług do wymagań obowiązujących w UE.

Turystyką wiejską określa się wszystkie formy turystyki i usług turystycznych związanych ze środowiskiem wiejskim, zarówno z jego naturalnymi walorami przyrodniczymi, osadniczymi, jak i społeczno – kulturowymi. Obejmuje ona różne rodzaje aktywności rekreacyjnej związane z przyrodą, turystyką krajoznawczą, kulturową i etniczną, wykorzystujące zasoby i walory wsi.

Województwo Dolnośląskie ma korzystne warunki do rozwoju turystyki wiejskiej. Rozwój turystyki na terenach wiejskich stanowi szansę zaktywizowania obszarów dotychczas niezagospodarowanych turystycznie, szczególnie w północnej części województwa. Stwarza nowe możliwości wykorzystywania terenów wiejskich, zabudowań rolniczych, istniejącej infrastruktury.

Zaplecze i potencjał produktu

W roku 2002 w Polsce usługi turystyczne świadczone były przez 13200 gospodarstw domowych, w tym w 7.330 gospodarstwach rolnych. Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje 450 gospodarstw świadczących usługi turystyczne.

Na terenie województwa działają następujące stowarzyszenia zajmujące się turystyką wiejską:

- Sudeckie Towarzystwo Turystyki Wiejskiej.
- Stowarzyszenia Agroturystyczne Gór Kaczawskich
- Wrocławskie Towarzystwo Agroturystyczne/ Wrocławskie Stowarzyszenie Agroturystyczne.
- Sudeckie Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej "Zdroje".
- Sudeckie Stowarzyszenie Agroturystyczne Masywu Śnieżnika.
- Europejskie Centrum Ekologicznego Rolnictwa i Turystyki.
- Bystrzyckie Towarzystwo Agroturystyczne.
- Stowarzyszenie Agroturystyczne „Góry Stołowe”.
- Stowarzyszenie Turystyki Wiejskiej w Parku krajobrazowym „Dolina Baryczy”.
- Stowarzyszenie Sympatyków Gminy Mysłakowice, Promocji Regionu i Agroturystyki.
- Sudeckie Towarzystwo Turystyki Wiejskiej.

Przeprowadzony audyt turystyczny regionu oraz bezpośrednie rozmowy z przedstawicielami stowarzyszeń pozwoliły na określenie silnych oraz słabych stron turystyki wiejskiej, które zostały zaprezentowane w poniższej tabeli.

Tabela 110. Silne i słabe strony turystyki na obszarach wiejskich

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Atrakcyjność przyrodnicza. Nieskażone środowisko. Atrakcyjne walory - uzdrowiskowe, kulturowe i historyczne. Liczne szlaki turystyki aktywnej, historyczne i turystyczne. Taniość usług. Możliwość świadczenia usług przez cały rok. 	<ul style="list-style-type: none"> Niewystarczający poziom infrastruktury technicznej i społecznej. Niska jakość usług i bazy. Niska estetyka w gospodarstwie. Zły stan techniczny budynków. Brak permanentnej promocji. Brak przepływu informacji. Nieumiejętne promowanie walorów okolicy. Brak badań rynku i skutecznego marketingu. Słabo rozwinięta oferta dodatkowych usług dla turystów. Kopowanie wzorców miejskich.

Źródło: opracowanie własne

Szczegółowa analiza otoczenia produktu turystyki wiejskiej pozwoliła zidentyfikować szanse i zagrożenia warunkujące rozwój tej formy turystyki w regionie.

Tabela 111. Szanse i zagrożenia produktu

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> Moda na turystykę na obszarach wiejskich, stanowiąca nowy trend w turystyce (świat, Europa). Tworzenie ciekawego produktu markowego. Integracja z Unią Europejską. Nowe trendy w turystyce – częstsze, ale krótsze wyjazdy. Tworzenie pakietów usług – turystyka aktywna, uzdrowiskowa. Umiejętność kreowania i dostosowania się z ofertą do wymogów turystów. Rosnący rynek międzynarodowy dla turystyki wiejskiej. Oferowanie zdrowej, ekologicznej żywności. Podjęcie współpracy z firmami działającymi w ramach innych form turystyki. 	<ul style="list-style-type: none"> Zły stan infrastruktury technicznej i społecznej we wsiach i gminach. Rosnące wymagania turystów i konieczność podnoszenia jakości świadczonych usług. Atrakcyjne oferty innych podmiotów działających w turystyce. Brak świadomości części władz samorządowych o potencjale i możliwościach tkwiących w rozwoju turystyki na obszarach wiejskich. Ograniczony ekonomicznie rynek turystyczny (wzrasta liczba osób w polskim społeczeństwie, których ze względów finansowych nie stać na wypoczynek poza miejscem zamieszkania). Szybki rozwój konkurencji w sąsiednich województwach. Rozwój bazy pensjonatowej. Niechęć do zrzeszania się i współpracy.

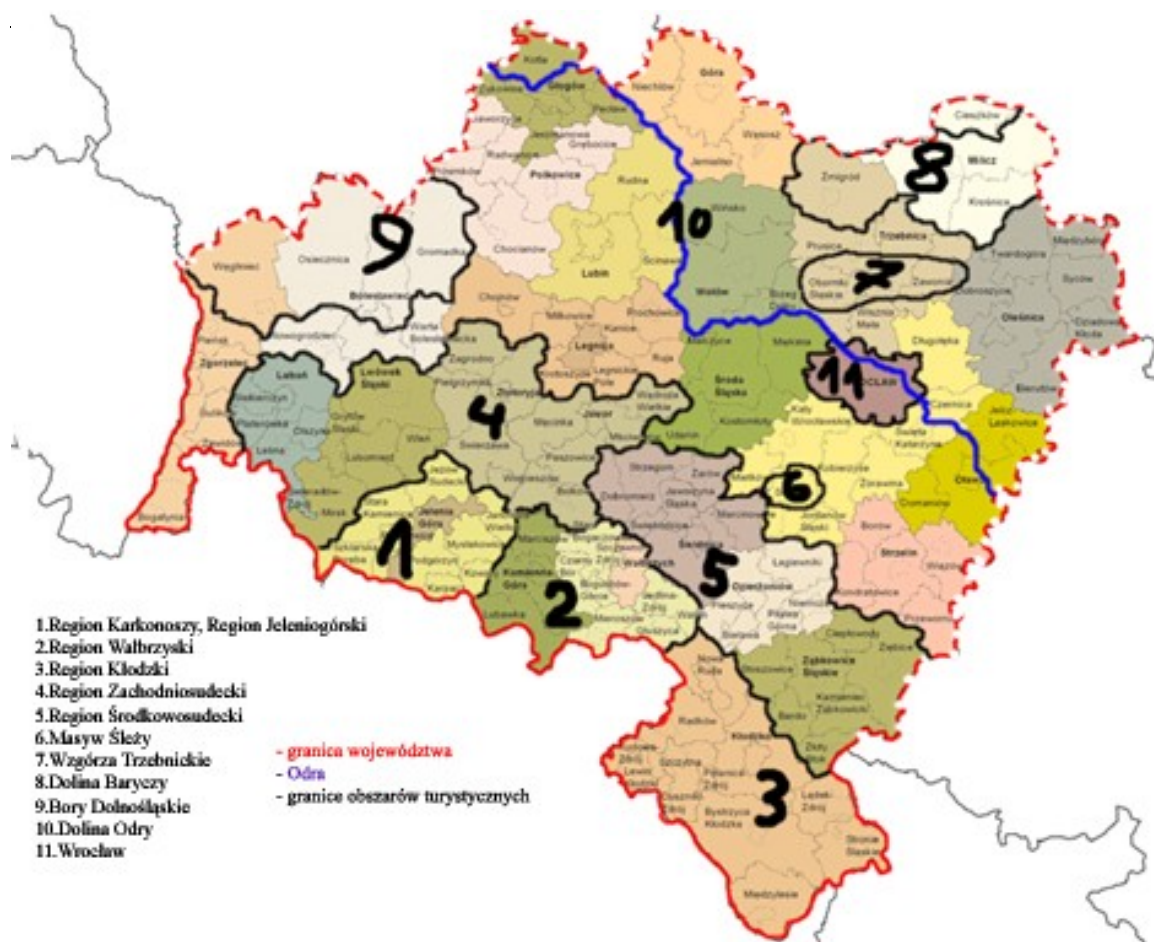
Źródło: opracowanie własne

11 Delimitacja głównych obszarów turystycznych

Podstawowe ogniwa struktury przestrzennej turystyki w województwie dolnośląskim stanowią lub stanowiąc będą:

- Region Jeleniogórski, Region Karkonoszy
- Region Wałbrzyski
- Ziemia Kłodzka
- Pogórze Zachodniosudeckie (Izerskie, Kaczawskie i Bolkowski-Wałbrzyskie)
- Przedgórze Środkowsudeckie (Wzgórza Strzebińskie, Wysoczyzna Ziębicka, Wzgórza Niemczańskie, zachodnia część Przedgórze Paczkowskiego, obniżenie Ząbkowickie, Kotlina Dzierżoniowska i Równina Świdnicka)
- Masyw Ślęży
- Wzgórza Trzebnickie
- Bory Dolnośląskie
- Dolina Baryczy
- Dolina Odry
- Wrocław jako wielkie centrum krajoznawcze.

Rysunek 12 Obszary turystyczne w województwie dolnośląskim.

Źródło: Opracowanie własne

Region Karkonoszy, Region Jeleniogórski pokrywają się z wydzieleniem Sudetów Zachodnich w regionalizacji fizyczno-geograficznej i obejmują: Góry Izerskie, Góry Kaczawskie, Kotlinę Jeleniogórską, Karkonosze i Rudawy Janowickie. W regionalizacji turystycznej M.I. Mileskiej (1963) obszar ten określony został jako region jeleniogórski, w Geografii Turystyki Polski (Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski, 2002) omawiany jest pod hasłami - Góry Izerskie oraz Kotlina Jeleniogórská i Karkonosze.

Region Jeleniogórski, a w szczególności Karkonosze, stanowi najważniejszy rejon turystyczny w Sudetach, a także kolebkę turystyki górskiej. Karkonosze były przedmiotem zainteresowań humanistów już w XVI w., a upowszechnienie turystyki nastąpiło tu w XIX w. Region Jeleniogórski obejmuje cztery górskie typy krajobrazu naturalnego: regiel górny z subalpejskim, regiel dolny i część pogórskiego oraz śródgóorską równinę akumulacyjną. Cechą rzeźby są kopulaste wierzchowiny o prawie zrównanej powierzchni szczytowej urozmaiconej skałkami, strome na ogół zbocza dolin i kotlin śródgóorskich. W krajobrazie regła górnego występują atrakcyjne formy rzeźby glacialnej, między innymi kotły polodowcowe z jeziorami. Ważniejszymi atrakcjami turystycznymi są: Skały Pielgrzymy, Skała Słonecznik, wodospady Kamieńczyka i Szklarki, Śnieżne Kotły, drewniany kościółek Wang w Karpaczu, ruiny zamku Chojnik, muzea przyrodnicze w Cieplicach Śląskich i Sobieszowie (Jelenia Góra). Do obszarów specjalnie chronionych należą: Karkonoski Park Narodowy i Rudawski Park Krajobrazowy. Główne ośrodki turystyczne rejonu stanowią Jelenia Góra (węzeł rozrządowy ruchu turystycznego i miejscowość krajoznawcza, a także dzielnica uzdrowiskowa Cieplice Śląskie Zdrój), Karpacz, Szklarska Poręba (ośrodki turystyki wypoczynkowej i krajoznawczej) i Świeradów Zdrój (z Czarniawą Zdr.). Do gmin liczących ponad 500 miejsc noclegowych należą ponadto: gm.w. Mysłakowice, gm.m. Piechowice i gm.w. Podgórzyn.

Region Wałbrzyski, stanowią część Sudetów Środkowych i obejmują: Kotlinę Kamiennogórską (albo Bramę Lubawską według J. Kondrackiego, 1998), Góry Kamienne (Góry Krucze i Góry Suche), Góry Wałbrzyskie i Góry Sowie. Pokrywają się one w dużej mierze z wydzieleniem regionu wałbrzyskiego przez M.I. Mileską, w Geografii Turystyki Polski omawiane są pod hasłami - Góry Kamienne i Wałbrzyskie oraz Góry Sowie. Dominującymi typami krajobrazu są regiel dolny i pogórski. Dużą atrakcją turystyczną jest m.in. opactwo cystersów w Krzeszowie (kościół i klasztor). Obszarami specjalnie chronionymi są: Park Krajobrazowy Gór Sowich i Park Krajobrazowy Sudetów Wałbrzyskich. Część Sudetów Wałbrzyskich należała do rozwiniętych okręgów górniczo-przemysłowych, obecnie jest poddawana procesom restrukturyzacji gospodarczej, w dużej mierze w kierunku rozwoju turystyki. Do ważniejszych ośrodków turystycznych należą Wałbrzych, jako miejscowość krajoznawcza i węzeł rozrządowy ruchu oraz Szczawno Zdrój, do gmin liczących ponad 500 miejsc noclegowych - ponadto: gm.w. Lubawka i gm.w. Nowa Ruda.

Ziemia Kłodzka stanowią część Sudetów Środkowych i część Sudetów Wschodnich i obejmują: Góry Bardzkie, Góry Stołowe, Góry Orlickie, Góry Bystrzyckie, Masyw Śnieżnika, Góry Bialskie i Góry Złote, otaczające Kotlinę Kłodzką. Pokrywają się w dużej mierze z regionem kłodzkim wyróżnionym przez M.I. Mileską i Ziemią Kłodzką prezentowaną w Geografii Turystyki Polski. Dominującymi typami krajobrazu naturalnego są: krajobraz regła górnego z subalpejskim, regła dolnego oraz śródgóorskich równin akumulacyjnych. Góry Stołowe są jedynymi w Polsce górami o budowie płytowej z rzadkimi formami rzeźby erozyjnej skał piaskowcowych. W Masywie Śnieżnika uwagę przyciągają m.in. Jaskinia Niedźwiedzia

i wodospad Wilczki w Międzygórzu. Dużymi atrakcjami turystycznymi są: przełom Nysy Kłodzkiej przez Góry Bardzkie, Muzeum Filumenistyczne w Bystrzycy Kłodzkiej i Muzeum Papiernicze w Dusznikach Zdroju. Do obszarów specjalnie chronionych należą: Park Narodowy Gór Stołowych i Śnieżnicki Park Krajobrazowy. Dzięki wyjątkowemu skupieniu źródeł mineralnych i uzdrowisk Ziemia Kłodzka należy do najważniejszych rejonów lecznictwa uzdrowiskowego w Polsce. Uzdrowisko Łądek Zdrój notowane było już w XIII w. (obok Cieplic Śląskich), w XVIII w. znanym uzdrowiskiem była Kudowa, w XVIII w. działalność uzdrowiskową rozpoczęły Duszniki. Bazą noclegową liczącą powyżej 2000 miejsc dysponują: gminy miejskie - Duszniki Zdrój, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój oraz gminy miejsko-wiejskie - Bystrzyca Kłodzka (w tym Międzygórze, znaczący ośrodek wypoczynkowy i miejscowość krajoznawcza), Łądek Zdrój, Radków, Stronie Śląskie i Nowa Ruda.

Pogórze Zachodniosudeckie obejmuje Pogórze Izerskie, Kaczawskie i Wałbrzyskie. Dominuje krajobraz pogórski z dolinami Kwisy, Bobru, Kaczawy i Nysy Szalonej. W krajobrazie tym zaznaczają się samotnie sterczące resztki kominów wulkanicznych (Ostrzyca, Czartowska Skała, Wilcza Góra, Grodziec i in.). Wiele z nich objęto ochroną rezerwatową i pomnikową, stanowią ciekawe obiekty Szlaku Wygasłych Wulkanów. Dużymi atrakcjami turystycznymi są m.in. Kościół Pokoju w Jaworze i zamek Hochbergów w Książu. Do obszarów specjalnie chronionych należą Park Krajobrazowy Doliny Bobru, Park Krajobrazowy Chelmy i Książański Park Krajobrazowy. Większą liczbą miejsc noclegowych (powyżej łącznie 500) dysponują gminy miejska Złotoryja oraz miejsko-wiejskie - Bolków i Leśna.

Pogórze Środkowsudeckie obejmuje Wzgórza Strzebińskie, Wysoczyznę Ziębicką, Wzgórza Niemczańskie, zachodnią część Przedgórze Paczkowskiego. Zachodnia część subregionu to teren doliny z zachodnią częścią pradoliny Nysy, Obniżenie Ząbkowickie, Kotlina Dzierżoniowska i Równina Świdnicka. Dominantą ukształtowania terenu są zbocza Sudetów Środkowych (Góry Sowie, Bardzkie, Złote) od zachodu i Masyw Ślęży od północnego wschodu. Na wschodzie subregionu dominuje zbudowany głównie z granitu 22 km pas zalesionych Wzgórz Strzebińskich, jest to region eksploatacji kamieni półszlachetnych. Dużymi atrakcjami turystycznymi są: Świdnica z Kościołem Pokoju, Katedrą Św. Stanisława i Wacława (3 co do wielkości wieża w Polsce) oraz z układem urbanistycznym. Miasta: Dzierżoniów, Ząbkowice Śląskie, Ziębice, Kamieniec Ząbkowicki z kościołem pocysterskim i zamkiem, Niemcza. Prócz tego atrakcjami są: twierdza w Srebrnej Górze, kościół i opactwo pocysterskie w Henrykowie (dawny zabytek klasy 0) – miejsce, gdzie po raz pierwszy napisano tekst w języku polskim; park dendrologiczny w Włosławicach oraz Muzeum Górniczo-Hutniczo-Złoty w Złotym Stoku. W subregionie znajduje się także najmniejsze polskie uzdrowisko Przerzeczyn Zdrój. Subregion obfituje w szlaki piesze i rowerowe jak np. szlak rowerowy do Srebrnej Góry. Subregion dysponuje dobrą bazą noclegową. Jest dobrym miejscem wypadowym w Góry Sowie i na Masyw Ślęży, jest także rejonem tranzytowym w podróżach do Czech (w stronę Pragi) oraz w Kotlinę Kłodzką.

Masyw Ślęży jest najwyższą częścią Przedgórze Sudeckiego. Należy go zaliczyć do kategorii gór niskich, choć wznosi się ponad otaczające równiny około 500 m. Kulminację tworzy góra Ślęza (718 m.) w północnej części masywu, będąca granitowo-gabrowym twardzielcem z mieszanymi łasami piętra pogórskiego oraz regła dolnego. U północnego podnóża leży miasto Sobótka, ośrodek rekreacji i ruchu turystycznego, zwłaszcza świątecznego dla mieszkańców Wrocławia. Utworzono tu Ślęzański Park Krajobrazowy.

W bliskim sąsiedztwie Masywu Ślęży położony jest Zbiornik Mietkowski. Należy rozważyć możliwość powiązania oferty turystycznej Masywu Ślęży z ofertą wypoczynku nad Zbiornikiem Mietkowskim. Powiązanie tych ofert ułatwiłoby utworzenie kolejowej linii łączącej Wrocław z obu obszarami.

Wzgórza Trzebnickie, część Wału Trzebnickiego należącego do Nizin Wielkopolsko-Śląskich, są spiętrzonymi morenami końcowymi zlodowacenia warciańskiego ze sfaldowanymi warstwami neogeńskimi. Ważniejszymi miejscowościami turystycznymi są Trzebnica i Oborniki Śląskie. Gmina miejsko-wiejska Oborniki Śląskie dysponuje ponad 500 miejscami noclegowymi.

Wzgórza Trzebnickie są popularnym rejonem turystyki świątecznej mieszkańców Wrocławia, Trzebnica z opactwem cysterskim ponadto miejscowością krajoznawczą i pielgrzymkową.

Bory Dolnośląskie są częścią Niziny Śląsko-Łużyckiej. Nazwa mezoregionu wywodzi się od nazwy dużego kompleksu leśnego o przewadze drzewostanów sosnowych, z kilkoma rezerwatami przyrody. Przez Bory Dolnośląskie przepływają Kwisa i Bóbr, zachodnią granicę tworzy Nysa Łużycka. Dużymi atrakcjami turystycznymi są zamki Czocho i Kliczków. Projektowany jest Park Krajobrazowy Bory Dolnośląskie, a także Doliny Kwisy. Bory Dolnośląskie wykorzystywane są głównie na potrzeby turystyki świątecznej.

Obszar **Doliny Baryczy** pokrywa się z Kotliną Milicką i Kotliną Żmigrodzką, które są zagłębieniami końcowymi lodowca warciańskiego. Przez obie Kotliny przepływa Barycz, znaczną powierzchnię zajmują lasy, m.in. zespół Lasów Milickich. W okolicach Żmigrodu i Milicza od czasów średniowiecza istnieją stawy rybne, zajmujące dużą powierzchnię. Na stawach bytuje duża liczba gatunków ptaków, z czego większość gniazdujących. Utworzony rezerwat ornitologiczny "Stawy Milickie" stanowi atrakcję przyrodniczą rangi europejskiej. Znaczna część obszaru objęta jest granicami Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy. Gmina miejsko-wiejska Milicz dysponuje bazą noclegową liczącą ponad 500 miejsc noclegowych. Ważniejszymi miejscowościami turystycznymi są Milicz i Sułów.

Dolina Odry na obszarze woj. dolnośląskiego, wydzielona jako jedno z pasm rozwojowych w ogólnym programie rozwoju regionu, posiada znaczące walory przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe, wodne, które przesądzić powinny o uznaniu jej za ważny element struktury przestrzennej turystyki. W podziale fizyczno-geograficznym Polski (Kondracki, 1998) odpowiada jej przede wszystkim Pradolina Wrocławska w ramach Niziny Śląskiej, Obniżenie Ścinawskie w ramach Wału Trzebnickiego i Pradolina Głogowska w ramach Obniżenia Milicko-Głogowskiego. Na potencjał turystyczny obszaru Doliny Odry składają się między innymi liczne rezerваты przyrody, projektowane parki krajobrazowe, walory kulturowe Oławy, Wrocławia, Lubiąża i Głogowa, możliwości turystycznej żeglugi pasażerskiej i wędrówek wodnych. W oparciu o ten potencjał turystyczny rozwinąć się powinna sieć szlaków turystycznych - samochodowych, rowerowych, pieszych i wodnych, które utworzą ważne pasmo wędrówek turystycznych.

Ważnym elementem struktury przestrzennej turystyki w woj. dolnośląskim jest **Wrocław**, stolica historyczna Dolnego Śląska, główny węzeł komunikacyjny, wielkie centrum krajoznawcze, kulturowe i biznesowe. Oferta turystyczna Wrocławia, obok takich produktów turystycznych realizowanych na miejscu, jak turystyka kulturowa, w tym sentymentalna, biznesowa, w tym kongresowa

i konferencyjna, obsługa turystyki tranzytowej, obejmuje również propozycje wycieczek turystycznych w bliższe okolice Wrocławia (m.in. Masyw Ślęży, Wzgórza Trzebnickie, dolina Odry) i dalsze rejony Dolnego Śląska. Baza noclegowa Wrocławia, według stanu w 2001 r., przekroczyła sześć tysięcy miejsc noclegowych. W programie rozwoju turystyki w woj. dolnośląskim Wrocław odgrywa szczególnie dużą rolę.

II CZĘŚĆ STRATEGICZNA

12 OKREŚLENIE WIZJI I CELÓW STRATEGICZNYCH PROGRAMU

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest spójny z *Programem Rozwoju Województwa Dolnośląskiego* w zakresie turystyki. Przeprowadzony audyt turystyczny regionu wraz z analizą SWOT stanowiły podstawę do określenia wizji oraz celów strategicznych dla Dolnego Śląska w obszarze turystyki.

Wizja strategiczna

Wizja strategiczna regionu została określona następująco:

„Województwo dolnośląskie jako region turystyczny o bogatych, różnorodnych walorach kulturowych i naturalnych zapewnia wypoczynek szerokiej grupie turystów zagranicznych i krajowych oraz mieszkańcom regionu.

Buduje potencjał gospodarczy w oparciu o turystykę, która stanowi atrakcyjne źródło dochodów, zapewnia miejsca pracy i angażuje ludzi.

Rozwój turystyki odbywa się w poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju w oparciu o krajowe i międzynarodowe trendy, regionalne uwarunkowania środowiska przyrodniczego i dziedzictwo kulturowe.

Jest miejscem otwartym na różnorodne formy aktywności, którego potencjałem i wyróżnikiem jest zróżnicowanie kulturowe i turystyczne.”

Analiza walorów i zasobów regionu pozwala na sformułowanie celów strategicznych.

Cele strategiczne:

1. **Zrównoważony rozwój turystyki na obszarze województwa dolnośląskiego poprzez aktywizowanie obszarów w niewielkim stopniu zagospodarowanych i wykorzystywanych turystycznie.**
2. **Optymalne wykorzystanie zasobów naturalnych oraz dziedzictwa kulturowego regionu.**
3. **Podnoszenie jakości i konkurencyjności oferty turystycznej regionu poprzez markowe produkty oraz rozbudowę markowej infrastruktury turystycznej i okoloturystycznej.**
4. **Integracja wiodących form turystyki na poziomie lokalnym, regionalnym i międzynarodowym.**
5. **Kształtowanie przestrzeni turystycznej regionu zgodnie z naturalną pojemnością recepcyjną i chłonnością terenów oraz w poszanowaniu środowiska naturalnego.**
6. **Wzmocnienie wizerunku regionu jako obszaru atrakcyjnego turystycznie dla turystów krajowych i zagranicznych poprzez spójną ponadlokalną politykę marketingową .**

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego w swoich podstawowych założeniach jest zgodny z celem zasadniczym Programu Rozwoju Województwa Dolnośląskiego, jakim jest:

„Życ w spokoju ducha, w zgodzie z ludźmi i w harmonii z naturą”

Cele Programu w większości są zgodne z zadaniami służącymi realizacji celów strategicznych rozwoju województwa dolnośląskiego określonych w domenach działań oraz celami „Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004-2006” w obszarach dotyczących rozwoju turystyki.

Zestaw zadań zaproponowany w programie rozwoju turystyki dla województwa dolnośląskiego uwzględnia działania w ramach jednego z priorytetów rozwoju gospodarczego Dolnego Śląska, jakim jest rozwój turystyki połączony z rozwojem usług rekreacyjnych i uzdrowiskowych:

- Kreowanie nowoczesnej oferty turystycznej i rekreacyjnej, w tym markowych produktów
- Otwarcie województwa na międzynarodowy ruch turystyczny poprzez sprawny system informacji turystycznej i skuteczną promocję
- Stymulowanie działań na rzecz podniesienia jakości usług oraz infrastruktury

W promocji regionu należy skoncentrować się na jego głównych atutach, takich jak:

- wielonarodowość,
- wielokulturowość,
- bliskie położenie sąsiednich krajów Czechy, Niemcy
- bogactwo i różnorodność walorów naturalnych i dziedzictwa kulturowego

Ponadto, w trakcie audytu turystycznego regionu zidentyfikowane zostały główne obszary turystyczne – subregiony, które stanowić będą podstawę promocji zasobów turystycznych województwa.

13 BARIERY ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

W trakcie przeprowadzania audytu turystycznego regionu oraz rozmów z przedstawicielami branży turystycznej zostały zidentyfikowane główne bariery rozwoju turystyki w województwie dolnośląskim.

Określenie barier nie stanowi przedmiotu opracowania, temat ten znajduje się poza obszarem Programu, jednakże znaczący sposób wpływają one na rozwój turystyki w regionie i dlatego zostały omówione.

Wymienienie poniższych przeszkód w rozwoju turystyki ma służyć przede wszystkim zwróceniu uwagi na obszary negatywnie oddziałujące na turystykę, jak również podjęcie przez wszystkie zainteresowane strony – władze województwa, samorządy lokalne, stowarzyszenia i związki, prywatnych przedsiębiorców oraz mieszkańców Dolnego Śląska skoordynowanych działań mających na celu zmianę istniejącego stanu.

Do najważniejszych barier rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku należy zaliczyć:

Dostępność komunikacyjną (drogi, koleje, lotnisko)

Układ komunikacyjny Dolnego Śląska przenosi zarówno ruch tranzytowy międzynarodowy, jak i ruch o znaczeniu krajowym i regionalnym. Przez województwo przebiegają szlaki komunikacyjne zarówno do metropolii europejskich: Berlin, Praga, Wiedeń, jak i miast Polski: Warszawa, Katowice, Kraków Poznań, które w większości krzyżują się we Wrocławiu.

Dolny Śląsk dysponuje dobrze rozwiniętą siecią transportową jeżeli chodzi o region południowy oraz transgraniczny w porównaniu z innymi regionami kraju. Natomiast jeżeli chodzi o dostępność komunikacyjną Dolnego Śląska z Polską środkowo-wschodnią to jest ona słaba. Rozwój gospodarczy kraju powoduje, że rozwój sieci komunikacyjnej nie nadąża za wzrostem natężenia ruchu, a stan techniczny jest daleki od pożądanego, zaś nakłady niewystarczające.

Analizując stan sieci komunikacyjnej Dolnego Śląska można zauważyć m.in.:

- Zły stan techniczny ok. 85 % nawierzchni odcinków dróg.
- Brak pełnej sieci autostrad i dróg ekspresowych,
- Parametry dróg na większości odcinków nie odpowiadają funkcji dróg i natężeniu oraz obciążeniu ruchem.

Efektom powyższych uwag jest m.in. problem ze sprawnym, bezpiecznym oraz w miarę szybkim dotarciem do najważniejszych pod względem turystycznym obszarów województwa dolnośląskiego, szczególnie w obszar Sudetów. Brak **bezpieczeństwa w podróżowaniu** to jeden z ważnych czynników, który zniechęca turystów zarówno krajowych jak i zagranicznych do odwiedzenia regionu.

Innym ważnym problemem jest **sieć kolejowa, wymagająca pilnej modernizacji**. Wieloletnie niedoinwestowanie, kolejne powodzie w latach 1997 – 1998 oraz niewystarczająca ilość szybkich połączeń typu InterCity i zmniejszająca się ilość połączeń kolejowych zarówno lokalnych, jak i regionalnych powodują, że dotarcie w niektóre regiony województwa jest albo niemożliwe albo trwa bardzo długo (znaczne ograniczenie prędkości poruszania się pociągów – linie kolejowe biegną po terenach pogórnicych).

Poprawa dostępności komunikacyjnej szczególnie w południowej części województwa poprzez:

- modernizację, przebudowę i budowę sieci komunikacyjnej województwa
- modernizację sieci kolejowej i wprowadzanie szybkobieżnych połączeń kolejowych

w znaczący sposób przyczyni się do wzrostu ruchu turystycznego generowanego przez region.

Kolejnym istotnym elementem jest rozwój połączeń lotniczych, w tym tzw. tanich połączeń. Dlatego też niezwykle istotna jest rozbudowa lotniska we Wrocławiu, jak też dynamiczniejszy rozwój lokalnych portów lotniczych w Jeleniej Górze, Lubinie w tym także lotnisk poradzieckich w Legnicy, Krzywej. Oprócz rozbudowy infrastruktury samych portów lotniczych bardzo ważne jest tworzenie warunków przyciągających tzw. tanich operatorów połączeń lotniczych. Analiza rynku połączeń lotniczych w Europie wskazuje, że jest to niezwykle prężnie rozwijających się segment, który w znaczący sposób może przyczynić się do rozwoju ruchu turystycznego, generowanego przede wszystkim przez turystów zagranicznych.

Jak wykazano powyżej dostępność komunikacyjna ma bardzo istotny wpływ na rozwój turystyki. Dlatego też, niezwykle istotne jest podjęcie skutecznych działań zmierzających do poprawy sieci komunikacyjnej – drogowej i kolejowej w województwie dolnośląskim. Wskazane powyżej działania zostały zapisane m.in. w Programie Rozwoju Województwa Dolnośląskiego. Jednakże ze względu na m.in. brak środków finansowych tempo ich realizacji jest dalekie od pożądanego i przynoszącego wymierne korzyści.

Regulacje prawne

Niestabilne prawo i często zmieniająca się jego interpretacja to jedna z głównych przyczyn hamujących rozwój branży turystycznej nie tylko w województwie dolnośląskim. Jest wiele obszarów związanych z turystyką, gdzie brakuje uregulowań prawnych. Jednym z takich przykładów mogą być uzdrowiska, które wciąż nie mają koniecznych uregulowań prawnych, w tym ustawy o gminach uzdrowiskowych, czy o lecznictwie uzdrowiskowym. Innym problemem są nazbyt restrykcyjne uregulowania prawne w porównaniu z przepisami obowiązującymi np. w Czechach czy też Unii Europejskiej (np. podatek VAT od usług turystycznych, Sanepid, prawo budowlane), które zdaniem firm z branży turystycznej powodują, że oferta polskich usług turystycznych nie jest dostatecznie konkurencyjna w porównaniu z sąsiednimi państwami. Dlatego niezwykle istotne jest, aby branża turystyczna we współpracy z władzami województwa podjęły działania na rzecz stanowienia prawa i regulacji prawnych sprzyjających rozwojowi turystyki.

Innym obszarem stanowiącym barierę rozwoju turystyki w regionie jest **rozwój turystyki na terenie parków narodowych, parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody, obszarów chronionego krajobrazu**. Zgodnie z ustawą z dnia 16 października 1991 roku, park narodowy jest udostępniany do zwiedzania, ale w sposób niekolidujący z nadrzędnym celem parku narodowego, jakim jest ochrona przyrody.

Rozwój turystyki na w/w obszarach budzi wiele kontrowersji. Poglądów w tej sprawie jest bardzo wiele. Niektórzy przyrodnicy chcieliby zamknąć te obszary przed zwiedzającymi, widząc w nich niszczycieli przyrody. Przedsiębiorcy, którzy korzystają z zasobów przyrody dla celów zarobkowych oraz turyści uważają, że w parkach narodowych bardziej dba się o przyrodę, niż o człowieka. Buntują się przeciwko m.in. zakazom prowadzenia inwestycji, możliwości zwiedzania terenów chronionych.

Generalnie stwierdzając, rozwój turystyki na obszarach chronionych powinien odbywać się w poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Dlatego też niezbędne jest, aby branża turystyczna we współpracy z władzami województwa podjęła wysiłek wspierania takich rozwiązań prawnych, które uwzględniłby zarówno interesy obszarów chronionych, jak też potrzeby rozwoju turystyki. Ponadto, należy wypracować zasady i platformę współpracy pomiędzy władzami sprawującymi opiekę nad obszarami chronionymi w województwie a branżą turystyczną tak, aby umożliwić rozwój turystyki nie niszcząc jednocześnie przyrody.

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo stanowi coraz istotniejszy argument przy wyborze miejsca spędzenia wolnego czasu przez turystów, szczególnie zagranicznych. W Polsce największe zagrożenie związane jest z napadami rabunkowymi, kradzieżami kieszonkowymi, kradzieżami samochodów, żebractwem zwłaszcza w dużych miastach i podczas organizacji dużych imprez masowych.

Wdrożenie różnego rodzaju rozwiązań zmniejszających skalę popełnianych przestępstw, takich jak instalacja systemów monitorujących ulice czy też parkingi wpłynęłoby pozytywnie na stan poczucia bezpieczeństwa przez turystów. Dlatego też niezwykle istotne jest opracowanie i wdrożenie przez władze samorządowe Dolnego Śląska we współpracy z organami odpowiedzialnymi za zapewnienie bezpieczeństwa kompleksowego zespołu działań, które spowodują wzrost poczucia bezpieczeństwa nie tylko wśród mieszkańców, ale także turystów przyjeżdżających do regionu.

Ważnym elementem byłoby przeprowadzenie we współpracy z władzami centralnymi oraz władzami innych regionów (np. w ramach projektu Silesia) kampanii promocyjnej mającej na celu zmianę niekorzystnej dla Polski, a powszechnie panującej opinii dotyczącej niskiego poziomu bezpieczeństwa w Polsce, co nie zawsze jest zgodne ze stanem rzeczywistym.

14 OKREŚLENIE PRIORYTETÓW ROZWOJU TURYSTYKI WOJEWÓDZTWA

Przeprowadzona w ramach audytu regionu analiza walorów turystycznych, stanu zagospodarowania turystycznego, w tym infrastruktury oraz ocena potencjału Dolnego Śląska stanowiły podstawę do określenia strategicznych priorytetów Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.

Określone w programie priorytety są zgodne z celami strategicznymi określonymi w Programie Rozwoju Województwa Dolnośląskiego oraz spójne z kierunkami działań Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004 – 2006.

Zagadnienia związane z turystyką w Programie Rozwoju Województwa Dolnośląskiego, zostały uwzględnione w obszarze realizacji celów strategicznych i wyznaczają perspektywę oceny stanu istniejącego i zamierzeń rozwojowych.

Spójność na poziomie krajowym, w tym konsolidację i ponadregionalny wymiar Programu został uwzględniony w bezpośrednim nawiązaniu do Rządowej Strategii Rozwoju Turystyki w latach 2001 – 2006 oraz Narodowego Planu Rozwoju.

Tabela 112 Zestawienie priorytetów Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Nazwa priorytetu	Zgodność z Programem Rozwoju Województwa Dolnośląskiego oraz ZPORR
„Markowe produkty turystyczne”	<p>Priorytet bazuje na zapisach Rządowej Strategii Rozwoju Turystyki w latach 2001 – 2006</p> <p>Zgodność z Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego z priorytetem 1 działaniem 1.1. i 1.4 oraz priorytetem 3, działanie 3.1., 3.2., 3.3. i 3.4.</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw priorytet 2</p> <p>Priorytet jest zgodny z Programem Rozwoju Województwa Dolnośląskiego</p>
„Rozwój lokalny turystyki”	<p>Zgodność z Zintegrowanym Programem Operacyjnym Rozwoju Regionalnego z priorytetem 3 z działaniami 3.1., 3.2., 3.3.</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich priorytet 2</p> <p>Priorytet jest zgodny z Programem Województwa Dolnośląskiego</p>
„Markowa infrastruktura turystyczna”	<p>Zgodność z Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego z priorytetem 1 działania 1.4 oraz priorytetem 3 działania 3.1., 3.4.</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw priorytet 2</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich priorytet 2</p> <p>Priorytet jest zgodny z Programem Rozwoju Województwa Dolnośląskiego</p>

<p>„System wsparcia sektora i produktów turystycznych”</p>	<p>Priorytet bazuje na podstawowych zapisach Rządowej Strategii Rozwoju Turystyki w latach 2001 – 2006</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw priorytet 1.</p> <p>Zgodność z Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego z priorytetem priorytet 2</p> <p>Zgodność z Sektorowym Programem Operacyjnym Rozwój Zasobów Ludzkich priorytet 1 i 2</p> <p>Zgodność z Programem Województwa Dolnośląskiego</p>
---	---

Źródło: opracowanie własne

14.1 Priorytet I – Markowe produkty turystyczne

Cele główne:

- Wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego, w tym koncentracja działań na markowych produktach turystycznych.
- Stworzenie podstaw dla wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno – gospodarczy Dolnego Śląska.

Cele szczegółowe

- Określenie i rozwój regionalnego produktu turystycznego.
- Identyfikacja i wsparcie rozwoju markowych produktów turystycznych województwa (turystyka aktywna, uzdrowiskowa, kulturowa).
- Modernizacja bazy i formuły usług klimatycznych.
- Kreowanie markowych produktów turystycznych w oparciu o walory regionalnych osobliwości przyrody, kultury i krajobrazu.
- Uzupełnienie oferty rekreacyjnej o propozycje turystyczne, kulturalne i sportowe.
- Oferta turystyczna dla rodzin i osób starszych – wspieranie rozwoju turystyki na obszarach wiejskich.
- Poszerzenie wachlarza ofert turystyki specjalistycznej i wyczynowej.
- Otwarcie Odry dla międzynarodowej turystyki wodnej.
- Przygraniczne imprezy kulturalne dla turystów z kraju i zagranicy.

Uzasadnienie

Kreowanie nowoczesnej oferty turystycznej w oparciu o markowe produkty turystyczne to warunek konkurencyjności oferty turystycznej regionu. Koncentracja działań i nakładów na wiodących produktach markowych regionu sprzyjać będzie nadaniu pożądanego kierunku rozwoju sektora, a także stworzy podstawę do m.in. przyciągnięcia inwestorów prywatnych, chcących inwestować na Dolnym Śląsku.

W ramach priorytetu wspierane będą działania pozwalające na pełniejsze wykorzystanie walorów województwa w celu zaoferowania konkurencyjnego markowego produktu turystycznego. Na podstawie audytu turystycznego regionu stwierdzono, że największy potencjał rozwoju związany jest z:

- **Turystyką aktywną** (promocja sieci tras wędrówek transgranicznych pieszych, rowerowych, konnych, wodnych; tworzenie subproduktów w zakresie *wspinaczki górskiej i skalkowej, lotniarstwa, paralotniarstwa i szybownictwa, turystyki konnej, wędkarstwa, golfa; korzystanie z infrastruktury parków wodnych*).
- **Turystyką uzdrowiskową** (klimat podgórski i górski, wykorzystanie w pełni zasobów uzdrowiskowych np. borowiny, wody lecznicze i peloidy).
- **Turystyką kulturową** (bogactwo i różnorodność walorów kulturowych i historycznych).

Ponadto ważną rolę w rozwoju turystyki województwa będą spełniały:

- **Turystyka biznesowa** (Wrocław jako centrum życia gospodarczego).
- **Turystyka na obszarach wiejskich** (szansa rozwoju obszarów o istotnych walorach turystycznych, ale słabych gospodarczo, zagrożonych marginalizacją).
- **Turystyki tranzytowa**, w tym przygranicznej (położenie na pograniczu z Niemcami i Czechami stanowi potencjał do rozwoju tej formy turystyki).
- **Turystyka przyrodnicza**, obserwacje przyrody, w tym szczególnie ptaków (bird watching) na terenie Doliny Baryczy.

14.2 Priorytet 2 – Rozwój lokalny turystyki

Cele główne:

- Wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego.
- Stworzenie podstaw dla wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno – gospodarczy Dolnego Śląska.
- Wykorzystanie potencjału regionu dla rozwoju turystyki w województwie w oparciu o wykorzystanie walorów turystycznych regionu, w tym na obszarach zagrożonych marginalizacją społeczną i gospodarczą.

Cele szczegółowe

- Wspieranie inicjatyw w zakresie turystyki, przyczyniających się do aktywizowania obszarów niewykorzystanych.
- Eksponowanie i wykorzystanie aspektu wielonarodowości i wielokulturowości regionu w rozwoju oferty turystycznej.
- Stworzenie systemu wsparcia dla sektora turystycznego, w tym MŚP i rzemiosła.
- Popularyzacja dorobku wybitnych twórców regionu.
- Stymulacja endogennej aktywności obywatelskiej i ekonomicznej.
- Popularyzacja dorobku kulturalnego i naukowego istotnego dla stymulacji ruchu turystycznego.
- Rozwój turystyki w poszanowaniu środowiska naturalnego.

Uzasadnienie

Jednym z celów strategicznych dokumentu jest aktywizowanie obszarów w niewielkim stopniu zagospodarowanych i wykorzystywanych turystycznie. Są to zarówno małe miasteczka, obszary wiejskie jak również tereny przemysłowe i pomilitarne oraz obszary zagrożone marginalizacją.

Wsparcie inicjatyw lokalnych w zakresie m.in.:

- tworzenia infrastruktury,
- formowania Lokalnych Organizacji Turystycznych,
- opracowywania programu rozwoju turystyki

nie tylko będzie aktywizowało lokalną społeczność, ale także przyczyni się do napływu kapitału inwestycyjnego, co w konsekwencji powinno spowodować wzrost ruchu turystycznego w regionie.

Innym ważnym obszarem działań jest wspieranie lokalnych inicjatyw kreujących ruch turystyczny w oparciu o bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, jak również walory naturalne.

14.3 Priorytet 3 – Markowa infrastruktura turystyczna

Cele główne:

- Wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego.
- Stworzenie podstaw dla wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno – gospodarczy Dolnego Śląska.

Cele szczegółowe:

- Rozwój markowej infrastruktury turystycznej i paraturystycznej.
- Tworzenie odpowiednich warunków dla wzrostu ruchu turystycznego.
- Tworzenie infrastruktury turystycznej sprzyjającej rozwojowi produktów markowych regionu.

Uzasadnienie

Infrastruktura turystyczna i paraturystyczna to niezbędny element rozwoju turystyki każdego regionu. Jej obecny stan na Dolnym Śląsku nie jest zadowalający i stanowi barierę dalszego rozwoju ruchu turystycznego. Dlatego niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do wsparcia inicjatyw mających na celu powstawanie infrastruktury, w tym bazy noclegowej na poziomie europejskim stanowiącej dopełnienie i lepsze wykorzystanie oraz zagospodarowanie istniejących walorów turystycznych.

Ważnym elementem powstawania markowej infrastruktury jest rozwój tematycznych szlaków turystycznych jako kompleksowej propozycji produktów turystycznych. W ramach tych działań wspierany będzie rozwój infrastruktury oraz oferty turystycznej w miejscowościach położonych wzdłuż szlaków. Szczególny akcent zostanie położony na rozwój Drogi Sudeckiej – głównej osi rozwoju turystyki w regionie.

14.4 Priorytet 4 – System wsparcia sektora i produktów turystycznych

Cele główne:

- Wzrost konkurencyjności województwa dolnośląskiego poprzez rozwój sektora turystycznego
- Stworzenie podstaw dla wzrostu konkurencyjności sektora turystycznego i oferty turystycznej jako sfery stymulującej rozwój społeczno – gospodarczy Dolnego Śląska

- Wzmocnienie wizerunku Dolnego Śląska jako obszaru atrakcyjnego turystycznie dla turystów krajowych i zagranicznych.

Cele szczegółowe:

- Stworzenie zintegrowanego systemu promocji i informacji w regionie.
- Stworzenie systemu badań potrzeb i oczekiwań turystów
- Stworzenie systemu wsparcia doradczo – konsultingowego dla podmiotów z sektora turystycznego.
- Stymulowanie rozwoju firm i instytucji otoczenia biznesu.
- Stworzenie mechanizmów kształcenia profesjonalnych kadr turystycznych w oparciu o rzetelną analizę potrzeb.
- Otwarcie województwa na międzynarodowy ruch turystyczny poprzez sprawny system informacji turystycznej i skuteczną promocję.
- Wykształcenie profesjonalnej kadry obsługi ruchu turystycznego i zarządzania turystyką.

Uzasadnienie

Priorytet 4 obejmuje kompleksowy zespół działań mających na celu wsparcie rozwoju sektora turystyki oraz produktów turystycznych obejmujących:

- Działania z zakresu szeroko pojętego marketingu (promocja, dystrybucja, informacja).
- Szkolenia kadr dla potrzeb turystyki.
- Doradztwo dla firm z sektora turystycznego.
- Rozwój systemu informacji turystycznej.

Podstawą wzrostu konkurencyjności oferty turystycznej regionu, oprócz działań infrastrukturalnych, jest koordynacja i integracja działań marketingowych połączona z bieżącym badaniem potrzeb i oczekiwań turystów oraz monitorowaniem rynku usług turystycznych i zachodzących na nim zmian w kraju i zagranicą. Efektem prowadzonych badań i analiz powinno być dostosowywanie oferty turystycznej do docelowych segmentów turystów.

W ramach działań marketingowych znajdują się zadania obejmujące stworzenie narzędzi komunikacji marketingowej istotnych dla budowy turystycznego wizerunku województwa, przede wszystkim w oparciu o znak turystyczny regionu, a także wspieranie m.in. powstawania indywidualnych znaków turystycznych zidentyfikowanych w audycie obszarów turystycznych.

Istotny element rozwoju turystyki stanowią kadry obsługujące turystów. Opracowanie i wdrożenie skutecznego systemu szkolenia personelu dla potrzeb turystyki znacząco przyczyni się do poprawy jakości usług i obsługi turystycznej.

Uzupełnieniem działań wspierających rozwój sektora jest zapewnienie dostępu podmiotom działającym w branży dostępu do usług doradczo – konsultingowych.

15 TURYSTYKA WEEKENDOWA – WYRÓŻNIK WOJEWÓDZTWA I WROCŁAWIA

Turystyka weekendowa należy obecnie do coraz popularniejszych rodzajów turystyki. Związane jest to w głównej mierze ze wzrostem popytu na krótkotrwały wypoczynek poza miejscem zamieszkania, ale w niezbyt dużej odległości od tego miejsca. Potrzeba odbudowy i ochrony sił

fizycznych oraz psychicznych współczesnego człowieka po często stresującej pracy i życiu w wielkim mieście także stanowi istotny czynnik popytu na ten rodzaj turystyki.

Turystyka weekendowa wykorzystuje różne środki transportu, ale najczęściej jest to samochód osobowy. Miejsca turystyczne typowe dla obsługi turystyki weekendowej powinny się charakteryzować:

- dobrą bazą noclegową,
- urozmaiconą ofertą gastronomiczną,
- bogatą i różnorodną infrastrukturą do spędzania wolnego czasu niezależnie od pory roku i pogody

Cechą charakterystyczną dla turystyki weekendowej jest fakt, że w krótkim okresie elementy infrastruktury turystycznej pracują z maksymalną wydajnością. Natomiast w innych okresach infrastruktura ta jest wykorzystywana w dużo mniejszym stopniu. Fakt ten stwarza określone problemy ekonomiczne w ośrodkach wypoczynku weekendowego. Jednakże należy podkreślić, iż społeczno – ekonomiczne wartości turystyki weekendowej są duże. Jej rozwój następuje w miarę wzrostu, przede wszystkim, zamożności społeczeństwa i usprawnień komunikacji.

Położenie Dolnego Śląska, a przede wszystkim granica z Czechami i Niemcami, jak również z województwem wielkopolskim w połączeniu z różnorodnymi zasobami przyrodniczymi i kulturowymi oraz bogatymi tradycjami mogą stanowić podstawę do stworzenia atrakcyjnej i konkurencyjnej oferty turystyki weekendowej. Turystyka weekendowa na Dolnym Śląsku jako forma spędzania wolnego czasu w ramach innych form turystyki ma wszelkie predyspozycje, aby stać się wyróżnikiem regionu. Szczególna zaś rola przypadnie Wrocławowi, który może stworzyć bogatą paletę ofert spędzenia weekendu bądź krótkich przerw świątecznych w ramach np. turystyki kulturowej, która niezwykle dynamicznie rozwija się w tym mieście, jak również w ramach cyklicznie organizowanych imprez kulturalno – artystycznych.

Generalnie należy stwierdzić, że rozwój turystyki weekendowej będzie się realizował w ramach zidentyfikowanych głównych form turystyki w regionie oraz z wykorzystaniem ich całej infrastruktury turystycznej i oferty dla turystów. Realizując strategię rozwoju poszczególnych form turystyki szczególny akcent zostanie położony na tworzenie i promowanie pakietów weekendowych skierowanych do mieszkańców Dolnego Śląska, zwłaszcza dużych aglomeracji, jak również mieszkańców sąsiednich województw i państw. W ramach każdej formy turystyki tworzone będą subprodukty uwzględniające specyfikę turystyki weekendowej.

W tym celu należy przede wszystkim tworzyć atrakcje turystyczne, rozbudować kalendarz wydarzeń o imprezy kulturalne, artystyczne i sportowe stanowiące magnes dla turystów. Jednakże musi się to odbywać w sposób zorganizowany i skoordynowany, z uwzględnieniem docelowego segmentu klientów oraz ich potrzeb i oczekiwań. Szczególne znaczenie będzie miało organizowanie większych imprez poza głównym sezonem będących w stanie przyciągnąć dużą liczbę turystów krajowych i zagranicznych turystów.

Obecne trendy w turystyce wskazują, że turyści rezygnują z jednego dłuższego urlopu na rzecz kilku krótszych. Dlatego też niezwykle istotna będzie rola promocji turystyki weekendowej. Dolny Śląsk w ramach praktycznie każdej formy turystyki, takich jak np.:

- turystyka aktywna
- turystyka uzdrowskowa
- turystyka kulturalna
- turystyka tranzytowa, w tym przygraniczna
- turystyka na obszarach wiejskich

jest w stanie zaoferować konkurencyjny subprodukt weekendowy, stanowiący atrakcję dla krajowych i zagranicznych turystów. Najważniejsze zadanie to opracowanie konkurencyjnej

oferty dopasowanej do docelowych segmentów turystów, a następnie przeprowadzenie kompleksowej kampanii promocyjnej. Szczególną uwagę należy zwrócić na:

- Jakość materiałów promocyjnych - foldery, ulotki, mapy i przewodniki.
- Wykorzystanie wszelkich kanałów dystrybucji, zwłaszcza zaś internetu.
- Promowanie oferty turystyki weekendowej na targach, wystawach.

Transport i komunikacja to fundamentalne czynniki mające istotny wpływ na rozwój turystyki weekendowej w regionie. Rosnąca dostępność samochodów osobowych jak również pociągów szybkobieżnych oraz tanich przewoźników będzie miała wpływ na ruch turystyczny w następujący sposób:

- Na krótkie pobyty częściej będą wybierane łatwo dostępne destynacje.
- Bariery wynikające z niedostosowanych rozkładów podróży będą mieć silniejszy, negatywny wpływ na wybór destynacji.
- Zatory na drogach negatywnie wpłyną na transport samochodami osobowymi, zwłaszcza w okresie sezonu.
- Dzięki bezpośrednim połączeniom kolejowym i lotniczym popyt na krótkie pobyty w miastach i regionach miejskich wzrośnie.
- Przejazdy szybkobieżną koleją na średnich dystansach zastąpią dużą część podróży odbywanych lotami rejsowymi.

Wziąwszy pod uwagę powyższe wskazania należy stwierdzić, że w kontekście rozwoju i promowania turystyki weekendowej jako jednej z głównych ofert turystycznych Dolnego Śląska niezwykle istotne będą inwestycje infrastrukturalne zapewniające nowoczesne i szybkie połączenia drogowe oraz kolejowe, w układzie północ – południe i wschód – zachód, zarówno wewnątrz województwa jak również z centrum Polski, sąsiednimi stolicami województw oraz sąsiednimi państwami.

16 ROZWÓJ DZIAŁAŃ W OBSZARZE TURYSTYKI WG WYBRANYCH PRIORYTETÓW

16.1 Rozwój markowych produktów turystycznych regionu

16.1.1 Rozwój turystyki uzdrowiskowej

Rozwoju turystyki uzdrowiskowej w województwie dolnośląskim zostanie oparty o pełniejsze wykorzystanie istniejących walorów regionu – klimat, położenie, tradycja, historia, jakość i skuteczność usług oraz modernizację i rozwój infrastruktury leczniczej, zabiegowej i noclegowej.

Niezwykle istotnym elementem dynamicznego rozwoju turystyki uzdrowiskowej jest zintegrowanie oraz zaktywizowanie wspólnych działań uzdrowisk w zakresie marketingu, obejmujących także wspólną promocję, dystrybucję. Służyć temu powinna m.in. platforma współpracy dolnośląskich uzdrowisk, aktywnie wspierana przez Urząd Marszałkowski oraz Dolnośląską Organizację Turystyczną.

W celu stworzenia konkurencyjnej i atrakcyjnej oferty uzdrowisk dolnośląskich niezbędne jest podjęcie szeregu wzajemnie oddziaływujących działań związanych z:

- modernizacją i rozwojem infrastruktury uzdrowisk – modernizacja bazy noclegowej, poprawa estetyki architektury zdrojowej,
- tworzeniem atrakcji dla turystów – kulturalnych, artystycznych, rozbudowa zaplecza diagnostyczno - zabiegowego, rekreacyjnego,
- poszerzaniem i różnicowaniem zakresu świadczonych usług
- podnoszeniem kwalifikacji personelu

Uzupełnieniem powyższych działań jest lobbying na rzecz uzdrowisk i poprawy warunków ich funkcjonowania – popieranie korzystnych zapisów dla uzdrowisk w ustawach o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym, gminach uzdrowiskowych.

Czynniki rozwoju

Dostępność komunikacyjna

Niezwykle istotna jest poprawa dostępności komunikacyjnej uzdrowisk. Modernizacja i rozwój połączeń drogowych, zwiększenie ilości połączeń PKP i PKS z miejscowościami uzdrowiskowymi, rozwój lokalnych lotnisk.

Regulacje prawne

Stworzenie odpowiednich regulacji prawnych umożliwiających rozwój uzdrowisk – ustawa o gminach uzdrowiskowych, ustawa o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym.

Modernizacja i unowocześnianie bazy noclegowej

Wsparcie procesów mających na celu poprawę jakości bazy noclegowej.

Wnioski i rekomendacje

- Atutem uzdrowisk musi być wysoka jakość i skuteczność usług świadczonych przez wykwalifikowany personel w stosunku do niskich kosztów obsługi.

- Współpraca uzdrowisk dolnośląskich w zakresie dystrybucji, promocji, wymiany doświadczeń, tworzenia wspólnej platformy współpracy
- Integracja i wzrost skuteczności działań promocyjnych uzdrowisk - współdziałanie uzdrowisk dolnośląskich, a także wsparcie ich działań promocyjnych przez np.: Urząd Marszałkowski oraz Dolnośląską Organizację Turystyczną.
- Opracowanie pakietów usług dostosowanych do różnego poziomu zasobności klientów
- Dbanie o jakość świadczonych usług – podnoszenia kwalifikacji personelu (nauka języków obcych)
- Wprowadzenie niezbędnych uregulowań prawnych – konieczność działań lobbingowych, wspieranie inicjatyw w zakresie zmian legislacyjnych wspomagających konkurencyjność uzdrowisk.
- Podjęcie działań zmierzających do uatrakcyjnienia pobytu turystów w uzdrowiskach poprzez np. przywrócenia klimatu dawnych uzdrowisk, w oparciu o kilkusetletnie tradycje – orkiestra kurortowa, koncerty, przedstawienia teatralne

Tabela 113 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki uzdrowiskowej

Rozwój turystyki uzdrowiskowej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Wspólna platforma współpracy uzdrowisk	<ul style="list-style-type: none"> • Podjęcie działań zmierzających do stworzenia wspólnej marki "Uzdrowiska Dolnośląskie" i opracowanie wspólnej promocji w kraju i zagranicą. • Wspieranie działań w zakresie promocji – wykorzystywania nowych kanałów dystrybucji, opracowania materiałów promocyjnych, przewodników po uzdrowiskach. • Wspieranie działań w zakresie wdrażania certyfikatów jakości, aktualizacji lub opracowania Systemów Identyfikacji Wizualnej, logo. • Wspieranie opracowania planów marketingowych uwzględniających krajowe i zagraniczne tendencje, w tym konkurencję innych uzdrowisk, preferencje klientów. • Wspieranie działań zmierzających do pozyskania organizacji konferencji, seminariów, szkoleń w uzdrowiskach dolnośląskich. 	2004 - 2006	
		2004 - 2006	
		Działanie ciągłe od 2005	
		Działanie ciągłe od 2005	
		Działanie ciągłe od 2004	
Infrastruktura i atrakcje uzdrowisk	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie inicjatyw zmierzających do ożywienia życia kulturalnego uzdrowiska – tworzenie wspólnych orkiestr zapraszanie na występy teatrów z dużych aglomeracji miejskich, teatrów amatorskich. • Tworzenie atrakcji kurortowych – rewitalizacja parków, budowa, modernizacja pijalni wód, ogrodów zdrojowych, basenów leczniczych (wykorzystanie wód geotermalnych) podniesienie standardu zaplecza diagnostyczno – zabiegowego, sportowego, rekreacyjnego, sal konferencyjnych. • Wspieranie powstawania w uzdrowiskach lokalnych rozlewni wód mineralnych, jak również lokali serwujących wodę mineralną eksploatowaną w uzdrowiskach. • Wspieranie inicjatyw organizowania imprez kulturalnych i artystycznych, spotkań i warsztatów dla różnych grup tematycznych. Rozwój słabo zagospodarowanych obszarów uzdrowiskowych – Przerzeczyn Zdrój położonych w pobliżu aglomeracji wrocławskiej. • Tworzenie muzeów uzdrowiskowych prezentujących m.in. dawne metody i narzędzia leczenia – wydzielenie obszarów uzdrowisk do zwiedzania, eksponowanie miejsc związanych ze znanymi osobami np. Kudowa Zdrój i Winston Churchill. • Przywracanie dawnego blasku uzdrowisk – wspieranie działań zmierzających do poprawy estetyki, przywrócenia dawnego charakterystycznego wyglądu uzdrowisk – odbudowa i renowacja architektury zdrojowej 	2004 - 2006	
		2005 – 2013	
		2005 – 2013	
		Działanie ciągłe od 2006	
		2005 – 2008	
		2005 - 2013	
Przed wszystkim jakość	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie procesu szkolenia kadr dla potrzeb turystyki uzdrowiskowej - dofinansowanie szkoleń i kursów językowych, opracowanie nowoczesnych standardów obsługi. 	2004 - 2006	

<p>Poszerzenie i dywersyfikacja zakresu usług</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie działań zmierzających do różnicowania i dywersyfikacji świadczonych usług. • Rozszerzenie zakresu oferowanych usług oraz zabiegów, tak aby w pełni wykorzystywać zasoby lecznicze uzdrowisk. • Różnicowanie oferty zabiegów, wprowadzanie nowych usług i zabiegów okołolecznicznych np. zabiegi kosmetyczne i kosmetyczne, masaże, akupunktura. • Łączenie turystyki uzdrowiskowej z innymi formami turystyki np. biznesową, aktywną poprzez opracowywanie pakietów, w tym weekendowych wyjazdów. Tworzenie atrakcji uzupełniających w postaci wędkarstwa, jeździectwa. 	<p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>
<p>Rozwój nowych obszarów dla turystyki uzdrowiskowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wprowadzenie lecznictwa uzdrowiskowego w miejscowościach np.: Szklarska Poręba. • Rozwój funkcji uzdrowiskowych w miejscowościach np.: Bolków, Kowary, Trzebnica, Wleń, Sokołowsko, Przerzeczyn, Niemcza. 	<p>2007 – 2013</p>

Źródło: opracowanie własne

Opis działań:

Jednym z najważniejszych elementów podnoszących konkurencyjność uzdrowisk są działania marketingowe, w tym współpraca uzdrowisk w zakresie wspólnej promocji, dystrybucji, podnoszenia kwalifikacji personelu i jakości usług, jak również stworzenie wspólnej marki „Uzdrowiska Dolnośląskie”. Tego typu zadania będą wspierane w ramach działania „**Wspólnej platformy uzdrowisk**”. Ponadto, wsparcie uzyskają działania zmierzające do wdrażania certyfikatów jakości, aktualizacji lub opracowania nowych systemów identyfikacji wizualnej, logo. Ważnym zadaniem będzie także:

- Opracowanie koncepcji rozwoju uzdrowisk, która będzie uwzględniała krajowe i międzynarodowe tendencje, w tym konkurencję innych, preferencje i oczekiwania klientów.
- Pozyskiwanie przez uzdrowiska dolnośląskie organizacji konferencji, seminariów, szkoleń.

Turystyka uzdrowiskowa w niewielkim stopniu podlega sezonowości, co stanowi o jej istotnej roli w rozwoju turystyki w województwie. Dlatego też niezwykle ważny jest zespół zadań zaprogramowanych w działaniu „**Infrastruktura i atrakcje uzdrowisk**”. Mają one na celu poprawę konkurencyjności oferty uzdrowisk dolnośląskich poprzez rozwój i tworzenie atrakcji zdrojowych, jak również przywracanie dawnego charakterystycznego wyglądu uzdrowisk.

Komplementarny charakter do działań związanych z infrastrukturą i atrakcjami mają zadania związane z poszerzeniem i dywersyfikacją świadczonych usług, tak aby w pełni wykorzystywać możliwości lecznicze uzdrowisk, oferować usługi różnym segmentom klientów, wzbogacać oferowane zabiegi o nowe oraz podnoszenie kwalifikacji personelu – zawodowych i językowych.

W celu zwiększenia potencjału regionu w ramach „**Rozwoju nowych obszarów dla turystyki uzdrowiskowej**” wspierane będą działania mające na celu wprowadzenie lecznictwa uzdrowiskowego bądź rozwój funkcji uzdrowiskowych.

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.
 - Narodowym Planem Rozwoju,
 - Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej Dolnego Śląska.
 - Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie

- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenia ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 114 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba atrakcji uzdrowiskowych • Liczba imprez promujących uzdrowiska • Liczba kanałów dystrybucji • Liczba przeszkolonych osób • Liczba odnowionych i odtworzonych obiektów historycznych w uzdrowiskowych • Pojemność bazy wczasowo -sanatoryjnej • Szerokość oferty usług w uzdrowiskach 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby turystów odwiedzających uzdrowiska • Wzrost atrakcyjności oferty uzdrowisk • Wzbogacenie infrastruktury uzdrowisk • Wzrost obłożenia w obiektach uzdrowiskowych • Wzrost średnich wydatków na turystę odwiedzającego uzdrowiska • Wzrost miejsc sprzedaży oferty uzdrowisk 	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa estetyki miejscowości i miast • Poprawa wizerunku regionu • Wzrost przychodów w obiektach handlowych i gastronomicznych • Podnoszenie jakości życia • Wydłużenie sezonu turystycznego • Poprawa atrakcyjności miast i miejscowości

Źródło: opracowanie własne

16.1.2 Rozwój turystyki kulturowej

Czynniki krytyczne rozwoju

- Współpraca ze środowiskami artystycznymi w celu zapewnienia bazy kadrowej imprez
- Tworzenie odpowiedniego zróżnicowanego repertuaru imprez i wydarzeń,
- Współpraca samorządów i animatorów kultury w celu koordynacji działań i wspólnej promocji,
- Decyzje właścicieli i zarządzających prywatnymi i publicznymi zasobami historycznymi i kulturowymi (odpowiednie udostępnienie obiektów i dóbr turystom)
- Jednolita polityka władz i decydentów związana w finansowaniu remontów i zagospodarowania obiektów i obszarów historycznych,
- Sieciowanie produktów i oferty

Wnioski – założenia rozwoju turystyki kulturowej

Analiza uwarunkowań potencjału turystycznego Dolnego Śląska wskazuje na konieczność rozwoju markowych produktów turystyki kulturowej.

Wiodącymi elementami turystyki kulturowej będą Wrocław jako miasto o dużym znaczeniu na europejskiej mapie wydarzeń kulturalnych, oraz istniejące i tworzące się regionalne centra kultury takie jak np. Jelenia Góra, Legnica Świdnica, Kłodzko, które będą siłą napędową i elementem promocji marki kulturowej całego regionu. Uzupełnieniem jest wiele miejscowości, obiektów zabytkowych lub przemysłowych. Jednak konieczne są intensywne prace związane z poprawą infrastruktury i stworzeniem interesującej oferty i programów. Najważniejsze wnioski z przeprowadzonych analiz i rekomendowane działania to:

- Potrzeba tworzenia atrakcji, imprez i wydarzeń kulturalnych, które będą zwiększały atrakcyjność turystyczną regionu i wydłużały pobyt turystów oraz wydłużały sezon turystyczny,
- Integrowanie programów imprez na poziomie lokalnym i regionalnym, współpraca przy tworzeniu harmonogramu działań w celu poprawy promocji w niekonkurowaniu i nakładaniu się w czasie imprez o podobnym znaczeniu lub odbywających się na tym samym terenie w tym samym czasie.

- Zwrócenie szczególnej uwagi na dostosowanie oferty turystycznej do zmian rynkowych w szczególności opracowanie atrakcyjnych parkietów weekendowych wspólnie z gestorami bazy noclegowej (pakiety nocleg atrakcja)
- Rewitalizacja miejscowości i obiektów o znaczeniu historycznym i kulturowym oraz programy udostępniania zwiedzającym w tym niepełnosprawnym,
- Ożywianie obiektów zabytkowych i muzealnych poprzez interaktywne programy, imprezy i zmianę czasu otwarcia obiektów. Ponadto udostępnianie i obiektów prywatnych na cele turystyczne.
- Organizacja szkoleń dla kadr turystycznych i kulturowych w tym lokalnych animatorów kultury.
- Wspieranie lokalnych i indywidualnych inicjatyw w zakresie powstawanie nowych atrakcji kulturalnych i budowy potencjału kulturowego regionu (minimuzea, udostępnianie prywatnych ekspozycji)
- tworzenie oddolnych inicjatyw kulturowych w tym powstawanie stowarzyszeń, bractw rycerskich, klubów zainteresowań wśród dzieci i młodzieży oraz zachowywania zwyczajów i tradycji kulturowych na wsi
- Rozwój i eksponowanie regionalnych zwyczajów tradycji oraz oferty kulinarnej.
- Opracowanie i wyznaczenie markowych szlaków kulturowych w tym szlaków miejskich w tym tworzenie infrastruktury turystycznej, systemu informacji oraz atrakcji i udostępniania obiektów turystom.
- Włączenie atrakcji turystyki kulturowej do istniejących i tworzonych szlaków turystycznych

Tabela 115 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki kulturowej

Rozwój turystyki kulturowej			
Nazwa działania/zadania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Wrocław Międzynarodowe Centrum Kultury	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych i artystycznych o znaczeniu międzynarodowym i ogólnopolskim (np. super produkcje Opery Wrocławskiej). • Budowa kompleksu wystawienniczo-kulturalnego (sala wystawiennicza i wielofunkcyjna scena, infrastruktura pomocnicza i socjalna). • Utworzenie miejskich tras turystycznych. • Opracowanie programów turystyki weekendowej, w tym współpraca z gestorami w opracowaniu oferty (przełot, noclegi i atrakcje). 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2006 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>	
Wsparcie dla rozwoju regionalnych centrów kultury	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja i tworzenie nowych imprez kulturalnych o znaczeniu międzynarodowym i ogólnopolskim (np. Festiwal Chopinowski, Festiwal Moniuszkowski, Festiwal Wieniawskiego). • Tworzenie i promocja regionalnych centrów kultury (m.in. dla miast powiatowych, miejscowości w ramach poszczególnych subregionów). • Tworzenie imprez ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności narodowej, kulturowej i religijnej regionu m.in.: • Festiwal Kultury Trzech Narodów, • Modernizacja i budowa obiektów wystawienniczo kulturalnych. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>	

Zintegrowane kalendarz imprez (regionalny i lokalne)	<ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie wspólnego zintegrowanego kalendarza imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym (koordynacja terminów imprez, uzupełnienie oferty). • Opracowanie zintegrowanych kalendarzy imprez na poziomie lokalnym, subregiony, powiaty (uzupełnienie oferty, ograniczenie pokrywania się terminów wydarzeń i imprez, wspólna promocja programu). • Promocja imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym ze szczególnym uwzględnieniem: <ul style="list-style-type: none"> • Mieszkańców Wrocławia i województwa, • Mieszkańców województw ościennych, • Turystów z sąsiednich państw. • Wspólna promocja imprez na poziomie regionu (strona internetowa, wydawnictwa) Działania na rzecz promocji imprez kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych o zasięgu: <ul style="list-style-type: none"> • Międzynarodowym, • Krajowym, • Regionalnym, • Lokalnym. • Tworzenie wspólnych (ponadlokalnych) akcji promocji dla imprez i atrakcji kulturowych. • Tworzenie pakietów turystycznych oferowanych przez sieci sprzedaży (nocleg + atrakcje kulturalne np. pobyt na imprezie). 	<p>2004 - 2006</p> <p>2004 - 2006</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2006</p>
Wzrost wartości zasobów kulturowych regionu (budowanie bazy społecznej)	<ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie dokształcania, doskonalenia zawodowego twórców, menedżerów i pracowników kultury. • Inspirowanie społecznego ruchu kulturalnego i aktywnego uczestnictwa w kulturze w celu tworzenia imprez i programów turystycznych – (powstawanie i wspieranie istniejących zespołów muzycznych, kultywowania zwyczajów, centrów kultury). 	<p>2004 - 2006</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>
Lokalne markowe produkty kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie unikalnych programów kulturowych Dolnego Śląska m.in. • Modernizacja i budowa obiektów wspierających rozwój markowych produktów • Tworzenie szlaków kulturowych – górnictwo złota, szlak cysterski, szlak zabytków z listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, szlak zamków piastowskich. • Wspieranie oddolnych inicjatyw tworzenia kadr i zaplecza na potrzeby tworzenia produktów i imprez (m.in. bractwa rycerskie). • Tworzenie i promocja pakietów turystyki weekendowej dla produktów kulturowych. • Tworzenie i promocja interregionalnych produktów kulturowych, (polsko-czeskie i polsko-niemieckie). • Tworzenie i promocja produktów turystyki miejskiej. • Tworzenie dodatkowej oferty obiektów historycznych i muzeów np. imprezy w muzeach, rozszerzenie czasu zwiedzania w tym nocne zwiedzanie. • Dolny Śląsk - Kraina noblistów. • Rozwój oferty kulinarnej stanowiącej specyfikę regionu i różnorodności kulturowej, poprzez podnoszenie jakości obiektów, regionalizacja potraw i wystroju obiektów, eksponowanie specyfiki regionalnej i kulturowej. 	<p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 -2006</p> <p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>

Udostępnianie obiektów zabytkowych i historycznych na cele turystyczne	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja imprez kulturalnych w zabytkach. • Adaptacja zabytków i obiektów przemysłowych na galerie, pasáže handlowe, domy kultury, skanseny przemysłowe, pracownie artystyczne. • Udostępnianie stanowisk archeologicznych na potrzeby turystów (m.in. zabezpieczenie i oznakowanie miejsc) m.in. Trzebnica, Będkowiec. • Programy i inicjatywy odkrywania nowych atrakcji historycznych (udostępnianie miejsc bitew, ważnych wydarzeń, obiektów związanych ze znanymi postaciami). • Rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej w obiektach zabytkowych i cennych kulturowo. • Budowa ułatwień dostępu osób niepełnosprawnych do obiektów i atrakcji historycznych i kulturowych. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 - 2006</p> <p>2007 – 2013</p> <p>2006 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 - 2013</p>
Ochrona dóbr kultury	<ul style="list-style-type: none"> • Programy i szkolenia związane ze wzrostem udział przedsiębiorców turystycznych i społeczności lokalnych w ochronie dóbr kultury i miasteczkach aktywizacji ruchu turystycznego w małych miejscowościach. • Stworzenie platformy współpracy pomiędzy właścicielami obiektów, a Konserwatorem Zabytków w celu zrównoważonego wykorzystania obiektów zabytkowych. • Rewaloryzacja i odbudowa obiektów o znaczeniu kulturowym i historycznym oraz zagospodarowywanie na cele turystyczne. • Rewitalizacja miast i dzielnic o charakterze historycznym i kulturowym. • Rewaloryzacji zabytkowych kompleksów miejskich i wiejskich oraz ogrodów i parków. • Programy operacyjne kształtowania krajobrazu i ochrony krajobrazu historycznego – zrównoważony rozwój turystyki i zachowanie dziedzictwa kulturowego. • Poprawa estetyki obiektów kulturalnych i historycznych oraz najbliższego otoczenia. • Program poprawy bezpieczeństwa i zabezpieczania obiektów zabytkowych, historycznych i kulturowych (montaż oświetlenia, systemów alarmowych i zabezpieczających, zabezpieczeń antywłamaniowych). 	<p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2007 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p>
Rozwój kultury na obszarach miejskich i wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie programów i imprez mających na celu rozwój aktywności kulturalnej wsi. • Wsparcie dla tworzenia inicjatyw kulturalnych na obszarach wiejskich (zespoły muzyczne, kultywowanie i odtwarzanie zwyczajów, zachowanie ginących zawodów, skanseny wiejskie). • Tworzenie działalności gospodarczej zajmującej się wyrobem rękodzieła artystycznego, warsztatów – ginących zawodów. 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p>
Tworzenie oraz rozwój muzeów, skansenów i ekspozycji	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie minimuzeów oraz sieciowanie obiektów w ramach gmin, szlaków turystycznych itp. • Tworzenie interaktywnych skansenów i wiosek historycznych. • Program zachęt i wsparcia dla osób prywatnych do eksponowania posiadanych zasobów. • Tworzenie zrzeszeń i stowarzyszeń muzealników. • Organizacja lokalnych wystaw, plenerów i ekspozycji artystycznych. • Modernizacje obiektów na potrzeby organizacji muzeów, skansenów, wystaw i cyklicznych imprez kulturalnych. 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>2004 – 2013</p>

Źródło: opracowanie własne

Opis działań:

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej Regionu.
- Rozwój aktywności społecznej i artystycznej społeczności lokalnych,
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.
- Rozwój infrastruktury paraturystycznej (obiekty użyteczności publicznej, lokale gastronomiczne i noclegowe)
- Promocja miast i regionu,

Tabela 116 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none">• Liczba atrakcji kulturowych udostępnionych turystom• Liczba imprez kulturalnych, spektakli, pokazów, koncertów• Liczba muzeów, galerii i wystaw,• Liczba udostępnionych zabytków,• Pojemność bazy noclegowej i gastronomicznej w obiektach zabytkowych• Liczba obiektów zrewaloryzowanych, zmodernizowanych• Liczba przeszkolonych osób• Ilość nowych mikro przedsiębiorstw• Liczba i długość szlaków kulturowych i historycznych,	<ul style="list-style-type: none">• Stopień zwiększenia atrakcyjności obiektów• Powstawanie nowych atrakcji• Wzrost obłożenia obiektów noclegowych i gastronomicznych,• Wzrost liczby odwiedzających obiekty i miejscowości• Wzrost liczby uczestników imprez• Atrakcyjne pakiety oferty weekendowej	<ul style="list-style-type: none">• Budowa wizerunku regionu – jako obszaru różnorodnego wielokulturowego,• Poprawa estetyki miejscowości i obiektów• Wzrost przychodów w obiektach handlowych i gastronomicznych• Wydłużenie sezonu turystycznego• Poprawa atrakcyjności turystycznej inwestycyjnej miast i miejscowości

Źródło: opracowanie własne

16.1.3 Rozwój turystyki aktywnej

Zadania zaprogramowane w ramach rozwoju turystyki aktywnej koncentrują się na rozwoju i budowie tych elementów, które są niezbędne dla turysty i pozwolą na stworzenie konkurencyjnej rynkowo oferty turystycznej. Zasięg projektowanych działań ogranicza pula środków finansowych dostępnych w ramach funduszy strukturalnych oraz środków z budżetu państwa do roku 2006. Należy jednak pamiętać, że istotnym elementem wzrostu regionu jest udział prywatnego kapitału inwestycyjnego, zaś rola samorządu jako czynnika stymulującego inwestycje jest ogromna

W planowanych działaniach główny nacisk położony zostanie na rozwój i modernizację infrastruktury niezbędnej do rozwoju turystyki aktywnej. Wspierane będą zadania dotyczące tworzenia kompleksowych rozwiązań dla turystyki rowerowej, tworzenia produktu turystycznego na bazie szlaków pieszych i rowerowych, w tym także ścieżek przyrodniczych, oraz ekologiczno dydaktycznych (wytyczanie oraz znakowanie nowych szlaków), wyciągów narciarskich, nartostrad i tras zjazdowych oraz tras biegowych, szlaków wodnych, modernizacji istniejących stanic wodnych, budowy małych przystani na głównych szlakach wodnych, a także wsparcie

rozwoju ośrodków uprawiania wspinaczki górskiej i skałkowej oraz uprawiania sportów lotniczych, stanic wędkarskich, ośrodków jeździeckich, pól golfowych.

Ważnym działaniem będzie wsparcie procesu opracowania kompleksowej koncepcji rozwoju, turystyki rowerowej i pieszej oraz turystyki wodnej. Ważnym wsparciem w rozwoju turystyki aktywnej powinna być rozbudowa i budowa kompleksów parków wodnych – co najmniej po jednym w każdym subregionie województwa dolnośląskiego.

Kolejnym obszarem wsparcia będą działania związane z marketingiem i szkoleniami. Główne założenie to integracja i koordynacja działań w obrębie poszczególnych form turystyki aktywnej dotyczących marketingu, promocji, dystrybucji, tworzenia baz informacyjnych oraz specjalistycznych szkoleń dla obsługi ruchu turystycznego.

Działania te powinny przyczynić się do wzrostu zainteresowania inwestorów regionem i napływem kapitału inwestycyjnego do regionu w kolejnych latach następnych oraz podniesienia jakości i standardu oferty turystyki aktywnej województwa dolnośląskiego.

Rozwój turystyki pieszej

W ramach rozwoju turystyki pieszej należałoby zinwentaryzować istniejące szlaki piesze, szczególnie w zakresie ich oznakowania i infrastruktury towarzyszącej. Należy uznać, że sieć szlaków turystycznych na obszarze Dolnego Śląska jest wystarczająca, nie jest wystarczające natomiast infrastruktura towarzysząca. Szczególnie ważnym zadaniem jest poprawa stanu oznakowania oraz informacji zewnętrznej (mapy, panoramy i opisy atrakcji turystycznych). Zadanie to powinno być realizowane przez samorządy lokalne, parki narodowe na obszarach im podległych, PTTK - zwyczajowo zajmujące się znakowaniem szlaków lub podmioty, dla których będą to zadania zlecone, z zachowaniem jednolitego sposobu oznakowania. Ważnym zadaniem jest systematyczna renowacja i konserwacja istniejących szlaków pieszych, któremu to zadaniu powinien być nadany charakter lokalny przy zewnętrznym wsparciu finansowym.

Należałoby wyznaczyć szereg ścieżek dydaktycznych np. ścieżki przyrodnicze, tematyczne parków krajobrazowych, rezerwatów, których oznakowanie byłoby autorskie – bezpośrednio identyfikujące produkt określony w sposób czytelny nazwą (np. Ścieżka Liska). Ten produkt miałby szczególne znaczenie edukacyjne dla dzieci i młodzieży. Przy szlakach powinno powstać więcej schronów, miejsc odpoczynku itp.

Ze względu na rosnący ruch turystyczny na obszarze przygranicznym Sudetów należy wyznaczać i udostępniać nowe turystyczne przejścia graniczne, które pozwalają na połączenie systemu szlaków w ujęciu euroregionalnym oraz dążyć do zniwelowania wszelkich niedogodności związanych z ich przekraczaniem.

Rozwój tego produktu turystycznego powinien oprzeć się na badaniach konsumenckich, które pozwolą wyznaczyć najlepsze, zgodne z trendami kierunki rozwoju.

Z obserwacji rynku wynika, że obecnie turystyka piesza przyjęła formy:

- turystyka piesza-rekreacyjna (krótkie, nie dłuższe niż jednodniowe wędrówki po wybranej trasie stanowiącej pętlę – powrót do miejsca zakwaterowania)
- wędrówki kilkudniowe, najczęściej weekendowe, szczególnie popularne na obszarach górskich, z wykorzystaniem zaplecza noclegowego w schroniskach
- turystyka piesza - kwalifikowana wymagająca odpowiedniego przygotowania kondycyjnego, również sprzętowego; nowe trendy – trekking
- nowe formy rekreacji ruchowej oparte na tradycji turystyki pieszej – nordic walking

Coraz rzadziej wędrówki piesze mają charakter „liniowy” i trwają dłużej niż 3 dni. Te dłuższe wędrówki po szlakach dotyczą głównie turystyki zorganizowanej, grupowej np. młodzieży (obozy sportowe), rzadziej turystyki pieszej indywidualnej.

Ze względu na zmieniające się trendy w turystyce pieszej należy dostosować działania do wymogów rynku. Należy wspierać istniejące już obszary turystyki pieszej, umocowane geograficznie, historycznie i kulturowo oraz aktywizować obszary, na których produkt ten jest słaby.

Wyznaczone na mapie Dolnego Śląska miejscowości - węzły turystyki pieszej, które zwyczajowo stanowią punkt wyjścia na szlaki turystyczne lub transportu w wyższe partie gór z wykorzystaniem kolei linowych, powinny uzyskać wsparcie w zakresie przede wszystkim poprawy systemu informacji (oznakowanie, informacja zewnętrzna, wydawnictwa niekomercyjne itp.).

Najważniejszym zadaniem byłaby jednak poprawa dostępności komunikacyjnej, której stan na dzień dzisiejszy jest niedostateczny. Dostępność komunikacyjna jest podstawą gdy chcemy mówić o pieszych wędrówkach „liniowych”.

W działaniach długoterminowych należy założyć poprawę zagospodarowania lub zagospodarowanie turystyczne atrakcji, np. punkty widokowe. Odtworzenie części poniemieckiej infrastruktury turystycznej, np. wieże i platformy widokowe.

Infrastruktura towarzysząca (zaplecze noclegowe i gastronomiczne) będzie się rozwijała automatycznie wraz ze wzrostem atrakcyjności produktu, a co za tym idzie wzrostem ruchu turystycznego. Należy wspierać inwestorów w zakresie administracyjnym.

Bezpieczeństwo i obsługa ruchu turystycznego

- wspieranie górskich służb ratowniczych oraz podejmowanie działań związanych ze wzrostem bezpieczeństwa publicznego poprzez dotacje, działania edukacyjne
- rozszerzenie sieci punktów informacji turystycznej
- podwyższanie jakości obsługi turystycznej poprzez szkolenia dla informatorów turystycznych, przewodników, pilotów
- zapewnienie profesjonalnego materiału informacyjnego – bezpłatne mapy, informatory

Koniecznym jest wyznaczenie ponad lokalnych kierunków promocji turystyki pieszej. Szczególnie ważne jest wyznaczenie grup docelowych, do których bezpośrednio skierowana będzie oferta. Ważny jest tu aspekt edukacyjny i społeczny, a więc stworzenie szczególnie atrakcyjnej oferty dla dzieci i młodzieży.

Po 2006 roku rozwój turystyki pieszej i powinien nadal koncentrować się na działaniach zmierzających do integracji obszarów turystyki pieszej na szczeblu międzynarodowym, regionalnym i lokalnym. Wsparcie powinno także dotyczyć rozwoju infrastruktury okołoturystycznej wokół szlaków.

Czynniki rozwoju:

Jakość i atrakcyjność szlaków

- Szlaki powinny przebiegać przez obszary atrakcyjne, bogate w walory naturalne i antropogeniczne
- Oznakowanie szlaków powinno być czytelne i jednolite dla pieszych szlaków turystycznych oraz autorskie dla ścieżek dydaktycznych z zastosowaniem przyjętego oznakowania PTTK

- Przy szlakach powinna się znajdować dobra infrastruktura towarzysząca – schroniska, schrony, miejsca odpoczynku, tablice informacyjne itp.
- Węzły szlaków powinny być dobrze skomunikowane ze sobą komunikacją publiczną. Problem dostępności komunikacyjnej województwa stanowi znaczącą barierę ograniczającą rozwój turystyki pieszej. Niezbędne jest zapewnienie łatwego transportu (PKP, PKS) turysty do/i z miejsca wędrówek. Dobra informacja o szlakach - zapewnienie turystyce aktualnej informacji o przebiegu szlaków, dostępnej na szlaku bazy noclegowo – gastronomicznej, miejscach skomunikowania z transportem publicznym. Nie sprzyja temu mała ilość punktów informacji turystycznej, profesjonalnych map i przewodników. Dlatego też konieczne jest utworzenie jednolitego systemu informacji i promocji regionu.

Działania wspierające

- Obecnie na terenie województwa nie funkcjonuje zintegrowany system promocji oraz daje się zauważyć brak skutecznych kanałów dystrybucji informacji. Dlatego sugeruje się stworzenie zintegrowanego systemu wsparcia marketingowego, w tym w szczególności w zakresie promocji i dystrybucji oferty na rynek, w tym on-line.
- Wsparcie promocji turystyki pieszej i rowerowej na poziomie samorządowym i krajowym
- Wsparcie lokalnych inicjatyw inwestycyjnych służących wzbogaceniu oferty turystyki pieszej, szczególnie w zakresie:
 - systemu informacji zewnętrznej
 - rozbudowy infrastruktury towarzyszącej typu – schrony, miejsca odpoczynku,
 - zagospodarowania atrakcji turystycznych
 - odtworzenia atrakcji turystycznych np. wieże widokowe

Wnioski i rekomendacje

Region dysponuje ogromnym potencjałem, który może być wykorzystany do rozwoju turystyki pieszej. Podstawowe obszary działania w ramach rozwoju turystyki pieszej i rowerowej obejmują:

- Ukierunkowana i konsekwentna promocja produktu turystyki pieszej
- Konsekwentny rozwój i podnoszenie jakości oferty.
- Wsparcie lokalnych i regionalnych inicjatyw w zakresie rozwoju turystyki pieszej

Rozwój turystyki rowerowej

Szansą na rozwój turystyki rowerowej w województwie jest podejście produktowe i skoncentrowanie działań w następującym zakresie:

- Inwentaryzacja dotychczas oznakowanych tras i wybranie takich które można rozwijać dla stworzenia produktu
- Wyznaczenie obszarów z siecią tras rowerowych i stworzenie produktu
- Tworzenie centrów rowerowych
- Intensywna promocja
- Kompleksowość oferty

U podstaw skoordynowanego i dynamicznego rozwoju turystyki rowerowej leży poznanie i zrozumienie oczekiwań tej grupy turystów, dlatego podstawą powinno być

wykonanie kompleksowych badań konsumenckich oraz stałe monitorowanie oczekiwań turystów. Wyniki badań powinny stanowić podstawę do opracowania zaleceń dla samorządów chcących tworzyć ofertę rowerową. Opracowanie powinno zawierać także przykłady montażu finansowego, opieki nad systemem, sposobów znakowania, promocji – inaczej mówiąc powinno to być kompendium wiedzy na temat turystyki rowerowej dla samorządów które dzięki temu będą mogły się zorientować czy na ich terenie są szanse na stworzenie i utrzymanie tego typu produktu.

Czynniki rozwoju:

Kompleksowość oferty

1. Jakość i atrakcyjność tras rowerowych

- Szlaki powinny przebiegać przez obszary atrakcyjne, bogate w walory naturalne i antropogeniczne
- Szlaki powinny być wyznaczone na obszarach bez, lub o małym natężeniu ruchu samochodowego Szlaki generalnie powinny być w układzie pętli (determinuje to kwestia komunikacji)
- Szlaki długodystansowe nie wymagają znakowania, ale dobrych map i przewodników

2. Oznakowanie tras rowerowych

- Warunkiem bezpiecznego i wygodnego poruszania się turysty po szlakach jest **czytelne i zrozumiałe** oznakowanie szlaków rowerowych.

3. Baza noclegowo – gastronomiczna i infrastruktura wspomagająca

- Jeżeli będzie dostatecznie duży ruch - odpowiednia baza sama powstanie i o standardzie zgodnym z oczekiwaniami turysty
- Dostosowanie już istniejących obiektów do potrzeb turystyki rowerowej (region przyjazny turyście rowerowemu) – popularyzacja i trzymanie standardu ogólnopolskiej akcji „Kwatera dla Rowera” zapoczątkowanej na Dolnym Śląsku w Szklarskiej Porębie.
- Miasto, gmina, obszar przyjazny rowerzyście - stojaki na rowery, schrony i miejsca odpoczynku, mapy planszowe, materiały kartograficzne komercyjne i promocyjne.

4. Powiększenie oferty o elementy związane ze sportami rowerowymi i ekstremalnymi

- Bike parki, trasy crossowe, freeridowe, downhillowe jako dodatkowe elementy wzmacniające ofertę.

5. Imprezy rowerowe jako czynnik wzmacniający promocję

- Festiwale rowerowe, cykle maratonów, rajdy ściągają rzesze rowerzystów i osób towarzyszących.

Promocja turystyki rowerowej

- Bez intensywnej promocji produkt, jakim są trasy, obszary rowerowe nie ma szans na zaistnienie w świadomości potencjalnego klienta. Potrzeba wykorzystania wszystkich możliwych form promocji. Bardzo ważnym czynnikiem jest zapewnienie materiałów kartograficznych - mapy promocyjne, komercyjne.

Dostępność komunikacyjna

- Problem dostępności komunikacyjnej województwa stanowi znaczącą barierę ograniczającą rozwój turystyki rowerowej. Niezbędne jest zapewnienie łatwego

transportu (PKP, PKS) turysty i roweru do/ i z miejsca wędrówek. Dostosowanie pociągów i autobusów do transportu rowerów np. „Cyklobusu”

Działania wspierające

- Wsparcie promocji przez administrację państwową oraz samorzady terytorialne wszystkich szczebli..

Wnioski i rekomendacje

Region dysponuje znaczącym potencjałem, który może być wykorzystany do rozwoju turystyki rowerowej. Jednakże niezbędne jest wsparcie rozwoju infrastruktury, tworzenia oferty usług oraz promocji i dystrybucji.

Podstawowe obszary działania w ramach rozwoju turystyki rowerowej obejmują:

- Wsparcie lokalnych i regionalnych inicjatyw tworzenia obszarów rowerowych (produktu)
- Wsparcie przy tworzeniu centrów rowerowych
- Wykonanie badań i opracowanie zaleceń dotyczących tworzenia produktu
- Popularyzowanie kompleksowych rozwiązań
- Rozwój bazy informacyjnej dla turysty – zapewnienie map oraz przewodników z niezbędną informacją o szlakach, stworzenie bazy informacyjnej on-line.
- Ukierunkowana i konsekwentna promocja produktu turystyki rowerowej.
- Koordynacja działań w zakresie znakowania szlaków rowerowych – powołanie grupy roboczej ds. turystyki rowerowej.

Tabela 117 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki pieszej i rowerowej

Rozwój turystyki pieszej i rowerowej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rozwój turystyki pieszej	<p>Rozwój infrastruktury i udogodnień dla turysty na szlaku poprzez koncentrację działań w następujących obszarach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • inwentaryzacja, renowacja oraz utrzymanie już istniejących szlaków pieszych, w tym ścieżek przyrodniczych, edukacyjnych i dydaktycznych. • Integracja istniejących i nowo powstających szlaków z szlakami po stronie czeskiej i niemieckiej. • Poprawa dostępności komunikacyjnej regionu • Rewaloryzacja punktów widokowych - ich odtworzenie wraz z remontem, odnową lub odbudową wież widokowych, rozwój sieci punktów widokowych • Rozwoju infrastruktury wspomagającej na szlakach (mapy, opisy atrakcji, ławeczki, schrony, miejsca odpoczynku, toalety itp.). • Dostosowanie ofert do potrzeb rynkowych, tworzenie nowych produktów dla turystyki kwalifikowanej i nowych form rekreacji 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p>	
Rozwój oferty turystyki rowerowej	<p>Zintegrowany rozwój oferty turystyki rowerowej w województwie. Koncentracja działań na następujących obszarach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie badań konsumenckich i ich opracowanie • Rozwój turystyki rowerowej w strefie wypoczynku weekendowego dla takich aglomeracji jak Wrocław, Głogów, Jelenia Góra, Legnica, Kłodzko, Wałbrzych, Bolesławiec. • Tworzenie centrów rowerowych • Tworzenie obszarów turystyki rowerowej • Stworzenie sieci linii autobusowych obsługiwanych 	<p>2005</p> <p>2005 - 2006</p> <p>2005 – 2013</p> <p>2005 - 2013</p>	

	<i>autobusami przystosowanymi do przewozu rowerów,</i> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Dolączenie do składów pociągów wagonów przystosowanych do przewozu rowerów</i> 	2006 2006
--	---	------------------

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.
 - Narodowym Planem Rozwoju,
 - Wpływ projektu na wzrost atrakcyjności oferty turystycznej regionu i wydłużenie sezonu turystycznego.
 - Aktywizacja terenów niezagospodarowanych dotychczas turystycznie
 - Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej

Tabela 118 Spodziewane efekty w turystyce pieszej i rowerowej

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych wyznaczonych i oznakowanych szlaków, w tym ścieżek edukacyjnych i dydaktycznych • Liczba powstałych nowych wypożyczalni sprzętu • Liczba powstałych obiektów w ramach akcji „Kwatera dla Rowera” • Liczba miejsc parkingowych dla rowerów • Liczba miejsc odpoczynku dla turystów • Liczba powstałych punktów widokowych na trasach szlaków 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby powstałych nowych szlaków • Wzrost liczby oznaczonych szlaków pieszych i rowerowych • Wzrost liczby wypożyczalni sprzętu rowerowego • Wzrost ilości powstałych obiektów w ramach akcji „Kwatera dla Rowera” • Wzrost ilości miejsc odpoczynku dla turystów • Wzrost liczby punktów widokowych na trasach szlaków 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyciągnięcie inwestycji i kapitału do regionu • Wzrost liczby osób odwiedzających region • Wzrost udziału przychodów z turystyki pieszej i rowerowej w Województwie

Źródło: opracowanie własne

Rozwój turystyki narciarskiej

Turystyka narciarska obejmująca zarówno narciarstwo zjazdowe, jak i narciarstwo biegowe cieszy się ogromną, i z roku na rok, rosnącą popularnością na świecie. Województwo dolnośląskie dysponuje ogromnym potencjałem oraz dobrą infrastrukturą dla potrzeb uprawiania narciarstwa. Szczególnie dobrze zagospodarowane narciarsko obszary górskie Sudetów oferują dobry produkt, wymagający jednak szybkiego doinwestowania. Niewystarczająca jest ilość wyciągów, kolejek linowych, nartostrad i tras zjazdowych, a co za tym idzie ich niska przepustowość. Szczególnie pilne jest wsparcie inwestycji narciarskich na obszarach już dobrze zagospodarowanych, aby wykorzystując istniejący potencjał zatrzymać klienta po polskiej stronie gór. Hamulcem rozwoju jest również bariera komunikacyjna i to zarówno w zakresie dojazdu do miejscowości narciarskich komunikacją publiczną, jak też komunikacji w obrębie miejscowości tzw. skibusy. Przede wszystkim należy dążyć do poprawy i przebudowy istniejącej sieci drogowej, której stan na dzień dzisiejszy jest katastrofalny, a dojazd do większości miejscowości narciarskich jest bardzo utrudniony. Dynamiczny rozwój zaplecza narciarskiego w sąsiednich Czechach oraz konkurencyjność oferty narciarskiej Alp czy Dolomitów powoduje, że chcąc zaspokoić oczekiwania klienta należy zlikwidować wszelkie niedogodności. Kształtowanie oferty narciarskiej powinno opierać się na obserwacji rynku, ma być ona również odpowiedzią na nowe trendy w turystyce narciarskiej – narciarstwo tourowe, snowboarding, free-skiing itp.

Priorytetowym zadaniem jest wypracowanie zasad współpracy władz samorządowych z władzami Parków Narodowych, Parków Krajobrazowych, aby mogły ruszyć prace związane z modernizacją i budową infrastruktury narciarskiej. Jednakże dalszy rozwój zaplecza dla turystyki narciarskiej musi odbywać się w poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

Z uwagi na ograniczone środki finansowe możliwe do wykorzystania w okresie 2004 – 2006 na rozwój infrastruktury narciarskiej wspierane będą w pierwszym etapie inwestycje niskokapitałochłonne, pozwalające na modernizację, a więc poprawę istniejącego zaplecza turystyki narciarskiej. W pierwszej kolejności wsparte zostaną działania związane z:

- modernizacją wyciągów narciarskich i kolejek linowych
- poprawą standardu nartostrad, tras zjazdowych i tras biegowych
- uzupełnieniem infrastruktury okołonarciarskiej – parkingi
- wytyczenie i utrzymanie zimowych tras biegowych po szlakach turystycznych na obszarze parków narodowych i krajobrazowych

W rozwoju turystyki narciarskiej w regionie ważnym działaniem jest integracja istniejącej infrastruktury. W ramach tego działania promowane i wspierane będą działania mające na celu integrację regionalnego systemu infrastruktury narciarskiej obejmującego takie zasoby jak:

- trasy zjazdowe i biegowe,
- wspólne ski pasy na wyciągi,
- wspólna komunikacja pomiędzy wyciągami a bazą noclegową, oraz działania o charakterze euroregionalnym
- skomunikowanie ze sobą narciarskich tras biegowych (np. Magistrała Izerska, Magistrała Karkonoska) poprzez otwarcie nowych, narciarskich przejść granicznych
- zapewnienie połączeń komunikacyjnych dla narciarzy pomiędzy przygranicznymi, sąsiednimi ośrodkami sportów zimowych

Programując działania po 2006 roku należy w większym stopniu wskazywać jako istotne projekty związane z budową nowej infrastruktury znacząco zwiększającej pojemność już istniejącej oraz tworzącej nowe miejsca do uprawiania turystyki narciarskiej w regionie np. Góry Izerskie.

Wskazana jako istotne działanie dla Dolnego Śląska jako koncepcja subproduktowa rozwoju narciarstwa w regionie wskaże najbardziej dogodnie miejsca inwestycji. Ważne jest, aby już teraz rozpocząć prace związane z opracowaniem dokumentacji technicznej niezbędnej w procesie aplikowania po środki unijne.

Dostępność kapitału

Pozyskiwanie inwestorów krajowych i zagranicznych za pomocą profesjonalnych działań inwestycyjnych regionu oraz w oparciu o profesjonalnie przygotowaną dokumentację – biznes plany, studia wykonalności, analizy itp. Są to m.in. dokumenty, których inwestorzy oczekują i wymagają rozpoczynając rozmowy biznesowe z samorządami.

Rozwój infrastruktury

Konieczna jest modernizacja istniejącej infrastruktury, zwiększenie jej przepustowości, co w znaczącym stopniu przyczyni się do poprawy zadowolenia turystów wypoczywających w regionie

Dostępność komunikacyjna

Poprawa dostępności komunikacyjnej poprzez polepszenie stanu nawierzchni dróg, zharmonizowanie połączeń PKP i PKS z najważniejszymi ośrodkami w Polsce, zapewnienie odpowiedniej ilości miejsc parkingowych.

Bezpieczeństwo

Konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa turysty i jego mieniu, szczególne wsparcie powinny uzyskać górskie służby ratownicze

Wsparcie marketingowe

Integracji wymaga działalność promocyjna prowadzona indywidualnie przez poszczególne samorządy w celu zwiększenia efektywności i ukierunkowania przekazu marketingowego na rynek. Zasadnym jest przeprowadzenie badań konsumenckich w oparciu o które wyznaczone zostaną działania marketingowe.

Wnioski i rekomendacje

- opracowanie koncepcji rozwoju turystyki narciarskiej w regionie, w której wskazane zostaną główne obszary wsparcia
- Konieczne jest wypracowanie zasad współpracy z władzami Parków Narodowych, Parków Krajobrazowych odnośnie zasad pozyskiwania terenów będących w gestii tych władz pod inwestycje.
- Rozwój infrastruktury dla potrzeb turystyki narciarskiej
- Integracja regionalnego i euroregionalnego systemu infrastruktury narciarskiej.
- Ukierunkowana i konsekwentna promocja regionu i jego walorów narciarskich na rynku krajowym i zagranicznym (nowe rynki wschodnie)
- Podnoszenie jakości i standardu obsługi ruchu turystycznego
- Wsparcie imprez sportowych i rekreacyjnych promujących aktywny wypoczynek, rekreację

Tabela 119 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki narciarskiej

Rozwój turystyki narciarskiej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rozwój infrastruktur dla potrzeb turystyki narciarskiej	<i>Wsparcie procesów modernizacji i rozwoju infrastruktury dla potrzeb turystyki narciarskiej obejmującej:</i> <ul style="list-style-type: none">• Nartostrady i trasy zjazdowe• Wyciągi i kolejki linowe.• Zakupu sprzętu specjalistycznego: ratraki, armatki śnieżne.• Trasy biegowe, w tym wykorzystanie szlaków pieszych bądź rowerowych oraz wytyczenie narciarskich szlaków spacerowych na obszarze parków narodowych i krajobrazowych	2004 – 2006	
Integracja regionalnego oraz euroregionalnego systemu infrastruktury narciarskiej	<i>Promocja i wsparcie działań mających na celu integrację regionalnego systemu infrastruktury narciarskiej obejmującego takie zasoby jak:</i> <ul style="list-style-type: none">• Trasy zjazdowe i biegowe.• Wspólne ski pasy na wyciągi.• Wspólna komunikacja pomiędzy wyciągami a bazową noclegową.• Komunikacja regionalna i lokalna (skibusy)	2005 – 2013	
Wsparcie zaplecza towarzyszącego turystyce narciarskiej	<i>Wsparcie inwestycji podwyższających standard lub rozszerzających ofertę narciarską</i> <ul style="list-style-type: none">• Rozwiązania komunikacyjne	2005 – 2013	

	<ul style="list-style-type: none"> • Rozbudowa parkingów • Zaplecze rekreacyjne tzw. oferta „po nartach” • Inne formy rekreacji zimowej – lodowiska, stoki saneczkowe, ośrodki sportów zaprzęgowych - psie zaprzęgi 	
Organizacja imprez sportowych	Wsparcie inicjatyw mających na celu pozyskanie organizacji zawodów sportowych o międzynarodowej randze, jak również masowych imprez sportowych w regionie. Przedsięwzięcia takie nie tylko promowałyby region, ale także stanowiły atrakcje dla turystów przebywających w regionie.	Działanie ciągle od 2005

Źródło: opracowanie własne

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej, możliwość rozbudowy infrastruktury dodatkowej przy przystaniach i szlakach wodnych.

Tabela 120 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych nartostrad, tras zjazdowych i tras biegowych. • Liczba nowych wyciągów i kolejek linowych. • Liczba powstałych nowych miejsc do uprawiania turystyki narciarskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby nowych nartostrad, tras zjazdowych, tras biegowych. • Wzrost liczby wyciągów i kolejek linowych. • Wzrost liczby zmodernizowanych wyciągów i kolejek linowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • Przyciągnięcie inwestycji i kapitału do regionu. • Wzrost liczby osób odwiedzających region. • Wzrost udziału przychodów z turystyki narciarskiej w Województwie.

Źródło: opracowanie własne

Rozwój turystyki wodnej

Turystyka wodna kojarzona jest przede wszystkim z regionem Warmii i Mazur. Jednakże, Dolny Śląsk mimo braku znaczących walorów w postaci dużych akwenów wodnych dysponuje bogactwem rzek i szlaków wodnych, które dotychczas nie były w pełni wykorzystywane, z uwagi na brak odpowiedniej infrastruktury. Na szczególną uwagę zasługuje Odra i jej potencjał, dotychczas w niewielkim stopniu eksploatowany turystycznie. Rzeka ta powiązana systemem kanałów z rzekami w Niemczech może stanowić atrakcję dla turystów zachodnioeuropejskich.

Rozwój turystyki wodnej stanowi ogromną szansę dla gmin leżących na rzekami i szlakami wodnymi. Jednakże turyście należy zaoferować odpowiedni standard usług oraz zaplecza noclegowo – gastronomicznego. Turystyka wodna daje możliwość aktywizacji obszarów (np.: Dolina Baryczy, Dolina Odry) w niewielkim stopniu zagospodarowanych turystycznie i niedysponujących znaczącymi walorami naturalnymi takimi jak np. góry. Doskonały audyt zasobów wodnych województwa (rzeki i zbiorniki) przygotowało w 2003 r. Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu – Pracownia Regionalna w Legnicy w „Studium zagospodarowania turystycznego dolnośląskich odcinków szlaków wodnych”

Turystyka wodna w regionie to przede wszystkim kajakarstwo, rejsy po rzekach, żeglarstwo motorowodne. Turystyka wodna nie była dotychczas promowana na Dolnym Śląsku. Główną tego przyczyną jest niezadowolający stan czystości wód, brak infrastruktury turystycznej.

Jednakże ostatnio można zauważyć pozytywną tendencję, że wraz z powstawaniem nowych oczyszczalni ścieków, zamykaniem zakładów przemysłowych poprawie ulega czystość wód.

W celu stworzenia podstaw rozwoju turystyki wodnej w regionie niezbędne są działania w następujących obszarach:

- Opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań mających na celu podniesienie stanu czystości wód.
- Opracowanie kompleksowej koncepcji rozwoju turystyki wodnej. Należy wykorzystać „Studium zagospodarowania turystycznego dolnośląskich odcinków szlaków wodnych opracowane przez Wojewódzkie Biuro Urbanistyczne we Wrocławiu w 2003 r.
- Budowa infrastruktury warunkującej rozwój tej formy turystyki – wytyczanie i oznakowanie szlaków wodnych oraz rozwój przystani, stanic wodnych.
- Promocja w kraju i za granicą regionu i jego walorów naturalnych związanych z turystyką wodną.

Zadania w ramach rozwoju turystyki wodnej skoncentrują się na wsparciu rozwoju infrastruktury turystycznej wzdłuż rzek województwa. Region dysponuje nie w pełni zagospodarowanymi rzekami i zbiornikami wodnymi, które mogą stanowić bazę do uprawiania turystyki wodnej.

Z uwagi na ograniczoną pulę środków przewidzianą do 2006 r. na rozwój turystyki wodnej wspierane będą w pierwszym etapie inwestycje, pozwalające na zaktywizowanie turystyczne szczególnie obszarów nie w pełni wykorzystanych turystycznie, takich jak Dolina Baryczy, Dolina Kwisy, a więc rozwój w kierunku wytyczania i oznakowania szlaków wodnych i kajakowych, budowy małych przystani/stanic dla łodzi motorowych oraz kajaków.

W rozwoju turystyki wodnej w regionie istotnym elementem jest zagospodarowanie turystyczne dolnośląskich odcinków europejskich szlaków wodnych we współpracy z krajami sąsiadującymi. Szczególnie istotne jest nadanie charakteru żeglugowego Odrze poprzez budowę przystani i stacji paliw. Turyści z Europy Zachodniej, a zwłaszcza Niemcy są niezwykle zainteresowani eksploracją tej rzeki. Nie mniej ważne jest także otwarcie Nysy Łużyckiej i Nysy Kłodzkiej dla międzynarodowej turystyki wodnej poprzez przystosowanie szlaków wodnych dla żeglugi i rekreacji.

W celu pełniejszego wykorzystania potencjału turystyki wodnej należy wspierać działania mające na celu stworzenie zintegrowanego regionalnego systemu turystyki wodnej w powiązaniu z siecią szlaków pieszych i rowerowych oraz innymi systemami w sąsiednich województwach i krajach.

Ważnym elementem rozwoju turystyki wodnej jest promocja regionu i jego walorów związanych z możliwością uprawiania tej formy turystyki. Z uwagi na fakt, że dotychczas Dolny Śląsk nie promował się jako miejsce, gdzie znajdują się godne uwagi szlaki wodne należy podjąć wspólne działania marketingowe, które obejmą promocję walorów województwa, opracowanie kompleksowych informatorów przewodników, map szlaków kajakowych, jak również rozwój i promocję imprez towarzyszących uprawianiu sportów wodnych - imprez rodzinnych (spływy kajakowe, festyny wodne).

Podstawą rozwoju turystyki wodnej jest współpraca samorządów i społeczności lokalnych. Szlaki wodne, kajakowe muszą być traktowane kompleksowo i zagospodarowanie turystyczne otoczenia musi dotyczyć całej ich długości – powstawanie stanic, miejsc odpoczynku, bazy noclegowo – gastronomicznej, oznakowanie atrakcji. W tym celu konieczne będzie podejmowanie i koordynacja wspólnych działań zainteresowanych samorządów.

Czynniki rozwoju

Stan czystości środowiska

Wody na obszarze województwa dolnośląskiego w znacznej większości sklasyfikowane są w III klasie czystości. Konieczne jest podniesienie klasy czystości wód do poziomu co najmniej II klasy.

Dostępność komunikacyjna

Konieczność poprawy stanu nawierzchni dróg oraz budowy dojazdów do przystani i stanic kajakowych.

Integracja produktów

Należy wspierać działania mające na celu integrację turystyki wodnej z innymi formami turystyki np. rowerową, uzdrowską. Tworzyć pakiety ofert dla turystów weekendowych.

Dostępność kapitału

Poszukiwanie inwestorów, w kraju i za granicą poprzez promocję regionu i jego walorów, a także profesjonalnie przygotowaną dokumentację inwestycyjną (biznes plany, studia wykonalności, analizy itd.)

Dostępność informacyjna

Konieczność rozszerzenia zakresu informacji dystrybuowanych przez punkty informacji turystycznych. Stworzenie takich punktów na przystaniach. Zwiększenie dostępności do map i informatorów turystycznych opisujących szlaki wodne i kajakowe oraz towarzyszącego im zaplecza noclegowo –gastronomicznego.

Bezpieczeństwo

Turystom i ich mieniu należy zapewnić poczucie bezpieczeństwa w miejscu wypoczynku oraz na szlakach wodnych.

Wnioski i rekomendacje

- Opracowanie koncepcji rozwoju turystyki wodnej w województwie dolnośląskim jako dokumentu określającego kierunki, potrzeby i niezbędne warunki rozwoju tej formy turystyki w regionie
- Opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań zmierzających do poprawy stanu czystości wód w województwie dolnośląskim
- Integracja produktów – powiązanie ofert turystyki wodnej z innymi formami turystyki. Szczególnie należy dążyć do skomunikowania ścieżek rowerowych z siecią przystani i stanic kajakowych, pozwoli to m.in. na stworzenie pakietów ofert w ramach turystyki weekendowej.
- Zwiększanie działań promocyjnych i informacyjnych dotyczących walorów regionu związanych z turystyką wodną skierowanych do:
 - inwestorów w celu przyciągnięcia inwestycji do województwa;
 - turystów krajowych i zagranicznych integracja działań promocyjnych między gminami jest sposobem na zatrzymanie turysty na dłużej w regionie.
- Rozwój systemu informacji turystycznej. Należy opracować zintegrowany system informacji turystycznej o turystyce wodnej w regionie w postaci map i przewodników turystycznych o szlakach wodnych i kajakowych, przystaniach i stanicach oraz infrastrukturze z nimi związanej.

- Rozwoju szlaków wodnych i kajakowych wraz z niezbędną infrastrukturą – wytyczenie oraz oznakowanie szlaków.
- Wykreowanie imprez sportowych promujących region i jego walory związane z turystyką wodną.
- Konsekwentne podnoszenie jakości i standardu obsługi turystów.

Studium zagospodarowania dolnośląskich odcinków szlaków wodnych wskazuje możliwości rozwoju następujących szlaków wodnych na Dolnym Śląsku:

- Szlak Odry,
- Szlak Smotrawy,
- Szlak Widawy,
- Szlak Oleśnicy (dopływu Widawy),
- Szlak Jezierzycy,
- Szlak Oławy,
- Szlak Ślęży,
- Szlak Cichej Wody,
- Szlak Średzkiej Wody, Jeziorki i Nowego Rowu,
- Szlak Kaczawy,
- Szlak Wierzbiaka (dopływu Kaczawy),
- Szlak Czarnej Wody (dopływu Kaczawy),
- Szlak Baryczy,
- Szlak Bystrzycy,
- Szlak Bobru,
- Szlak Kwisy,
- Szlak Szprotawy,
- Szlak Nisy Kłodzkiej,
- Szlak Nisy Łużyckiej.

Tabela 121 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki wodnej

Rozwój turystyki wodnej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Studium rozwoju turystyki wodnej w regionie	Kompleksowe opracowanie rozwoju turystyki wodnej w województwie dolnośląskim, ze szczególnym uwzględnieniem zagospodarowania turystycznego dolnośląskich odcinków szlaków wodnych. Otwarcia doliny Odry, Nisy Łużyckiej i Nisy Kłodzkiej dla międzynarodowej turystyki wodnej – przystosowanie szlaków dla żeglugi i rekreacji. Zadanie obejmuje zarówno przygotowanie niezbędnej dokumentacji technicznej oraz wsparcie procesów inwestycyjnych rozbudowy infrastruktury, zwłaszcza na rzece Odrze. Opracowanie Wojewódzkiego Urzędu Planistycznego we Wrocławiu zawiera wskazania odnośnie wskazań potencjalnych przystani i stacji paliw na Odrze.	2004 - 2006	
Regionalny system turystyki wodnej	Promocja i wsparcie regionalnego systemu turystyki wodnej w powiązaniu z siecią szlaków pieszych i rowerowych oraz innymi systemami w sąsiednich województwa i krajach. Tworzenie pakietów ofert łączących turystykę wodną z innymi formami turystyki aktywnej np. rowery bądź trasy piesze, w tym poznawanie dziedzictwa kulturowego regionu.	Działanie ciągłe od 2004 2007 - 2013	

Rozwój szlaków wodnych Rozwój infrastruktury w zakresie turystyki wodnej w regionie	Rozwój szlaków wodnych i kajakowych – przystosowanie dla potrzeb spływów i wędrowek kajakowych rzek Barycz, Bóbr, Bystrzyca, Kwisa, Olawa, Nysy Kłodzkiej.	2004 – 2006
	Wprowadzanie nowych form turystyki wodnej takich jak kajakarstwo górskie.	2006 – 2008
	Ograniczenie negatywnego wpływu turystyki wodnej na środowisko poprzez zapewnienie dostępu do sanitariatów, budowę miejsc postojowych na szlakach, miejsca zaopatrywania w wodę, śmietników itp.	2004 – 2013
	Promocja i wsparcie procesów inwestycyjnych mających na celu powstanie zaplecza noclegowo – gastronomicznego wzdłuż szlaków wodnych.	2004 – 2013
Działania informacyjno-marketingowe	Wspólne działania marketingowe w obrębie turystyki wodnej obejmują: <ul style="list-style-type: none"> • promocję regionu i jego walorów związanych z turystyką wodną • opracowanie kompleksowych informatorów, map tras kajakowych, przewodników • inicjowanie działań koordynujących i integrujących sieć stanic kajakowych, wypożyczalni sprzętu wodnego, itp. • rozwój i promocja imprez towarzyszących uprawianiu sportów wodnych - imprez rodzinnych (spływy kajakowe, festyny wodne) 	Działanie ciągle od 2005

Źródło: opracowanie własne

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie.
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej, możliwość rozbudowy infrastruktury dodatkowej przy przystaniach i szlakach wodnych.
- Wzrost aktywności małych i średnich przedsiębiorstw.

Tabela 122 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba uruchomionych szlaków wodnych i kajakowych • Liczba przystani i stanic kajakowych z odpowiednią infrastrukturą • Liczba właściwie oznaczonych szlaków wodnych i kajakowych, • Liczba złożonych projektów modernizacji bądź budowy obiektów noclegowych • Liczba szlaków pieszych i rowerowych zintegrowanych z siecią przystani i wypożyczalni sprzętu wodnego • Liczba złożonych projektów zagospodarowania terenów wokół sztucznych zbiorników • Liczba imprez promujących turystykę wodną • Liczba powstałych przedsiębiorstw okółoturystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby uruchomionych szlaków wodnych i kajakowych • Wzrost liczby nowych przystani i stanic kajakowych • Wzrost liczby zmodernizowanych przystani i stanic kajakowych • Wzrost powstałych nowych miejsc z infrastruktury turystyki wodnej i rzecznej • Wzrost wybudowanych nowych obiektów bazy noclegowej • Wzrost noclegów sprzedanych przez 1 rok we wspartych ośrodkach noclegowych • Wzrost nowych miejsc pracy 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost udziału przychodów z turystyki wodnej • Wydłużenie pobytu w regionie turystów korzystających z turystyki wodnej • Zwiększenie liczby turystów motorowodnych korzystających z Odry

Źródło: opracowanie własne

Rozwój turystyki specjalistycznej

Rozwój turystyki specjalistycznej w regionie oparty jest na koncentracji zadań wokół wiodących produktów takich jak:

- Wspinaczka górską i skałkowa.
- Lotniarstwo, paralotniarstwo, szybownictwo.
- Turystyka konna.
- Wędkarstwo.
- Golf.

U podstaw rozwoju turystyki specjalistycznej powinno leżeć opracowanie kompleksowej koncepcji rozwoju poszczególnych produktów turystyki aktywnej. Stworzenie programów rozwoju produktów objąć powinno takie elementy jak: zasady współpracy z władzami Parków Narodowych, Parków Krajobrazowych w zakresie rozwoju poszczególnych form turystyki specjalistycznej, przeprowadzenie badań jakościowych dotyczących preferencji turystów, ich oczekiwań odnośnie danego produktu, skoncentrowanie działań na wybranych segmentach turystów, opracowanie wspólnych rozwiązań marketingowych dla poszczególnych produktów, wspólna platforma marketingowa, wspólna promocja – opracowanie kompleksowych materiałów i wydawnictw promocyjnych dla poszczególnych produktów oraz ukierunkowanie prezentacji oferty produktów na specjalistycznych targach turystycznych krajowych i zagranicznych, kanały dystrybucji – współpraca z biurami podróży. Koncepcja oprócz określenia kierunków rozwoju będzie pomocna w pozyskiwaniu funduszy prywatnych i kapitału na rozwój infrastruktury.

Zadania w ramach rozwoju turystyki specjalistycznej skoncentrują się na wsparciu rozwoju infrastruktury i zaplecza danego subproduktu, tak aby kreować konkurencyjną i atrakcyjną ofertę turystyczną województwa dolnośląskiego. Promocja subproduktów turystyki specjalistycznej i jego walorów stanowić będzie element uzupełniający jednakże istotny z punktu widzenia przyciągania turystów do regionu.

W przypadku **wspinaczki górskiej i skałkowej** główny nacisk zostanie położony na rozwój infrastruktury i zaplecza ośrodków z predyspozycjami do tej formy turystyki poprzez m.in. wsparcie klubów alpinistycznych wytyczających i zabezpieczających trasy do wspinania, opracowanie i dystrybucję przewodników i map z opisem wytyczonych tras do wspinania, organizację imprez sportowych promujących region i jego walory.

Lotniarstwo, paralotniarstwo i szybownictwo to subprodukt, który znacząco może wyróżnić ofertę turystyczną regionu. W tym celu niezbędne jest wsparcie rozwoju infrastruktury i zaplecza ośrodków stanowiących centra uprawiania tych rodzajów sportu. Ważnym elementem byłoby wsparcie organizacji imprez sportowych, które oprócz promocji walorów regionu, dzięki swojej widowiskowości stanowiłyby także atrakcję dla turystów.

W zakresie rozwoju **turystyki jeździeckiej** wsparcie zostanie ukierunkowane na rozwój szlaków konnych – wytyczenie oraz oznakowanie szlaków, w tym także budowę miejsc postojowych na trasach szlaków. Ponadto, wsparciem objęte będą działania mające na celu tworzenie i rozwój ośrodków hipoterapii.

W przypadku **sportów zaprzęgowych** należy wspierać rozwój ośrodków sportów zaprzęgowych, szczególnie takich które zostały już wykreowane na rynku międzynarodowym jak Ośrodek Sportów Zaprzęgowych Psów Ras Północnych w Szklarskiej Porębie-Jakuszycach, w którym rozgrywane są zawody w randze Mistrzostw Europy.

Pozostałe subprodukty turystyki specjalistycznej takie jak **wędkarstwo czy golf** mogą znacząco przyczynić się do stworzenia konkurencyjnej rynkowej oferty turystyki specjalistycznej poprzez m.in. wydłużenie sezonu turystycznego w przypadku wędkarstwa bądź też stanowić ważny element rozwoju innych form turystyki np. biznesowej w przypadku golfa. Dlatego wspierane będą działania rozwijające i promujące te submarki.

Czynniki rozwoju

Koncepcja rozwoju

Niezbędna jest kompleksowa koncepcja określająca kierunki rozwoju turystyki specjalistycznej i ukierunkowanie działań i projektowanych zadań do realizacji.

Dostępność komunikacyjna

Konieczna jest poprawa dostępności komunikacyjnej poprzez budowę autostrad i dróg szybkiego ruchu, modernizację istniejącej sieci dróg, budowę lokalnych lotnisk.

Dostępność kapitału

Poszukiwanie inwestorów, w kraju i za granicą poprzez promocję regionu i jego walorów, a także profesjonalnie przygotowaną dokumentację (biznes plany, studia wykonalności, analizy itd.).

Dostępność informacyjna

Brak dostatecznej ilości punktów informacji turystycznej w regionie. Ważne jest zapewnienie dostępu do map i przewodników dla poszczególnych form turystyki specjalistycznej, w tym dla turystyki konnej, wędkarstwa oraz sportów ekstremalnych oraz stworzenie jednolitego systemu informacji i promocji regionu.

Baza noclegowa

Niezbędna jest rozbudowy i modernizacji zaplecza noclegowego o różnym standardzie:

Bazy o wyższym standardzie, w tym tworzenie oferty typu nocleg w zabytkach jako element podnoszący atrakcyjność produktu

Bazy o ekonomicznym standardzie - małe hotele dwu-trzy gwiazdkowe, pensjonaty, pola carawaningowe i campingowe, wyspecjalizowane gospodarstwa agroturystyczne.

Bezpieczeństwo

Konieczne jest zapewnienie bezpieczeństwa turystyce i jego mieniu.

Marketing

Integracji wymaga działalność promocyjna prowadzona indywidualnie przez poszczególne samorządy w celu zwiększenia efektywności i ukierunkowania przekazu marketingowego na rynek.

Integracja produktów

Należy wspierać działania mające na celu tworzenie pakietów łączących produkty turystyki specjalistycznej z innymi formami turystyki np. biznesowej, uzdrowskiej - pakiety weekendowe.

Wnioski i rekomendacje

- **Wspieranie** tych form turystyki, które przedstawiają największy potencjał rozwojowy oraz rozwój, których w znaczącym stopniu przyczyni się do podniesienia jakości ofert turystycznej regionu:
 - Wspinaczka górską i skałkową
 - Lotniarstwo, paralotniarstwo, szybownictwo
 - Turystyka konna
 - Sporty zaprzęgowe

- Wędkarstwo
- Golf
- **Opracowanie kompleksowych koncepcji** rozwoju produktów turystyki specjalistycznej na terenie województwa.
- **Rozwoju infrastruktury** niezbędnej do uprawiania turystyki specjalistycznej w regionie.
- **Zintegrowana i ukierunkowana promocja** produktów turystyki specjalistycznej.
- **Rozwój infrastruktury noclegowej** dostosowanej do potrzeb różnych segmentów turystów.
- **Integracja produktów** – tworzenie pakietów w obrębie form turystyki specjalistycznej, łącznie ofert form turystyki specjalistycznej z innymi formami turystyki, np. turystyką biznesową, rowerową, czy wodną. Tworzenie pakietów ofert aktywnego wypoczynku weekendowego.
- **Opracowanie i wdrażanie programów marketingowych** produktów turystyki specjalistycznej - promocja i dystrybucja oferty.
- **Konsekwentne podnoszenie standardu i jakości oferty.**
- **Szkolenie kadr** dla potrzeb turystyki specjalistycznej.

Tabela 123 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki specjalistycznej

Rozwój turystyki specjalistycznej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rozwój produktów turystyki specjalistycznej	<p>Opracowanie studium rozwoju turystyki specjalistycznej w zakresie rozwoju infrastruktury, promocji, dystrybucji i zarządzania produktem dla:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wspinaczka górską i skałkową • Lotnictwo, paralotnictwo, szybownictwo • Turystyki konnej • Sporty zaprzęgowe • Wędkarstwa • Golf <p>Przeprowadzenie badań jakościowych dotyczących preferencji turystów, ich oczekiwań odnośnie danego produktu, skoncentrowanie działań na wybranych segmentach turystów, opracowanie wspólnych rozwiązań marketingowych dla poszczególnych produktów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wspólna platforma marketingowa • wspólna promocja – opracowanie kompleksowych materiałów i wydawnictw promocyjnych dla poszczególnych produktów oraz ukierunkowanie prezentacji oferty produktów na specjalistycznych targach turystycznych krajowych i zagranicznych • kanały dystrybucji – współpraca z biurami podróży 	<p>2005</p> <p>Działanie ciągle od 2006</p> <p>2005</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p>	
Wspinaczka górską i skałkową	<p>Promocja i wspieranie rozwoju wspinaczki górskiej i skałkowej w regionie poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój infrastruktury oraz zaplecza w ośrodkach predysponowanych do tej formy turystyki. • Wsparcie klubów alpinistycznych wytyczających i zabezpieczających trasy do wspinania • Opracowanie przewodników i map z wytyczonymi trasami do wspinania • Promowanie oferty regionu w zakresie wspinaczki górskiej i skałkowej poprzez organizację imprez sportowych 	<p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>2006</p> <p>Działanie ciągle od 2006</p>	
Lotnictwo, paralotnictwo, szybownictwo	<p>Promocja i wspieranie rozwoju lotnictwa, paralotnictwa i szybownictwa poprzez:</p>		

	<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój infrastruktury oraz zaplecza ośrodków (aerokluby, ośrodki szkoleniowe) predysponowanych do rozwoju tych sportów • Poszukiwanie nowych miejsc posiadających odpowiednie warunki do uprawiania lotniarstwa, szybownictwa, paralotniarstwa • Organizację imprez promujących walory regionu związane lotniarstwem, szybownictwem, paralotniarstwem, które z uwagi na swoją widowiskowość stanowiłyby atrakcję dla turystów 	<p>Działanie ciągle od 2006</p> <p>Działanie ciągle od 2007</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p>
Turystyka jeździecka Rozwój turystyki konnej oraz wsparcie marketingowo-promocyjne	Promowane i wspierane będą działania mające na celu: <ul style="list-style-type: none"> • Rozwoju szlaków konnych (wytyczenie oraz oznakowanie nowych szlaków) • Tworzenie i rozwój ośrodków hipoterapii • Promowanie oferty regionu w zakresie turystyki jeździeckiej 	<p>2004 2006</p> <p>2006 -2013</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>
Sporty zaprzęgowe – psie zaprzęgi	Promowane i wspierane będą działania mające na celu: <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój ośrodków sportów zaprzęgowych • Wspieranie finansowe i organizacyjne imprez i zawodów 	<p>Działania ciągle od 2005 r.</p>
Wędkarstwo Rozwój wędkarstwa oraz wsparcie marketingowo-promocyjne	Promowane i wspierane będą działania mające na celu: <ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie stanic wędkarskich wraz z pełnym zapleczem • Promowanie oferty regionu w zakresie wędkarstwa 	<p>Działanie ciągle od 2007</p>
Golf Promocja i rozwój	Promocja i wspieranie rozwoju golfa w regionie poprzez analizę potrzeb budowy lub rozbudowy pól golfowych oraz wytypowanie optymalnych miejsc do realizacji projektu – wpieranie inwestycji, które już są realizowane, posiadają ciekawe lokalizacje i plany zagospodarowania	<p>Działanie ciągle od 2006</p>

Źródło: opracowanie własne

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze
- Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
- Narodowym Planem Rozwoju,
- Udział projektów w podnoszeniu konkurencyjności regionu.
- Wpływ projektu na wzrost atrakcyjności turystycznej regionu i wydłużenie sezonu turystycznego.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.
- Wzrost aktywności małych i średnich przedsiębiorstw.

Tabela 124 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba nowych miejsc do uprawiania wspinaczki górskiej i skałkowej • Liczba nowych wyznaczonych i oznaczonych szlaków konnych • Liczba nowych obiektów hipoterapii • Liczba nowych stanic wędkarskich • Liczba złożonych projektów budowy pól golfowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby szlaków konnych • Wzrost liczby ośrodków hipoterapii • Wzrost obłożenia w ośrodkach jeździeckich i polach golfowych • Wzrost liczby pól golfowych • 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby osób odwiedzających region • Wydłużenie pobytu turysty w województwie • Wzrost udziału przychodów z turystyki specjalistycznej w województwie

Działania poziome w ramach turystyki aktywnej

Rozwój turystyki aktywnej nie może ograniczać się tylko do pionowych zadań określonych dla poszczególnych form tej turystyki, ale powinien być wsparty poziomymi działaniami obejmującymi wszystkie formy turystyki aktywnej.

W ramach tych przewiduje się zadania w następujących obszarach:

- Wsparcie organizacyjno –marketingowe turystyki aktywnej
- Wsparcie rozwoju infrastruktury turystyki aktywnej

W ramach działania niezwykle istotne jest opracowanie cząstkowych programów rozwoju poszczególnych form turystyki aktywnej na poziomie regionalnym.

Czynnikiem sprzyjającym wzrostowi konkurencyjności regionalnej oferty turystyki aktywnej będzie integrację i koordynację działań marketingowych poprzez stworzenie wspólnej platformy internetowej turystyki aktywnej, opracowanie i wydanie kompleksowych oraz jednolitych materiałów promocyjnych np. Wojewódzki Katalog Turystyki Aktywnej. Efektem tych działań powinno być wykreowanie wizerunku regionu jako miejsca gdzie turystykę aktywną można uprawiać praktycznie cały rok.

Nieodzownym działaniem będzie prowadzenie aktualnego rejestru szlaków turystyki aktywnej, obejmującego szlaki piesze, rowerowe, kajakowe, konne itp.

Ponadto, niezbędne jest prowadzenie działań lobbyngowych w zakresie stymulowania lokalnego rozwoju poszczególnych form turystyki aktywne oraz aktywnego pozyskiwania inwestorów oraz środków finansowych na rozwój infrastruktury.

Tabela 125 Propozycje działań poziomych w ramach turystyki aktywnej

Działania poziome w ramach turystyki aktywnej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Wsparcie organizacyjno – marketingowe rozwoju turystyki aktywnej	<p>Zespół kompleksowych działań sprzyjających dynamicznemu rozwojowi turystyki aktywnej w regionie, obejmujący:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Integrację i koordynację działań marketingowych poprzez stworzenie wspólnej platformy internetowej turystyki aktywnej, opracowanie i wydanie kompleksowych oraz jednolitych materiałów promocyjnych np. Wojewódzki Katalog Turystyki Aktywnej • Prowadzenie działań lobbyngowych w zakresie stymulowania lokalnego rozwoju poszczególnych form turystyki aktywne oraz aktywnego pozyskiwania inwestorów oraz środków finansowych na rozwój infrastruktury. 	<p>Działanie ciągle od 2006</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p>	

Źródło: opracowanie własne

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
 - Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.

- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 126 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Powstanie programu rozwoju poszczególnych form turystyki aktywnej • Zinventaryzowanie szlaków turystyki aktywnej w regionie • Powstanie strony internetowej turystyki aktywnej • Liczba wydanych materiałów promocyjnych • Liczba specjalistycznych imprez targowych, w których wzięto udział 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost znajomości i identyfikacji przez turystów atrakcji województwa w zakresie turystyki aktywnej • Wzrost „pobytów łączonych” turysty w regionie • Wzrost inwestycji w regionie poprzez koordynację działań na szczeblu regionalnym i dobry przepływ informacji 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost zainteresowania ofertą turystyczną regionu • Wzrost liczby osób odwiedzających region • Wydłużenie pobytu turysty w województwie • Wzrost udziału przychodów z turystyki aktywnej w województwie

Źródło: opracowanie własne

16.1.4 Rozwój turystyki biznesowej

Województwo dolnośląskie dysponuje szeregiem atrybutów, które czynią go obszarem predestynowanym do rozwoju turystyki biznesowej. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- Położenie.
- Aktywność gospodarczą regionu.
- Posiadane zaplecze – Hala Ludowa, sale konferencyjne, rozwinięta baza noclegowo – gastronomiczna.

Turystyka biznesowa, jako wysoko dochodowa nisza turystyki, powinna stanowić istotny element rozwoju turystyki w regionie. Warunkiem rozwoju tej formy turystyki jest pełna współpraca i koordynacja działań władz samorządowych, gestorów bazy turystycznej, kręgów biznesu, ludzi nauki.

Czynniki rozwoju

Centrum kongresowo -wystawiennicze regionu

Najistotniejszym warunkiem rozwoju turystyki biznesowej jest posiadanie centrum kongresowo – wystawienniczego będącego w stanie obsłużyć duże imprezy o wymiarze międzynarodowym.

Port lotniczy Wrocław

Istotnym warunkiem dla turystyki biznesowej w województwie jest rozwój portu lotniczego we Wrocławiu oraz lotnisk lokalnych (Legnica, Jelenia Góra, Lubin).

Poprawa dostępność komunikacyjna

Warunkiem dalszego rozwoju turystyki biznesowej jest poprawa dostępności komunikacyjnej (autostrady, drogi szybkiego ruchu, połączenia kolejowe InterCity oraz regionalne) szczególnie do największych ośrodków gospodarczo - przemysłowych w Polsce.

Wrocław centrum turystyki biznesowej Dolnego Śląska

Warunkiem konkurencyjności turystyki biznesowej województwa jest dalszy rozwój największego ośrodka miejsko-biznesowego regionu. Wrocław jest predesynowany do pełnienia roli międzynarodowego miejsca spotkań i integracji (kręgów gospodarczych, biznesowych, ludzi nauki).

Założenia - wnioski i rekomendacje

- Stworzenie komórki np. w oparciu o wrocławskie Convention Beauru odpowiedzialnej za promowanie turystyki biznesowej, w tym opracowanie częściowej strategii rozwoju mającej na celu wyróżnianie ofert turystyki biznesowej regionu na rynku – główny ośrodek Wrocław.
- Promowanie i stwarzanie warunków do rozwoju, regionalnych ośrodków turystyki biznesowej.
- Opracowanie pakietów obejmujących takie usługi jak dojazd, zakwaterowanie, obsługa techniczna, atrakcje w wolnym czasie etc. pod kątem specyficznych wymagań głównych segmentów turystów biznesowych, krajowych i zagranicznych.
- Rozwój nowoczesnych rozwiązań w zakresie systemów informacji turystycznej oraz rezerwacji miejsc, (Internet, WAP, wyspecjalizowane biura podróży)
- Wzbogacanie oferty turystyki biznesowej poprzez łączenie jej z ofertą innych form turystyki: aktywnej, uzdrowskiej, kulturowej – tworzenie pakietów tzw. incentive dla firm..
- Podnoszenie kwalifikacji kadr w zakresie obsługi turystyki biznesowej (w tym konferencyjnej, kongresowej, incentive).
- "Odblokowanie" funkcji konferencyjnych wszelkich wielkich sal, które mogą być wykorzystane na cele konferencyjno-kongresowe (wąskie gardło polskiej oferty kongresowej to właśnie sale na zebrania plenarne - a mogą być na ten cel wykorzystane sale teatralne, filharmonii, aule uczelni).
- Wspieranie procesów modernizacji i adaptowania uzdrowisk, zamków, pałaców, ośrodków w celu rozszerzenia ich funkcji o możliwości konferencyjno – szkoleniowe.

Tabela 127 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki biznesowej

Rozwój turystyki biznesowej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Centrum Kongresowo - Wystawiennicze we Wrocławiu	Promocja i wsparcie stworzenia centrum kongresowo – wystawienniczego we Wrocławiu w oparciu o Halę Ludową zdolnego obsłużyć największe imprezy międzynarodowe. Centrum kongresowo – wystawiennicze stanowi klucz do rozwoju dla rozwoju turystyki biznesowej w regionie.	2005 - 2013	
Regionalne Centra Konferencyjne - promocja i wsparcie realizacji kilku wyspecjalizowanych ośrodków konferencyjnych regionu.	Promocja i wsparcie stworzenia kilku wyspecjalizowanych regionalnych ośrodków konferencyjnych. Centra konferencyjne (wielofunkcyjne sale konferencyjne) tworzone szczególnie w miejscowościach atrakcyjnych turystycznie będą sprzyjać przedłużaniu sezonu turystycznego oraz generowaniu nowych miejsc pracy.	2004 - 2013	
„Dolny Śląsk łączy Polskę z Europą” – wspieranie i promocja województwa, jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji kongresów konferencji, targów, sympozjów itp.	Zespół działań władz regionu mających na celu wzrost rangi i prestiżu Dolnego Śląska w kraju i zagranicą Promocja i marketing regionu jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji krajowych i zagranicznych imprez – kongresy, konferencje, wystawy gospodarcze. Stworzenie komórki, w oparciu o np.: Convention Bureau, odpowiedzialnej za pozyskiwanie dla całego regionu organizacji prestiżowych wydarzeń – wystaw gospodarczych, konferencji naukowych.	Działanie ciągle od 2004 Działanie ciągle od 2004 2004	

	W gestii komórki leżałaby koordynacja imprez odbywających się w regionie, m.in. w celu uniknięcia braku wolnych miejsc w hotelach.	
„Konferencje w kurortach i zabytkach” – wsparcie procesów modernizacji i wyposażania sal konferencyjnych	Modernizacja i budowa obiektów konferencyjno - szkoleniowych w uzdrowiskach (na ok. 1000 osób). Promocja i wsparcie inwestycji mających na celu przystosowanie zabytków historycznych i kulturowych do pełnienia roli ośrodków konferencyjnych i szkoleniowych.	2004 - 2006 Działanie ciągle od 2005
Wzbogacanie oferty turystyki biznesowej – promowanie i wspieranie inicjatyw wspomagających ofertę turystyki biznesowej	Promowanie i wspieranie inicjatyw mających na celu wzbogacanie ofert turystyki biznesowej – tworzenie atrakcji stanowiących uzupełnienie i uatrakcyjnienie oferty np. szkoły survivalowe - oferta turystyki motywacyjnej, organizacja imprez (przedstawienia teatralne, operowe) specjalnie dla potrzeb turystów biznesowych, kompleksy parków wodnych, wspierających turystykę biznesową.	Działanie ciągle od 2004

Źródło: opracowanie własne

Opis działania:

Rozwój turystyki biznesowej jest uwarunkowany funkcjonowaniem dwóch typów obszarów:

- Aktywnych centrów życia gospodarczego.
- Miejsc predysponowanych do pełnienia funkcji wspomagającej dla sfery biznesu (np. atrakcyjne warunki do rozwoju ośrodków konferencyjnych, szkoleniowych, pobytów typu incentive).

Główne działania w ramach rozwoju turystyki biznesowej obejmą m.in. wsparcie Wrocławia jako centrum turystyki biznesowej regionu poprzez promocję stworzenia centrum kongresowo – wystawienniczego z wykorzystaniem zaplecza i dorobku Hali Ludowej oraz podjęcie działań mających na celu przyciągnięcie organizacji prestiżowych na skalę międzynarodową i krajową imprez i wydarzeń. Innym ważnym elementem jest wsparcie rozwoju lokalnych centrów turystyki biznesowej, szczególnie w miejscach atrakcyjnie położonych.

Ponadto działania skupią się na wykorzystaniu możliwości w zakresie rozwoju oferty szkoleniowej, konferencyjnej, czy pobytów typu incentive w miejscach szczególnie do tego predestynowanych z punktu widzenia oczekiwań rynkowych (potrzeb grup docelowych). Wśród takich obszarów należy wymienić kurorty uzdrowiskowe (np. Duszniki Zdrój, Świeradów Zdrój, Kudowa Zdrój, Polanica Zdrój, Łądek Zdrój), ośrodki wypoczynkowo-szkoleniowe w obiektach zabytkowych np. zespołach pałacowo-parkowych, zamkach (np. Zamek Kliczków, Krzyżowa, Czocha). Niestety wiele miejsc, czy obiektów nie jest wykorzystywanych na cele turystyki biznesowej ze względu na brak środków na konieczną modernizację, rewaloryzację lub wyposażenie sal konferencyjnych zgodne z wymogami rynku.

Niezwykle istotne w kontekście rozwoju turystyki biznesowej jest kompleksowy zespół działań obejmujących wzrost rangi i prestiżu regionu w kraju i zagranicą oraz promocja i marketing Dolnego Śląska jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji krajowych i zagranicznych imprez – kongresy, konferencje, wystawy gospodarcze. Dlatego też istotne jest stworzenie komórki, w oparciu o np.: Convention Bureau, której jednym z głównych działań byłoby pozyskiwanie dla całego regionu organizacji prestiżowych wydarzeń – wystaw gospodarczych, konferencji naukowych. W gestii komórki leżałaby także koordynacja i promocja imprez odbywających się w regionie, m.in. w celu uniknięcia koncentracji znaczących wydarzeń w tych samych terminach.

Rozwój turystyki biznesowej jest bardzo istotny dla systemu działań związanych z przedłużeniem sezonu turystycznego, w tym pełniejszym wykorzystaniem infrastruktury noclegowej województwa. Dlatego działanie zakłada wsparcie ze strony zadań w zakresie rozwoju infrastruktury oraz usług komplementarnych dla rozwoju i tworzenia ofert na rynku turystyki biznesowej, (w tym konferencyjnych, szkoleniowych, motywacyjnych) np. oferta uzdrowiskowa, oferta turystyki konnej, oferta kulturalna, oferta wycieczkowa etc.

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
- Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.
- Wzrost aktywności małych i średnich przedsiębiorstw.

Tabela 128 Spodziewane efekty:

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba imprez konferencyjno-biznesowych. • Pojemność bazy konferencyjnej liczba sal, pojemność w osobach. • Liczba obiektów uzdrowiskowych z funkcją konferencyjno- szkoleniową. • Liczba obiektów zabytkowych i kulturowych z funkcją konferencyjno- szkoleniową. • Liczba osób przeszkolonych w zakresie obsługi turystyki biznesowej. • Wybór i liczba ofert komplementarnych dla pobytów biznesowych (incentive, szkolenia, konferencje). • Liczba kanałów promocji i dystrybucji ofert. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby konferencji i imprez biznesowych. • Wzrost liczby turystów biznesowych. • Wzrost pojemności bazy biznesowo-konferencyjnej . • Wzrost liczby obiektów zabytkowych, uzdrowiskowych i czasowych dostosowanych do organizowania szkoleń, konferencji. • Wzrost liczby kanałów dystrybuujących oraz promujących ofertę biznesową województwa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa standardu wyposażenia zaplecza konferencyjnego. • Poprawa standardów obiektów noclegowych. • Poprawa jakości obsługi. • Wzrost obłożenia poza sezonem. • Wzrost zatrudnienia w usługach turystycznych.

Źródło: opracowanie własne

16.1.5 Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej

Położenie Dolnego Śląska na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych łączących zachód ze wschodem Europy (m.in. autostrada A4) i kraje skandynawskie z południem Europy (Trasa E65 Świnoujście – Jakuszyce oraz E67 Warszawa – Kudowa) jak również bliskie sąsiedztwo z Niemcami i Czechami sprzyjają rozwojowi turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej.

Zadania zaprogramowane w ramach rozwoju tej formy turystyki mają na celu pobudzenie turystyki wzdłuż głównych szlaków tranzytowych przebiegających przez region, jak również na obszarach granicznych województwa. Działania te mają na celu stworzenia warunków do napływu kapitału inwestycyjnego do regionu w kolejnych latach.

Czynniki rozwoju

Regulacje prawne

Konieczne jest zwiększenie ilości przejść granicznych szczególnie położonych na szlakach turystycznych, jak również usprawnienie odpraw granicznych

Bezpieczeństwo turystów

Niezwykle istotne jest zapewnienie odpowiedniego bezpieczeństwa turysty i jego mienia.

Informacja

Ważne jest zapewnienie turystom informacji o atrakcjach znajdujących się wzdłuż szlaków komunikacyjnych poprzez odpowiednie mapy, foldery, przewodniki, oznakowanie atrakcji.

Wnioski i rekomendacje

Rozwój usług okołoturystycznych

Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej musi być skorelowany z rozwojem sektora usług i handlu. Szczególny akcent powinien być położony na tworzenie specjalnych Miejsc Obsługi Turysty Tranzytowego zapewniających kompleksowe usługi turystyczne.

Podnoszenia jakości usług i kwalifikacji personelu

Należy położyć silny akcent na zaoferowanie turystom, zwłaszcza zagranicznym wysokiej jakości obsługi świadczonej przez wykwalifikowany i świadomy personel (umiejętność posługiwania się językami obcymi).

Tabela 129 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej.

Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Działania prawne	W ramach tego zadania przewiduje się działania związane z przejściami granicznymi w regionie, a koncentrujące się na: <ul style="list-style-type: none">Zwiększeniu ilości przejść granicznych, zwłaszcza usytuowanych na szlakach turystycznychZmniejszeniu utrudnień w przekraczaniu granicy	2004 - 2007	
Działania infrastrukturalne	W obszarze tego działania wspierane będą zadania mające na celu: <ul style="list-style-type: none">Poprawę i rozwoju infrastruktury komunikacyjnejTworzenie sieci kompleksowych Miejsc Obsługi Turystów Tranzytowych (baza noclegowa i gastronomiczna, parkingi, stacje paliw) wzdłuż najważniejszych szlaków komunikacyjnych województwaTworzenie atrakcji mających na celu zatrzymanie turystów tranzytowychRozwój usług okołoturystycznych dla turystów tranzytowych i przygranicznychKontynuacja oznakowania atrakcji turystycznych znakami E-22 powodującego zatrzymanie turystów tranzytowych w regionie.	Działanie ciągłe od 2004 2007 – 2013	Działanie ciągłe od 2005 Działanie ciągłe od 2004 Działanie ciągłe od 2004
Działania wspierające	W ramach tego działania wsparcie uzyska: <ul style="list-style-type: none">Przeprowadzenie badań natężenia ruchu samochodowego na trasach tranzytowych regionuInwentaryzacja zlokalizowanych w pobliżu tras tranzytowych atrakcji turystycznych (zabytki, muzea, pomniki przyrody, atrakcje turystyczne)Podjęcie działań promocyjnych i informacyjnych o regionie w sąsiednich krajach (Czechy, Niemcy)Opracowanie pakietów krótkich wycieczek dla turystów z Niemiec i Czech po Dolnym Śląsku.Inicjowanie działań zmierzających do integracji turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej z innymi formami turystykiPodnoszenie jakości usług, kwalifikacji kadr dla turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej	Działanie ciągłe od 2006 2004 Działanie ciągłe od 2004 Działanie ciągłe od 2004 Działanie ciągłe od 2004 Działanie ciągłe od 2004	

Źródło: opracowanie własne

Opis działania:

Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej przyczyni się do wzbogacenia oferty turystycznej województwa. To zaś spowoduje wydłużenie czasu spędzanego przez osoby przyjeżdżające i przejeżdżające przez tereny województwa.

W ramach rozwoju turystyki tranzytowej przewiduje się trzy grupy działań: prawne, infrastrukturalne i wspierające.

W ramach **działań prawnych** będą inicjowane rozwiązania związane z przejściami granicznymi w regionie. Działanie te powinny szczególnie koncentrować się na zwiększeniu ilości przejść granicznych, zwłaszcza usytuowanych na szlakach turystycznych przyczyni się do rozwoju innych form turystyki (turystyki uzdrowskiej, turystyki aktywnej – możliwość korzystania z transgranicznych szlaków rowerowych, czy też pieszych). Kolejną istotną sprawą jest zmniejszenie utrudnień w przekraczaniu granicy.

Niezwykle istotne dla rozwoju turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej są działania związane z modernizacją i rozwojem infrastruktury. Podstawę musi stanowić infrastruktura, w oparciu o którą można świadczyć usługi wysokiej jakości. Dlatego w obszarze **działań infrastrukturalnych** wspierane będą zadania mające na celu poprawę i rozwój infrastruktury komunikacyjnej, poprzez uruchomienie lokalnych połączeń kolejowych i autobusowych z Czechami i Niemcami. W ramach działania wsparte zostanie tworzenie sieci kompleksowych Miejsc Obsługi Turystów Tranzytowych wzdłuż najważniejszych szlaków komunikacyjnych województwa. Sieć obejmować powinna bazę noclegową i gastronomiczną, parkingi oraz stacje paliw.

W ramach tej grupy działań wspierane będzie również tworzenie atrakcji mających na celu zatrzymanie turystów tranzytowych na terenie województwa.

Ważnym elementem działań infrastrukturalnych będzie rozwój usług okołoturystycznych dla turystów tranzytowych i przygranicznych. Atrakcje turystyczne znajdujące się na terenie województwa są słabo oznakowane, co powoduje, że ograniczona ilość turystów wie o nich korzysta z nich. Wprowadzić podejmowane są działania mające na celu oznakowanie atrakcji przez m.in. Dolnośląską Organizację Turystyczną jednakże potrzeby są dużo większe. W związku z tym istotnym elementem działań infrastrukturalnych będzie dalsze rozwijanie systemu oznakowania atrakcji turystycznych znakami E-22, powodującego zatrzymanie turystów tranzytowych.

Istotną grupą działań wpływających na rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej są **działania wspierające**. W ramach tej grupy działań wspierane będą zadania z różnych obszarów, mających znaczący wpływ na rozwój tej formy turystyki. Podstawą do rozpoczęcia procesu rozwoju turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej jest m.in. wiedza o ilości potencjalnych turystów mogących skorzystać z tej formy turystyki. Dlatego istotne jest przeprowadzenie badań natężenia ruchu samochodowego na głównych trasach tranzytowych regionu.

Przedstawienie kompleksowej oferty turystycznej regionu wymaga przeglądu i spisu istniejących atrakcji turystycznych. Dlatego w ramach tego działania wspierane będą czynności związane z inwentaryzacją zlokalizowanych w pobliżu tras tranzytowych atrakcji turystycznych, takich jak zabytki, muzea, pomniki przyrody. Wsparcie uzyska także podejmowanie działań promocyjnych i informacyjnych o regionie w sąsiednich krajach (Czechy, Niemcy).

Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej może pozytywnie oddziaływać na inne formy turystyki. Dlatego, wsparcie inicjatywy zmierzające do integracji turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej z innymi formami turystyki, np. z turystyką uzdrowską, aktywną, biznesową.

Nie mniej ważne są specjalistyczne szkolenia dla obsługi ruchu turystycznego. Podnoszenie jakości usług, kwalifikacji kadr dla turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej (m.in. języki

obce) będzie miało istotny wpływ na rozwój ciekawej i kompleksowej oferty turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej oraz jej jakość na terenie województwa.

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego.
 - Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
 - Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
 - Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.
 - Wzrost aktywności małych i średnich przedsiębiorstw.

Tabela 130 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba powstałych przejść granicznych, zwłaszcza na szlakach turystycznych • Liczba powstałych Miejsc Obsługi Turystów Tranzytowych • Liczba powstałych atrakcji turystycznych przy szlakach tranzytowych • Liczba zinwentaryzowanych atrakcji turystycznych • Liczba oznakowanych, znakami E -22, atrakcji turystycznych • Liczba zorganizowanych imprez związanych z turystyką tranzytową, w tym przygraniczną • Liczba opracowanych pakietów wycieczek dla turystów z Niemiec i Czech • Liczba przeprowadzonych szkoleń z zakresu jakości usług, szkolenia kadr 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby przekroczeń granicy na szlakach turystycznych • Wzrost liczby osób korzystających z istniejących atrakcji turystycznych • Wzrost liczby uczestników imprez turystycznych • Wzrost nowych miejsc pracy 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost udziału przychodów z turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej • Wydłużenie pobytu w regionie turystów tranzytowych

Źródło: opracowanie własne

16.1.6 Rozwój turystyki na obszarach wiejskich

Rozwój turystyki na obszarach wiejskich pozytywnie wpłynie na ożywienie gospodarcze tych terenów. Ponadto, stwarza możliwość pracy dla mieszkańców wsi oraz stanowi szansą na aktywizację społeczno - ekonomiczną północnych terenów województwa.

Czynniki rozwoju

Wsparcie władz regionalnych i lokalnych

Rozwój turystyki na obszarach wiejskich musi być wsparty przez władze regionalne i lokalne poprzez m.in. wsparcie aktywnie funkcjonujących stowarzyszeń, organizowanie szkoleń,

dystrybuowanie informacji o dostępnych środkach na rozwój działalności, organizowanie pomocy w zakresie przygotowania dokumentacji niezbędnej przy aplikowaniu po fundusze.

Rozwój infrastruktury technicznej i społecznej

Czynnikiem utrudniającym rozwój turystyki na obszarach wiejskich jest stan infrastruktury technicznej i społecznej na wsi. Charakteryzuje go m.in. brak dostatecznej sieci dróg, zły stan sieci elektroenergetycznej, niższy niż w miastach stopień telefonizacji, wyposażenia w sieć wodociagową i kanalizacyjną

Szkolenia i doksztalcanie

Kluczem do rozwoju turystyki na obszarach wiejskich jest pobudzenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców wsi poprzez m.in. opracowanie i wdrożenie skutecznego systemu szkolenia, zdobywania i podnoszenia kwalifikacji

Wsparcie marketingowe

Ważnym aspektem turystyki na obszarach wiejskich jest wsparcie marketingowe obejmujące:

- Wspólną promocję oferty turystyki wiejskiej regionu
- Koncentrację działań na docelowych segmentach klientów i dostosowanie oferty do wymagań klientów
- Rozwój skutecznych kanałów dystrybucji ofert turystyki wiejskiej

Wnioski i rekomendacje

- Wspieranie inicjatyw mających na celu **modernizację i budowę infrastruktury technicznej i społecznej** warunkującej rozwój turystyki na obszarach wiejskich.
- Wspieranie działań wpływających na **podniesienie standardu bazy noclegowej oraz estetyki i ład przestrzennego**.
- **Stworzenie internetowego serwisu turystyki wiejskiej** wraz z atrakcjami turystycznymi na obszarach wiejskich z możliwością w przyszłości rezerwacją i sprzedażą miejsc.
- Opracowanie i wdrożenie **programu szkoleń i doksztalceń** przyszłych i obecnych kwaterodawców.
- Stworzenie **efektywnego systemu promocji turystyki wiejskiej** – promocja ukierunkowana na turystów, wspólne opracowywanie i wydawanie materiałów promocyjnych.

Tabela 131 Propozycje działań dla programu rozwoju turystyki na obszarach wiejskich.

Rozwój turystyki na obszarach wiejskich			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rozwój turystyki wiejskiej	<p>W ramach zadania przewiduje się kompleksowe działania mające na celu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych poprzez: <ul style="list-style-type: none"> - Podniesienie jakości infrastruktury technicznej obszarów wiejskich. - Modernizację bazy noclegowej i poprawa estetyki gospodarstw. - Inwestycje w infrastrukturę dodatkową pod kątem specjalizacji gospodarstw. 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2013</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie inicjatyw w zakresie pielęgnowania dziedzictwa kulturowego (np. skanseny). • Wspieranie procesów zagospodarowania atrakcji turystycznych na terenach wiejskich. • Inwentaryzacja i stworzenie docelowo bazy on-line atrakcji na terenach wiejskich (nocleg, atrakcje kulturowe, przyrodnicze, szlaki turystyki aktywnej). W perspektywie bazę można rozszerzyć o możliwość internetowej rezerwacji i sprzedaży miejsc w gospodarstwach. 	2004 – 2013
		2004 – 2013
		2005
Platforma współpracy marketingowej oraz szkoleniowej	<p>Stworzenie regionalnej platformy współpracy stowarzyszeń, podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich będzie miało na celu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wypracowanie wspólnej koncepcji działań marketingowych: <ul style="list-style-type: none"> - wspólna promocja oferty w kraju i zagranicą, rozwijanie nowoczesnych form komunikacji z rynkiem – internet, rezerwacja i sprzedaż miejsc przez internet, - skoncentrowanie działań i oferty na wybranych segmentach docelowych, - rozwój sprawnych i efektywnych kanałów dystrybucyjnych oferty turystyki wiejskiej. • Udrożnienie przepływu informacji pomiędzy różnymi stowarzyszeniami agroturystycznymi, władzami samorządowymi na szczeblu regionalnym i lokalnym. • Opracowanie programu szkoleń i dokształcania dla osób prowadzących działalność agroturystyczną. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>

Źródło: opracowanie własne

Opis działania:

Dolny Śląsk dysponuje odpowiednimi walorami do rozwoju turystyki wiejskiej, która może stanowić szansę zaktywizowania obszarów dotychczas niezagospodarowanych turystycznie, szczególnie w północnej części województwa.

Problemy turystyki wiejskiej na Dolnym Śląsku są podobne jak w całym kraju. Jest to z jednej strony niski standard bazy noclegowej, brak estetyki i ładu przestrzennego, niedoinwestowania infrastruktura techniczna i społeczna, z drugiej zaś rozproszenie, brak wyrazistego wizerunku oferty, niskie nakłady na promocję, słaba informacja o dostępnej bazie i atrakcjach turystycznych.

Dlatego też w ramach zadania planowany jest kompleksowy zespół działań mających na celu rozwój turystyki na obszarach wiejskich oraz działania związane z marketingiem i szkoleniami.

Istotnym mankamentem gospodarstw oferujących turystykę wiejską jest niska jakość oferowanych usług, słabe zagospodarowanie oraz brak wyraźnej specjalizacji. Ważnym aspektem w ramach tego zadania będzie podniesienie jakości infrastruktury technicznej obszarów wiejskich. Wspierane będą działania mające na celu modernizację bazy noclegowej oraz poprawę estetyki gospodarstw, w celu stworzenia gospodarstw oferujących usługi turystyczne na wysokim poziomie oraz działania poprawiające standard obiektów agroturystycznych. Wspomagane będą również działania inwestycyjne w infrastrukturę dodatkową, związane ze specjalizacją gospodarstw.

Ważnym elementem rozwoju turystyki na obszarach wiejskich jest wypracowanie efektywnego systemu wsparcia finansowego dla osób prowadzących usługi agroturystyczne, jak również wspieranie inicjatywy mające na celu likwidację barier utrudniających podjęcie działalności związanej z turystyką wiejską.

W celu zwiększenia atrakcyjności oferty turystyki na obszarach wiejskich w regionie wspierane będą procesy zagospodarowania atrakcji turystycznych na terenach wiejskich oraz działania mające na celu inwentaryzacją i stworzeniem docelowo bazy on-line atrakcji turystycznych na terenach wiejskich (nocleg, atrakcje kulturowe, przyrodnicze, szlaki turystyki aktywnej). W perspektywie bazę będzie można rozszerzyć o możliwość internetowej rezerwacji i sprzedaży miejsc w gospodarstwach.

Nie można również zapomnieć o wspieraniu inicjatyw w zakresie pielęgnowania dziedzictwa kulturowego wsi i w tym kontekście wspieranie inicjatyw np.: utworzenia skansenu, czy ochrony obiektów zabytkowych i cennych kulturowo.

Powstanie regionalnej platformy współpracy marketingowej i szkoleniowej znacząco może wpłynąć na rozwoju turystyki na terenach wiejskich. W ramach tego przedsięwzięcia zakłada się m.in. współpracę stowarzyszeń, podmiotów funkcjonujących na obszarach wiejskich województwa. Współpraca pomiędzy stowarzyszeniami, szybki przepływ informacji są istotne dla efektywności wspólnie podjętych działań. Dlatego wspierane będą działania mające na celu udrożnienie przepływu informacji pomiędzy różnymi stowarzyszeniami a władzami samorządowymi na szczeblu regionalnym i lokalnym.

Innym ważnym elementem jest promocja i dystrybucja oferty turystyki wiejskiej w kraju i zagranicą. Podjęcie współpracy przy opracowaniu i dystrybucji wspólnych materiałów promocyjnych (ulotki, folder, przewodniki) znacząco się przyczyni do wzrostu skuteczności prowadzonych działań promocyjnych. Podjęte działania oraz proponowana oferta powinny być skoncentrowane na wybranych segmentach docelowych. Wspierany będzie także rozwój sprawnych i efektywnych kanałów dystrybucyjnych oferty turystyki wiejskiej.

Czynnik ludzki jest niezwykle istotny w turystyce, zwłaszcza zaś na obszarach wiejskich. Dlatego, w ramach działania wspomagane będą inicjatywy związane z opracowaniem i wdrożeniem efektywnego programu szkoleń i doskonalenia dla osób prowadzących działalność agroturystyczną. Zakres tematyczny szkoleń obejmować powinien zagadnienia związane m.in. z jakością oferowanych usług, rozwojem unikalnej oferty, dostępnością oraz sposobami aplikowania o środki pomocowe oraz doskonaleniem językowym.

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
 - Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
 - Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
 - Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 132 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> Liczba obiektów oferujących turystykę wiejską poddanych modernizacji. Liczba wyspecjalizowanych gospodarstw. Liczba zmodernizowanych obiektów infrastruktury technicznej na terenach wiejskich. liczba atrakcji poddanych inwentaryzacji na terenach wiejskich. Liczba zagospodarowanych atrakcji turystycznych. Liczba przeszkolonych osób. 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost liczby gospodarstw, których poziom został podniesiony. Wzrost liczby gospodarstw specjalistycznych. Wzrost liczby nowych obiektów noclegowych, oferujących turystykę wiejską. Ilość turystów zadowolonych z jakości usług. Wzrost liczby osób przeszkolonych. 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost liczby turystów przyjeżdżających do regionu. Wzrost atrakcyjności terenów wiejskich. Wzrost udziału przychodów z turystyki wiejskiej w województwie. Wzrost inwestycji na terenach wiejskich. Wzrost liczby osób zatrudnionych w turystyce wiejskiej.

Źródło: opracowanie własne

16.2 ROZWÓJ LOKALNY TURYSTYKI

Jednym z głównych założeń Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest aktywizowanie obszarów o istotnych walorach i potencjale turystycznym, które dotychczas nie były turystycznie eksploatowane. Główną przyczyną tego stanu rzeczy jest brak środków finansowych w budżetach samorządów lokalnych.

Dlatego realizacja zadań w ramach priorytetu „Rozwój lokalny turystyki” ma na celu aktywizowanie obszarów zagrożonych marginalizacją, przemysłowych i pomilitarnych poprzez wdrażanie funkcji turystycznych, jak również stymulowanie rozwoju gospodarczego społeczeństwa lokalnego poprzez stworzenie podstaw do napływu kapitału inwestycyjnego w infrastrukturę turystyczną i okołoturystyczną. Proponowane działania mają ponadto przyczynić się do aktywizowania społeczności lokalnych, umacniania więzi społecznych, zachęcania do podejmowania inicjatyw gospodarczych.

Zadania realizowane w ramach priorytetu przyczynią się do m.in.:

- Wydobywania i eksponowania lokalnych wyróżników wielonarodowości i wielokulturowości Dolnego Śląska.
- Powstawania Lokalnych Organizacji Turystycznych – motoru lokalnego rozwoju turystyki.
- Adaptacji zabytków kultury przemysłowej na cele społeczne.
- Rewitalizacji obszarów i miejsc historycznych.
- Stworzenia mechanizmów wspierania lokalnych inicjatyw w zakresie turystyki.

Ważnym aspektem działań podejmowanych w ramach priorytetu jest zachowanie, ochrona i odtwarzanie bogatego i różnorodnego dziedzictwa kulturowego i historycznego województwa dolnośląskiego.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty oraz przeprowadzony audyt turystyczny regionu sformułowano poniższe działania w ramach Priorytetu Rozwój lokalny turystyki.

Tabela 133 Propozycje działań w ramach priorytetu „Rozwój lokalny turystyki”

Rozwój lokalny turystyki			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rewitalizacja i odbudowa obszarów o istotnym znaczeniu dla podniesienia lokalnej	Rewitalizacja obszarów o znaczącym potencjale turystycznym oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego. W ramach tego działania wspierane będą:	2004 – 2013	

<p>atrakcyjności turystycznej</p> <p>Budowanie wizerunku mikroregionów, miast i gmin - SIW</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Projekty istotne dla rozwoju wiodących form turystyki w regionie • Projekty stanowiące uzupełnienie opracowanych lokalnych strategii rozwoju turystyki • Inicjatywy mające na celu ochronę istotnych dla turystyki walorów naturalnych, i dziedzictwa kulturowego. 	
<p>Wspieranie i rozwój infrastruktury lokalnej na obszarach zagrożonych marginalizacją, przemysłowych i pomilitarnych</p>	<p>W obszarze tego zadania znajdują się działania obejmujące:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie kompleksowego systemu wsparcia lokalnego rozwoju turystyki obejmującego inwestycje w infrastrukturę okołoturystyczną (drogi, parkingi), szkolenia, specjalne pakiety dla inwestorów (ulgi, zwolnienia). • Rekultywacja terenów przemysłowych i pomilitarnych poprzez wprowadzanie na te tereny funkcji turystycznych. • Wsparcie odbudowy zabytków kultury przemysłowej na cele społeczne – domy kultury, pracownie artystyczne. 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2013</p>
<p>Wspieranie procesów powstawania Lokalnych Organizacji Turystycznych oraz opracowywania lokalnych Strategii Rozwoju Turystyki</p>	<p>W ramach działania wspierane będą następujące zadania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Powstawanie Lokalnych Organizacji Turystycznych – pomoc w zakupie niezbędnego wyposażenia (komputery, sprzęt audio –video), materiały dydaktyczne. • Opracowywanie lokalnych Strategii Rozwoju Turystyki na obszarach o znaczącym, niewykorzystanym potencjale turystycznym – usługi doradcze, analizy, badania marketingowe. Koordynacja działań w tym zakresie z Dolnośląską Organizacją Turystyczną (DOT). • Rozwój lokalnych markowych produktów turystycznych stanowiących atrakcję dla turystów – wsparcie promocyjne. 	<p>2004 – 2006</p> <p>2004 – 2006</p> <p>Działanie ciągłe od 2004</p>
<p>Opracowanie i wdrożenie mechanizmów pozwalających na wspieranie lokalnych inicjatyw w zakresie turystyki</p>	<p>Zadanie to ma na celu stworzenie odpowiednich mechanizmów pozwalających na wspieranie lokalnych inicjatyw w zakresie turystyki po przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organizowanie konkursów na najlepsze usług • Przyznawanie dotacji inicjatywom wybranym do realizacji • Pakiety startowe obejmujące szkolenia, pomoc techniczna, promocja 	<p>Działanie ciągłe od 2004 corocznie</p> <p>2004 - 2006</p>

Źródło: opracowanie własne

Opis działania:

Główną przesłanką działania „**Rewitalizacja i odbudowa obszarów o istotnym znaczeniu dla podniesienia lokalnej atrakcyjności turystycznej**” jest kompleksowe potraktowanie zagadnienia rewitalizacji obszarów o znaczącym potencjale turystycznym oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego i historycznego, jak również obszarów przemysłowych i pomilitarnych.

W ramach działania realizowane będą projekty mające na celu:

- Przywracanie obszarom funkcji społeczno – gospodarczych poprzez wdrażanie funkcji turystycznych.
- Ochronę dziedzictwa kulturowego i historycznego poprzez m.in. odnawianie historycznych centrów miast i miasteczek.

Preferowane będą przedsięwzięcia łączące rewaloryzację – odbudowę, remonty, modernizację infrastruktury z szerszymi programami mającymi na celu lokalne ożywienie gospodarcze oraz rozwiązywanie problemów społecznych. Ponadto, wspierane będą inwestycje wykorzystujące obiekty kulturalne i historyczne do celów turystycznych oraz służące rozwijaniu oferty turystycznej obszaru.

Projekty wybierane do wsparcia w ramach działania powinny być kompleksowe i wpisywać się w lokalne strategie rozwoju turystyki.

Działania mające na celu m.in.:

- tworzenie warunków do rozwoju działalności gospodarczej, w tym turystycznej,
- wzrost poziomu inwestycji w infrastrukturę podstawową – drogi, parkingi,
- dywersyfikowanie źródeł dochodów mieszkańców

poprzez rozszerzenie turystycznego wykorzystania obszarów to główne założenie działania **„Wspieranie i rozwój infrastruktury lokalnej na obszarach zagrożonych marginalizacją, poprzemysłowych i pomilitarnych”**. Wsparciem zostaną objęte, przede wszystkim, tereny wiejskie, obszary poprzemysłowe i pomilitarne.

Preferowane będą kompleksowe projekty uzbrojenia terenów pod nowe inwestycje, jak również udogodnienia dla inwestorów (ulgi zwolnienia) oraz projekty „miękkie” – szkolenia i doradztwo, w tym m.in. jak założyć i prowadzić działalność gospodarczą.

Istotnym elementem działania będzie wspieranie odbudowy bądź modernizacji zabytków przemysłowych (stare gazownie, fabryki, kopalnie) na cele społeczne – pracownie artystyczne, domy kultury itp.

Jednym z istotnych działań mających na celu zaktywizowanie lokalnych społeczności na rzecz rozwoju turystyki jest **„Wspieranie procesów powstawania Lokalnych Organizacji Turystycznych oraz opracowywania lokalnych Strategii Rozwoju Turystyki”**.

Lokalne Organizacje Turystyczne (LOT) mogą stanowić istotny czynnik rozwoju turystyki szczególnie na obszarach o znaczących walorach naturalnych i zasobach historycznych, a dotychczas niewykorzystywanych turystycznie. Dlatego też ważne jest wsparcie nowopowstających LOT-ów w sprzęt biurowy, komputery. W ramach tego działania przewidziane jest także wsparcie w zakresie tworzenia lokalnych marek turystycznych oraz lokalnych strategii rozwoju turystyki – analizy i opracowania – wyznaczających kierunki rozwoju turystyki na danym obszarze. Preferowane powinny być projekty zgłaszane przez Lokalne Organizacje Turystyczne.

Dla rozwoju turystyki w województwie dolnośląskim niezwykle istotny jest aspekt bogatego i różnorodnego dziedzictwa kulturowego tworzonego na przestrzeni wieków przez różne narody zamieszkujące region. Dlatego jednym z działań w ramach tego priorytetu jest **„Promocja i rozwój inicjatyw w zakresie pielęgnowania i eksponowania dziedzictwa kulturowego”**. Celem zadania jest wspieranie inicjatyw w zakresie pielęgnowania i eksponowania dziedzictwa kulturowego oraz rozwój lokalnej oferty kulturalnej obejmującej takie obszary jak:

- Działalność kulturowa zwiększająca atrakcyjność turystyczną małych miejscowości
- Wspieranie inicjatyw kulturalnych mniejszości etnicznych i religijnych.
- Rozwijanie lokalnych imprez kulturalnych wpływających na wizerunek miejsca i podnoszących jego atrakcyjność.

Ważnym działaniem jest także wspieranie lokalnych inicjatyw, których głównym celem jest odtwarzanie i podtrzymywanie lokalnych tradycji.

Wsparcie władz samorządowych dla powstających lokalnych inicjatyw w zakresie turystyki jest niezwykle istotne i może w znaczącym stopniu przyczynić się do lokalnego rozwoju turystyki. Dlatego też niezbędne jest opracowanie i wdrożenie sprawnych mechanizmów wspierania

lokalnych inicjatyw rozwoju projektów turystycznych, usług turystycznych typowych dla obszaru, wykorzystujących jego specyficzne walory. Tworzenie i rozwój lokalnych produktów sprzyjać będzie wzbogacaniu i uatrakcyjnianiu oferty turystycznej województwa dolnośląskiego, będą ją wyróżniały na tle innych regionów w Polsce.

Głównym celem działania jest aktywizacja lokalnych społeczności obszarów wiejskich, małych miasteczek i miejscowości poprzez wspieranie inicjatyw w zakresie turystyki. Najlepsze pomysły na produkty bądź usługi turystyczne, wybierane np. w drodze konkursu, uzyskują pomoc w zakresie marketingu, z szczególnym akcentem na promocję, jak również szkoleń.

Promocja przedsiębiorczości – wsparcie dla osób i podmiotów rozpoczynających działalność w sektorze usług turystycznych poprzez doradztwo, szkolenia, udzielanie grantów i dotacji będzie wspierała także proces reorientacji zawodowej i może stać się ważnym instrumentem w obniżaniu bezrobocia na obszarach zagrożonych marginalizacją.

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 134 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba poddanych rewitalizacji obszarów przemysłowych i powojсковych. • Liczba odnowionych obiektów dziedzictwa kulturowego. • Liczba zrewitalizowanych miast, dzielnic miast. • Liczba przeprowadzonych inwestycji w zakresie rozwoju infrastruktury lokalnej. • Liczba odbudowanych zabytków przemysłowych na cele społeczne. • Liczba powstałych Lokalnych Organizacji Turystycznych. • Liczba zakupionego wyposażenia na potrzeby powstałych LOT-ów. • Liczba wspartych lokalnych strategii rozwoju turystyki. • Liczba nowych inicjatyw turystycznych związanych z dziedzictwem kulturowym w regionie. • Liczba wspartych lokalnych imprez kulturalnych. • liczba nowych inicjatyw turystycznych w regionie. • liczba powstałych nowych produktów turystycznych na 	<ul style="list-style-type: none"> • Odnowa zabytkowych centrów miast i nadanie (bądź przywrócenie) im funkcji turystycznej. • Wzrost zmodernizowanych obiektów dziedzictwa kulturowego. • Wzrost atrakcyjności turystycznej obszarów przemysłowych i powojсковych. • Wzrost inwestycji w regionie. • Wzrost zagospodarowanych obszarów zagrożonych marginalizacją, przemysłowych i pomilitarnych. • Wzrost lokalnych markowych produktów turystycznych. • Wzrost atrakcyjności turystycznej regionu. • Pobudzenie społeczności lokalnej w kierunku rozwoju produktów turystycznych. • Wzrost liczby imprez kulturalnych. • Wzrost przeszkolonych osób. • Wzrost zatrudnienia w turystyce. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby osób odwiedzających rewaloryzowane miasta i obiekty zabytkowe. • Wzrost poziomu inwestycji na terenach objętych projektami rewaloryzacyjnymi. • Zwiększenie dochodów z turystyki w dochodach gmin i mieszkańców objętych programem. • Wzrost liczby przyjazdów turystów do na obszar województwa. • Pobudzenie inwestycji w regionie. • Zwiększenie dochodów z turystyki w dochodach gmin i mieszkańców objętych programem. • Wzrost zainteresowania ofertę lokalną regionu. • Wzrost zainteresowania ofertę lokalną regionu.

poziomie lokalnym.		
• liczba przeszkolonych osób.		

Źródło: opracowanie własne

16.3 MARKOWA INFRASTRUKTURA TURYSTYCZNA

Jednym z elementów decydującym o jakości i konkurencyjności oferty turystycznej regionu jest infrastruktura turystyczna. Stan oraz jakość infrastruktury decyduje także o wizerunku regionu. Jak pokazuje przeprowadzona analiza rynku usług turystycznych jakość i atrakcyjność infrastruktury stanowi jedno z głównych kryteriów wyboru oferty turystycznej.

- Infrastruktura turystyczna to m.in. takie elementy jak:
- baza noclegowa,
- baza gastronomiczna,
- baza uzupełniająca – baza sportowa, rekreacyjna, kulturalna, rozrywkowa, informacyjna,
- udogodnienia podróżno – wypoczynkowe – parkingi, miejsca odpoczynku, wypożyczalnie sprzętu,
- szlaki turystyczne, w tym piesze, rowerowe, wodne, konne itp.

Przeprowadzony audyt turystyczny województwa dolnośląskiego wskazuje jednoznacznie na niedostateczną jakość infrastruktury turystycznej, zwłaszcza w zakresie infrastruktury towarzyszącej wszystkim formom turystyki. Porównując infrastrukturę konkurencyjnych obszarów Niemiec i Czech można zauważyć skutki hamowania rozwoju zaplecza turystycznego (np. infrastruktura narciarska) na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty należy stwierdzić konieczność podjęcia niezbędnych działań, takich jak:

- Rozwój infrastruktury turystycznej wzdłuż szlaków tematycznych (historycznych, kulturowych).
- Rozwój markowej infrastruktury turystycznej, w tym bazy noclegowo – gastronomicznej, wykorzystującej unikalne walory – pałace, zamki itp.
- Wspieranie rozwoju inicjatyw gwarantujących wysoką jakość oraz efektywność zarządzania.

W procesie formowania działań w ramach niniejszego priorytetu kierowano się m.in. poniższymi przesłankami:

- Rozwijać infrastrukturę służącą różnym formom turystyki.
- Rozwijać infrastrukturę integrującą różne formy turystyki.
- Rozwijać infrastrukturę stymulującą powstawanie usług turystycznych w regionie.
- Rozwijać infrastrukturę zdolną do samodzielnego generowania ruchu turystycznego.

Tabela 135 Propozycja działań w ramach priorytetu „Markowa infrastruktura turystyczna”

Markowa infrastruktura turystyczna			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Rozwój szlaków tematycznych	A. Stworzenie kompleksowych produktów markowych wzdłuż szlaków kulturowych i historycznych, takich jak: - Dolnośląski Szlak Cystersów - Sanktuaria Dolnośląskie	2004 – 2013	

	<ul style="list-style-type: none"> - Szlak kultury Łużyckiej - Szlak Zamków Piastowskich - Szlak Górnictwa Złota - Szlak Obiektów wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO - Szlak twierdz i fortyfikacji militarnych - Szlak podziemnych tras turystycznych - Szlakiem pałaców i dworów dolnośląskich - Szlak ogrodów i parków dolnośląskich - Szlak miejsc ekstremalnych (punktowy – najgłębsze miejsce, najwyższe, itp.) - Szlak Hut Szkła - „Minerały i kamienie szlachetne” - Szlak Skarbów Ziemi (minerały i kamienie szlachetne) <p>W ramach zadania przewiduje się kompleksowy rozwój szlaków obejmujący:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utworzenie i wyznaczenie markowych szlaków (piesze, samochodowe) • Oznakowanie szlaku - opracowanie logo szlaku. • Inwentaryzacja atrakcji turystycznych wzdłuż szlaku (ok. 30 km od drogi) oraz oznakowanie atrakcji. • Działania marketingowe – opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących szlaku – przewodniki oraz mapy. • Rozwój infrastruktury towarzyszącej wzdłuż szlaku – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku • Łączenie szlaków lokalnych np. gminnych nadając im ponad lokalnych charakter, • Tworzenie historycznych i kulturowych szlaków transgranicznych, np. Szlak im. Masaryka w Kudowie Zdrój, • Udostępnianie i oznaczanie zabytków i dóbr kultury położonych wzdłuż szlaków turystycznych ze szczególnym uwzględnieniem Drogi śródsudeckiej i regionalnych szlaków rowerowych. <p>B. Stworzenie kompleksowych produktów markowych wzdłuż szlaków turystycznych, takich jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transeuropejski Dalekobieżny Szlak Turystyczny E3 • Główny Szlak Sudecki im. M. Orłowicza <p>W ramach zadania przewiduje się kompleksowy rozwój szlaków obejmujący:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Działania marketingowe – opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących szlaku – przewodniki oraz mapy. • Rozwój infrastruktury towarzyszącej wzdłuż szlaku – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku. <p>C. Promowanie zadań wspierających rozwój szlaków turystycznych wzdłuż obiektów kultury materialnej i przemysłowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szlakiem zabytków dawnego prawa • Szlakiem Odry <p>poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wytyczenie i oznakowanie szlaku oraz atrakcji turystycznych wzdłuż szlaku. • Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowo – gastronomiczna, miejsca odpoczynku, wiaty, parkingi, w tym dla rowerów. • Promocja szlaków, opracowanie folderów i przewodników 	<p>2005 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p>
--	--	---------------------------------------

	oraz map.	
Wsparcie zagospodarowania turystycznego centrów turystyki rowerowej	<ul style="list-style-type: none"> Działania marketingowe – opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących oferty – wydawnictwa, mapy, informatory Opracowanie i wytyczenie szlaków rowerowych Opracowanie materiałów kartograficznych Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowa „kwatery dla rowera”, miejsca odpoczynku, bike parki, trasy downhillowe, crossowe, freeridowe, north shore, tablice informacyjne, schrony, stojaki Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej. 	<p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>2005-2007</p> <p>2005-2007</p> <p>2005-2013</p> <p>2005-2006</p>
Wsparcie zagospodarowania turystycznego ośrodków sportów zimowych	<ul style="list-style-type: none"> Działania marketingowe – opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących oferty – wydawnictwa, mapy, informatory Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej Rozbudowa infrastruktury narciarskiej (urządzenia narciarskie, trasy zjazdowe, biegowe, rynny snowboardowe, sporty zaprzęgowe.) Rozwój infrastruktury towarzyszącej – zaplecze rekreacyjno-rozrywkowe tzw. oferta „po nartach”, parkingi 	<p>Działanie ciągle od 2005</p> <p>2005-2007</p> <p>2005-2013</p> <p>2005-2013</p>
„Droga Sudecka” wsparcie rozwoju drogi sudeckiej	<p>W ramach tego zadania wspierane będą projekty przyczyniające się do realizacji Drogi Sudeckiej w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oznakowanie drogi oraz atrakcji turystycznych wzdłuż DS. Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej. Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku. Działania marketingowe – opracowanie materiałów promocyjnych – przewodniki oraz mapy. 	<p>2004 – 2005</p> <p>2004 – 2005</p> <p>2006 – 2013</p> <p>Działanie ciągle od 2007</p>
Wspieranie rozwoju i tworzenia atrakcji turystycznych	<p>W ramach zadania wspierane będą działania przyczyniające się do powstawania i promowania atrakcji turystycznych Dolnego Śląska. Do zadań działania należą:</p> <p>1. „Kopalnie i sztolnie” oraz „Szlaki Podziemne” Dolnego Śląska – wsparcie zagospodarowania turystycznego kopalni. poprzez:</p> <ul style="list-style-type: none"> Oznakowanie atrakcji turystycznych. Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej. Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku. Działania marketingowe – opracowanie, materiałów promocyjnych – przewodniki oraz mapy. <p>2. „Wędrujące huty szkła” – wsparcie zagospodarowania turystycznego hut szkła (skansen hutnictwa szkła)</p> <p>3. „Walońskie ślady w Sudetach” - wsparcie zagospodarowania turystycznego miejsc średniowiecznych poszukiwaczy skarbów ziemi</p>	<p>Działanie ciągle od 2004</p>
Rozwój atrakcyjnej dla turystów bazy noclegowo gastronomicznej	<p>W ramach działania, wspierane będzie:</p> <ul style="list-style-type: none"> Rozwoju bazy noclegowo – gastronomicznej atrakcyjnej dla turystów w oparciu o obiekty zabytkowe Dolnego Śląska - zamki, twierdze, pałace, dwory, młyny, itp. do celów turystycznych (tworzenie miejsc „z klimatem”). Modernizacja bazy wczasowej i wypoczynkowej szczególnie stanowiącej wsparcie dla rozwoju wiodących form turystyki regionu – uzdrowiskowa, aktywna, kulturowa. 	<p>2004 – 2013</p> <p>2004 – 2013</p>
Wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej	<p>Wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej mającej wpływ na wzbogacenie oferty turystycznej regionu oraz wpływającej na turystyczny wizerunek województwa (w tym w oparciu o sieci franchisingowe), takiej jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sieci hoteli i moteli 	<p>2007 – 2013</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Sieci restauracji • Sieci wypożyczalni środków transportu (w tym jeepów) • Budowa i modernizacja obiektów oraz zakup sprzętu i wyposażenia <p>Wsparcie będzie miało postać:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pomocy w opracowaniu niezbędnej dokumentacji (biznes plan). • Poszukiwaniu potencjalnych inwestorów (targi inwestycyjne, ogłoszenia). • Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej. 	2004 - 2006
--	--	-------------

Źródło: opracowanie własne

Opis działań

Działanie „**Rozwój Szlaków Tematycznych**” daje możliwość do zaplanowania kompleksowego rozwoju infrastruktury turystycznej położonej wzdłuż szlaków tematycznych. Działania w ramach rozwoju szlaków tematycznych mogą znacząco się przyczynić do turystycznego rozwoju miejscowości położonych na planowanych szlakach tematycznych, wzbogacić ich wizerunek jako atrakcyjnych miejsc predysponowanych do krótkich wyjazdów i pobytów – turystyka weekendowa.

Rozwój szlaków tematycznych będzie miał wpływ na wzrost konkurencyjności oferty turystycznej w ramach m.in. turystyki weekendowej, aktywnej, kulturowej, tranzytowej i innych. Ponadto, będzie to istotny element wydłużenia sezonu turystycznego i równoważenia rozwoju turystyki w regionie.

Szlaki tematyczne oprócz spinania różnych miejscowości w ramach jednolitego produktu przyniosą takie korzyści jak:

- Zwrócenie uwagi turystów na miejscowości dotychczas nieekspozowane – wyróżnienie atrakcji.
- Wzmacnianie efektu promocyjnego oraz atrakcyjności turystycznej poprzez łączenie atrakcji na szlakach.
- Ekspozowanie elementów charakterystycznych dla regionu i jego tożsamości.

Główne zadania w ramach działania to:

- Opracowanie dokumentacji technicznej wdrożenia projektu rozwoju szlaków tematycznych w województwie.
- Wykreowanie wizerunku szlaków tematycznych - opracowanie logo (jeśli dotychczas nie powstało) szlaku tematycznego oraz systemu identyfikacji wizualnej.
- Marketing, w tym przede wszystkim wspólna promocja - opracowanie folderów, ulotek, przewodnika oraz map.

Osobnym działaniem, z uwagi na jego znaczenie dla województwa jest **rozwój Drogi Sudeckiej** – głównej osi usług turystycznych regionu. Uruchomienie Drogi Sudeckiej pozwoli na udostępnienie turystom walorów naturalnych i antropogenicznych pasma Sudetów i Pogórza Sudeckiego. Ponadto, po ukończeniu całego projektu stanie się ewenementem na skalę europejską oraz wyróżnikiem oferty turystycznej regionu.

Droga Sudecka oprócz zwiększenia dostępności oraz turystycznego wykorzystania pasma Sudetów i Pogórza Sudeckiego będzie pozytywnie oddziaływała poprzez:

- Wszechstronne zaktywizowanie obszarów oddziaływania drogi.
- Wykreowanie funkcji turystycznych o charakterze ponad regionalnym w miejscowościach położonych wzdłuż drogi.

- Zmniejszenie problemu bezrobocia na obszarach wzdłuż drogi.

Droga Sudecka dzięki dogodnym powiązaniom drogowym z układem komunikacyjnym Czech i Niemiec może stać się atrakcją turystyczną o charakterze międzynarodowym. Ponadto, istnieje możliwość kontynuacji Drogi Sudeckiej na wschód i zachód tak, aby utworzyć euroregionalną trasę samochodową udostępniającą kompleksowo atrakcje turystyczne górskich obszarów Łużyc, Sudetów i Karpat.

W ramach działania wspierane będą takie zadania jak:

- Oznakowanie drogi oraz atrakcji turystycznych wzdłuż DS.
- Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej.
- Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku.
- Promocja Drogi Sudeckiej – opracowanie materiałów promocyjnych – przewodniki oraz mapy.

Ważnym elementem wzmacniającym wizerunek oraz podnoszącym jakość i atrakcyjność oferty turystycznej regionu, a przede wszystkim stanowiącym jej wyróżnik jest kompleksowy zestaw zadań zaprogramowany w działaniu **„Wspieranie rozwoju i tworzenia atrakcji turystycznych”**. Głównym założeniem działania jest wsparcie dla inicjatyw mających na celu rozwijanie bądź tworzenie atrakcji turystycznych stanowiących magnes dla turystów, a nawet cel ich przyjazdu. Dolny Śląsk dysponuje znaczącymi zasobami walorów naturalnych i antropogenicznych (jaskinie, sztolnie, kopalnie, miejsca poszukiwania kamieni szlachetnych), które mogą stanowić atrakcje turystyczne.

W ramach działania przewiduje się wsparcie poprzez:

- Oznakowanie atrakcji turystycznych.
- Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej.
- Rozwój infrastruktury towarzyszącej – baza noclegowo – gastronomiczna, parkingi, miejsca odpoczynku.
- Działania marketingowe – opracowanie, materiałów promocyjnych – przewodniki oraz mapy.

Atrakcyjna turystycznie baza noclegowo – gastronomiczna stanowi istotne uzupełnienie rozwoju markowych produktów turystycznych oraz znacząco podnosi jakość oraz konkurencyjność oferty turystycznej regionu.

W obszarze działania **„Rozwój atrakcyjnej dla turystów bazy noclegowo gastronomicznej”**, będą wspierane przedsięwzięcia mające na celu rozwój bazy noclegowo – gastronomicznej atrakcyjnej dla turystów wykorzystującej potencjał regionu. Szczególnie uwzględniane będą zadania zagospodarowujące oraz przystosowujące obiekty zabytkowe Dolnego Śląska - zamki, twierdze, pałace, dwory, młyny, itp. do celów turystycznych (tworzenie miejsc „z klimatem”).

Ponadto, w ramach działania, wspierane będą procesy modernizacji bazy wczasowej i wypoczynkowej. Szczególny akcent zostanie położony na projekty stanowiące wsparcie dla rozwoju wiodących form turystyki regionu – uzdrowiskowa i zdrowotna, aktywna, kulturowa.

W ramach działania **„Wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej”** planuje się wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej mającej wpływ na wzbogacenie oferty turystycznej regionu takiej jak:

- Sieci ekonomicznych hoteli i moteli.
- Sieci restauracji.
- Sieci wypożyczalni samochodów.

- Sieci wypożyczalni sprzętu sportowo – rekreacyjnego.

Przewiduje się następujące formy wsparcia:

- Pomoc w opracowaniu niezbędnej dokumentacji dla potrzeb instytucji finansowych, potencjalnych inwestorów.
- Poszukiwanie potencjalnych inwestorów – targi, ogłoszenia, bazy danych.
- Pomoc w rozpoczęciu działalności gospodarczej – usługi doradcze, konsultingowe, szkolenia, dotacje).

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 136 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba miejscowości objętych działaniem • Liczba obiektów turystycznych związanych tematycznie ze szlakiem • Liczba imprez tematycznie związanych ze szlakiem • Liczba kanałów promocji • Liczba kanałów dystrybucji ofert • Liczba oznakowanych szlaków • Liczba systemów identyfikacji wizualnej szlaków • Liczba rozwijanych atrakcji turystycznych • Liczba stworzonych atrakcji • Pojemność bazy noclegowej • Pojemność bazy gastronomicznej • Liczba obiektów odtwarzających cechy obiektów historycznych • Liczba obiektów turystycznych, które otrzymały wsparcie na rewaloryzację • Liczba obiektów zabytkowych zagospodarowanych na cele turystyczne • 	<ul style="list-style-type: none"> • Oferta przedsięwzięć kulturalnych związanych ze szlakiem • Wzrost pojemności bazy noclegowej w miejscowościach wzdłuż szlaków historycznych • Wzrost liczby obiektów gastronomicznych • Liczba uczestników wystaw tematycznych • Oferta usług turystycznych wzdłuż szlaków • Wzrost liczby imprez związanych z tematyką/profilem szlaku • Wzrost liczby kanałów dystrybuujących ofertę turystyczną wzdłuż szlaków • Wzrost liczby rozwijanych atrakcji • Wzrost liczby stworzonych atrakcji • Wzrost pojemności bazy noclegowej i gastronomicznej • Wzrost liczby obiektów gastronomicznych • Wzrost liczba obiektów zabytkowych zagospodarowanych na cele turystyczne • Wzrost liczby obiektów odtwarzających cechy obiektów historycznych • Wzrost liczby kanałów promocji 	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa standardów obiektów noclegowych • Poprawa jakości obsługi • Wzrost obłożenia bazy hotelowej • Wzrost przychodów obiektów handlowych • Wzrost zatrudnienia w usługach turystycznych • Wzbogacenie wizerunku regionu • Wzrost liczby turystów

Źródło: opracowanie własne

16.4 BUDOWA KOMPLEKSOWEGO SYSTEMU WSPARCIA SEKTORA I PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH WOJEWÓDZTWA

W obszarze funkcjonowania rynku turystycznego istnieje szereg procesów spełniających istotną funkcję pomocniczą w zwiększaniu konkurencyjności sektora turystyki i produktów markowych województwa. Wspólną ich cechą jest horyzontalny charakter oddziaływania na turystykę regionu.

Do najważniejszych elementów wspierających efektywność sektora turystyki oraz istotnie wpływających na rozwój produktów turystycznych województwa, należy zaliczyć:

- System promocji Regionu.
- System dystrybucji informacji marketingowej Regionu.
- System badań marketingowych.
- Podnoszenie standardów oferty turystycznej
- Szkolenia profesjonalnych kadr.
- Usługi doradcze dla firm sektora turystyki.

Najważniejsze założenia skutecznego programowania i wdrażania funkcji wspomagających w programie rozwoju turystyki województwa to:

- **wykorzystywanie** efektów skali – poprzez wspólne dla województwa działania promocyjne (obniżenie kosztów), badania marketingowe,
- **zapewnienie** spójności działań promocyjnych – w tym tworzenie silnego wizerunku województwa jako konkurencyjnego rynku turystycznego,
- **podniesienie** jakości analizowanych procesów – wdrażanie kompleksowych, sprawdzonych rozwiązań, zamiast prowizorycznych, tymczasowych i rozproszonych działań,
- **uwzględnienie** kompleksowych potrzeb zarówno w skali lokalnej jak i makroregionalnej (badania, promocja, system informacji),
- **stworzenie** odpowiednich narzędzi kontroli i weryfikacji prowadzonych działań, pozwalających na poprawę skuteczności procesów planowania i programowania,
- **ustalenie** poziomów odpowiedzialności dla poszczególnych zadań i proponowanych działań,
- **przyjęcie** jasnych kryteriów oceny zadań dla poszczególnych obszarów wspomagania.

Podstawowe znaczenie i zadania poszczególnych programów:

- **Promocja** zapewnia emisję pożądanego wizerunku, dystrybucję komunikatu, który chcemy przekazać, czyli to jak jesteśmy postrzegani na rynku przez turystów, branżę, dziennikarzy.
- **System badań i pozyskiwania informacji** – sprawnie funkcjonujący, zintegrowany system pozyskiwania i dostarczania bieżącej informacji, pozwala na szybkie reagowanie, optymalne dostosowywanie się do określonej sytuacji rynkowej.
- **Dystrybucja i informacja** to krwiobieg turystyki, warunkuje, iż istniejące walory i atrakcje zostaną przez turystę zauważone.
- **Szkolenia** – wpływają na poprawę jakości, większą efektywność procesów, aktywizację społeczeństwa, w tym zwiększa się możliwość walki z bezrobociem.

Tabela 137 Propozycja działań w ramach priorytetu „Budowa kompleksowego systemu wsparcia sektora i produktów turystycznych województwa - Marketing turystyki województwa dolnośląskiego”

Marketing turystyki województwa dolnośląskiego			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Opracowanie i wdrożenie zintegrowanego systemu promocji produktów markowych województwa	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie narzędzi komunikacji z turystami – zarządzanie marką turystyczną województwa – wdrożenie znaku turystycznego Dolnego Śląska, systemu identyfikacji wizualnej, zasad dystrybucji znaku i wykorzystania przez branżę turystyczną. 	Działanie ciągle od 2004	
	<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie powstania marek subregionalnych województwa – opracowanie i promocja indywidualnych znaków turystycznych wydzielonych obszarów Dolnego Śląska, spójnych ze znakiem wiodącym. 	Działanie ciągle od 2006	
	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie jednolitej koncepcji wizualizacji materiałów promocyjnych województwa. Budowa systemu materiałów promocyjnych dla poszczególnych produktów markowych Dolnego Śląska oraz docelowych segmentów turystów w kraju i zagranicą (uwzględnienie wytycznych zawartych w Systemie Identyfikacji Wizualnej województwa). 	Działanie ciągle od 2004	
	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie wersji multimedialnej materiałów promocyjnych województwa. 	2004	
	<ul style="list-style-type: none"> Promowanie Dolnego Śląska poprzez udział w targach, wystawach turystycznych. 	Działanie ciągle od 2004	
	<ul style="list-style-type: none"> Organizacja wyjazdów studyjnych dla przedstawicieli mediów, tour operatorów z kraju i zagranicy. 	Działanie ciągle od 2005	
	<ul style="list-style-type: none"> Rozbudowa i wspieranie działalności sieci IT na Dolnym Śląsku. Udział w ogólnopolskim systemie informacyjnym (modernizacja punktów, wyposażenie, bieżące zarządzanie). 	Działanie ciągle od 2004	
Silesia – wspólna promocja województw: dolnośląskiego, opolskiego i śląskiego	Podjęcie działań zmierzających do nawiązania współpracy z województwami opolskimi i śląskim w celu wspólnej promocji obszaru trzech województw po hasłem SILESIA.	2004 - 2005	

Rozbudowa bazy informacyjnej i dystrybucyjnej	<p>Rozbudowa bazy informacyjno-dystrybucyjnej oferty turystycznej Dolnego Śląska w oparciu o Dolnośląską Sieć Informacji Turystycznej (www.sudety.it.pl). W ramach tego działania przewiduje się:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój DSIT o możliwość zamawiania usług i rezerwację miejsc przez internet. • Szersze wykorzystanie DSIT do działań promocyjno-dystrybucyjnych - rozwój stron tematycznych (specjalistycznych) – turystyka uzdrowiskowo-zdrowotna, aktywna i inne. • Rozbudowa strony o aktualizowany kalendarz imprez i wydarzeń – opracowanie regionalnego kalendarza aktualizowanego na bieżąco. Rolą kalendarza jest koordynacja wydarzeń w regionie w celu uniknięcia nakładania się imprez. • Rozbudowa strony o różne wersje językowe (angielska oraz niemiecka jako wymagane). <p>Rozwój sieci dystrybucji oferty województwa poprzez autoryzowane punkty współpracujące (oznaczenie logo województwa) – możliwość nabywania pakietów usług i ofert.</p>	<p>2004 – 2006</p> <p>2009 - 2013</p>
Wsparcie imprez o istotnym znaczeniu dla turystyki i wizerunku Dolnego Śląska	<ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie imprez regionalnych, istotnych z punktu widzenia promocji i budowania wizerunku turystycznego województwa. • Wsparcie imprez cyklicznych o charakterze ponadregionalnym, międzynarodowym, szczególnie obszar sportu (w tym także niekonwencjonalnego) oraz kultury. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p>
Opracowanie i wdrożenie systemu badań marketingowych	<p>Podjęcie przez Dolny Śląsk działań mających na celu pozyskanie informacji rynkowej w zakresie (cykliczność badań):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Potrzeb, oczekiwań i poziomu satysfakcji turystów odwiedzających region oraz tych potencjalnych. • Wizerunku województwa, obszarów turystycznych, miejscowości oraz atrakcji turystycznych. • Potrzeb rozwoju infrastruktury turystycznej w regionie wśród turystów. • Oceny działań promocyjnych i wizerunkowych województwa. • Oczekiwań i potrzeb w zakresie wspomagania rozwoju sektora turystyki w województwie (szkolenia, braki w bazie, infrastruktury, itp). 	<p>Działanie ciągle od 2004</p>

Źródło: opracowanie własne

Tabela 138 Propozycja działań w ramach priorytetu „Budowa kompleksowego systemu wsparcia sektora i produktów turystycznych województwa - Jakość, szkolenia i doradztwo”

Jakość, szkolenia i doradztwo			
Nazwa działania	Opis	Początek realizacji	Zakończenie realizacji
Podnoszenie standardów oferty turystycznej Dolnego Śląska	<p>Wprowadzenie dolnośląskiego turystycznego certyfikatu jakości. Certyfikacji podlegałyby:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obiekty turystyczne. - Usługi turystyczne. - Atrakcje turystyczne. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p>	
Szkolenie profesjonalnych kadr dla turystyki	<p>W ramach tego działania przewidziana jest realizacja następujących projektów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadzenie analizy potrzeb szkoleniowych w zakresie szeroko rozumianej turystyki zgłaszanych przez branżę turystyczną w regionie, uwzględniając specyfikę regionu. • Opracowanie i wdrożenie, we współpracy z dolnośląskimi uczelniami, metodologii szkolenia oraz programów podnoszących jakość i standardy usług turystycznych dla kadr branży turystycznej uwzględniających potrzeby regionu. • Przeprowadzenie szkoleń pracowników samorządów terytorialnych zajmujących się turystyką w zakresie promocji turystyki, rozwoju infrastruktury turystycznej, jak również aplikowania po fundusze strukturalne i realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE. • Szkolenia i warsztaty dla pracowników Lokalnych Organizacji Turystycznych m.in. w zakresie tworzenia i komercjalizacji produktów turystycznych. 	<p>2004 – 2005</p>	<p>2004 – 2009</p> <p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2005</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Szkolenia lokalnych liderów rozwoju turystyki. • Opracowanie i wydawanie materiałów szkoleniowych w zakresie obsługi turysty, marketingu w turystyce. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p> <p>Działanie ciągle od 2007</p>
<p>Wsparcie sektora w zakresie doradztwa i konsultingu</p>	<p>Zespół działań mających na celu zwiększenie dostępności usług doradczo-konsultingowych w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utworzenie ośrodka konsultacyjnego przy Dolnośląskiej Organizacji Turystycznej – systemowe podejście do turystyki w regionie (doradztwo w zakresie rozwoju turystyki w gminach, które turystykę traktują jako dziedzinę wiodącą, tworzenie poradników dla miejscowości turystycznych). • Tworzenia dokumentacji dla instytucji finansowych (biznes plany, studia wykonalności). • Identyfikowania źródeł finansowania przedsięwzięć turystycznych. • Opracowywania wniosków związanych z aplikowaniem po środki z UE. 	<p>Działanie ciągle od 2004</p>

Źródło: opracowanie własne

Opis działania:

Priorytet obejmuje zespół działań wspierających oraz służących wzrostowi turystycznemu województwa. Zaprogramowane działania służą osiągnięciu przewagi konkurencyjnej sektora turystycznego i kreowanej oferty. Koncentracja na produktach markowych, w tym zarządzanie markami turystycznymi to elementy sprzyjające osiągnięciu założonych celów.

W ramach priorytetu wsparte zostaną działania z zakresu marketingu (w tym promocja, dystrybucja, informacja turystyczna) oraz szkoleń i doradztwa (w tym dla branży oraz samorządów). Stosowanie narzędzi marketingowych jest warunkiem osiągnięcia wzrostu sektora. W dynamicznym środowisku tylko planowanie działań i sprawne nimi zarządzanie ma szansę odniesienia sukcesu region, aby wzrastał musi reagować na zmiany zachodzące w środowisku zewnętrznym. Musi rozpoznawać potrzeby i oczekiwania swoich klientów, stąd tak istotnym elementem jest prowadzenie cyklicznych badań marketingowych.

Ważnym elementem kompleksowego systemu wsparcia sektora jest promocja regionu, walorów naturalnych i antropogenicznych oraz jego oferty turystycznej. Służyć temu będą nie tylko nowoczesne narzędzia marketingowe, ale także wspieranie organizacji imprez o istotnym znaczeniu dla turystycznego wizerunku regionu. Wspierane będą cykliczne imprezy zarówno lokalne, regionalne, jak i międzynarodowe organizowane nie tylko w okresie sezonu turystycznego.

Kluczowym elementem osiągnięcia przez Dolny Śląsk sukcesu rynkowego jest zapewnienie dostępności oferty turystycznej, dlatego województwo musi dbać o rozbudowę nowoczesnych narzędzi komunikacji regionu z rynkiem, w tym zapewniać nowoczesne systemy rezerwacji (przez internet) oraz dawać możliwość łatwego i szybkiego dostępu do interesujących turystę informacji (strony tematyczne, wersje językowe). Uwagę należy ponadto koncentrować na aktualizacji danych zamieszczanych w serwisach.

Projekt Sielsia służy połączeniu wysiłków promocyjnych trzech województw w ramach ponadregionalnego promowania turystycznych walorów historycznego obszaru Śląsk.

Czynnik ludzki odgrywa obecnie coraz większą rolę w sprzedaży usług turystycznych. Profesjonalizm kadr stanowi istotny czynnik sukcesu branży. Dlatego w priorytecie ujęte zostały działania z zakresu podnoszenia umiejętności zawodowych kadr turystycznych, w tym umiejętności językowych oraz szeroko pojętej obsługi ruchu turystycznego. Dodatkowo za istotne uznano szkolenie pracowników samorządu terytorialnego w kierunku pozyskiwania środków strukturalnych na rozwój turystyki.

Doradztwo i konsulting to działanie mające na celu zwiększenie dostępności usług doradczych i konsultingowych dla sektora turystycznego, pomoc w identyfikowaniu różnych źródeł finansowania inwestycyjnych przedsięwzięć turystycznych, pomoc w przygotowywaniu dokumentacji dla instytucji finansowych, w tym aplikowanie po środki w ramach funduszy unijnych.

Działania w ramach priorytetu mają charakter horyzontalny i komplementarny do pozostałych działań zaprogramowanych w niniejszym programie. Ich równoległe stosowanie powinno przynieść dodatkowy efekt rynkowy (tzw. efekt mnożnikowy).

Kryteria wyboru zadań

- Zgodność ze:
 - Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego
 - Narodowym Planem Rozwoju,
- Wpływ projektu na atrakcyjność turystyczną regionu i podnoszenie konkurencyjności turystycznej regionu.
- Aktywizacja terenów niezagospodarowanych turystycznie
- Kompleksowość projektów - możliwość tworzenie ofert pakietowych, szczególnie w kontekście turystyki weekendowej.

Tabela 139 Spodziewane efekty

Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu	Wskaźnik oddziaływania
<ul style="list-style-type: none"> • Liczba emitowanych informacji o regionie w mediach krajowych i zagranicznych • Liczba materiałów promocyjnych opracowanych wg standardu zgodnego z katalogiem wizualizacji i planem komunikacji • Liczba imprez targowych, w tym specjalistycznych z udziałem oferty województwa • Liczba biur i miejsc dystrybuujących ofertę turystyczną województwa • Liczba badań zrealizowanych na potrzeby turystyki w regionie • Liczba szkoleń specjalistycznych w sektorze turystyki oraz administracji publicznej • Liczba usług doradczych dla branży i samorządów • Liczba dofinansowanych opracowań związanych z rozwojem produktów markowych • Liczba podmiotów sektora turystyki, które skorzystały z pomocy w ramach programu • Liczba powstałych punktów „it” na terenie województwa • Liczba dofinansowanych punktów „it” (zakup sprzętu komputerowego, itp.) • Liczba oznakowanych punktów „it” na terenie województwa zgodnie z systemem POT • Dostosowanie baz danych dotyczących turystyki do baz opracowywanych przez POT • Liczba szkoleń specjalistycznych w zakresie profesjonalnej obsługi punktów informacji turystycznej • Liczba zorganizowanych forum i warsztatów dla kadry obsługującej punkty „it” 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby imprez • Wzrost liczby przedsięwzięć kulturalnych • Wzrost liczby emitowanych informacji o ofercie i walorach turystycznych regionu • Szczegółowość i jakość informacji statystycznej o turystyce regionu • Poprawa skuteczności działań promocyjnych • Wzrost liczby imprez związanych z tematyką/profilem szlaku • Wzrost liczby kanałów dystrybuujących ofertę • Wzrost liczby podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sektorze turystyki • Poprawa efektywności ekonomicznej podmiotów sektora turystyki • Wzrost liczby osób przeszkolonych w sektorze turystyki i administracji publicznej • Lepsza dystrybucja informacji i jej przetwarzanie • Poprawa dostępności do informacji w województwie • Poprawa jakości obsługi turysty w regionie • Wzrost liczby osób przeszkolonych obsługujących i zarządzających punktami „it” 	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie konkurencyjności sektora turystycznego w województwie • Wzrost liczby przyjazdów turystów weekendowych • Poprawa i wzbogacenie wizerunku regionu • Poprawa dostępności informacji turystycznej o województwie • Wzrost liczby turystów • Poprawa jakości obsługi • Wzrost szans na zatrudnienie w branży turystycznej • Wzrost zatrudnienia w usługach turystycznych • Poprawa skuteczności planowania, programowania i wdrażania projektów, zadań • Poprawa skuteczności w zakresie wykorzystywania środków budżetowych i unijnych • Lepsza współpraca pomiędzy poszczególnymi placówkami „it” na terenie województwa oraz poszczególnymi gestorami bazy turystycznej • Lepsze zarządzanie punktami informacji turystycznej na terenie województwa

17 BUDOWA WIZERUNKU TURYSTYCZNEGO REGIONU

Wizerunek jest odwzorowaniem działań i komunikacji regionu, stanowiących realną projekcję w świadomości otoczenia. Można powiedzieć, że jest to wyobrażenie, jakie ma otoczenie – turyści, inwestorzy – o regionie. Tożsamość, kreując wizerunek, pozycjonuje ją w świadomości otoczenia. Efektem odpowiednich, spójnych ze strategią i wizją produktu turystycznego działań, budujących tożsamość, powinno być zajęcie określonej pozycji na rynku.

Wizerunek turystyczny danego obszaru zależy od wielu czynników i elementów, często silnie ze sobą powiązanych i zintegrowanych. Najczęściej proces kreowania obrazu regionu, jako obszaru turystycznego rozpatruje się w trzech podstawowych sferach:

- Wyobrażenia o regionie i jego ofercie – przed nabyciem usługi, kreują, np. obietnice zawarte w ofercie, przekaz promocyjny, przekaz dziennikarski – prasowy (artykuły, felietony prasowe), radiowy i telewizyjny – audycje, transmisje (także retransmisje) z imprez, opinie znajomych.
- Odczucia turysty w trakcie wypoczynku, wyjazdu turystycznego („konsumpcji usługi”).
- Wrażenie i odczucia „posprzedażne”, czyli to, co zapamiętaliśmy, jaki obraz będziemy przekazywać dalej.

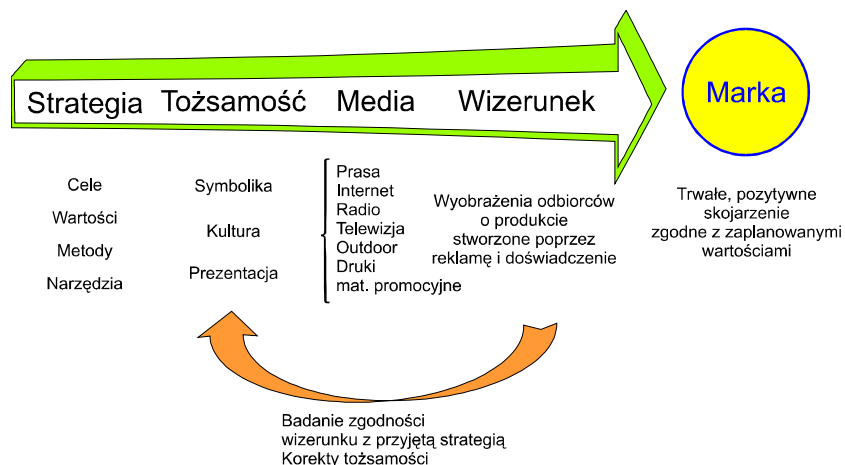
Głównym założeniem Strategii jest stworzenie konkurencyjnego **wizerunku turystycznego województwa przez budowę silnej marki turystycznej** oraz kreację i wdrożenia efektywnych narzędzi z zakresu komunikacji i promocji mix.

Elementy procesu marketingu wizerunku:

- Strategia marki – określenie wartości i esencji korzyści.
- Cele i założenia procesu komunikacji.
- Projektowanie komunikatów marketingowych Strategii w zależności od grup odbiorców.
- Określenie docelowych narzędzi wdrożenia procesu marketingu wizerunku, w tym komunikacji mix i promocji mix.

Nadrzędnym celem procesów marketingu wizerunku jest zawsze uzyskanie potencjału do budowania przewagi konkurencyjnej. Stąd też efekty prac powinny być poddawane okresowej weryfikacji odpowiedniej do zmieniających się uwarunkowań i potrzeb rynku. Procesy rynkowe dotyczące budowy silnej marki i konkurencyjnego wizerunku zostały zilustrowane na poniższym schemacie.

Rysunek 13 Proces budowy silnej marki.

Źródło: Opracowanie własne.

Pamiętać należy, że każda forma komunikacji musi nawiązywać do strategicznych założeń produktu, być zgodna w swej formie z założeniami prezentacji regionu.

17.1 Założenia strategii budowy marki turystycznej

Silna marka jest jednym z istotnych narzędzi tworzenia turystycznego wizerunku regionu. Marka scala i reprezentuje esencję tożsamości regionu, wpływając przez spójne działania marketingowe na kształtowanie pożądanego wizerunku. Tożsamość jest odzwierciedleniem naszej wizji, pożądanego obrazu regionu turystycznego, przekazywanego na rynek w postaci zaprogramowanych i spójnych działań marketingowych. Dlatego korzystając z marki, stosując ją w codziennej pracy musimy pamiętać, jakie założenia zostały przyjęte przy jej kreacji oraz, jakie informacje ma ona skutecznie przekazywać.

Wizerunek regionu mówi nam o tym, jak obszar jest postrzegany przez turystę, czyli pośrednio stanowi odzwierciedlenie efektów różnych bodźców zewnętrznych, w tym także świadomie prowadzonych działań rynkowych, złożonych w kompozycję unikalnej tożsamości województwa dolnośląskiego.

Najczęściej spotykana definicja marki mówi o tym, że marka to nazwa, termin, symbol wzór lub ich kombinacja, stworzona celem identyfikacji dóbr lub usług sprzedawcy i wyróżnienia ich spośród konkurencji⁴.

Trzy podstawowe cele przypisywane silnej marce to:

- a) znajomość i identyfikacja produktu
- b) wyróżnienie spośród konkurencji
- c) zwiększenie motywacji turysty w zakresie nabywania usług turystycznych.

Ad. a) Identyfikacja, znajomość marki jest uzyskiwana w procesie przekazu marketingowego oraz doświadczenia – wiedzy turystów, którzy kiedykolwiek ten region odwiedzili. Ważnym elementem w tym procesie jest dobry projekt graficzny – logo marki (ze względu na olbrzymią wagę informacji odbieranych wzrokiem) oraz oryginalność komunikatu. Istotnym czynnikiem sukcesu jest tzw. efekt pierwszeństwa. Ludzie zazwyczaj pamiętają tylko kilka marek i te, które są pierwsze, zapamiętywane są szczególnie skutecznie.

Ad. b) Kolejny cel stawiany przed marką to wyróżnienie jej spośród konkurencji. To zadanie wspomaga proces pozycjonowania oraz segmentacji marki regionu. Dzięki powiązaniu cech

⁴ P. Kotler, „Marketing”, Warszawa 1994, str. 410

produktu markowego z potrzebami klienta oraz wyszukaniu odpowiednio silnych stron produktu na tle konkurencyjnych Regionów, określa się optymalną rynkowo (konkurencyjną) kompozycję produktu popartą atrakcyjnym i wiarygodnym przekazem (komunikatem marketingowym).

Ad. c) Oddziaływanie na motywację turysty, czyli istotna rola marki w procesie decyzyjnym, to niewątpliwie jeden z ważniejszych celów stawianych przed silną marką. Zdolność marki do wywoływania dodatkowego popytu określa się często, jako kapitał marki.

Na podstawie przeprowadzonych analiz (analiza SWOT, opinie turystów) określono tzw. diagram marki, czyli podstawowe założenia oraz rekomendacje w stosunku do filozofii, głównych wartości oraz prezentacji marki Dolnego Śląska.

Tabela 140. Diagram marki Dolnego Śląska (propozycja – model).

Logo – znak graficzny marki (propozycja rozwiązania)	
	<p>Znak odzwierciedla przyjazny charakter regionu, ideę przyjaznego podróżowania po szlakach turystycznych, w tym tematycznych, markowych regionalnych, o charakterze przyrodniczo-aktywnym, kulturowym oraz kulturowo-poznawczym.</p> <p>Znak podkreśla różnorodność walorów województwa, w tym walory uzdrowiskowo-zdrowotne regionu.</p>
Podstawa budowy marki – główna unikalna wartość (esencja marki)	
<p>„Wypoczynek aktywny, całoroczny – podróżowanie systemem szlaków markowych i lokalnych. Różnorodność i bogactwo walorów naturalnych i kulturowych zapewniający wypoczynek szerokiej grupie turystów krajowych i zagranicznych”.</p>	
Charakter, natura marki (cechy personalne)	
<p>Dynamiczna, spontaniczna, bezpośrednia, otwarta, sugestywna, niekonwencjonalna, witalna, wesoła, naturalna</p>	
Styl i ton prezentacji	
<p>dynamiczny – urozmaicony – inspirujący – zapraszający</p>	
Kod prezentacji	
<p>Kod prezentacji został określony m.in. w systemie identyfikacji wizualnej (w tym szczegółowe zasady prezentacji znaku – logo, pomysł na „przeniesienie” znaku na nośniki promocyjne typu: foldery, witacze, stronę Internetową, gadżety).</p>	

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawiony diagram ma charakter mini przewodnika marki, czyli syntezy głównych wartości, benefitów, czyli korzyści dla klienta oraz filozofii jej sprzedaży i dystrybucji.

Silna marka, jako wynik zaplanowanych działań oraz procesów rynkowych, „nie przychodzi sama”, lecz jest efektem świadomego działania. Jej tworzenie jest procesem ciągłym, w którym niezwykle ważną rolę odgrywa badanie czy wizerunek marki u odbiorców jest zgodny z założeniami tożsamości marki. Jeśli nie – działania organizacji muszą zostać skorygowane.

Założeniem marki dla województwa dolnośląskiego jest dotarcie do grup docelowych, nastawionych m.in. na turystykę aktywną, przyrodniczą, uzdrowiskową z elementami turystyki kulturowej i poznawczej, chcących wykorzystać przyrodnicze, ekologiczne, lecznicze oraz historyczne walory regionu.

17.2 System zarządzania marką

Klasyczny proces zarządzania marką składa się z trzech podstawowych etapów:

- Planowania celów.
- Realizacji Strategii.
- Oceny efektów Strategii.

Planowanie celów

Planowanie celów dla marki jest zadaniem niezwykle trudnym. Musimy pamiętać, że bez kosztownych badań nie jesteśmy w stanie przewidzieć wszystkich aspektów rynku, które w przyszłości będą wpływać na odbiór marki.

Planując działania związane z marką, musimy wziąć pod uwagę co najmniej dwa okresy:

- wieloletni (strategiczny),
- roczny (operacyjny).

Założeniem dla marki Dolnego Śląska jest w perspektywie strategicznej, wieloletniej osiągnięcie następujących rezultatów:

- a) Wysoka rozpoznawalność marki.
- b) Wysoka świadomość marki.
- c) Duża grupa turystów lojalnych, czyli regularnie wybierających, jako miejsce wypoczynku nasz region, ta grupa stanowi ponadto niezwykle istotne źródło informacji dla nowych, potencjalnych klientów (proces dyfuzji produktu).
- d) Kojarzenie produktu z wizerunkiem regionu – logo turystycznym województwa.

Potencjalny turysta dokonuje wtedy wyboru miejsca wypoczynku, kiedy ma wystarczającą wiedzę nt. produktu, oferty (przekazywaną za pomocą tożsamości marki lub wziętą z własnego doświadczenia) lub wtedy, gdy zakup produktu ma dla niego niewielkie znaczenie. Potencjalny turysta powinien oprócz nazwy Dolny Śląsk kojarzyć związane z nim, (zaplanowane dla niej) wartości, wyróżniki i silne strony.

Jednym z podstawowych źródeł informacji o produkcie jest doświadczenie. Jest to parametr szczególnie istotny w sprzedawaniu usług turystycznych. Klienci danego miejsca dzielą się swym doświadczeniem ze znajomymi⁵ (zazwyczaj w tej samej grupie wiekowej), co niezwykle skutecznie przyciąga lub odpycha nowych klientów („*Fantastyczne miejsce!*”, *przeciw „Straszna dziura”*). Przy tworzeniu stałej grupy wiernych (lojalnych) klientów musimy pamiętać o podstawowej zasadzie – nie można dopuścić do zbyt szybkich i gwałtownych zmian w strategii marki.

Menedżer marki

Strategia rozwoju turystyki dla województwa dolnośląskiego nie może obejść się bez osoby, która będzie sterować całym procesem wdrażania i rozwoju produktu.

Menedżer marki musi odpowiadać za inicjowanie nowych wydarzeń związanych z marką, działań public relations, dystrybucji marki i jej kontroli.

Celem menedżera marki jest opieka nad projektem i pilnowanie konsekwencji działań, których wynikiem są następujące efekty:

Tabela 141 . Fazy i efekty wprowadzania marki.

Faza wprowadzania marki	Efekt u odbiorcy
-------------------------	------------------

⁵ Badania wykazują niestety, że kilkakrotnie chętniej dzielimy się doświadczeniami negatywnymi.

Faza początkowa	Rozpoznawanie marki Dolnego Śląska. Kojarzenie Produktu z atrakcyjną i urozmaiconą ofertą wypoczynku aktywnego. Kojarzenie województwa z różnorodnością walorów i planowania aktywnego wypoczynku. Kojarzenie marki z atrakcyjnymi, markowymi szlakami turystycznymi: rowerowymi, pieszymi, konnymi. Kojarzenie regionu z turystyką aktywną, specjalistyczną, poznawczą, zdrowotną.
Faza rozszerzania	Dolny Śląsk jako miejsce, gdzie można pojechać zarówno na wypoczynek letni, wakacyjny, zimowy, jak i ciekawy weekend także w innych porach roku. Dolny Śląsk to miejsce nie tylko warte zobaczenia i odwiedzenia, ale przede wszystkim region, „gdzie się wraca” w poszukiwaniu „klimatu”, optymalnych form aktywnego spędzenia kilku dni. Kojarzenie imprez, wydarzeń oraz atrakcji regionu.

Źródło: Opracowanie własne.

Menedżer marki powinien posiadać odpowiednie zaplecze techniczne (sprzęt komputerowy, próbniki kolorów) i umocowania prawne (użyczenie, licencjonowanie symbolu promocyjnego gestorom turystycznym).

W fazie wprowadzenia rolą menedżera marki będzie zapoznanie z pomysłem na produkt turystyczny gestorów turystycznych oraz społeczności lokalnej. To on musi „sprzedać” wizję rozwoju turystyki w regionie. Kolejną fazą jest realizacja podstawowych założeń programu: rozpowszechnienie marki, organizacja imprez, działania przyciągające media lokalne i krajowe.

W fazie rozszerzenia menedżer marki musi nadzorować wykorzystywanie marki do promocji imprez organizowanych przez innych, kontrolować poprawność komunikatu marketingowego (jego zgodności z założeniami programu) oraz techniczne aspekty reprodukcji. Powinien także inicjować powstawanie nowych, komplementarnych produktów, uzupełniających program.

Funkcję menedżera marki w województwie pełnić powinna Dolnośląska Organizacja Turystyczna (DOT) – instytucja integrująca działania w obszarze turystyki na terenie województwa dolnośląskiego.

17.3 Proces wdrożenia narzędzi komunikacji marketingowej

W procesie tworzenia wizerunku przez budowę silnej marki produktu regionu przyjęto założenia pozwalające na skuteczne wdrożenie opracowanej koncepcji, w tym zmianę wizerunku turystycznego województwa:

- Konieczność stosowania zasad zawartych w Systemie Identyfikacji Wizualnej w działaniach promocyjnych województwa.
- Dopasowanie zawartości merytorycznej materiałów promocyjnych do produktów markowych oraz profilu klientów (grup docelowych).
- Potrzeba wyróżnienia oferty regionu na rynku, w tym konieczny monitoring w zakresie postrzegania regionu przez turystów oraz strategii pozycjonowania oferty regionów konkurencyjnych.
- „Mówienie jednym głosem” – otwartość Systemu dla samorządów, instytucji, organizacji turystycznych regionu; w tym wskazane wykorzystanie przez podmioty sektora turystycznego województwa w opracowaniach promocyjnych i marketingowych.
- Dostępność materiałów także w formie elektronicznej.
- Zarządzanie marką, jej dystrybucją przez właściwego menedżera marki, osobę odpowiedzialną za stosowanie zasad wdrożenia zgodnych z koncepcją Strategii.
- Aktywne włączanie działań typu public relations, jako istotnego elementu wdrożenia Strategii i budowy pożądanego wizerunku regionu.

Do najważniejszych elementów emitowanych i kontrolowanych przez region, mogących wpływać na kreowanie pożądanego wizerunku, zalicza się:

- Imprezy oddające charakter regionu.
- Ulotki, foldery, przewodniki (materiały drukowane przez region).
- Ogłoszenia prasowe.
- Stoiska targowe, w tym tematyka stoisk, wizualizacja.
- Filmy dot. regionu, walorów turystycznych oraz materiały filmowe lokalnych telewizji w zakresie prezentacji najważniejszych.
- Gazetki informacyjne.
- Strony Internetowe.
- Przekaz bezpośredni (pracownicy punktów informacji turystycznej, kontakty i rozmowy na targach).

Tabela 142 Zestawienie głównych narzędzi promocyjnych wg segmentów i obszarów komunikacji

Obszar komunikacji	Główne segmenty	Narzędzia	Uzasadnienie
Marketing wewnętrzny	Samorządy lokalne i regionalne	Public relations Komunikaty prasowe Konferencje i warsztaty Kącik prasowy Strategii Prezentacje publiczne	Marketing wewnętrzny odgrywa bardzo istotną rolę, szczególnie na etapie uruchamiania programu. Od poinformowania oraz przekonania lokalnych decydentów, zachęcenia inwestorów w regionie czy włączenia do współpracy lokalnych gestorów, zależy końcowe powodzenie wdrożenia Strategii. Rekomendowane narzędzia w marketingu wewnętrznym to otwarte prezentacje, spotkania i debaty, wzmocnione informacją medialną. Istotną rolę odegrają także spotkania bezpośrednie, szczególnie w przypadku rozwiązywania istotnych dla Strategii kwestii. W efekcie konieczna jest integracja społeczna wokół idei Strategii, w tym uświadomienie możliwości oraz wskazanie korzyści, z włączenia się do Strategii lokalnych inwestorów i przedsiębiorców.
	Media lokalne i regionalne	Debaty publiczne Forum Społeczne Biuletyn Informacyjny Strategii Ogłoszenia w biuletynach miejskich i powiatowych	
	Lokalne i regionalne stowarzyszenia i organizacje turystyczne, paraturystyczne, np. PTTK	Strona Internetowa Uroczyste otwarcia szlaków i produktów turystycznych	
	Inwestorzy lokalni i regionalni	Imprezy propagujące ideę Strategii	
	Mieszkańcy, w tym pasjonaci turystyki, lokalni twórcy	Spotkania bezpośrednie Panele tematyczne	
	Prywatni przedsiębiorcy, działający w turystyce lub usługach okołoturystycznych	Komitet honorowy wdrożenia (w tym Marszałek Województwa, Wojewoda, Minister)	
	Centra i ośrodki kultury, ośrodki sportu i rekreacji, stowarzyszenia, kluby i zespoły działające w sferze sportu i kultury	Skrócony przewodnik Strategii dla wybranych segmentów	
	Nadleśnictwa, Gospodarstwa Rybackie, oddziały PZW		
	Lokalni i regionalni przewoźnicy		

Marketing zewnętrzny	Profesjonaliści	Branża, agencje i biura turystyczne, w tym w zakresie turystyki aktywnej	Public relations Notatki prasowe Konferencje prasowe Warsztaty z dziennikarzami Bieżąca informacja Study tury dla dziennikarzy oraz biur turystycznych Sesje inwestorskie Udział w targach Promocja sprzedaży (karta wakacyjna) Targi oraz imprezy turystyczne Reklama zewnętrzna – system informacji turystycznej Materiały drukowane Marketing bezpośredni, w tym: <ul style="list-style-type: none"> • relacje ustne (targi, punkty it, liderzy opinii) • telemarketing (punkty it, baza turystyczna) 	Marketing zewnętrzny wiąże się przede wszystkim z dotarciem do dwóch rodzajów grup: profesjonalistów (biur podróży, liderów opinii, instytucji) oraz końcowych nabywców, czyli turystów. W przypadku obu grup bardzo skutecznym kanałem komunikacji są działania public relations. Dla turysty najcenniejszą informację stanowią programy i artykuły niesponsorowane oraz relacje bezpośrednie, np. znajomych czy liderów opinii (znane postacie). Ponadto umacnia się rola Internetu, jako nowego medium informacji. Wśród materiałów drukowanych należy przede wszystkim przygotować dokładne mapy regionu (w tym specjalistyczne, np. szlaków turystycznych) oraz foldery informacyjne, sprofilowane wg segmentów strategicznych.
		Media ogólne, informacyjne – prasa, TV		
		Media specjalistyczne – branżowe		
		Liderzy opinii		
		Instytucje rządowe i par rządowe		
	Klenci	Turyści, pasjonaci i miłośnicy turystyki aktywnej – końcowi odbiorcy		
		Turyści zagraniczni, w tym np. grupy rowerowe		
		Turyści sentymentalni, ekolodzy itp.		
		Turyści kulturowi		
		Turyści młodzieżowi, zielone szkoły, grupy edukacyjne, akademickie		
Turyści zdrowotni				
Poszukiwacze adrenaliny				

Źródło: Opracowanie własne

Dla efektów rynkowych Strategii należy przede wszystkim poszukiwać możliwości szerszej promocji regionu na geograficznych rynkach strategicznych, w tym również za granicą (obszary Niemiec, Czech, Słowacji) z wykorzystaniem zarówno mediów ogólnokrajowych, jak i podmiotów z branży turystycznej, wyspecjalizowanych w turystyce przyjazdowej, w tym szczególnie aktywnej.

Strony Internetowe dedykowane turystyce:

- www.wakacje.pl
- www.pascal.pl
- www.turystyka-ekspert.pl
- www.discoverypoland.pl

Lista wybranych mediów, akcentujących zagadnienia związane z turystyką:

- TV Polonia
- Telewizja Regionalna (TVP3)
- Program 3 Polskiego Radia

Prasa:

- „Gazeta Wyborcza” i „Rzeczpospolita” – dodatki specjalne
- „Żagle”, „Rejs” – turystyka wodna „Podróże”
- „Na Koń”, „Koń Polski” – turystyka jeździecka
- „Poznaj Swój Kraj”, „Podróże”, „Na szlaku” – turystyka rowerowa, krajoznawcza, kulturowa

Tabela 143 Określenie szczegółowe rekomendacji do poszczególnych elementów promocji mix

Element promocji mix	Opis i rekomendacje
Promocja sprzedaży	Wskazane szczególnie promocje przy sprzedaży ofert pakietowych. Głównym narzędziem promocji sprzedaży może być karta turystyczna. Ponadto wskazane promocje lojalnościowe (dla stałych klientów), sezonowe (dodatkowe atrakcje poza sezonem, obniżki cen) oraz liczne formy sprzedaży wiązanej lub promowanej (np. zakup noclegu z wyżywieniem oznacza darmowe korzystanie z kortu, sauny, sprzętu sportowego, itp.). Gestorzy bazy noclegowej, częściej powinni stosować promocję polegającą na zwiększaniu pakietu – oferty podstawowej w cenie zakupu noclegu – niż stosować wyniszczającą „wojnę cenową”.
Public relations	<p>Sporządzanie spójnych notatek prasowych dotyczących walorów i aktualnej oferty regionu – wspólne biuro prasowe województwa, w zakresie promocji turystyki. Docieranie do prasy i kanałów specjalistycznych oraz działów turystycznych ogólnopolskich dzienników (prasa dla miłośników hippiki, wędkarstwa, spływów kajakowych, turystyki rowerowej itp.)</p> <p>Aktualna informacja dotycząca oferty turystycznej, atrakcji, harmonogramu wydarzeń i imprez, na wiodącej stronie Internetowej, w tym prowadzenie bezpłatnego serwisu poczty elektronicznej (dobrowolna subskrypcja).</p> <p>Wykorzystanie do celów public relations m.in. wortalu www.turystyka.ekspert.pl, www.part.com.pl, www.pascal.pl, www.wakacje.pl i innych.</p> <p>Konferencje i study toury – wysyłanie zaproszeń do dziennikarzy na najciekawsze, wiodące imprezy regionu.</p>
Reklama (medialna, zewnętrzna)	<p>Preferowana reklama zewnętrzna oraz reklama przez partnerskie media, np. stacje radiowe, magazyny o podróżach (w przypadku ich pozyskania). Należy unikać reklamy kosztownej, pretensjonalnej i przesadzonej w formie przekazu.</p> <p>Wybór kanałów medialnych zależy od ukierunkowania komunikatu do poszczególnych segmentów, np. miłośnicy turystyki konnej pisma „Na Koń”, „Koń Polski”.</p>
Marketing bezpośredni	<p>Zarówno z profesjonalistami, jak i ostatecznymi klientami (turystami).</p> <p>Przede wszystkim w trakcie targów oraz przez punkty informacji turystycznej, w tym także telemarketing, czyli udzielanie informacji na poszczególne zapytania.</p> <p>Kontakt konsultantów z firm turystycznych, przede wszystkim telefoniczny.</p> <p>Negocjacje, rozmowy z biurami turystycznymi.</p>
Podsumowanie	Główne elementy promocji mix, które zostaną wykorzystane we wdrażaniu Strategii, obejmą narzędzia z zakresu public relations oraz marketingu bezpośredniego.

Źródło: Opracowanie własne.

18 PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA DO WDROŻENIA PROGRAMU

Program Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest jednym z istotnych warunków rozwoju sektora turystycznego w regionie. Jednakże sam dokument nie jest jednak receptą na sukces. Aby mógł przynieść zaplanowane efekty, konieczne jest sukcesywne jego wdrażanie, czuwanie nad jego realizacją i kontrolowanie jego przebiegu.

Dlatego też w procesie skutecznego wdrażania Programu można wyróżnić następujące obszary:

- Spełnienie założeń.
- Podmioty odpowiedzialne za wdrożenie Programu.
- Obszary krytyczne.
- Efekty wdrażania.
- Harmonogramu realizacji Programu.

Etapy procesu wdrożenia Programu:

- Wskazanie działań, alokacja zasobów, organizacja budżetu oraz źródeł finansowania.
- Monitorowanie i ewaluacja postępów w realizacji.
- Rozwiązywanie problemów związanych z wdrażaniem.

Podstawowym założeniem Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest wskazanie strategicznych działań warunkujących wszechstronny i zrównoważony rozwój turystyki w województwie z wykorzystaniem jego unikatowych walorów naturalnych i antropogenicznych, jak również dziedzictwa kultury materialnej Dolnego Śląska oraz wskazanie źródeł finansowania, zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych.

18.1 Obszary istotne dla wdrożenia Programu

18.1.1 Spełnienie założeń

Czynnikiem warunkującym skuteczne wdrożenie Programu jest spełnienie kilku podstawowych założeń tj.:

- Osiągnięcie strategicznej zbieżności celów Programu.
- Stosowanie istotnych zasad wdrażania Programu.

Program zawiera cele, kierunki i działania w zakresie rozwoju turystyki w województwie dolnośląskim, których realizacja, tak w krótkim, jaki i długim horyzoncie czasowym, przyczyni się m.in. do wzrostu konkurencyjności oferty turystycznej regionu, zoptymalizuje ruch turystyczny, a także podniesie standard obsługi turystów.

Jednym z elementów warunkujących skuteczne wdrożenie Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest jego zgodność z dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym oraz wojewódzkim.

Na poziomie kraju Program jest koherentny z Narodowym Planem Rozwoju (NPR) oraz programami operacyjnymi wynikającymi z NPR tj. Sektorowe Programy Operacyjne (SPO) i Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR).

Realizacja pierwszych działań w ramach Programu będzie miała miejsce w okresie od 01.01.2004 do 31.12.2006 tj. w pierwszych latach funkcjonowania Polski w ramach struktur UE oraz absorbowania funduszy pomocowych UE. Konsekwencją tego faktu jest konieczność przygotowywania projektów zgodnie z NPR, który stanie się dokumentem obowiązującym przy realizacji zadań, wyboru i finansowaniu projektów. Natomiast cele i priorytety zawarte w SPO, a szczególnie w ZPORR będą stanowiły kryterium wyboru projektów.

Stosowanie istotnych zasad wdrażania Programu

Dla powodzenia wdrożenia Programu należy przyjąć **tzw. zasadę partnerstwa**, czyli współpracę poszczególnych instytucji samorządowych, organizacji społecznych, przedstawicieli mieszkańców, przedsiębiorców, w tym potencjalnych beneficjentów Programu oraz innych osób ważnych dla jego wdrożenia.

Inne istotne zasady wdrażania programu to:

- Zasada elastycznych zmian – wg zmieniających się warunków w otoczeniu województwa.
- Zasada ciągłości i otwarcia procesu planowania.
- Zasada dopasowania zadań i celów Programu do priorytetów funduszy strukturalnych, w tym w szczególności dostosowanie formy dokumentów do szablonów właściwych standardom UE.
- Zasada konkurencyjności – należy uwzględniać i prognozować wpływ planowanych działań w relacji do otoczenia konkurencyjnego województwa.

Działania wskazane w programie będą współfinansowane ze środków Unii Europejskiej zarówno w ramach funduszy strukturalnych jak i inicjatyw, w tym szczególnie INTERREG. Dlatego też podstawowe założenia wdrażania Programu muszą uwzględniać zasady związane z realizacją polityki spójności gospodarczej i społecznej Unii Europejskiej określające sposób jej realizacji. Są to zasady:

Dodatkowości – która stanowi, że fundusze Unii Europejskiej mają być uzupełnieniem środków krajowych, przeznaczonych na realizację danego zadania.

Koncentracji – która nakłada obowiązek określenia priorytetów rozwoju oraz koncentracji środków finansowych na wybranych celach i obszarach geograficznych.

Programowania – która nakłada obowiązek przygotowania wieloletnich programów rozwoju i innych dokumentów planistycznych na szczeblu krajowym i regionalnym, a także w ujęciu sektorowym.

Partnerstwa – która oznacza konieczność współpracy między odpowiednimi władzami i instytucjami krajowymi, regionalnymi i lokalnymi, uczestniczącymi w przygotowywaniu i realizacji działań w ramach funduszy strukturalnych, a także nakłada obowiązek współpracy między tymi władzami, a Komisją Europejską.

Kryteria i zasady zawarte w przepisach ogólnych funduszy unijnych będą stanowiły podstawę alokacji środków i wyboru projektów, zaś do najważniejszych należą:

- Cele programu i środków wspierających.
- Wpływ gospodarczy (stworzone miejsca pracy).

- Zdolności finansowe.
- Efektywność inwestycji.
- Wpływ na środowisko.
- Wpływ na równość szans (płci).
- Wpływ na likwidację ubóstwa.
- Wpływ na rozwój obszarów wiejskich.

Dalsza procedura wyboru projektów oparta jest na zasadzie konkurencji, zaś przekazywanie środków finansowych ostatecznym beneficjentom odbywać się będzie za pośrednictwem jednostki samorządu terytorialnego – Urzędu Marszałkowskiego.

18.1.2 Wskazanie podmiotów odpowiedzialnych za realizację

Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego jest najważniejszym podmiotem w procesie zarządzania realizacją Programu. Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej (MGPiPS) jest natomiast instytucją odpowiedzialną za dystrybucję środków budżetowych, w tym unijnych, w ramach których będą finansowane lub współfinansowane działania i projekty zawarte w programie.

Podstawowym elementem rozpoczęcia realizacji poszczególnych projektów, w tym uzyskania finansowego wsparcia jest zgodność z założeniami ZPORR oraz poszczególnych SPO. **Samorząd Wojewódzki** jest odpowiedzialny za wdrożenie niektórych regionalnych działań ZPORR. **Wojewódzki Urząd Pracy** jest instytucją odpowiedzialną za wdrażanie Europejskiego Funduszu Socjalnego (EFS). Natomiast w zakresie pomocy dla przedsiębiorstw w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego wiodącą rolę odgrywają **Regionalne Instytucje Finansujące**, działające w sieci Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP). Za realizację poszczególnych SPO będą odpowiadały konkretne ministerstwa, i tak w przypadku SPO „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” jest nim MGPiPS. Funkcja instytucji płatniczej została przypisana Ministerstwu Finansów. Przyporządkowanie zakresu odpowiedzialności odpowiedniej instytucji wdrażającej, wynika z działań zawartych w konkretnym priorytecie.

Z punktu widzenia realizacji Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego nadzór powinien pełnić Marszałek. Z punktu widzenia programów operacyjnych kontrolę będzie sprawował Komitet Monitorujący analizujący wydatki i efekty rzeczowe interwencji publicznych.

Zadaniem Sejmiku Województwa Dolnośląskiego będzie określenie w drodze uchwały zasad powoływania **Komitetów Sterujących**. Jeden lub kilka takich komitetów będzie czuwać nad prawidłową implementacją programów unijnych, krajowych i regionalnych oraz będzie rekomendować wybór projektów. Natomiast za wdrażanie działań, w tym działań cząstkowych, w ramach

SPO

i ZPORR odpowiada instytucja wdrażająca. Zadania zawarte w projektach inwestycyjnych jak i bezinwestycyjnych będą realizować odpowiednie organy związane z Urzędem Marszałkowskim Województwa Dolnośląskiego, które mają do spełnienia następujące zadania:

- Realizować Strategię Rozwoju Województwa oraz Strategię Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, wybierając zgodne z nimi projekty i wspierając zbieżne inicjatywy.
- Szkolić fachowców w gminach, przedsiębiorstwach, instytucjach i organizacjach pozarządowych.

W przypadku województwa dolnośląskiego najważniejszą jednostką w obszarze turystyki jest **Dolnośląska Organizacja Turystyczna (DOT)**. Rola DOT-u w realizacji Programu dotyczyć powinna następujących funkcji:

- koordynacji prac nad realizacją Programu;
- nadzoru i korekt zapisów Programu.

Funkcja pierwsza polegać by miała na koordynacji prac zespołów sterujących w zakresie projektów turystycznych. DOT powinien koordynować prace takich zespołów. Po dokonaniu oceny poprawności formalnej napływających z regionu wniosków przez specjalny departament w Urzędzie Marszałkowskim i ocenie merytorycznej dokonanej przez panel ekspertów, zespół sterujący zarekomenduje zarządowi województwa projekty do realizacji.

Funkcja druga dotyczyć powinna nadzoru prac nad realizacją Programu. DOT powinien mieć również wpływ na procesy korygujące zapisy Programu (najlepsza znajomość rynku turystycznego w województwie). Ścisła współpraca w tym zakresie z Lokalnymi Organizacjami Turystycznymi (LOT-ami) dawałaby gwarancję najlepszego dopasowania do potrzeb i oczekiwań rynku oraz branży turystycznej w województwie.

DOT powinien ponadto prowadzić nadzór nad promocją społeczno-turystyczną województwa – wypracowanie jednolitych standardów komunikacji województwa z rynkiem zewnętrznym oraz wewnętrznym.

Z uwagi na fakt, że finansowanie realizacji projektów Programu zostało zaprogramowane w znaczącej części w oparciu o fundusze unijne to w procesie selekcji będą obowiązywać unijne kryteria. Projekty turystyczne nie zawsze są zgodne z priorytetami określonymi w ZPORR czy też SPO. Dlatego też bardzo istotna jest rola i zaangażowanie Urzędu Marszałkowskiego, która obejmie m.in.:

- Stworzenie i prowadzenie bazy danych potencjalnych projektów do współfinansowania z funduszy strukturalnych.
- Określenie szczegółowych kryteriów selekcji projektów w województwie.
- Organizację (z udziałem przedstawicieli wojewody, jednostek wdrażających i partnerów społecznych) komitetu sterującego, rekomendującego wybór projektów.
- Obsługę i przewodniczenie pracom komitetu sterującego.
- Kwalifikację projektów do finansowania w ramach komponentu wojewódzkiego.
- Analizę otrzymywanych od jednostek wdrażających i beneficjentów końcowych kwartalnych raportów monitorujących postępy we wdrażaniu projektów.
- Prowadzenie akcji promocyjnych w ramach ZPORR, dbanie o dostępność materiałów informacyjnych i wniosków aplikacyjnych.
- Formułowanie wniosków z zakresu pomocy technicznej i przekazywanie ich do instytucji zarządzającej ZPORR.
- Uczestnictwo w przygotowaniu rocznego raportu nt. wdrażania komponentu wojewódzkiego oraz raportu końcowego (wraz z urzędem wojewódzkim).

W związku z tym kluczowa rola Urzędu Marszałkowskiego we wdrażaniu Programu opiera się na trzech elementach:

- Posiadaniu bazy danych potencjalnych projektów współfinansowanych przez fundusze strukturalne,
- Opracowaniu szczegółowych kryteriów wyboru projektów (w oparciu, o które wyznaczony wcześniej przez. UM komitet sterujący dokonuje rekomendacji projektów)
- Pośredniczeniu w procesie kwalifikowania projektów pomiędzy instytucją wdrażającą, a Wojewodą – instytucją pośredniczącą, który podpisuje z końcowym beneficjentem umowę finansową.

Beneficjentami końcowymi mogą być:

- Samorządy wojewódzkie, powiatowy lub gminy.
- Instytucja rządowa.
- Stowarzyszenia, firmy oraz podmioty prywatne, które są właścicielami gruntów i obiektów poddanych rewaloryzacji.
- Podległe samorządom placówki publiczne: urzędy administracji, placówki edukacyjne, kulturalne, naukowo-badawcze, ochrony zdrowia, rynku pracy i inne instytucje pożytku publicznego (policja, straż pożarna i inne służby), a także administracja rządowa.
- Małe i średnie przedsiębiorstwa (pracownicy firm), stowarzyszenia, związki gmin, regionalne instytucje wspierania przedsiębiorczości i rozwoju regionalnego.
- Firmy i instytucje przeciwdziałające bezrobociu.
- Mieszkańcy wsi.
- Szkoły wyższe i placówki naukowo-badawcze, regionalne centra innowacji i transferu technologii.
- Inne.

Beneficjent końcowy ma obowiązek poinformować jednostki wdrażające i Urząd Marszałkowski o terminach i warunkach podpisanych przez siebie przetargów na realizację zadań w ramach projektu. Natomiast, Urząd Wojewódzki, jako instytucja pośrednicząca nadzoruje przepływ środków do beneficjentów końcowych i tworzy roczne prognozy wydatków z funduszy strukturalnych na podstawie danych z regionów. Jednym z końcowych zadań Urzędu Marszałkowskiego w procesie wdrażania projektu jest analiza kwartalnych raportów otrzymywanych od jednostek wdrażających i beneficjentów.

18.1.3 Identyfikacja obszarów warunkujących

Na podstawie przeprowadzonego audytu regionu oraz informacji uzyskanych w trakcie spotkań warsztatowych z różnymi grupami tematycznymi stwierdzono, że powodzenie procesu wdrażania Programu uzależnionej jest także od takich dziedzin gospodarczo – społecznych regionu, które nie mają bezpośredniego związku z turystyką i są poza obszarem oddziaływania Programu. Do najważniejszych należą:

Dostępność komunikacyjna (drogi, lotnisko)

Dolny Śląsk dysponuje dość dobrze rozwiniętą siecią transportową w porównaniu z innymi regionami kraju. Jednakże zauważalny jest zły stan techniczny nawierzchni wielu odcinków dróg. Zły stan techniczny dróg obniżający bezpieczeństwo podróżowania zniechęca turystów zagranicznych

i krajowych do przyjazdu. Problemem jest także niedostatek autostrad i dróg szybkiego ruchu oraz połączeń kolejowych typu InterCity i regionalnych, jak również połączeń PKS. Popraw dostępności komunikacyjnej szczególnie w południowej części województwa w znaczący sposób przyczyniłaby się do wzrostu ruchu turystycznego generowanego w regionie.

Do pobudzenia ruchu turystycznego w regionie walenie przyczyniłoby się uruchomienie nie tylko dodatkowego lotniska, ale także lotnisk współpracujących z tzw. tanimi liniami lotniczymi. Przykład czeskiej Pragi pokazuje jak dużym impulsem dla rozwoju turystyki jest uruchomienie takiego rodzaju lotniska. Województwo dysponuje zarówno istniejącym portem lotniczym we Wrocławiu, jak również postmilitarnymi lotniskami w Miłkowie, Legnicy oraz Jeleniej Górze, które można zaadaptować do funkcji turystycznych.

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwa stanowi coraz istotniejszy argument przy wyborze miejsca spędzenia wolnego czasu przez turystów, szczególnie zaś zagranicznych. W Polsce największe zagrożenie związane jest z napadami rabunkowymi, kradzieżami kieszonkowymi, kradzieżami samochodów, żebractwem zwłaszcza w dużych miastach i podczas organizacji dużych imprez masowych. Wdrożenie różnego rodzaju rozwiązań zmniejszających skalę popełnianych przestępstw, takich jak instalacja systemów monitorujących ulice czy też parkingi wpłynęłoby pozytywnie na stan poczucia bezpieczeństwa przez turystów.

Prawo i Administracja

Problem niestabilnego prawa i często zmieniającej się jego interpretacji to jedna z przyczyn hamujących rozwój firm nie tylko w branży turystycznej. Dobrym przykładem są uzdrowiska, które narzekają na brak koniecznych uregulowań prawnych, w tym ustawy o gminach uzdrowskich, czy o lecznictwie uzdrowskim. Ponadto, istniejące uregulowania prawne (np. Sanepid, prawo budowlane) są zbyt restrykcyjne w porównaniu z przepisami obowiązującymi w Czechach czy też Unii Europejskiej. Powoduje to, że nasza oferta usług turystycznych nie jest dostatecznie konkurencyjna w porównaniu z sąsiednimi państwami.

Kolejnym punktem zapalnym są konflikty z władzami parków narodowych, parków krajobrazowych czy też rezerwatów przyrody odnośnie wyłączenia terenów pod przyszłe inwestycje spod jurysdykcji w/w władz. Negatywna postawa tychże władz ogranicza możliwości rozwoju turystyki zwłaszcza w paśmie Sudetów.

Właściwe zarządzania i organizacja będą niezwykle istotne w procesie wdrażania Programu i poszczególnych jego działań i projektów. Szczególną uwagę należy zwrócić na podnoszenie kwalifikacji personelu.

Ochrona środowiska

Wprawdzie ilość zanieczyszczeń wprowadzonych do środowiska uległ w ostatnich latach znacznemu ograniczeniu to nadal występują problemy m.in. na obszarach turystycznych położonych w sąsiedztwie stref zurbanizowanych i uprzemysłowionych, wysokiego stopnia zanieczyszczenia wód powierzchniowych. Dlatego też niezwykle istotne jest dla województwa ochrona walorów naturalnych poprzez podnoszenie poziomu czystości rzek i akwenów wodnych, zagospodarowania terenów leśnych, ograniczenia emisji hałasu oraz poprawę stanu czystości powietrza..

W trakcie wdrażania Programu należy zwrócić szczególną uwagę, aby realizowane projekty sprzyjające rozwojowi turystyki na obszarze Dolnego Śląska uwzględniały aspekt ochrony przyrody i poszanowania środowiska.

Wsparcie dla firm z branży turystycznej

Jednym z elementów ograniczających rozwój małych i średnich przedsiębiorstw jest niedostatek funduszy na rozwój i inwestycje. Władze województwa, powiatu czy gminy dysponują narzędziami i instrumentami, które mogą stymulować rozwój firm nie tylko z branży turystycznej, wspierać nowopowstające podmioty za pomocą ulg w podatkach, ułatwionemu dostępowi do funduszy poręczeniowo – pożyczkowych.

18.1.4 Przedstawienie zakładanych efektów

Jednym z głównych efektów wdrożenia Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego jest wzrost konkurencyjności oferty turystycznej, której bezpośrednim przełożeniem będzie zwiększenie napływu turystów do regionu. Pozostałe efekty procesu wdrażania Programu będą się uwidaczniać w różnych okresach czasowych:

Tabela 144 Efekty procesu wdrażania Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Krótko okres	Średni okres	Długi okres
<ul style="list-style-type: none"> Wdrażanie projektów zaproponowanych w programie Napływ inwestorów do regionu Wytyczenie i oznakowanie nowych szlaków pieszych, rowerowych Wzrost aktywności firm z branży turystycznej 	<ul style="list-style-type: none"> Napływ turystów do regionu w efekcie prowadzonej kampanii promocyjnej regionu i produktów markowych i Budowa małej infrastruktury – stacje wodne, 	<ul style="list-style-type: none"> Wzrost atrakcyjności oferty turystycznej regionu

Źródło: opracowanie własne

Dla województwa najważniejsze będą efekty mierzalne, które przyczynią się m.in. do:

- wzrostu PKB i udziału w nim w nim wartości dodanej pochodzącej turystyki i sektorów gospodarki jej towarzyszących,
- stworzenia nowych miejsc pracy.

18.1.5 Opracowanie harmonogramu realizacji Programu

Program Rozwoju Turystyki Województwa dla Województwa Dolnośląskiego zawiera priorytety, propozycje działań mających na celu podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej, a w konsekwencji zwiększenie ilości turystów odwiedzających region oraz wskazanie potencjalnych źródeł finansowania.

Przedstawione propozycje działań mają różne ramy czasowe. Część z nich przeznaczona jest do realizacji w latach 2004 – 2006, tj. w trakcie obowiązywania Narodowego Planu Rozwoju przewidzianego na lata 2004 – 2006 i z wykorzystaniem określonych w nich funduszy strukturalnych. Pozostałe zaś działania będą sukcesywnie wdrażane po 2006 r. Jednakże obecnie trwają prace na Narodowym Planem Rozwoju na lata 2007 – 2013, który będzie określał kryteria wyboru projektów. Związku, z czym w przypadku niektórych projektów i działań konieczna będzie korekta Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.

Opracowanie działań operacyjnych, wskazanie instytucji ich wdrażających oraz bieżąca ocena zgodności projektów z celami strategicznymi województwa należy do Urzędu Marszałkowskiego i/lub instytucji wskazanych w programach operacyjnych.

Pierwszym etapem wdrażania Programu jest kampania informacyjno – promocyjna dotycząca zarówno samego Programu jak też potencjalnych źródeł jej finansowania. Jednym z głównych założeń kampanii jest dotarcie do jak najszerszego kręgu potencjalnych beneficjentów z informacją o możliwości skorzystania z różnych źródeł finansowania, szczególnie zaś funduszy strukturalnych.

W kolejnym etapie, w oparciu o kryteria wskazane przez Urząd Marszałkowski oraz kryteria związane ze źródłami finansowania poszczególnych projektów, nastąpi inicjacja działań w tym inwestycyjnych.

Końcowym etapem powinno być opracowanie wniosków dotyczących stopnia wdrożenia Programu jako analiza ex post, a następnie opracowanie aktualizacji Programu na lata 2007-2013 ze wskazaniem właściwych wówczas instytucji wdrażających i zarządzających (ministerstwa lub regiony) i źródeł finansowania, w tym nowych unijnych programów i funduszy.

Tabela 145 Harmonogram wdrażania Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

	2004	2004-2006	2007	2007-2013	2013
Opracowanie i przyjęcie Programu przez Sejmik Województwa					
Działania: Kampania informacyjno – promocyjna Szkolenia Projekty pilotażowe					
Realizacja projektów z funduszy strukturalnych zaplanowanych na lata 2004 - 2006					
Analiza ex post Programu na lata 2004 – 2006 i korekta działań Programu na lata 2007 - 2013					
Realizacja projektów z funduszy strukturalnych zaplanowanych na lata 2007 - 2013					
Analiza ex post Programu na lata 2007 – 2013					
Bieżący monitoring procesu wdrażania Programu					

Źródło: Opracowanie własne

18.2 Proces wdrożenia Programu

18.2.1 Wskazanie działań, alokacja zasobów, organizacja budżetu oraz źródeł finansowania

Proces wdrażania Programu będzie odbywać się w dwóch zasadniczych obszarach:

- Obszar działań „twardych” związanych z gospodarką i infrastrukturą (rozwój i budowa infrastruktury turystycznej, wspieranie nowopowstających przedsiębiorstw związanych z turystyką),
- Obszar działań „miękkich” (szkolenia kadr pracujących w turystyce – profesjonalne i językowe, budowa systemu informacji turystycznej edukacja młodzieży, kształtowanie odpowiednich postaw społecznych, itd.).

Powiązanie projektu z obszarem działania oraz coroczna alokacja zasobów na projekty przyczyni się do ułatwienia procesu selekcji i wyboru projektów oraz rozwiąże problem realizacji konkurencyjnych celów.

Środki na rozwój markowych produktów, w tym turystycznych mogą pochodzić ze źródeł:

- własnych organizacji,
- środków budżetowych (centralnych), samorządu wojewódzkiego i jednostek terytorialnych (środki własne, dotacje i subwencje),
- funduszy strukturalnych Unii Europejskiej,
- partnerstwa publiczno-prawnego,
- prywatnych,
- komercyjnych (banki).

Podstawowym dokumentem określającym zasady korzystania Polski z funduszy strukturalnych będzie NPR. Ostateczna wersja tego dokumentu powinna być opracowana i przyjęta do końca 2003 r. NPR na lata 2004-2006 będzie strategicznym średniookresowym dokumentem planistycznym, scalającym rozwiązania horyzontalne sektorowe i regionalne na poziomie krajowym oraz wskazującym kierunki interwencji publicznej o charakterze strukturalnym w kolejnych latach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Za przygotowanie projektu NPR odpowiedzialne jest MGPIPS.

18.2.2 Monitorowanie i ewaluacja postępów w realizacji Programu

Proces monitorowania ma zapewnić efektywność realizowanych działań i pomocy z funduszy strukturalnych.

Corocznie Komisja Europejska we współpracy z Ministerstwem Finansów dokona analizy najważniejszych rezultatów osiągniętych w mijającym roku.

Planuje się, że na szczeblu centralnym zostanie powołany Komitet Monitorujący, odpowiedzialny za zapewnienie należytej jakości i skuteczności działań wdrożeniowych. Komórki monitorujące znajdą się nie tylko w instytucjach zarządzających, ale i w urzędach wojewódzkich. Urząd Marszałkowski będzie miał dostęp do systemu monitorowania na poziomie wojewódzkim. Marszałek i Wojewoda będąc członkami Komitetu Monitorującego są jednocześnie członkami regionalnego pod-komitetu monitorującego, w którym Wojewoda jest przewodniczącym, a Marszałek vice-przewodniczącym.

Jednym z zagrożeń procesu wdrażania Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego może być brak weryfikacji opracowanych prognoz i analiz. W tym celu należy na bieżąco obserwować i analizować:

- Realizację Programu i dokonywać korekty celów i działań.
- Zmiany w otoczeniu i w przypadku stwierdzenia konieczności korygować wizję rozwoju.
- Wskaźniki informujące o efektach wdrożonych działań. Posłużyć do tego mogą następujące kategorie mierników:
 - Gospodarcze:
 - PKB w województwie i udział turystyki w PKB województwa,
 - spadek stopy bezrobocia w województwie,
 - dynamika wzrostu miejsc pracy w turystyce i związanych z nią dziedzinach,
 - dynamika powstawania małych i średnich przedsiębiorstw z branży turystycznej i okołoturystycznej,
 - dynamika stopy inwestycji.
 - Marketingowe:
 - percepcję regionu wśród turystów
 - motywację przyjazdów turystów,
 - oczekiwania turystów,
 - Statystyczne:
 - ruchu turystycznym w podziale na segmenty,
 - zmianach struktury i stopnia wykorzystania bazy noclegowej,
 - zmianach struktury wydatków podnoszonych przez turystów, również w podziale na segmenty.

Do zadań należących do komitetu sterującego działającego przy Urzędzie Marszałkowskim będzie ocena procesu wdrożenia Programu pod kątem określonych priorytetów oraz dokonywanie niezbędnych korekt.

18.2.3 Rozwiązanie problemów związanych z wdrażaniem Programu

Procesowi wdrażania Programu mogą towarzyszyć różnego rodzaju problemy wynikające z dynamiki zachodzących procesów. Do podstawowych należy zaliczyć:

- Opóźnienia w harmonogramie realizacji projektów.
- Problemy z komunikacją i przepływem informacji.
- Zdarzenia losowe.

Dlatego też w procesie planowania konkretnych projektów należy wziąć pod uwagę możliwość wystąpienia tych problemów i uwzględnić:

- Rezerwy czasowe w harmonogramie działań.
- Rezerwy finansowe w systemie finansowania tychże projektów.

Ministerstwo Finansów będzie odpowiedzialne za zapobieganie, wykrywanie i korygowanie wszelkich nieprawidłowości oraz informowanie Komisji Europejskiej o stwierdzonych nieprawidłowościach.

Rozporządzenie Rady UE z dnia 21 czerwca 1999 r. dotyczące funduszy strukturalnych (1260/1999/WE) wskazuje, że kraje członkowskie mają obowiązek monitorowania, oceny i kontroli wydatkowania środków funduszy strukturalnych. W ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna i priorytetu pomocy technicznej w pozostałych programach operacyjnych, można uzyskać pomoc w postaci doradztwa, know-how, pracy ekspertów i szkoleń, oraz dostarczają narzędzi i rozwiązań służących:

- Zapewnieniu wysokiej jakości i spójności działań służących wdrażaniu ZPORR.
- Zagwarantowaniu zgodności realizowanych projektów z prawem unijnym i politykami wspólnotowymi.
- Zapewnieniu instytucji płatniczej i Komisji Europejskiej, iż środki wspólnotowe są właściwie zarządzane i kontrolowane.
- Zorganizowaniu systemu informacji i promocji operacji ZPORR.

Zgodnie z art. 23 powyższego rozporządzenia, w ramach pomocy technicznej mogą być finansowane działania przygotowawcze, monitorujące, oceniające i kontrolne, niezbędne dla wdrażania powyższego rozporządzenia.

Z punktu widzenia wdrożenia Programu Rozwoju Turystyki w województwie dolnośląskim działania zapobiegające problemom lub zmniejszaniu skali ich oddziaływania polegać mają na efektywnym wsparciu zarządzania Strategią przez Urząd Marszałkowski, kontroli, promocji i upowszechnianiu informacji w regionie o programie i funduszach UE. Za te działania odpowiada Urząd Marszałkowski.

18.3 Podsumowanie

Warunki skutecznego i efektywnego wdrożenia Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego to odpowiednia koordynacja działań, konsekwencja realizacji oraz stałe dostosowywanie Programu do zmian zachodzących w otoczeniu i samym regionie. W procesie wdrażania Programu wystąpią liczne utrudnienia i ograniczenia, wynikające np. z nieznajomości zasad i warunków wykorzystywania funduszy strukturalnych..

Należy jednak zaznaczyć, że rozwój turystyki w województwie musi nie tylko odbywać się w zgodzie z Programem Rozwoju Województwa Dolnośląskiego, ale i z rządowym dokumentem Programu rozwoju turystyki w latach 2001-2006. W dokumencie tym zaakcentowano, że rozwój turystyki musi odbywać się przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju, z poszanowaniem praw ochrony przyrody i środowiska.

18.4 Działania planowane na lata 2004 - 2006

Do realizacji w okresie 2004 – 2006, z uwagi na niepełny okres budżetowy, zaproponowane zostały krótko i średniookresowych zadania możliwe do realizacji zgodnie z zasadą n+2.

Z uwagi na ograniczone środki finansowe do realizacji zaproponowano zadania, które w sposób najbardziej istotny przyczynią się do rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku w pierwszym okresie obowiązywania Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.

Większość działań i zadań Programu została zaplanowana z uwzględnieniem podstawowych dokumentów w zakresie kierunków i zasad rozdziału strukturalnych środków unijnych w Polsce, w tym także w obszarze turystyki. Fundusze przewidziane do dystrybucji zgodnie z określonymi priorytetami i preferencjami poszczególnych województw determinują działania związane z określeniem zakresu zadań i projektów, które uzyskają wsparcie w pierwszej kolejności. Działania wskazane do realizacji w okresie 2004 – 2006 obejmują zadania możliwe do realizacji w oparciu o możliwe do wykorzystania, przede wszystkim, fundusze: własne Regionu (Urząd Marszałkowski, powiaty, gminy) oraz środki unijne.

Tabela 146 Zestawienie działań do realizacji w latach 2004 – 2006

Rozwój turystyki uzdrowiskowej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady w tys. PLN	Źródło finansowania
Wspólna platforma współpracy uzdrowisk	Podjęcie działań zmierzających do stworzenia wspólnej marki "Uzdrowiska Dolnośląskie" i opracowanie wspólnej promocji w kraju i zagranicą Wspieranie działań w zakresie promocji – wykorzystywania nowych kanałów dystrybucji, opracowania materiałów promocyjnych, przewodników po uzdrowiskach.	300	SPO WKP 1.5.1, 2.2
Infrastruktura i atrakcje uzdrowisk	Wspieranie inicjatyw zmierzających do ożywienia życia kulturalnego uzdrowiska – tworzenie wspólnych orkiestr zapraszanie na występy teatrów z dużych aglomeracji miejskich, teatrów amatorskich.	500	ZPORR 3.1
Przede wszystkim jakość	Wspieranie procesu szkolenia kadr dla potrzeb turystyki uzdrowiskowej - dofinansowanie szkoleń i kursów językowych, opracowanie nowoczesnych standardów obsługi.	500.	SPO WKP 2.1.2 SPO RZL 2.3

Rozwój turystyki kulturowej			
Nazwa działania/zadania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Zintegrowane kalendarz imprez (regionalny i lokalne)	Opracowanie wspólnego zintegrowanego kalendarza imprez kulturalnych o znaczeniu regionalnym (koordynacja terminów imprez, uzupełnienie oferty).	50	SPO WKP 1.5.1
	Opracowanie zintegrowanych kalendarzy imprez na poziomie lokalnym, subregiony, powiaty (uzupełnienie oferty, ograniczenie pokrywania się terminów wydarzeń i imprez, wspólna promocja programu).	150	SPO WKP 1.5.1
	Tworzenie pakietów turystycznych oferowanych przez sieci sprzedaży (nocleg + atrakcje kulturalne np. pobyt na imprezie) .	150	SPO WKP 2.3.5, 2.1.5
Wzrost wartości zasobów kulturowych regionu (budowanie bazy społecznej)	Organizowanie dokształcania, doskonalenia zawodowego twórców, menedżerów i pracowników kultury.	300	ZPORR priorytet 2 SPO RZL 2.2, 2.3
Lokalne markowe produkty kulturowych	Tworzenie i promocja interregionalnych produktów kulturowych, (polsko-czeskie i polsko-niemieckie). Tworzenie i promocja produktów turystyki miejskiej.	400	INTERREG
Udostępnianie obiektów zabytkowych i historycznych na cele turystyczne	Adaptacja zabytków i obiektów przemysłowych na galerie, pasáže handlowe, domy kultury, skanseny przemysłowe, pracownie artystyczne.	10.000	ZPORR 1.4
Ochrona dóbr kultury	Rewaloryzacja i odbudowa obiektów o znaczeniu kulturowym i historycznym oraz zagospodarowywanie na cele turystyczne. Rewitalizacja miast i dzielnic o charakterze historycznym i kulturowym.	15.000	ZPORR 1.4
Rozwój kultury na obszarach wiejskich	Tworzenie działalności gospodarczej zajmującej się wyrobem rękodzieła artystycznego, warsztatów – ginących zawodów.	1.500	ZPORR 3.4 SPO Rolny 2.2
Rozwój turystyki pieszej i rowerowej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Rozwój turystyki pieszej	Rozwój infrastruktury i udogodnień dla turysty na szlaku poprzez koncentrację działań w następujących obszarach: Integracja istniejących i nowo powstających szlaków z szlakami po stronie czeskiej i niemieckiej.	200	INTERREG
	Rewaloryzacja punktów widokowych - ich odtworzenie wraz z remontem, odnową lub odbudową wież widokowych, rozwój sieci punktów widokowych	500	ZPORR 3.1
Rozwój szlaków rowerowych	Zintegrowany rozwój szlaków rowerowych w województwie. Koncentracja działań na następujących obszarach:		środki własne
	• Opracowanie studium rozwoju turystyki rowerowej w województwie dolnośląskim.	150	ZPORR 3.1
	• Rozwój turystyki rowerowej w strefie wypoczynku weekendowego dla takich aglomeracji jak Wrocław, Głogów, Jelenia Góra, Legnica, Kłodzko, Wałbrzych, Bolesławiec.	700	
• Integracja istniejących szlaków oraz nowopowstających z istniejącą siecią tras i szlaków rowerowych w krajach sąsiednich Niemcy, Czechy.	500	INTERREG	
Infrastruktura wspomagająca rozwój turystyki rowerowej	Opracowanie i wdrożenie kompleksowego systemu rozwoju infrastruktury wspomagającej rozwój turystyki rowerowej w regionie obejmującego: Stworzenie sieci wypożyczalni i serwisu sprzętu rowerowego na szlakach, w tym wsparcie zakupu sprzętu turystycznego..	600	ZPORR 3.4 SPO WKP 2.2.1
Rozwój turystyki narciarskiej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Rozwój infrastruktury dla potrzeb turystyki narciarskiej	Wsparcie procesów modernizacji i rozwoju infrastruktury dla potrzeb turystyki narciarskiej obejmującej: • Nartostrady i trasy zjazdowe. • Wyciągi i kolejki linowe. • Zakupu sprzętu specjalistycznego: ratraki, armatki śnieżne.	1.000	ZPORR 3.1 SPO WKP 2.2.1, 2.3.3

	<ul style="list-style-type: none"> Trasy biegowe, w tym wykorzystanie szlaków pieszych bądź rowerowych 	1.600	
Rozwój turystyki wodnej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Studium rozwoju turystyki wodnej w regionie	Kompleksowe opracowanie rozwoju turystyki wodnej w województwie dolnośląskim, ze szczególnym uwzględnieniem zagospodarowania turystycznego dolnośląskich odcinków szlaków wodnych. Otwarcia doliny Odry, Nisy Łużyckiej i Nisy Kłodzkiej dla międzynarodowej turystyki wodnej – przystosowanie szlaków dla żeglugi i rekreacji.	250	ZPORR 1.4, 3.1
Rozwój szlaków wodnych Rozwój infrastruktury w zakresie turystyki wodnej w regionie	Rozwój szlaków wodnych i kajakowych – przystosowanie dla potrzeb spływów i wędrowek kajakowych rzek Barycz, Bóbr, Bystrzyca, Kwisa, Oława, Nisy Kłodzkiej.	1.500	ZPORR 1.4, 3.1
Rozwój turystyki specjalistycznej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Turystyka jeździecka Rozwój turystyki konnej oraz wsparcie oraz wsparcie marketingowo-promocyjne	Promowane i wspierane będą działania mające na celu: Rozwoju szlaków konnych (wytyczenie oraz oznakowanie nowych szlaków).	250	ZPORR 1.4, 3.1
Działania poziome w ramach turystyki aktywnej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Wsparcie organizacyjno – marketingowe rozwoju turystyki aktywnej	Zespół kompleksowych działań sprzyjających dynamicznemu rozwojowi turystyki aktywnej w regionie, obejmujący: Opracowanie studium rozwoju poszczególnych form turystyki aktywnej na poziomie regionalnym – dokument ten będzie wytyczał kierunki rozwoju turystyki i wskazywał potencjalne obszary inwestycji.	300	środki własne, dotacje MGPiPS
Rozwój turystyki biznesowej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
„Dolny Śląsk łączy Polskę z Europą” – wspieranie i promocja województwa, jako atrakcyjnego miejsca dla organizacji kongresów, konferencji, targów, sympozjów itp.	Stworzenie komórki, w oparciu o np.: Convention Bureau, odpowiedzialnej za pozyskiwania dla całego regionu organizacji prestiżowych wydarzeń – wystaw gospodarczych, konferencji naukowych. W gestii komórki leżałaby koordynacja imprez odbywających się w regionie, m.in. w celu uniknięcia braku wolnych miejsc w hotelach.	100	ZPORR 1.4, 3.1 SPO WKP 2.5
„Konferencje w kurortach i zabytkach” – wsparcie procesów modernizacji i wyposażania sal konferencyjnych	Modernizacja i budowa obiektów konferencyjno - szkoleniowych w uzdrowiskach.	2.000	ZPORR 1.4, 3.1 SPO WKP 2.2.1, 2.3.1
Rozwój turystyki tranzytowej, w tym przygranicznej			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Działania wspierające	W ramach tego działania wsparcie uzyska: Podejmowanie działań promocyjnych i informacyjnych o regionie w sąsiednich krajach (Czechy, Niemcy)	400	ZPORR 1.4 SPO WKP 2.2.2
Rozwój turystyki na obszarach wiejskich			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Rozwój turystyki wiejskiej	W ramach zadania przewiduje się kompleksowe działania mające na celu: Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych poprzez: Podniesienie jakości infrastruktury technicznej obszarów wiejskich. Modernizację bazy noclegowej i poprawa estetyki gospodarstw.	12.000 15.000	SPO Rolny 2.1 SPO Rolny 2.2

Rozwój lokalny turystyki			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Wspieranie i rozwój infrastruktury lokalnej na obszarach zagrożonych marginalizacją, przemysłowych i pomilitarnych	W obszarze tego zadania znajdują się działania obejmujące: Rekultywacja terenów przemysłowych i pomilitarnych poprzez wprowadzanie na te tereny funkcji turystycznych.	12.000	ZPORR 3.2, 3.3
Wspieranie procesów powstawania Lokalnych Organizacji Turystycznych oraz opracowywania lokalnych Strategii Rozwoju Turystyki	W ramach działania wspierane będą następujące zadania: Powstawanie Lokalnych Organizacji Turystycznych – pomoc w zakupie niezbędnego wyposażenia (komputery, sprzęt audio – video), materiały dydaktyczne	500	środki własne
Opracowanie i wdrożenie mechanizmów pozwalających na wspieranie lokalnych inicjatyw w zakresie turystyki	Pakiety startowe obejmujące szkolenia, pomoc techniczna, promocja	5.000	ZPORR 3.4 ZPORR priorytet 2 SPO RZL 2.3
Markowa infrastruktura turystyczna			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Rozwój szlaków tematycznych	A. Stworzenie kompleksowych produktów markowych wzdłuż szlaków kulturowych i historycznych, takich jak:	5.000	ZPORR 1.4, 3.1
	<ul style="list-style-type: none"> • Dolnośląski Szlak Cystersów • Sanktuaria Dolnośląskie • Szlak kultury Łużyckiej • Szlak Zamków Piastowskich • Szlak twierdz i fortyfikacji militarnych • Szlak podziemnych tras turystycznych • Szlakiem pałaców i dworów dolnośląskich • Szlak ogrodów i parków dolnośląskich. B. Tworzenie historycznych i kulturowych szlaków transgranicznych, np. Szlak im. Masaryka w Kudowie Zdrój.	300	INTERREG ZPORR 3.1
„Droga Sudecka” wsparcie rozwoju drogi sudeckiej	W ramach tego zadania wspierane będą projekty przyczyniające się do realizacji Drogi Sudeckiej w zakresie: Oznakowanie drogi oraz atrakcji turystycznych wzdłuż DS. Opracowania dokumentacji przedinwestycyjnej.	15.000	ZPORR 1.1, 1.4
Wspieranie rozwoju i tworzenia atrakcji turystycznych	W ramach zadania wspierane będą działania przyczyniające się do powstawania i promowania atrakcji turystycznych Dolnego Śląska. Do zadań działania należą: „Kopalnie i sztolnie” oraz „Szlaki podziemne” Dolnego Śląska – wsparcie zagospodarowania turystycznego kopalni.	400	ZPORR 3.1
		600	
Wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej	Wspieranie rozwoju markowej infrastruktury turystycznej mającej wpływ na wzbogacenie oferty turystycznej regionu oraz wpływającej na turystyczny wizerunek województwa (w tym w oparciu o sieci franchisingowe), takiej jak: Budowa i modernizacja obiektów oraz zakup sprzętu i wyposażenia.	3.000	ZPORR 3.4 SPO WKP 2.2.1, 2.3.3
Marketing turystyki województwa dolnośląskiego			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Opracowanie i wdrożenie zintegrowanego systemu promocji produktów markowych województwa	Opracowanie jednolitej koncepcji wizualizacji materiałów promocyjnych województwa. Budowa systemu materiałów promocyjnych dla poszczególnych produktów markowych Dolnego Śląska oraz docelowych segmentów turystów w kraju i zagranicą (uwzględnienie wytycznych zawartych w Systemie Identyfikacji Wizualnej województwa). Rozbudowa i wspieranie działalności IT w województwie. Udział Dolnego Śląska w ogólnopolskim systemie informacyjnym.	150	środki własne
		100	

Rozbudowa informacyjnej i dystrybucyjnej bazy	Rozbudowa bazy informacyjno-dystrybucyjnej oferty turystycznej Dolnego Śląska w oparciu o Dolnośląską Sieć Informacji Turystycznej. W ramach tego działania przewiduje się m.in. rozwój DSIT o możliwość zamawiania usług i rezerwację miejsc przez internet.	50	SPO WKP 1.5.1
Jakość, szkolenia i doradztwo			
Nazwa działania	Opis	Nakłady	Źródło finansowania
Szkolenie profesjonalnych kadr dla turystyki	W ramach tego działania przewidziana jest realizacja następujących projektów:		
	<ul style="list-style-type: none"> Przeprowadzenie analizy potrzeb szkoleniowych w zakresie szeroko rozumianej turystyki zgłaszanych przez branżę turystyczną w regionie, uwzględniając specyfikę regionu. 	20	środki własne
	<ul style="list-style-type: none"> Opracowanie i wdrożenie, we współpracy z dolnośląskimi uczelniami, metodologii szkolenia oraz programów podnoszących jakość i standardy usług turystycznych dla kadr branży turystycznej uwzględniających potrzeby regionu. 	200	środki własne, SPO WKP 2.1
	<ul style="list-style-type: none"> Przeprowadzenie szkoleń pracowników samorządów terytorialnych zajmujących się turystyką w zakresie promocji turystyki, rozwoju infrastruktury turystycznej, jak również aplikowania po fundusze strukturalne i realizacji projektów współfinansowanych ze środków UE. Szkolenia lokalnych liderów rozwoju turystyki. 	500	ZPORR priorytet 2
		800	ZPORR 2.3, SPO RZL 2.2.3

Źródło: opracowanie własne

